

**İSTANBUL BİZANS KİLİSELERİ'NE 20.YÜZYILDA YAPILAN
MÜDAHALELERİN GÖRSEL KAYNAKLAR ARACILIĞIYLA
BELİRLENMESİ AMAÇLI BİR İNCELEME**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Ahu ALAGÖZ ÇOBANOĞLU
(502081217)**

Mimarlık Anabilim Dalı

Restorasyon Programı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Kemal Kutgün EYÜPGİLLER

MAYIS 2016

İTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü'nün 502081217 numaralı Yüksek Lisans Öğrencisi Ahu Alagöz Çobanoğlu, ilgili yönetmeliklerin belirlediği gerekli tüm şartları yerine getirdikten sonra hazırladığı "İSTANBUL BİZANS KİLİSELERİ'NE 20.YÜZYILDA YAPILAN MÜDAHALELERİN GÖRSEL KAYNAKLAR ARACILIĞIYLA BELİRLENMESİ AMAÇLI BİR İNCELEME" başlıklı tezini aşağıda imzaları olan jüri önünde başarı ile sunmuştur.

Tez Danışmanı : **Prof. Dr. Kemal Kutgün EYÜPGİLLER**
İstanbul Teknik Üniversitesi

Jüri Üyeleri : **Yrd. Doç. Dr. Ahmet Vefa Çobanoğlu**
İstanbul Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Işıl Polat Pekmezci
İstanbul Teknik Üniversitesi

Teslim Tarihi : **01 Nisan 2016**
Savunma Tarihi : **04 Mayıs 2016**

Geçmişı geleceğe taşıyanlara,

ÖNSÖZ

Çalışma sürecinde ve tezimin her aşamasında bana yardımcı olan, fikirleri ile beni yönlendirerek tezimin çerçevesini doğru çizmemi sağlayan, öğrencisi olmaktan büyük mutluluk ve onur duyduğum değerli danışmanım Prof. Dr. Kemal Kutgün Eyüpgiller’e, yapıcı eleştirileri ile tezimin gelişmesinde büyük katkıları olan değerli jüri üyelerine ve kıymetli vaktini ayırarak tezime konu olan yapılar hakkındaki bilgilerini benimle paylaşan sevgili Hayri Fehmi Yılmaz’a teşekkürlerimi sunarım.

Beni her alanda sonsuz destekleyen sevgili eşim Sunay Çobanoğlu’na, haftalarca annesiz yaşayarak belki de bu konudaki en büyük özveriye gösteren canım oğlum Ege’ye, sonsuz sabrı ve desteği için sevgili annem Süheyla Alagöz ve babam Ali Alagöz’e, tezi bitirme konusunda karamsarlığa düştüğüm her an beni çekip çıkartarak umut veren sevgili dostum Gülzade Merve İnce’ye, daha önce çalıştığım tez konularında vakti ve emeği ile bana büyük bir özveriyle yardımcı olan sevgili dostum Güliz Özdeniz’e, ilk fotoğraf çalışmasını beraber yaptığım, umutsuzluğa kapıldığım her an bana “yaparsın sen” diyen, evinde haftalarca kamp kurduğum, beni çayı demledikten sonra uyandıran ve hakkını asla ödeyemeyeceğim sevgili dostum Zeynep Erdoğan’a sonsuz teşekkürler.

Mayıs 2016

Ahu Alagöz Çobanoğlu
(Mimar)

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖNSÖZ	vii
İÇİNDEKİLER	ix
ÇİZELGE LİSTESİ	xi
ŞEKİL LİSTESİ	xiii
ÖZET	xxxvii
SUMMARY	xxxix
1. GİRİŞ	1
1.1. Çalışmanın Amacı	1
1.2. Kapsam ve Yöntem	2
2. İSTANBUL’UN KENTSEL TARİHİ VE İMAR HAREKETLERİ	3
2.1. Byzantion Dönemi	4
2.2. Roma Dönemi	5
2.3. Bizans Dönemi	6
2.4. Osmanlı Dönemi	10
2.5. Cumhuriyet Dönemi	14
3. BİZANS KİLİSE MİMARİSİ	17
3.1. Bizans Kiliselerinin Mimari Terminolojisi	17
3.2. Bizans Kiliselerinin Plan Tipolojileri	17
3.2.1. Bazilika planlı yapılar	19
3.2.2. Merkezi planlı yapılar	19
3.2.3. Kubbeli bazilika planlı yapılar	20
3.2.4. Yunan haçı planlı yapılar	21
3.2.5. Kiborion planlı yapılar	22
3.2.6. Dehlizli yapılar	23
3.2.7. Tek nefli yapılar.....	23
3.2.8. Yonca planlı yapılar.....	24
4. İSTANBUL’DA HALEN KULLANILMAKTA OLAN BİZANS KİLİSELERİ	25
4.1 Aya İrini Müzesi (Ayia İrene Kilisesi)	26
4.2 Atik Mustafa Paşa Camii	41
4.3 Bodrum Camii (Mirelaion Manastırı Kilisesi)	55
4.4 Eski İmaret Camii (Pantepoptes Manastırı Kilisesi)	69
4.5 Fenari İsa Camii (Lips Manastırı Kilisesi)	80
4.6 Fethiye Camii ve Müzesi (Pammakaristu Manastırı Kilisesi)	90
4.7 Gül Camii (Azize Theodosia Kilisesi)	109
4.8 Hırami Ahmet Paşa Camii	122
4.9 Kalenderhane Camii (Kyriotissa Meryem Kilisesi)	129
4.10 Kariye Müzesi (Khora Manastırı Kilisesi)	143
4.11 Kefeli Mescidi	158

4.12 Koca Mustafa Paşa Camii (Ayios Andreas en te Krisei Manastırı Kilisesi)	165
4.13 Küçük Ayasofya Camii (Sergios ve Bakkhos Kilisesi)	176
4.14 Manastır Mescidi	191
4.15 Meryem Ana Kilisesi (Panayia Muhliotissa Kilisesi).....	199
4.16 Vefa Kilise Camii	208
4.17 Zeyrek Kilise Camii (Pantakrotor Manastırı Kilisesi)	221
5. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ	247
5.1. 20.yy’da Yapılarda Gerçekleşen Değişimin Değerlendirilmesi	247
5.1.1. Dış cephede gerçekleşen değişim	247
5.1.2. Yapıların iç mekanlarında gerçekleşen değişim	248
5.1.3. Kullanıcı ekleri	248
5.1.4. Restorasyon ve hatalı onarımlar	249
5.2. Yapıların Fiziki Durumlarını Etkileyen Sebepler ve Günümüzde Karşılaştıkları Koruma Sorunları	249
5.3. Çözüm Önerileri	252
5.3.1. Kullanıcıların bilinçlendirilmesi	252
5.3.2. Kullanıcı ihtiyaçlarının belirlenmesi, doğru bir projeyle problemin çözülmesi ve takibi	252
5.3.3. Yapıların restore edilmesi	253
KAYNAKLAR	259
EKLER	265
ÖZGEÇMİŞ	389

ÇİZELGE LİSTESİ

Sayfa

Çizelge 5.1 : Yapılarda 20.yy’da gerçekleşen değişim.....	254
Çizelge 5.2 : Yapılarda 20.yy’da gerçekleşen değişim.....	255
Çizelge 5.3 : Yapılarda 20.yy’da gerçekleşen değişim.....	256
Çizelge 5.4 : Yapılarda 20.yy’da gerçekleşen değişim.....	257

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 2.1 : İstanbul'un Byzantion döneminden 1962 yılına kadarki yerleşim Haritası	3
Şekil 2.2 : Byzantion Kenti, surlar ve tahmini yerleşim planı.....	4
Şekil 2.3 : Constantinus döneminde İstanbul'un tahmini planı.....	5
Şekil 2.4 : Konstantinopolis'in (450-1453) planı.....	6
Şekil 2.5 : Konstantinopolis'in (8-12.yy) konumu.....	8
Şekil 2.6 : Konstantinopolis'in (13-15.yy ortasına kadar) konumu.....	8
Şekil 2.7 : Bizans İstanbul'unun planı.....	9
Şekil 2.8 : İstanbul kent planı (1453-1520).....	11
Şekil 2.9 : İstanbul'un 16. yy'da yapılmış haritası.....	11
Şekil 2.10 : İstanbul kent planı (1520-1603).....	12
Şekil 2.11 : İstanbul kent planı (1730-1789).....	12
Şekil 2.12 : İstanbul kent planı (1789-1878).....	13
Şekil 2.13 : Atatürk Bulvarı açılırken.....	14
Şekil 2.14 : Vatan ve Millet Caddeleri – 50'li yıllar.....	15
Şekil 2.15 : İstanbul kent planı (1950-1960).....	15
Şekil 3.1 : Kaymaklı Yeraltı Şehri – Nevşehir.....	18
Şekil 3.2 : Bazilikal planlı yapılara örnek olarak Studios Manastırı (İmrahor Camii) planı.....	19
Şekil 3.3 : Merkezi planlı yapılara örnek olarak Sergios Bakkhos Kilisesi (Küçük Ayasofya Camii) planı.....	20
Şekil 3.4 : Kubbeli bazilikal planlı yapılara örnek olarak Ayia Sofia Kilisesi (Ayasofya Müzesi) planı.....	21
Şekil 3.5 : Yunan haçı planlı yapılara örnek olarak Ayia İrene Kilisesi (Aya İrini Müzesi) planı.....	22
Şekil 3.6 : Kiborion planlı yapılara örnek olarak Khora Manastırı Kilisesi (Kariye Müzesi) planı.....	22
Şekil 3.7 : Dehlizli plan tipine sahip yapılara örnek olarak Ayios Andreas en te Krisei Manastırı Kilisesi (Koca Mustafa Paşa Camii).....	23
Şekil 3.8 : Tek nefli planlı yapılara örnek olarak Boğdan Sarayı İbadethanesi plan ve kesitleri.....	24
Şekil 3.9 : Yonca planlı yapılara örnek olarak Panayia Muhliotissa Kilisesi (MeryemAnaKilisesi) planı.....	24
Şekil 4.1 : Aya İrini Müzesi (Ayia İrene Kilisesi)'nin 1913-14 yıllarındaki konumu.....	26
Şekil 4.2 : Aya İrini Müzesi (Ayia İrene Kilisesi)'nin günümüzdeki konumu.....	26
Şekil 4.3 : Aya İrini Müzesi (Ayia İrene Kilisesi) planı.....	28
Şekil 4.4 : Aya İrini Müzesi (Ayia İrene Kilisesi) galeri katı planı.....	28
Şekil 4.5 : Aya İrini Müzesi (Ayia İrene Kilisesi) kuzeybatı-güneydoğu kesiti	29
Şekil 4.6 : Aya İrini Müzesi (Ayia İrene Kilisesi) güneybatı cephesi.....	29

Şekil 4.7 : Aya İrini Müzesi (Ayia İrene Kilisesi) batı kesiti.....	29
Şekil 4.8 : Aya İrini Müzesi (Ayia İrene Kilisesi)'ne güney yönünden bakış.....	30
Şekil 4.9 : Aya İrini Müzesi (Ayia İrene Kilisesi)'ne güney yönünden bakış.....	31
Şekil 4.10 : Aya İrini Müzesi (Ayia İrene Kilisesi)'ne güney yönünden bakış.....	31
Şekil 4.11 : Aya İrini Müzesi (Ayia İrene Kilisesi)'nin güneydoğu cephesi.....	31
Şekil 4.12 : Aya İrini Müzesi (Ayia İrene Kilisesi)'nin güneybatı cephesi.....	32
Şekil 4.13 : Aya İrini Müzesi (Ayia İrene Kilisesi)'nin güneybatı cephesi.....	32
Şekil 4.14 : Aya İrini Müzesi (Ayia İrene Kilisesi)'nin güneybatı cephesi narteks yan duvarı.....	32
Şekil 4.15 : Aya İrini Müzesi (Ayia İrene Kilisesi)'nin kuzeydoğu cephesi.....	33
Şekil 4.16 : Aya İrini Müzesi (Ayia İrene Kilisesi)'nin kuzeydoğu cephesi.....	33
Şekil 4.17 : Aya İrini Müzesi (Ayia İrene Kilisesi)'nin kuzeydoğu cephesindeki büyütülen pencere.....	33
Şekil 4.18 : Aya İrini Müzesi (Ayia İrene Kilisesi)'nin kuzeydoğu cephesi.....	34
Şekil 4.19 : Aya İrini Müzesi (Ayia İrene Kilisesi)'nin kuzeydoğu cephesi.....	34
Şekil 4.20 : Aya İrini Müzesi (Ayia İrene Kilisesi)'nin kuzeydoğu cephesi.....	35
Şekil 4.21 : Aya İrini Müzesi (Ayia İrene Kilisesi)'nin apsis bölümündeki mozaik haç.....	35
Şekil 4.22 : Aya İrini Müzesi (Ayia İrene Kilisesi)'nin apsis bölümündeki mozaik haç.....	36
Şekil 4.23 : Aya İrini Müzesi (Ayia İrene Kilisesi)'nin pencere kemerinin içindeki mozaik parçası.....	36
Şekil 4.24 : Aya İrini Müzesi (Ayia İrene Kilisesi)'nin apsisi.....	37
Şekil 4.25 : Aya İrini Müzesi (Ayia İrene Kilisesi)'nin apsisi.....	37
Şekil 4.26 : Aya İrini Müzesi (Ayia İrene Kilisesi)'nin galeri katına bakış.....	38
Şekil 4.27 : Aya İrini Müzesi (Ayia İrene Kilisesi)'nin galeri katına bakış.....	38
Şekil 4.28 : Aya İrini Müzesi (Ayia İrene Kilisesi)'nin kuzeydoğusundaki sütunlu kısım.....	39
Şekil 4.29 : Aya İrini Müzesi (Ayia İrene Kilisesi)'nin kuzeydoğusundaki sütunlu kısım.....	39
Şekil 4.30 : Aya İrini Müzesi (Ayia İrene Kilisesi)'nin kuzeydoğusundaki sütunlar eksenden şaşmaktadır.....	40
Şekil 4.31 : Aya İrini Müzesi (Ayia İrene Kilisesi)'nin narteksi üzerinde derin çatlaklar.....	40
Şekil 4.32 : Aya İrini Müzesi (Ayia İrene Kilisesi)'nin taş yüzeylerinde kopmalar.....	41
Şekil 4.33 : Atik Mustafa Paşa Camii'nin 1928 yılındaki konumu.....	41
Şekil 4.34 : Atik Mustafa Paşa Camii'nin 1913-14 yıllarındaki konumu.....	41
Şekil 4.35 : Atik Mustafa Paşa Camii'nin günümüzdeki konumu.....	42
Şekil 4.36 : Atik Mustafa Paşa Camii planı.....	43
Şekil 4.37 : Atik Mustafa Paşa Camii kuzeybatı-güneydoğu kesiti.....	44
Şekil 4.38 : Atik Mustafa Paşa Camii'nin son cemaat yeri.....	44
Şekil 4.39 : Atik Mustafa Paşa Camii'nin güneyden görüntüsü.....	45
Şekil 4.40 : Atik Mustafa Paşa Camii'nin güneyden görüntüsü.....	45
Şekil 4.41 : Atik Mustafa Paşa Camii'nin batıdan görüntüsü.....	46
Şekil 4.42 : Atik Mustafa Paşa Camii'nin güneybatı cephesi.....	46
Şekil 4.43 : Atik Mustafa Paşa Camii'nin güneybatı cephesindeki değişmiş pencere.....	47
Şekil 4.44 : Atik Mustafa Paşa Camii'nin güneybatı cephesi.....	47
Şekil 4.45 : Atik Mustafa Paşa Camii'nin apsisi.....	48

Şekil 4.46 : Atik Mustafa Paşa Camii'nin güneybatı cephesindeki freskolar.....	49
Şekil 4.47 : Atik Mustafa Paşa Camii'nin kuzeydoğu cephesi.....	50
Şekil 4.48 : Atik Mustafa Paşa Camii'nin kuzeydoğu cephesi.....	50
Şekil 4.49 : Atik Mustafa Paşa Camii'nin kuzeydoğu cephesindeki güneş saati.....	50
Şekil 4.50 : Atik Mustafa Paşa Camii'nin kuzeybatı cephesi.....	51
Şekil 4.51 : Atik Mustafa Paşa Camii'nin kuzeybatı cephesi.....	51
Şekil 4.52 : Atik Mustafa Paşa Camii'nin kuzeybatı cephesi.....	51
Şekil 4.53 : Atik Mustafa Paşa Camii'nin kuzeybatı cephesinde bulunan vaftiz teknesi.....	52
Şekil 4.54 : Atik Mustafa Paşa Camii'nin doğusundaki ayak.....	52
Şekil 4.55 : Atik Mustafa Paşa Camii'nin doğusundaki ayak.....	52
Şekil 4.56 : Atik Mustafa Paşa Camii'nin doğu yönündeki ayak	53
Şekil 4.57 : Atik Mustafa Paşa Camii'nin üst katındaki kemer üzerindeki çatlak.....	53
Şekil 4.58 : Atik Mustafa Paşa Camii'nin kuzeybatısındaki çatlak.....	54
Şekil 4.59 : Atik Mustafa Paşa Camii'nin kubbesindeki çatlaklar.....	54
Şekil 4.60 : Bodrum Camii (Mirelaion Manastırı Kilisesi)'nin 1936 yılındaki konumu.....	55
Şekil 4.61 : Bodrum Camii (Mirelaion Manastırı Kilisesi)'nin günümüzdeki konumu.....	55
Şekil 4.62 : Bodrum Camii (Mirelaion Manastırı Kilisesi) bodrum katı planı.....	57
Şekil 4.63 : Bodrum Camii (Mirelaion Manastırı Kilisesi) zemin katı planı.....	57
Şekil 4.64 : Bodrum Camii (Mirelaion Manastırı Kilisesi) doğu-batı kesiti.....	58
Şekil 4.65 : Bodrum Camii (Mirelaion Manastırı Kilisesi)'nin güney cephesi.....	59
Şekil 4.66 : Bodrum Camii (Mirelaion Manastırı Kilisesi)'nin güney cephesi.....	59
Şekil 4.67 : Bodrum Camii (Mirelaion Manastırı Kilisesi)'nin güney cephesi.....	59
Şekil 4.68 : Bodrum Camii (Mirelaion Manastırı Kilisesi)'nin bodrum katının güney dış duvarı.....	60
Şekil 4.69 : Bodrum Camii (Mirelaion Manastırı Kilisesi)'nin kuzeybatı yönü.....	60
Şekil 4.70 : Bodrum Camii (Mirelaion Manastırı Kilisesi)'nin kuzeybatı yönü.....	60
Şekil 4.71 : Bodrum Camii (Mirelaion Manastırı Kilisesi)'nin kuzeybatısı.....	61
Şekil 4.72 : Mirelaion Manastırı'nın rotundasının üst örtüsü.....	62
Şekil 4.73 : Mirelaion Manastırı'nın rotundasının üst örtüsü.....	62
Şekil 4.74 : Mirelaion Manastırı'nın sarnıcının (çarşının) girişi.....	63
Şekil 4.75 : Bodrum Camii (Mirelaion Manastırı Kilisesi)'nin kubbesi.....	64
Şekil 4.76 : Bodrum Camii (Mirelaion Manastırı Kilisesi)'nin kubbesi.....	64
Şekil 4.77 : Bodrum Camii (Mirelaion Manastırı Kilisesi)'nin bodrum katındaki fresko.....	65
Şekil 4.78 : Bodrum Camii (Mirelaion Manastırı Kilisesi)'nin yan apsisi.....	65
Şekil 4.79 : Bodrum Camii (Mirelaion Manastırı Kilisesi)'nin apsisi.....	66
Şekil 4.80 : Bodrum Camii (Mirelaion Manastırı Kilisesi)'nin apsisi.....	67
Şekil 4.81 : Bodrum Camii (Mirelaion Manastırı Kilisesi)'nin apsisi.....	67
Şekil 4.82 : Bodrum Camii (Mirelaion Manastırı Kilisesi)'nin apsisi.....	67
Şekil 4.83 : Bodrum Camii (Mirelaion Manastırı Kilisesi)'nin apsisi	68
Şekil 4.84 : Bodrum Camii (Mirelaion Manastırı Kilisesi)'nin bodrum katındaki sütunlar.....	68
Şekil 4.85 : Bodrum Camii (Mirelaion Manastırı Kilisesi)'nin bodrum katındaki sütunlar	68

Şekil 4.86 : Eski İmaret Camii (Pantepoptes Manastırı Kilisesi)’nin 1933 yılındaki konumu.....	69
Şekil 4.87 : Eski İmaret Camii (Pantepoptes Manastırı Kilisesi)’nin 1913-14 yıllarındaki konumu.....	69
Şekil 4.88 : Eski İmaret Camii (Pantepoptes Manastırı Kilisesi)’nin günümüzdeki konumu.....	69
Şekil 4.89 : Eski İmaret Camii (Pantepoptes Manastırı Kilisesi) planı.....	70
Şekil 4.90 : Eski İmaret Camii (Pantepoptes Manastırı Kilisesi) doğu-batı kesiti.....	71
Şekil 4.91 : Eski İmaret Camii (Pantepoptes Manastırı Kilisesi)’nin güney cephesi	72
Şekil 4.92 : Eski İmaret Camii (Pantepoptes Manastırı Kilisesi)’nin güney cephesi.....	73
Şekil 4.93 : Eski İmaret Camii (Pantepoptes Manastırı Kilisesi)’nin güney cephesi.....	73
Şekil 4.94 : Eski İmaret Camii (Pantepoptes Manastırı Kilisesi)’nin güney cephesindeki alt pencere.....	73
Şekil 4.95 : Eski İmaret Camii (Pantepoptes Manastırı Kilisesi)’nin batı cephesindeki alt pencere	73
Şekil 4.96 : Eski İmaret Camii (Pantepoptes Manastırı Kilisesi)’nin batı cephesi.....	74
Şekil 4.97 : Eski İmaret Camii (Pantepoptes Manastırı Kilisesi)’nin batı cephesi...	74
Şekil 4.98 : Eski İmaret Camii (Pantepoptes Manastırı Kilisesi)’nin güneydoğusu.....	75
Şekil 4.99 : Eski İmaret Camii (Pantepoptes Manastırı Kilisesi)’nin güneydoğusu.....	75
Şekil 4.100 : Eski İmaret Camii (Pantepoptes Manastırı Kilisesi)’nin güneydoğusu.....	75
Şekil 4.101 : Eski İmaret Camii (Pantepoptes Manastırı Kilisesi)’nin minaresinin kaide kısmı	76
Şekil 4.102 : Eski İmaret Camii (Pantepoptes Manastırı Kilisesi)’nin apsisi.....	76
Şekil 4.103 : Eski İmaret Camii (Pantepoptes Manastırı Kilisesi)’nin apsisi.....	76
Şekil 4.104 : Eski İmaret Camii (Pantepoptes Manastırı Kilisesi)’nin galeri katından.apsis bölümünebakış.....	77
Şekil 4.105 : Eski İmaret Camii (Pantepoptes Manastırı Kilisesi)’nin galeri katından apsis bölümüne bakış	77
Şekil 4.106 : Eski İmaret Camii (Pantepoptes Manastırı Kilisesi)’nin galeri katından bakış.....	78
Şekil 4.107 : Eski İmaret Camii (Pantepoptes Manastırı Kilisesi)’nin galeri katından bakış	78
Şekil 4.108 : Eski İmaret Camii (Pantepoptes Manastırı Kilisesi)’nin galeri katına bakış.....	78
Şekil 4.109 : Eski İmaret Camii (Pantepoptes Manastırı Kilisesi)’nin galeri katına bakış.....	78
Şekil 4.110 : Eski İmaret Camii (Pantepoptes Manastırı Kilisesi)’nin galeri katına bakış.....	79
Şekil 4.111 : Eski İmaret Camii (Pantepoptes Manastırı Kilisesi)’nin gergerilerindeki eğrilikler.....	79
Şekil 4.112 : Fenari İsa Camii (Lips Manastırı Kilisesi)’nin 1913-14 yıllarındaki konumu.....	80

Şekil 4.113 : Fenari İsa Camii (Lips Manastırı Kilisesi)'nin günümüzdeki konumu.....	80
Şekil 4.114 : Fenari İsa Camii (Lips Manastırı Kilisesi) planı.....	81
Şekil 4.115 : Fenari İsa Camii (Lips Manastırı Kilisesi) Kuzey Kilise'nin.. kesiti.....	82
Şekil 4.116 : Fenari İsa Camii (Lips Manastırı Kilisesi) Güney Kilise'nin kesiti.....	82
Şekil 4.117 : Fenari İsa Camii (Lips Manastırı Kilisesi)'nin kuzeybatı ve güneybatı cephesi.....	83
Şekil 4.118 : Fenari İsa Camii (Lips Manastırı Kilisesi)'nin kuzeybatı cephesi.....	84
Şekil 4.119 : Fenari İsa Camii (Lips Manastırı Kilisesi)'nin kuzeybatı cephesi.....	84
Şekil 4.120 : Fenari İsa Camii (Lips Manastırı Kilisesi)'nin kuzeybatı cephesindeki kapatılmış pencere.....	85
Şekil 4.121 : Fenari İsa Camii (Lips Manastırı Kilisesi)'nin kuzey ve güney kiliselerinin kubbeleri.....	85
Şekil 4.122 : Fenari İsa Camii (Lips Manastırı Kilisesi)'nin güneydoğu cephesi.....	86
Şekil 4.123 : Fenari İsa Camii (Lips Manastırı Kilisesi)'nin güneydoğu cephesi.....	86
Şekil 4.124 : Fenari İsa Camii (Lips Manastırı Kilisesi)'nin güneydoğu cephesi.....	86
Şekil 4.125 : Fenari İsa Camii (Lips Manastırı Kilisesi)'nin güneydoğu cephesi	87
Şekil 4.126 : Fenari İsa Camii (Lips Manastırı Kilisesi)'nin kuzeybatısı.....	87
Şekil 4.127 : Fenari İsa Camii (Lips Manastırı Kilisesi)'nin kuzeybatısı.....	87
Şekil 4.128 : Fenari İsa Camii (Lips Manastırı Kilisesi) Kuzey Kilise'den Güney Kilise'ye geçiş.....	88
Şekil 4.129 : Fenari İsa Camii (Lips Manastırı Kilisesi) Kuzey Kilise'den Güney Kilise'ye geçiş.....	88
Şekil 4.130 : Fenari İsa Camii (Lips Manastırı Kilisesi) Kuzey Kilise'den Güney Kilise'ye geçiş	88
Şekil 4.131 : Fenari İsa Camii (Lips Manastırı Kilisesi) Kuzey Kilise'nin kubbe ve apsis bölümü.....	89
Şekil 4.132 : Fenari İsa Camii (Lips Manastırı Kilisesi) Güney Kilise'den Eksonarteks bölümüne geçiş.....	90
Şekil 4.133 : Fenari İsa Camii (Lips Manastırı Kilisesi) Güney Kilise'den Eksonarteks bölümüne geçiş.....	90
Şekil 4.134 : Fethiye Camii ve Müzesi (Pammakaristu Manastırı Kilisesi)'nin 1929 yılındaki konumu.....	90
Şekil 4.135 : Fethiye Camii ve Müzesi (Pammakaristu Manastırı Kilisesi)'nin 1913-14 yıllarındaki konumu.....	90
Şekil 4.136 : Fethiye Camii ve Müzesi (Pammakaristu Manastırı Kilisesi)'nin günümüzdeki konumu.....	91
Şekil 4.137 : Fethiye Camii ve Müzesi (Pammakaristu Manastırı Kilisesi) ana kilisenin olası planı.....	92
Şekil 4.138 : Fethiye Camii ve Müzesi (Pammakaristu Manastırı Kilisesi) planı.....	93

Şekil 4.139 : Fethiye Camii ve Müzesi (Pammakaristu Manastırı Kilisesi) kuzey güney kesiti.....	93
Şekil 4.140 : Fethiye Camii ve Müzesi (Pammakaristu Manastırı Kilisesi) doğu-batı kesiti.....	94
Şekil 4.141 : Fethiye Camii ve Müzesi (Pammakaristu Manastırı Kilisesi) Parekklesion bölümü görünüşler.....	94
Şekil 4.142 : Fethiye Camii ve Müzesi (Pammakaristu Manastırı Kilisesi)'nin avlusundan parekklesion bölümüne bakış.....	95
Şekil 4.143 : Fethiye Camii ve Müzesi (Pammakaristu Manastırı Kilisesi)'nin avlusundan parekklesion bölümüne bakış.....	95
Şekil 4.144 : Fethiye Camii ve Müzesi (Pammakaristu Manastırı Kilisesi)'nin avlusundan parekklesion bölümüne bakış.....	96
Şekil 4.145 : Fethiye Camii ve Müzesi (Pammakaristu Manastırı Kilisesi)'nin avlusunda parekklesion bölümüne bakış.....	96
Şekil 4.146: Fethiye Camii ve Müzesi (Pammakaristu Manastırı Kilisesi) Parekklesion'un güney cephesi pencere detayı.....	97
Şekil 4.147 : Fethiye Camii ve Müzesi (Pammakaristu Manastırı Kilisesi) Parekklesion'un güney cephesi pencere detayı.....	97
Şekil 4.148 : Fethiye Camii ve Müzesi (Pammakaristu Manastırı Kilisesi)'nin doğu cephesi.....	97
Şekil 4.149 : Fethiye Camii ve Müzesi (Pammakaristu Manastırı Kilisesi)'nin doğu cephesi.....	98
Şekil 4.150 : Fethiye Camii ve Müzesi (Pammakaristu Manastırı Kilisesi) Parekklesion'un apsisi.....	98
Şekil 4.151 : Fethiye Camii ve Müzesi (Pammakaristu Manastırı Kilisesi) Parekklesion'un apsisi.....	98
Şekil 4.152 : Fethiye Camii ve Müzesi (Pammakaristu Manastırı Kilisesi) Parekklesion'un apsisi	99
Şekil 4.153 : Fethiye Camii ve Müzesi (Pammakaristu Manastırı Kilisesi) Parekklesion'un apsisi.....	99
Şekil 4.154 : Fethiye Camii ve Müzesi (Pammakaristu Manastırı Kilisesi) Parekklesion'un apsisi.....	99
Şekil 4.155 : Fethiye Camii ve Müzesi (Pammakaristu Manastırı Kilisesi) Parekklesion'un apsisi pencere detayı.....	100
Şekil 4.156 : Fethiye Camii ve Müzesi (Pammakaristu Manastırı Kilisesi) Parekklesion'un apsisi pencere detayı.....	100
Şekil 4.157 : Fethiye Camii ve Müzesi (Pammakaristu Manastırı Kilisesi)'nin kuzey cephesi.....	101
Şekil 4.158 : Fethiye Camii ve Müzesi (Pammakaristu Manastırı Kilisesi)'nin kuzey cephesi.....	101
Şekil 4.159 : Fethiye Camii ve Müzesi (Pammakaristu Manastırı Kilisesi)'nin kuzeydoğu cephesi.....	102
Şekil 4.160 : Fethiye Camii ve Müzesi (Pammakaristu Manastırı Kilisesi)'nin kuzey cephesi.....	102
Şekil 4.161 : Fethiye Camii ve Müzesi (Pammakaristu Manastırı Kilisesi) Ana Kilise'nin apsis bölümü.....	103
Şekil 4.162 : Fethiye Camii ve Müzesi (Pammakaristu Manastırı Kilisesi) Ana Kilise'nin apsis bölümü.....	103
Şekil 4.163 : Fethiye Camii ve Müzesi (Pammakaristu Manastırı Kilisesi)'nin apsisinin seramik kaplı duvarları.....	104

Şekil 4.164 : Fethiye Camii ve Müzesi (Pammakaristu Manastırı Kilisesi)'nin mihrabı.....	104
Şekil 4.165 : Fethiye Camii ve Müzesi (Pammakaristu Manastırı Kilisesi)'nin minberi.....	104
Şekil 4.166 : Fethiye Camii ve Müzesi (Pammakaristu Manastırı Kilisesi) apsis bölümünden nartekse bakış.....	105
Şekil 4.167 : Fethiye Camii ve Müzesi (Pammakaristu Manastırı Kilisesi) apsis bölümünden nartekse bakış.....	105
Şekil 4.168 : Fethiye Camii ve Müzesi (Pammakaristu Manastırı Kilisesi) apsis bölümünden nartekse bakış.....	105
Şekil 4.169 : Fethiye Camii ve Müzesi (Pammakaristu Manastırı Kilisesi)'nin kubbesi.....	106
Şekil 4.170 : Fethiye Camii ve Müzesi (Pammakaristu Manastırı Kilisesi)'nin kuzeybatıdaki ayağın altındaki sarnıç.....	106
Şekil 4.171 : Fethiye Camii ve Müzesi (Pammakaristu Manastırı Kilisesi)'nin kuzeybatıdaki ayağın altındaki sarnıç	106
Şekil 4.172 : Fethiye Camii ve Müzesi (Pammakaristu Manastırı Kilisesi) narteksin güneyi.....	107
Şekil 4.173 : Fethiye Camii ve Müzesi (Pammakaristu Manastırı Kilisesi) narteksin güneyi.....	107
Şekil 4.174 : Fethiye Camii ve Müzesi (Pammakaristu Manastırı Kilisesi) Parekklesion'un güneydoğusundan apsise bakış.....	107
Şekil 4.175 : Fethiye Camii ve Müzesi (Pammakaristu Manastırı Kilisesi) Parekklesion'un güneydoğusundan apsise bakış.....	107
Şekil 4.176 : Fethiye Camii ve Müzesi (Pammakaristu Manastırı Kilisesi) Parekklesion'un batıdaki sütun.....	108
Şekil 4.177 : Fethiye Camii ve Müzesi (Pammakaristu Manastırı Kilisesi) Parekklesion'un batısındaki sütun.....	108
Şekil 4.178 : Fethiye Camii ve Müzesi (Pammakaristu Manastırı Kilisesi) Parekklesion bölümündeki kubbe.....	108
Şekil 4.179 : Fethiye Camii ve Müzesi (Pammakaristu Manastırı Kilisesi) Parekklesion bölümündeki kubbe.....	108
Şekil 4.180 : Gül Camii (Azize Theodosia Kilisesi)'nin 1928 yılındaki konumu.....	109
Şekil 4.181 : Gül Camii (Azize Theodosia Kilisesi)'nin 1913-14 yıllarındaki konumu.....	109
Şekil 4.182 : Gül Camii (Azize Theodosia Kilisesi)'nin günümüzdeki konumu.....	109
Şekil 4.183 : Gül Camii (Azize Theodosia Kilisesi) zemin kat planı.....	110
Şekil 4.184 : Gül Camii (Azize Theodosia Kilisesi) üst kat planı.....	111
Şekil 4.185 : Gül Camii (Azize Theodosia Kilisesi) güneydoğu-kuzeybatı kesiti (galeriden).....	111
Şekil 4.186 : Gül Camii (Azize Theodosia Kilisesi) güneydoğu-kuzeybatı kesiti.....	112
Şekil 4.187 : Gül Camii (Azize Theodosia Kilisesi) izometrik kesiti.....	112
Şekil 4.188 : Gül Camii (Azize Theodosia Kilisesi)'nin güneydoğu cephesi.....	113
Şekil 4.189 : Gül Camii (Azize Theodosia Kilisesi)'nin güneydoğu cephesi.....	113
Şekil 4.190 : Gül Camii (Azize Theodosia Kilisesi)'nin restorasyonu sırasında çekilmiş bir fotoğraf.....	113
Şekil 4.191 : Gül Camii (Azize Theodosia Kilisesi)'nin güneydoğu cephesi.....	113

Şekil 4.192 : Gül Camii (Azize Theodosia Kilisesi)'nin kuzeydoğu cephesi.....	114
Şekil 4.193 : Gül Camii (Azize Theodosia Kilisesi)'nin kuzeydoğu ve güneydoğu cephesi.....	115
Şekil 4.194 : Gül Camii (Azize Theodosia Kilisesi)'nin kuzeydoğu cephesi detay.....	115
Şekil 4.195 : Gül Camii (Azize Theodosia Kilisesi)'nin kuzeydoğu cephesi detay.....	116
Şekil 4.196 : Gül Camii (Azize Theodosia Kilisesi)'nin kuzeydoğu cephesi detay.....	116
Şekil 4.197 : Yapının güneybatı ve güneydoğu cepheleri.....	117
Şekil 4.198 : Gül Camii (Azize Theodosia Kilisesi)'nin güneybatı cephesi.....	118
Şekil 4.199 : Gül Camii (Azize Theodosia Kilisesi)'nin güneybatı cephesi.....	118
Şekil 4.200 : Gül Camii (Azize Theodosia Kilisesi)'nin kuzeybatısındaki son cemaat yeri.....	118
Şekil 4.201 : Gül Camii (Azize Theodosia Kilisesi)'nin kuzeybatısındaki son cemaat yeri.....	118
Şekil 4.202 : Gül Camii (Azize Theodosia Kilisesi)'nin ana kubbesi.....	119
Şekil 4.203 : Gül Camii (Azize Theodosia Kilisesi)'nin ana kubbesi.....	119
Şekil 4.204 : Gül Camii (Azize Theodosia Kilisesi)'nin kuzeyindeki köşe kubbe.....	119
Şekil 4.205 : Gül Camii (Azize Theodosia Kilisesi)'nin kuzeyindeki köşe kubbe.....	119
Şekil 4.206 : Gül Camii (Azize Theodosia Kilisesi)'nin ana apsisi.....	120
Şekil 4.207 : Gül Camii (Azize Theodosia Kilisesi)'nin ana apsisi.....	120
Şekil 4.208 : Gül Camii (Azize Theodosia Kilisesi)'nin kuzeydoğusu.....	120
Şekil 4.209 : Gül Camii (Azize Theodosia Kilisesi)'nin kuzeydoğusu.....	120
Şekil 4.210 : Gül Camii (Azize Theodosia Kilisesi)'nin vaaz kürsüsü.....	121
Şekil 4.211 : Gül Camii (Azize Theodosia Kilisesi)'nin vaaz kürsüsü.....	121
Şekil 4.212 : Gül Camii (Azize Theodosia Kilisesi)'nin kuzeydoğusundaki merdiven kovası.....	121
Şekil 4.213 : Gül Camii (Azize Theodosia Kilisesi)'nin kuzeydoğusundaki merdiven kovası.....	121
Şekil 4.214 : Gül Camii (Azize Theodosia Kilisesi)'nin kuzeydoğusundaki kemer.....	122
Şekil 4.215 : Hırami Ahmet Paşa Mescidi'nin 1929 yılındaki konumu.....	122
Şekil 4.216 : Hırami Ahmet Paşa Mescidi'nin 1913-14 yıllarındaki konumu.....	122
Şekil 4.217 : Hırami Ahmet Paşa Mescidi'nin günümüzdeki konumu.....	123
Şekil 4.218 : Hırami Ahmet Paşa Mescidi planı.....	124
Şekil 4.219 : Hırami Ahmet Paşa Mescidi doğu-batı kesiti.....	124
Şekil 4.220 : Hırami Ahmet Paşa Mescidi'nin güney cephesi.....	125
Şekil 4.221 : Hırami Ahmet Paşa Mescidi'nin güney cephesi.....	125
Şekil 4.222 : Hırami Ahmet Paşa Mescidi'nin doğu cephesindeki cami girişi.....	125
Şekil 4.223 : Hırami Ahmet Paşa Mescidi'nin güneybatıdaki minare	126
Şekil 4.224 : Hırami Ahmet Paşa Mescidi'nin apsisi.....	127
Şekil 4.225 : Hırami Ahmet Paşa Mescidi'nin apsisi restorasyon sırasında.....	127
Şekil 4.226 : Hırami Ahmet Paşa Mescidi'nin apsisi.....	127
Şekil 4.227 : Hırami Ahmet Paşa Mescidi'nin doğu cephesi.....	128
Şekil 4.228 : Hırami Ahmet Paşa Mescidi'nin kuzeybatısındaki yan apsis.....	128
Şekil 4.229 : Hırami Ahmet Paşa Mescidi'nin kuzeybatısındaki yan apsis.....	128
Şekil 4.230 : Hırami Ahmet Paşa Mescidi'nin apsisi.....	129

Şekil 4.231 : Hırami Ahmet Paşa Mescidi'nin kubbesi.....	129
Şekil 4.232 : Hırami Ahmet Paşa Mescidi'nin kubbesi.....	129
Şekil 4.233 : Kalenderhane Camii (Kyriotissa Meryem Kilisesi)'nin 1935 yılındaki konumu.....	130
Şekil 4.234 : Kalenderhane Camii (Kyriotissa Meryem Kilisesi)'nin 1913-14 yıllarındaki konumu.....	130
Şekil 4.235 : Kalenderhane Camii (Kyriotissa Meryem Kilisesi)'nin günümüzdeki konumu.....	130
Şekil 4.236 : Kalenderhane Camii (Kyriotissa Meryem Kilisesi) planı.....	132
Şekil 4.237 : Kalenderhane Camii (Kyriotissa Meryem Kilisesi) doğu-batı kesiti.....	132
Şekil 4.238 : Kalenderhane Camii (Kyriotissa Meryem Kilisesi)'nin kuzeybatısı.....	133
Şekil 4.239 : Kalenderhane Camii (Kyriotissa Meryem Kilisesi)'nin batı cephesi.....	134
Şekil 4.240 : Kalenderhane Camii (Kyriotissa Meryem Kilisesi)'nin batı cephesi.....	134
Şekil 4.241 : Kalenderhane Camii (Kyriotissa Meryem Kilisesi)'nin batı cephesi.....	135
Şekil 4.242 : Kalenderhane Camii (Kyriotissa Meryem Kilisesi)'nin güney cephesi.....	135
Şekil 4.243 : Kalenderhane Camii (Kyriotissa Meryem Kilisesi)'nin güney cephesi.....	136
Şekil 4.244 : Kalenderhane Camii (Kyriotissa Meryem Kilisesi)'nin güney cephesi.....	136
Şekil 4.245 : Kalenderhane Camii (Kyriotissa Meryem Kilisesi)'nin güney cephesindeki kemerdeki çökme.....	136
Şekil 4.246 : Kalenderhane Camii (Kyriotissa Meryem Kilisesi)'nin iç ve dış narteksin bütünlemiş üst duvarı.....	137
Şekil 4.247 : Kalenderhane Camii (Kyriotissa Meryem Kilisesi)'nin apsisi.....	138
Şekil 4.248 : Kalenderhane Camii (Kyriotissa Meryem Kilisesi)'nin apsisi.....	138
Şekil 4.249 : Kalenderhane Camii (Kyriotissa Meryem Kilisesi)'nin apsisi.....	139
Şekil 4.250 : Kalenderhane Camii (Kyriotissa Meryem Kilisesi)'nin kuzeydoğu yönüne bakış.....	139
Şekil 4.251: Kalenderhane Camii (Kyriotissa Meryem Kilisesi)'nin kuzeydoğu yönüne bakış.....	139
Şekil 4.252 : Kalenderhane Camii (Kyriotissa Meryem Kilisesi)'nin güney iç duvarı.....	140
Şekil 4.253 : Kalenderhane Camii (Kyriotissa Meryem Kilisesi)'nin güney iç duvarı.....	140
Şekil 4.254 : Kalenderhane Camii (Kyriotissa Meryem Kilisesi)'nin naosunun batısı.....	141
Şekil 4.255 : Kalenderhane Camii (Kyriotissa Meryem Kilisesi)'nin naosunun batısı.....	141
Şekil 4.256 : Kalenderhane Camii (Kyriotissa Meryem Kilisesi)'nin kubbesi.....	141
Şekil 4.257 : Kalenderhane Camii (Kyriotissa Meryem Kilisesi)'nin kubbesi.....	141
Şekil 4.258 : Kalenderhane Camii (Kyriotissa Meryem Kilisesi)'nin dış narteksi.....	142
Şekil 4.259 : Kalenderhane Camii (Kyriotissa Meryem Kilisesi)'nin dış narteksi.....	142

Şekil 4.260 : Kalenderhane Camii (Kyriotissa Meryem Kilisesi)'nin iç narteksi.....	142
Şekil 4.261 : Kalenderhane Camii (Kyriotissa Meryem Kilisesi)'nin iç narteksi.....	142
Şekil 4.262 : Kariye Müzesi (Khora Manastırı Kilisesi)'nin 1929 yılındaki konumu.....	143
Şekil 4.263 : Kariye Müzesi (Khora Manastırı Kilisesi)'nin 1913-14 yıllarındaki konumu.....	143
Şekil 4.264 : Kariye Müzesi (Khora Manastırı Kilisesi)'nin günümüzdeki konumu.....	143
Şekil 4.265 : Kariye Müzesi (Khora Manastırı Kilisesi) planı.....	145
Şekil 4.266 : Kariye Müzesi (Khora Manastırı Kilisesi) üst galeri planı.....	145
Şekil 4.267 : Kariye Müzesi (Khora Manastırı Kilisesi) naostan geçen kuzey-güney kesiti.....	146
Şekil 4.268 : Kariye Müzesi (Khora Manastırı Kilisesi) naostan geçen doğu-batı kesiti.....	146
Şekil 4.269 : Kariye Müzesi (Khora Manastırı Kilisesi) parekklessiondan geçen doğu-batı kesiti.....	147
Şekil 4.270 : Kariye Müzesi (Khora Manastırı Kilisesi) iç narteksten geçen kuzey güney kesiti.....	147
Şekil 4.271 : Kariye Müzesi (Khora Manastırı Kilisesi)'nin batı cephesi.....	148
Şekil 4.272 : Kariye Müzesi (Khora Manastırı Kilisesi)'nin batı cephesi.....	149
Şekil 4.273 : Kariye Müzesi (Khora Manastırı Kilisesi)'nin batı cephesi.....	149
Şekil 4.274 : Kariye Müzesi (Khora Manastırı Kilisesi)'nin batı cephesi.....	150
Şekil 4.275 : Kariye Müzesi (Khora Manastırı Kilisesi)'nin batı cephesi.....	150
Şekil 4.276 : Kariye Müzesi (Khora Manastırı Kilisesi)'nin doğu cephesi.....	151
Şekil 4.277 : Kariye Müzesi (Khora Manastırı Kilisesi) Parekklesion'un apsisi.....	151
Şekil 4.278 : Kariye Müzesi (Khora Manastırı Kilisesi) Parekklesion'un apsisi.....	151
Şekil 4.279 : Kariye Müzesi (Khora Manastırı Kilisesi)'nin ana apsisi.....	152
Şekil 4.280 : Kariye Müzesi (Khora Manastırı Kilisesi) güney cephesi.....	152
Şekil 4.281 : Kariye Müzesi (Khora Manastırı Kilisesi)'nin güney cephesi.....	153
Şekil 4.282 : Kariye Müzesi (Khora Manastırı Kilisesi)'nin güney cephesi.....	153
Şekil 4.283 : Kariye Müzesi (Khora Manastırı Kilisesi)'nin güney cephesi.....	153
Şekil 4.284 : Kariye Müzesi (Khora Manastırı Kilisesi)'nin minaresinin kaidesi.....	154
Şekil 4.285 : Kariye Müzesi (Khora Manastırı Kilisesi)'nin minaresinin kaidesi	154
Şekil 4.286 : Kariye Müzesi (Khora Manastırı Kilisesi)'nin kuzey cephesi.....	155
Şekil 4.287 : Kariye Müzesi (Khora Manastırı Kilisesi)'nin kuzey cephesi.....	155
Şekil 4.288 : Kariye Müzesi (Khora Manastırı Kilisesi)'nin apsisi.....	155
Şekil 4.289 : Kariye Müzesi (Khora Manastırı Kilisesi)'nin apsisi.....	156
Şekil 4.290 : Kariye Müzesi (Khora Manastırı Kilisesi)'nin apsisi	156
Şekil 4.291 : Kariye Müzesi (Khora Manastırı Kilisesi) iç narteksin kuzey duvarı.....	156
Şekil 4.292 : Kariye Müzesi (Khora Manastırı Kilisesi) iç narteksin kuzey duvarı.....	156
Şekil 4.293 : Kariye Müzesi (Khora Manastırı Kilisesi) iç narteksin güney kubbesi.....	157

Şekil 4.294 : Kariye Müzesi (Khora Manastırı Kilisesi) iç narteksin güney kubbesi.....	157
Şekil 4.295 : Kariye Müzesi (Khora Manastırı Kilisesi) dış narteksten parekklesion kısmına bakış.....	157
Şekil 4.296 : Kariye Müzesi (Khora Manastırı Kilisesi) dış narteksten parekklesion kısmına bakış.....	157
Şekil 4.297 : Kariye Müzesi (Khora Manastırı Kilisesi) parekklesion kısmından dış nartekse bakış.....	158
Şekil 4.298 : Kariye Müzesi (Khora Manastırı Kilisesi) parekklesion kısmından dış nartekse bakış.....	158
Şekil 4.299 : Kefeli Mescidi'nin 1929 yılındaki konumu.....	158
Şekil 4.300 : Kefeli Mescidi'nin 1913-14 yıllarındaki konumu.....	158
Şekil 4.301 : Kefeli Mescidi'nin günümüzdeki konumu.....	159
Şekil 4.302 : Kefeli Mescidi planı.....	160
Şekil 4.303 : Kefeli Mescidi kesiti.....	160
Şekil 4.304 : Kefeli Mescidi'nin kuzeyindeki apsis.....	161
Şekil 4.305 : Kefeli Mescidi'nin kuzeydeki apsis.....	161
Şekil 4.306 : Kefeli Mescidi'nin güneydoğusu.....	161
Şekil 4.307 : Kefeli Mescidi'nin güneydoğusu.....	161
Şekil 4.308 : Kefeli Mescidi'nin güneydoğusu.....	162
Şekil 4.309 : Kefeli Mescidi'nin doğu cephesi.....	162
Şekil 4.310 : Kefeli Mescidi'nin doğu cephesi.....	163
Şekil 4.311 : Kefeli Mescidi'nin mihrabı.....	163
Şekil 4.312 : Kefeli Mescidi'nin mihrabı.....	163
Şekil 4.313 : Kefeli Mescidi'nin apsisi.....	164
Şekil 4.314 : Kefeli Mescidi'nin apsisi.....	164
Şekil 4.315 : Kefeli Mescidi'nin apsisi.....	164
Şekil 4.316 : Kefeli Mescidi'nin apsisi.....	165
Şekil 4.317 : Koca Mustafa Paşa Camii (Ayias Andreas en te Krisei Manastırı Kilisesi)'nin 1913-14 yıllarındaki konumu.....	165
Şekil 4.318 : Koca Mustafa Paşa Camii (Ayias Andreas en te Krisei Manastırı Kilisesi)'nin günümüzdeki konumu.....	165
Şekil 4.319 : Koca Mustafa Paşa Külliyesi vaziyet planı.....	167
Şekil 4.320 : Koca Mustafa Paşa Camii (Ayias Andreas en te Krisei Manastırı Kilisesi) orijinal planı.....	167
Şekil 4.321 : Koca Mustafa Paşa Camii (Ayias Andreas en te Krisei Manastırı Kilisesi) planı.....	168
Şekil 4.322 : Koca Mustafa Paşa Camii (Ayias Andreas en te Krisei Manastırı Kilisesi) güneybatı-kuzeydoğu kesiti.....	168
Şekil 4.323 : Koca Mustafa Paşa Camii (Ayias Andreas en te Krisei Manastırı Kilisesi) güneydoğu-kuzeybatı kesiti.....	169
Şekil 4.324 : Koca Mustafa Paşa Camii (Ayias Andreas en te Krisei Manastırı Kilisesi)'nin güneydoğu cephesi.....	170
Şekil 4.325 : Koca Mustafa Paşa Camii (Ayias Andreas en te Krisei Manastırı Kilisesi)'nin güneydoğu cephesi.....	170
Şekil 4.326 : Koca Mustafa Paşa Camii (Ayias Andreas en te Krisei Manastırı Kilisesi)'nin güneydoğu cephesi.....	171
Şekil 4.327 : Koca Mustafa Paşa Camii (Ayias Andreas en te Krisei Manastırı Kilisesi)'nin güneybatı cephesi.....	171

Şekil 4.328 : Koca Mustafa Paşa Camii (Ayias Andreas en te Krisei Manastırı Kilisesi)’nin son cemaat yerindeki mihrap.....	172
Şekil 4.329 : Koca Mustafa Paşa Camii (Ayias Andreas en te Krisei Manastırı Kilisesi)’nin son cemaat yerindeki çimento sıva detayı.....	172
Şekil 4.330 : Koca Mustafa Paşa Camii (Ayias Andreas en te Krisei Manastırı Kilisesi)’nin güneydoğu cephesi pencere detayı.....	173
Şekil 4.331 : Koca Mustafa Paşa Camii (Ayias Andreas en te Krisei Manastırı Kilisesi)’nin güneydoğu cephesi pencere detayı.....	173
Şekil 4.332 : Koca Mustafa Paşa Camii (Ayias Andreas en te Krisei Manastırı Kilisesi)’nin mihrap kısmı.....	173
Şekil 4.333 : Koca Mustafa Paşa Camii (Ayias Andreas en te Krisei Manastırı Kilisesi)’nin mihrap kısmı.....	174
Şekil 4.334 : Koca Mustafa Paşa Camii (Ayias Andreas en te Krisei Manastırı Kilisesi)’nin dış narteksi.....	174
Şekil 4.335 : Koca Mustafa Paşa Camii (Ayias Andreas en te Krisei Manastırı Kilisesi)’nin mihrap kısmı.....	175
Şekil 4.336 : Koca Mustafa Paşa Camii (Ayias Andreas en te Krisei Manastırı Kilisesi)’nin orijinal apsis kısmı.....	175
Şekil 4.337 : Küçük Ayasofya Camii (Sergios ve Bakkhos Kilisesi)’nin 1924 yılındaki konumu.....	176
Şekil 4.338 : Küçük Ayasofya Camii (Sergios ve Bakkhos Kilisesi)’nin 1913-14 yıllarındaki konumu.....	176
Şekil 4.339 : Küçük Ayasofya Camii (Sergios ve Bakkhos Kilisesi)’nin günümüzdeki konumu.....	176
Şekil 4.340 : Küçük Ayasofya Camii (Sergios ve Bakkhos Kilisesi) zemin kat ve galeri katı planı.....	178
Şekil 4.341 : Küçük Ayasofya Camii (Sergios ve Bakkhos Kilisesi) doğu-batı Kesiti.....	178
Şekil 4.342 : Küçük Ayasofya Camii (Sergios ve Bakkhos Kilisesi)’nin doğu cephesi.....	179
Şekil 4.343 : Küçük Ayasofya Camii (Sergios ve Bakkhos Kilisesi)’nin kuzeydoğudan görünüşü.....	180
Şekil 4.344 : Küçük Ayasofya Camii (Sergios ve Bakkhos Kilisesi)’nin doğu cephesi.....	181
Şekil 4.345 : Küçük Ayasofya Camii (Sergios ve Bakkhos Kilisesi)’nin güney cephesi.....	181
Şekil 4.346 : Küçük Ayasofya Camii (Sergios ve Bakkhos Kilisesi)’nin minaresinin kaidesi.....	182
Şekil 4.347 : Küçük Ayasofya Camii (Sergios ve Bakkhos Kilisesi)’nin güney ve batı cepheleri.....	183
Şekil 4.348 : Küçük Ayasofya Camii (Sergios ve Bakkhos Kilisesi)’nin güney cephesi.....	183
Şekil 4.349 : Küçük Ayasofya Camii (Sergios ve Bakkhos Kilisesi)’nin batı cephesi.....	184
Şekil 4.350 : Küçük Ayasofya Camii (Sergios ve Bakkhos Kilisesi)’nin batı cephesi.....	184
Şekil 4.351 : Küçük Ayasofya Camii (Sergios ve Bakkhos Kilisesi)’nin batı cephesi.....	184
Şekil 4.352 : Küçük Ayasofya Camii (Sergios ve Bakkhos Kilisesi)’nin günümüzdeki şadırvanı.....	185

Şekil 4.353 : Küçük Ayasofya Camii (Sergios ve Bakkhos Kilisesi) geçit olarak kullanılan cami avlusu	185
Şekil 4.354 : Küçük Ayasofya Camii (Sergios ve Bakkhos Kilisesi)'nin galeri katından apsis kısmına bakış.....	186
Şekil 4.355 : Küçük Ayasofya Camii (Sergios ve Bakkhos Kilisesi)'nin galeri katından apsis kısmına bakış.....	186
Şekil 4.356 : Küçük Ayasofya Camii (Sergios ve Bakkhos Kilisesi)'nin kuzeydoğu yönüne bakış.....	187
Şekil 4.357 : Küçük Ayasofya Camii (Sergios ve Bakkhos Kilisesi)'nin kuzeydoğu yönüne bakış.....	187
Şekil 4.358 : Küçük Ayasofya Camii (Sergios ve Bakkhos Kilisesi)'nin kuzeyindeki nefe bakış.....	187
Şekil 4.359 : Küçük Ayasofya Camii (Sergios ve Bakkhos Kilisesi)'nin kuzeyindeki nefe bakış.....	187
Şekil 4.360 : Küçük Ayasofya Camii (Sergios ve Bakkhos Kilisesi)'nin kuzeyindeki sütunlar.....	188
Şekil 4.361 : Küçük Ayasofya Camii (Sergios ve Bakkhos Kilisesi)'nin kuzeyindeki sütunlar.....	188
Şekil 4.362 : Küçük Ayasofya Camii (Sergios ve Bakkhos Kilisesi)'nin döşemesi ve su kuyusu	188
Şekil 4.363 : Küçük Ayasofya Camii (Sergios ve Bakkhos Kilisesi)'nin su kuyusu.....	189
Şekil 4.364 : Küçük Ayasofya Camii (Sergios ve Bakkhos Kilisesi)'nin galeri katındaki sütunlar.....	189
Şekil 4.365 : Küçük Ayasofya Camii (Sergios ve Bakkhos Kilisesi)'nin galeri katındaki sütunlar.....	189
Şekil 4.366 : Küçük Ayasofya Camii (Sergios ve Bakkhos Kilisesi)'nin galeri katının güneydoğudan görünümü.....	190
Şekil 4.367 : Küçük Ayasofya Camii (Sergios ve Bakkhos Kilisesi)'nin galeri katının güneydoğudan görünümü	190
Şekil 4.368 : Küçük Ayasofya Camii (Sergios ve Bakkhos Kilisesi) narteksin güneyindeki merdivenler.....	190
Şekil 4.369 : Küçük Ayasofya Camii (Sergios ve Bakkhos Kilisesi) narteksin güneyindeki ek bölme.....	190
Şekil 4.370 : Manastır Mescidi'nin 1913-14 yılları arasındaki konumu.....	191
Şekil 4.371 : Manastır Mescidi'nin günümüzdeki konumu.....	191
Şekil 4.372 : Manastır Mescidi planı.....	192
Şekil 4.373 : Manastır Mescidi planı.....	192
Şekil 4.374 : Manastır Mescidi'nin güney ve batı cepheleri.....	194
Şekil 4.375 : Manastır Mescidi'nin kuzeybatı yönü.....	195
Şekil 4.376 : Manastır Mescidi'nin batı cephesi.....	195
Şekil 4.377 : Manastır Mescidi'nin güney cephesi.....	196
Şekil 4.378 : Manastır Mescidi'nin güney ve doğu cepheleri.....	196
Şekil 4.379 : Manastır Mescidi'nin doğu cephesi.....	197
Şekil 4.380 : Manastır Mescidi'nin doğu cephesi	197
Şekil 4.381 : Manastır Mescidi'nin kuzey cephesi.....	197
Şekil 4.382 : Manastır Mescidi'nin kuzey cephesi.....	197
Şekil 4.383 : Manastır Mescidi'nin kuzeydoğu köşesi.....	197
Şekil 4.384 : Manastır Mescidi narteksin kuzeyi.....	198
Şekil 4.385 : Manastır Mescidi narteksin kuzeyi.....	198

Şekil 4.386 : Manastır Mescidi'nin apsisi.....	198
Şekil 4.387 : Manastır Mescidi'nin apsisi.....	198
Şekil 4.388 : Meryem Ana Kilisesi (Panayia Muhliotissa Kilisesi)'nin 1929 yılındaki konumu.....	199
Şekil 4.389 : Meryem Ana Kilisesi (Panayia Muhliotissa Kilisesi)'nin 1913-14 yıllarındaki konumu.....	199
Şekil 4.390 : Meryem Ana Kilisesi (Panayia Muhliotissa Kilisesi)'nin günümüzdeki konumu.....	199
Şekil 4.391 : Meryem Ana Kilisesi (Panayia Muhliotissa Kilisesi) planı.....	200
Şekil 4.392 : Meryem Ana Kilisesi (Panayia Muhliotissa Kilisesi) planı.....	201
Şekil 4.393 : Meryem Ana Kilisesi (Panayia Muhliotissa Kilisesi) doğu-batı kesiti.....	201
Şekil 4.394 : Meryem Ana Kilisesi (Panayia Muhliotissa Kilisesi)'nin güneydoğudan çekilmiş fotoğrafı.....	202
Şekil 4.395 : Meryem Ana Kilisesi (Panayia Muhliotissa Kilisesi)'ne güneydoğudan bakış.....	202
Şekil 4.396 : Meryem Ana Kilisesi (Panayia Muhliotissa Kilisesi)'nin batı cephesi.....	203
Şekil 4.397 : Meryem Ana Kilisesi (Panayia Muhliotissa Kilisesi)'nin kuzey cephesi.....	203
Şekil 4.398 : Meryem Ana Kilisesi (Panayia Muhliotissa Kilisesi)'nin batı cephesi.....	204
Şekil 4.399 : Meryem Ana Kilisesi (Panayia Muhliotissa Kilisesi)'nin kuzey cephesi.....	204
Şekil 4.400 : Meryem Ana Kilisesi (Panayia Muhliotissa Kilisesi)'nin kuzey cephesi.....	204
Şekil 4.401 : Meryem Ana Kilisesi (Panayia Muhliotissa Kilisesi)'nin iç avlusundan batı cephesi.....	205
Şekil 4.402 : Meryem Ana Kilisesi (Panayia Muhliotissa Kilisesi)'nin iç avlusundan batı cephesi.....	205
Şekil 4.403 : Meryem Ana Kilisesi (Panayia Muhliotissa Kilisesi)'nin iç avlusundan kuzeye bakış.....	205
Şekil 4.404 : Meryem Ana Kilisesi (Panayia Muhliotissa Kilisesi)'nin kubbesi.....	206
Şekil 4.405 : Meryem Ana Kilisesi (Panayia Muhliotissa Kilisesi)'nin kubbesi.....	206
Şekil 4.406 : Meryem Ana Kilisesi (Panayia Muhliotissa Kilisesi)'nin apsis yarım kubbesi üzerindeki Hz. İsa ve Hz. Meryem figürleri	206
Şekil 4.407 : Meryem Ana Kilisesi (Panayia Muhliotissa Kilisesi) İkonostasis.....	207
Şekil 4.408 : Meryem Ana Kilisesi (Panayia Muhliotissa Kilisesi) İkonostasis.....	207
Şekil 4.409 : Meryem Ana Kilisesi (Panayia Muhliotissa Kilisesi) naos'tan kuzeye bakış.....	207
Şekil 4.410 : Meryem Ana Kilisesi (Panayia Muhliotissa Kilisesi) naos'tan kuzeye bakış.....	207
Şekil 4.411 : Meryem Ana Kilisesi (Panayia Muhliotissa Kilisesi) naos'tan iç nartekse bakış.....	208
Şekil 4.412 : Meryem Ana Kilisesi (Panayia Muhliotissa Kilisesi) naos'tan iç nartekse bakış.....	208
Şekil 4.413 : Vefa Kilise Camii'nin 1934 yılındaki konumu.....	208
Şekil 4.414 : Vefa Kilise Camii'nin 1913-14 yıllarındaki konumu.....	208

Şekil 4.415 : Vefa Kilise Camii'nin günümüzdeki konumu.....	208
Şekil 4.416 : Vefa Kilise Camii planı.....	209
Şekil 4.417 : Vefa Kilise Camii doğu-batı kesiti.....	210
Şekil 4.418 : Vefa Kilise Camii dış narteksten doğu-batı kesiti.....	210
Şekil 4.419 : Vefa Kilise Camii dış narteksten batı cephesi görünüşü.....	210
Şekil 4.420 : Vefa Kilise Camii'nin doğu ve güney cepheleri.....	211
Şekil 4.421 : Vefa Kilise Camii'nin doğu cephesi.....	212
Şekil 4.422 : Vefa Kilise Camii'nin doğu cephesi.....	212
Şekil 4.423 : Vefa Kilise Camii'nin güney cephesi.....	212
Şekil 4.424 : Vefa Kilise Camii'nin güney cephesi.....	213
Şekil 4.425 : Vefa Kilise Camii'nin güney cephesi.....	213
Şekil 4.426 : Vefa Kilise Camii'nin güney cephesi.....	213
Şekil 4.427 : Vefa Kilise Camii'nin batı cephesi.....	214
Şekil 4.428 : Vefa Kilise Camii'nin batı cephesi.....	215
Şekil 4.429 : Vefa Kilise Camii'nin batı cephesi.....	215
Şekil 4.430 : Vefa Kilise Camii'nin batı cephesi pencere detayı.....	215
Şekil 4.431 : Vefa Kilise Camii'nin batı cephesi pencere detayı.....	215
Şekil 4.432 : Vefa Kilise Camii'nin batı cephesindeki pencere detayı.....	216
Şekil 4.433 : Vefa Kilise Camii'nin batı cephesindeki pencere detayı.....	216
Şekil 4.434 : Vefa Kilise Camii'nin batı cephesinde kapatılan açıklık.....	216
Şekil 4.435 : Vefa Kilise Camii'nin eksonarteksi.....	217
Şekil 4.436 : Vefa Kilise Camii'nin eksonarteksi.....	217
Şekil 4.437 : Vefa Kilise Camii'nin kuzey cephesi.....	217
Şekil 4.438 : Vefa Kilise Camii'nin kuzey cephesi.....	217
Şekil 4.439 : Vefa Kilise Camii'nin apsisi.....	218
Şekil 4.440 : Vefa Kilise Camii'nin apsisi.....	219
Şekil 4.441 : Vefa Kilise Camii'nin dış narteksten iç nartekse geçiş.....	219
Şekil 4.442 : Vefa Kilise Camii'nin dış narteksinin kuzeyindeki abdest alanları.....	220
Şekil 4.443 : Vefa Kilise Camii'nin dış narteksinden iç narteksteki tuvaletlere geçiş.....	220
Şekil 4.444 : Zeyrek Kilise Camii (Pantakrotor Manastırı Kilisesi)'nin 1933 yılındaki konumu.....	221
Şekil 4.445 : Zeyrek Kilise Camii (Pantakrotor Manastırı Kilisesi)'nin 1913-14 yıllarındaki konumu.....	221
Şekil 4.446 : Zeyrek Kilise Camii (Pantakrotor Manastırı Kilisesi)'nin günümüzdeki konumu.....	221
Şekil 4.447 : Zeyrek Kilise Camii (Pantakrotor Manastırı Kilisesi) planı.....	223
Şekil 4.448 : Zeyrek Kilise Camii (Pantakrotor Manastırı Kilisesi) Kuzey Kilise'den geçen güneydoğu-kuzeybatı kesiti.....	223
Şekil 4.449 : Zeyrek Kilise Camii (Pantakrotor Manastırı Kilisesi) Güney Kilise'den geçen güneydoğu-kuzeybatı kesiti.....	224
Şekil 4.450 : Zeyrek Kilise Camii (Pantakrotor Manastırı Kilisesi) mezar şapelinden geçen güneydoğu-kuzeybatı kesiti.....	224
Şekil 4.451 : Zeyrek Kilise Camii (Pantakrotor Manastırı Kilisesi)'nin güney cephesi.....	225
Şekil 4.452 : Zeyrek Kilise Camii (Pantakrotor Manastırı Kilisesi)'nin güney cephesi.....	226
Şekil 4.453 : Zeyrek Kilise Camii (Pantakrotor Manastırı Kilisesi)'nin güney cephesi.....	226

Şekil 4.454 : Zeyrek Kilise Camii (Pantakrotor Manastırı Kilisesi)'nin doğu cephesi.....	226
Şekil 4.455 : Zeyrek Kilise Camii (Pantakrotor Manastırı Kilisesi)'nin doğu cephesi.....	226
Şekil 4.456 : Zeyrek Kilise Camii (Pantakrotor Manastırı Kilisesi)'nin doğu cephesi.....	227
Şekil 4.457 : Zeyrek Kilise Camii (Pantakrotor Manastırı Kilisesi)'nin doğu cephesi.....	227
Şekil 4.458 : Zeyrek Kilise Camii (Pantakrotor Manastırı Kilisesi)'nin özgün yol dokusu.....	227
Şekil 4.459 : Zeyrek Kilise Camii (Pantakrotor Manastırı Kilisesi)'nin doğu cephesi.....	228
Şekil 4.460 : Zeyrek Kilise Camii (Pantakrotor Manastırı Kilisesi)'nin doğu cephesi.....	228
Şekil 4.461 : Zeyrek Kilise Camii (Pantakrotor Manastırı Kilisesi)'nin doğu cephesi.....	228
Şekil 4.462 : Zeyrek Kilise Camii (Pantakrotor Manastırı Kilisesi)'nin mezar şapeli ve Kuzey Kilise'nin apsisi.....	229
Şekil 4.463 : Zeyrek Kilise Camii (Pantakrotor Manastırı Kilisesi) Kuzey Kilise'nin apsisi.....	229
Şekil 4.464 : Zeyrek Kilise Camii (Pantakrotor Manastırı Kilisesi) Güney Kilise'nin apsisi.....	230
Şekil 4.465 : Zeyrek Kilise Camii (Pantakrotor Manastırı Kilisesi)'nin batı cephesi.....	231
Şekil 4.466 : Zeyrek Kilise Camii (Pantakrotor Manastırı Kilisesi)'nin batı cephesi.....	232
Şekil 4.467 : Zeyrek Kilise Camii (Pantakrotor Manastırı Kilisesi)'nin batı cephesi.....	232
Şekil 4.468 : Zeyrek Kilise Camii (Pantakrotor Manastırı Kilisesi)'nin batı cephesi.....	232
Şekil 4.469 : Zeyrek Kilise Camii (Pantakrotor Manastırı Kilisesi)'nin kuzey cephesi.....	234
Şekil 4.470 : Zeyrek Kilise Camii (Pantakrotor Manastırı Kilisesi) Kuzey Kilise'nin apsisi.....	234
Şekil 4.471 : Zeyrek Kilise Camii (Pantakrotor Manastırı Kilisesi) Kuzey Kilise'nin apsisi.....	235
Şekil 4.472 : Zeyrek Kilise Camii (Pantakrotor Manastırı Kilisesi) Kuzey Kilise'nin batı duvarı.....	235
Şekil 4.473 : Zeyrek Kilise Camii (Pantakrotor Manastırı Kilisesi) Kuzey Kilise'nin güney haçının kolu ve kubbe.....	236
Şekil 4.474 : Zeyrek Kilise Camii (Pantakrotor Manastırı Kilisesi) Kuzey Kilise'nin güney haçının kolu ve kubbe.....	236
Şekil 4.475 : Zeyrek Kilise Camii (Pantakrotor Manastırı Kilisesi) Kuzey Kilise'nin kubesi.....	236
Şekil 4.476 : Zeyrek Kilise Camii (Pantakrotor Manastırı Kilisesi) Parekklession'un doğudaki kubesi.....	237
Şekil 4.477 : Zeyrek Kilise Camii (Pantakrotor Manastırı Kilisesi) Parekklession'un batıdaki kubesi.....	237
Şekil 4.478 : Zeyrek Kilise Camii (Pantakrotor Manastırı Kilisesi) Kuzey Kilise'deki mozaik.....	238

Şekil 4.479 : Zeyrek Kilise Camii (Pantakrotor Manastırı Kilisesi) Kuzey Kilise'deki bezeme parçası.....	238
Şekil 4.480 : Zeyrek Kilise Camii (Pantakrotor Manastırı Kilisesi) Güney Kilise'nin apsisi.....	239
Şekil 4.481 : Zeyrek Kilise Camii (Pantakrotor Manastırı Kilisesi) Güney Kilise'nin apsisi.....	239
Şekil 4.482 : Zeyrek Kilise Camii (Pantakrotor Manastırı Kilisesi) Güney Kilise'nin apsisi.....	240
Şekil 4.483 : Zeyrek Kilise Camii (Pantakrotor Manastırı Kilisesi) Güney Kilise'nin apsisi.....	240
Şekil 4.484 : Zeyrek Kilise Camii (Pantakrotor Manastırı Kilisesi) Güney Kilise'nin minberi.....	241
Şekil 4.485 : Zeyrek Kilise Camii (Pantakrotor Manastırı Kilisesi) Güney Kilise'nin minberi.....	241
Şekil 4.486 : Zeyrek Kilise Camii (Pantakrotor Manastırı Kilisesi) Güney Kilise'nin kuzeyindeki yan nef.....	242
Şekil 4.487 : Zeyrek Kilise Camii (Pantakrotor Manastırı Kilisesi) Güney Kilise'den Parekklesion'a geçiş.....	243
Şekil 4.488 : Zeyrek Kilise Camii (Pantakrotor Manastırı Kilisesi) Güney Kilise'den Parekklesion'a geçiş.....	243
Şekil 4.489 : Zeyrek Kilise Camii (Pantakrotor Manastırı Kilisesi) Güney Kilise'den Parekklesion'a geçiş.....	243
Şekil 4.490 : Zeyrek Kilise Camii (Pantakrotor Manastırı Kilisesi) Güney Kilise'nin kubbesi.....	244
Şekil 4.491 : Zeyrek Kilise Camii (Pantakrotor Manastırı Kilisesi) Güney Kilise'nin kubbesi.....	244
Şekil 4.492 : Zeyrek Kilise Camii (Pantakrotor Manastırı Kilisesi) Güney Kilise'nin zeminindeki mozaik döşeme	245
Şekil 4.493 : Zeyrek Kilise Camii (Pantakrotor Manastırı Kilisesi) Güney Kilise'nin dış narteksi.....	245
Şekil 4.494 : Zeyrek Kilise Camii (Pantakrotor Manastırı Kilisesi) Güney Kilise'nin dış narteksi.....	245
Şekil A.1 : Tarihi Yarımada üzerinde yapıların konumları.....	267
Şekil A.2 : Aya İrini Müzesi (Ayia İrene Kilisesi)'ne güney yönünden bakış.....	268
Şekil A.3 : Aya İrini Müzesi (Ayia İrene Kilisesi)'ne güney yönünden bakış.....	269
Şekil A.4 : Aya İrini Müzesi (Ayia İrene Kilisesi)'nin güneybatı cephesi.....	270
Şekil A.5 : Aya İrini Müzesi (Ayia İrene Kilisesi)'nin güneybatı cephesi.....	271
Şekil A.6 : Aya İrini Müzesi (Ayia İrene Kilisesi)'nin kuzeydoğu cephesi.....	272
Şekil A.7 : Aya İrini Müzesi (Ayia İrene Kilisesi)'nin kuzeydoğu cephesi.....	272
Şekil A.8 : Aya İrini Müzesi (Ayia İrene Kilisesi)'nin apsisi.....	273
Şekil A.9 : Aya İrini Müzesi (Ayia İrene Kilisesi)'nin apsisi.....	273
Şekil A.10 : Atik Mustafa Paşa Camii'nin güneyden görüntüsü.....	274
Şekil A.11 : Atik Mustafa Paşa Camii'nin güneyden görüntüsü.....	275
Şekil A.12 : Atik Mustafa Paşa Camii'nin kuzeydoğu cephesi.....	276
Şekil A.13 : Atik Mustafa Paşa Camii'nin kuzeydoğu cephesi.....	276
Şekil A.14 : Atik Mustafa Paşa Camii'nin kuzeybatı cephesi.....	277
Şekil A.15 : Atik Mustafa Paşa Camii'nin kuzeybatı cephesi.....	277
Şekil A.16 : Bodrum Camii (Mirelaion Manastırı Kilisesi)'nin güney cephesi.....	278
Şekil A.17 : Bodrum Camii (Mirelaion Manastırı Kilisesi)'nin güney cephesi.....	278
Şekil A.18 : Bodrum Camii (Mirelaion Manastırı Kilisesi)'nin kuzeybatı.....	279

Şekil A.19 : Bodrum Camii (Mirelaion Manastırı Kilisesi)'nin kuzeybatı.....	279
Şekil A.20 : Bodrum Camii (Mirelaion Manastırı Kilisesi)'nin kubbesi.....	280
Şekil A.21 : Bodrum Camii (Mirelaion Manastırı Kilisesi)'nin kubbesi.....	280
Şekil A.22 : Eski İmarek Camii (Pantepoptes Manastırı Kilisesi)'nin güney cephesi.....	281
Şekil A.23 : Eski İmarek Camii (Pantepoptes Manastırı Kilisesi)'nin güney cephesi.....	282
Şekil A.24 : Eski İmarek Camii (Pantepoptes Manastırı Kilisesi)'nin batı cephesi.....	283
Şekil A.25 : Eski İmarek Camii (Pantepoptes Manastırı Kilisesi)'nin batı cephesi.....	283
Şekil A.26 : Eski İmarek Camii (Pantepoptes Manastırı Kilisesi)'nin güneydoğusu.....	284
Şekil A.27 : Eski İmarek Camii (Pantepoptes Manastırı Kilisesi)'nin güneydoğusu.....	284
Şekil A.28 : Eski İmarek Camii (Pantepoptes Manastırı Kilisesi)'nin apsisi.....	285
Şekil A.29 : Eski İmarek Camii (Pantepoptes Manastırı Kilisesi)'nin apsisi.....	286
Şekil A.30 : Eski İmarek Camii (Pantepoptes Manastırı Kilisesi)'nin galeri katından apsis bölümüne bakış.....	287
Şekil A.31 : Eski İmarek Camii (Pantepoptes Manastırı Kilisesi)'nin galeri katından apsis bölümüne bakış.....	287
Şekil A.32 : Eski İmarek Camii (Pantepoptes Manastırı Kilisesi)'nin galeri katından bakış.....	288
Şekil A.33 : Eski İmarek Camii (Pantepoptes Manastırı Kilisesi)'nin galeri katından bakış.....	288
Şekil A.34 : Fenari İsa Camii (Lips Manastırı Kilisesi)'nin kuzeybatı cephesi.....	289
Şekil A.35 : Fenari İsa Camii (Lips Manastırı Kilisesi)'nin kuzeybatı cephesi.....	289
Şekil A.36 : Fenari İsa Camii (Lips Manastırı Kilisesi)'nin güneydoğu cephesi.....	290
Şekil A.37 : Fenari İsa Camii (Lips Manastırı Kilisesi)'nin güneydoğu cephesi....	290
Şekil A.38 : Fenari İsa Camii (Lips Manastırı Kilisesi)'nin kuzeybatısı.....	291
Şekil A.39 : Fenari İsa Camii (Lips Manastırı Kilisesi)'nin kuzeybatısı.....	291
Şekil A.40 : Fenari İsa Camii (Lips Manastırı Kilisesi) Kuzey Kilise'den Güney Kilise'ye geçiş.....	292
Şekil A.41 : Fenari İsa Camii (Lips Manastırı Kilisesi) Kuzey Kilise'den Güney Kilise'ye geçiş.....	292
Şekil A.42 : Fenari İsa Camii (Lips Manastırı Kilisesi) Güney Kilise'den eksonarteks bölümüne geçiş	293
Şekil A.43 : Fenari İsa Camii (Lips Manastırı Kilisesi) Güney Kilise'den eksonarteks bölümüne geçiş.....	294
Şekil A.44 : Fethiye Camii ve Müzesi (Pammakaristu Manastırı Kilisesi)'nin avlusundan parekklesion bölümüne bakış.....	295
Şekil A.45 : Fethiye Camii ve Müzesi (Pammakaristu Manastırı Kilisesi)'nin avlusundan parekklesion bölümüne bakış.....	295
Şekil A.46 : Fethiye Camii ve Müzesi (Pammakaristu Manastırı Kilisesi)'nin avlusundan parekklesion bölümüne bakış.....	296
Şekil A.47 : Fethiye Camii ve Müzesi (Pammakaristu Manastırı Kilisesi)'nin avlusundan parekklesion bölümüne bakış.....	297
Şekil A.48 : Fethiye Camii ve Müzesi (Pammakaristu Manastırı Kilisesi) Parekklesion'un güney cephesi pencere detayı.....	298

Şekil A.49 : Fethiye Camii ve Müzesi (Pammakaristu Manastırı Kilisesi) Parekklesion'un güney cephesi pencere detayı.....	298
Şekil A.50 : Fethiye Camii ve Müzesi (Pammakaristu Manastırı Kilisesi) Parekklesion'un apsisi.....	299
Şekil A.51 : Fethiye Camii ve Müzesi (Pammakaristu Manastırı Kilisesi) Parekklesion'un apsisi.....	300
Şekil A.52 : Fethiye Camii ve Müzesi (Pammakaristu Manastırı Kilisesi) Parekklesion'un apsisi.....	301
Şekil A.53 : Fethiye Camii ve Müzesi (Pammakaristu Manastırı Kilisesi) Parekklesion'un apsisi.....	302
Şekil A.54 : Fethiye Camii ve Müzesi (Pammakaristu Manastırı Kilisesi) Ana Kilise'nin apsis bölümü.....	303
Şekil A.55 : Fethiye Camii ve Müzesi (Pammakaristu Manastırı Kilisesi) Ana Kilise'nin apsis bölümü.....	303
Şekil A.56 : Fethiye Camii ve Müzesi (Pammakaristu Manastırı Kilisesi) apsis bölümünden nartekse bakış.....	304
Şekil A.57 : Fethiye Camii ve Müzesi (Pammakaristu Manastırı Kilisesi) apsis bölümünden nartekse bakış.....	304
Şekil A.58 : Fethiye Camii ve Müzesi (Pammakaristu Manastırı Kilisesi)'nin kuzeybatıdaki ayağın altındaki sarnıç.....	305
Şekil A.59 : Fethiye Camii ve Müzesi (Pammakaristu Manastırı Kilisesi)'nin kuzeybatıdaki ayağın altındaki sarnıç.....	305
Şekil A.60 : Fethiye Camii ve Müzesi (Pammakaristu Manastırı Kilisesi) narteksin güneyi.....	306
Şekil A.61 : Fethiye Camii ve Müzesi (Pammakaristu Manastırı Kilisesi) narteksin güneyi.....	306
Şekil A.62 : Fethiye Camii ve Müzesi (Pammakaristu Manastırı Kilisesi) Parekklesion'un güneydoğusundan apsise bakış.....	307
Şekil A.63 : Fethiye Camii ve Müzesi (Pammakaristu Manastırı Kilisesi) Parekklesion'un güneydoğusundan apsise bakış.....	308
Şekil A.64 : Fethiye Camii ve Müzesi (Pammakaristu Manastırı Kilisesi) Parekklesion'un batıdaki sütun.....	309
Şekil A.65 : Fethiye Camii ve Müzesi (Pammakaristu Manastırı Kilisesi) Parekklesion'un batısındaki sütun.....	309
Şekil A.66 : Fethiye Camii ve Müzesi (Pammakaristu Manastırı Kilisesi) Parekklesion bölümündeki kubbe.....	310
Şekil A.67 : Fethiye Camii ve Müzesi (Pammakaristu Manastırı Kilisesi) Parekklesion bölümündeki kubbe.....	310
Şekil A.68 : Gül Camii (Azize Theodosia Kilisesi)'nin güneydoğu cephesi.....	311
Şekil A.69 : Gül Camii (Azize Theodosia Kilisesi)'nin güneydoğu cephesi.....	311
Şekil A.70 : Gül Camii (Azize Theodosia Kilisesi)'nin restorasyonu sırasında çekilmiş bir fotoğraf.....	312
Şekil A.71 : Gül Camii (Azize Theodosia Kilisesi)'nin güneydoğu cephesi.....	312
Şekil A.72 : Gül Camii (Azize Theodosia Kilisesi)'nin güneybatı cephesi.....	313
Şekil A.73 : Gül Camii (Azize Theodosia Kilisesi)'nin güneybatı cephesi.....	314
Şekil A.74 : Gül Camii (Azize Theodosia Kilisesi)'nin kuzeybatısındaki son cemaat yeri.....	315
Şekil A.75 : Gül Camii (Azize Theodosia Kilisesi)'nin kuzeybatısındaki son cemaat yeri.....	316
Şekil A.76 : Gül Camii (Azize Theodosia Kilisesi)'nin ana kubbesi	317

Şekil A.77 : Gül Camii (Azize Theodosia Kilisesi)'nin ana kubbesi.....	317
Şekil A.78 : Gül Camii (Azize Theodosia Kilisesi)'nin kuzeyindeki köşe kubbe...	318
Şekil A.79 : Gül Camii (Azize Theodosia Kilisesi)'nin kuzeyindeki köşe kubbe...	318
Şekil A.80 : Gül Camii (Azize Theodosia Kilisesi)'nin kuzeydoğusundaki merdiven kovası.....	319
Şekil A.81 : Gül Camii (Azize Theodosia Kilisesi)'nin kuzeydoğusundaki merdiven kovası.....	320
Şekil A.82 : Hırami Ahmet Paşa Mescidi'nin güney cephesi.....	321
Şekil A.83 : Hırami Ahmet Paşa Mescidi'nin güney cephesi.....	321
Şekil A.84 : Hırami Ahmet Paşa Mescidi'nin apsisi.....	322
Şekil A.85 : Hırami Ahmet Paşa Mescidi'nin apsisi restorasyon sırasında.....	323
Şekil A.86 : Hırami Ahmet Paşa Mescidi'nin kuzeybatısındaki yan apsis.....	324
Şekil A.87 : Hırami Ahmet Paşa Mescidi'nin kuzeybatısındaki yan apsis.....	324
Şekil A.88 : Hırami Ahmet Paşa Mescidi'nin kubbesi.....	325
Şekil A.89 : Hırami Ahmet Paşa Mescidi'nin kubbesi.....	325
Şekil A.90 : Kalenderhane Camii (Kyriotissa Meryem Kilisesi)'nin batı cephesi.....	326
Şekil A.91 : Kalenderhane Camii (Kyriotissa Meryem Kilisesi)'nin batı cephesi.....	327
Şekil A.92 : Kalenderhane Camii (Kyriotissa Meryem Kilisesi)'nin güney cephesi.....	327
Şekil A.93 : Kalenderhane Camii (Kyriotissa Meryem Kilisesi)'nin güney cephesi.....	328
Şekil A.94 : Kalenderhane Camii (Kyriotissa Meryem Kilisesi)'nin apsisi.....	329
Şekil A.95 : Kalenderhane Camii (Kyriotissa Meryem Kilisesi)'nin apsisi.....	330
Şekil A.96 : Kalenderhane Camii (Kyriotissa Meryem Kilisesi)'nin kuzeydoğu yönüne bakış.....	329
Şekil A.97 : Kalenderhane Camii (Kyriotissa Meryem Kilisesi)'nin kuzeydoğu yönüne bakış.....	330
Şekil A.98 : Kalenderhane Camii (Kyriotissa Meryem Kilisesi)'nin güney iç duvarı.....	333
Şekil A.99 : Kalenderhane Camii (Kyriotissa Meryem Kilisesi)'nin güney iç duvarı.....	334
Şekil A.100 : Kalenderhane Camii (Kyriotissa Meryem Kilisesi)'nin naosunun batısı.....	335
Şekil A.101 : Kalenderhane Camii (Kyriotissa Meryem Kilisesi)'nin naosunun batısı.....	335
Şekil A.102 : Kariye Müzesi (Khora Manastırı Kilisesi)'nin batı cephesi.....	336
Şekil A.103 : Kariye Müzesi (Khora Manastırı Kilisesi)'nin batı cephesi.....	337
Şekil A.104 : Kariye Müzesi (Khora Manastırı Kilisesi) Parekklesion'un apsisi.....	337
Şekil A.105 : Kariye Müzesi (Khora Manastırı Kilisesi) Parekklesion'un apsisi.....	338
Şekil A.106 : Kariye Müzesi (Khora Manastırı Kilisesi)'nin güney cephesi.....	339
Şekil A.107 : Kariye Müzesi (Khora Manastırı Kilisesi)'nin güney cephesi.....	340
Şekil A.108 : Kariye Müzesi (Khora Manastırı Kilisesi)'nin minaresinin kaidesi.....	341
Şekil A.109 : Kariye Müzesi (Khora Manastırı Kilisesi)'nin minaresinin kaidesi.....	341
Şekil A.110 : Kariye Müzesi (Khora Manastırı Kilisesi)'nin kuzey cephesi.....	342

Şekil A.111 : Kariye Müzesi (Khora Manastırı Kilisesi)’nin kuzey cephesi.....	342
Şekil A.112 : Kariye Müzesi (Khora Manastırı Kilisesi)’nin apsisi.....	343
Şekil A.113 : Kariye Müzesi (Khora Manastırı Kilisesi)’nin apsisi.....	343
Şekil A.114 : Kariye Müzesi (Khora Manastırı Kilisesi) iç narteksin kuzey duvarı.....	344
Şekil A.115 : Kariye Müzesi (Khora Manastırı Kilisesi) iç narteksin kuzey duvarı.....	345
Şekil A.116 : Kariye Müzesi (Khora Manastırı Kilisesi) iç narteksin güney kubbesi.....	346
Şekil A.117 : Kariye Müzesi (Khora Manastırı Kilisesi) iç narteksin güney kubbesi.....	346
Şekil A.118 : Kariye Müzesi (Khora Manastırı Kilisesi) dış narteksten parekklesion kısmına bakış.....	347
Şekil A.119 : Kariye Müzesi (Khora Manastırı Kilisesi) dış narteksten parekklesion kısmına bakış.....	348
Şekil A.120 : Kariye Müzesi (Khora Manastırı Kilisesi) parekklesion kısmından dış nartekse bakış.....	349
Şekil A.121 : Kariye Müzesi (Khora Manastırı Kilisesi) parekklesion kısmından dış nartekse bakış.....	349
Şekil A.122 : Kefeli Mescidi’nin kuzeyindeki apsis.....	350
Şekil A.123 : Kefeli Mescidi’nin kuzeydeki apsis.....	350
Şekil A.124 : Kefeli Mescidi’nin güneydoğusu.....	351
Şekil A.125 : Kefeli Mescidi’nin güneydoğusu.....	351
Şekil A.126 : Kefeli Mescidi’nin mihrabı.....	352
Şekil A.127 : Kefeli Mescidi’nin mihrabı.....	352
Şekil A.128 : Kefeli Mescidi’nin apsisi.....	353
Şekil A.129 : Kefeli Mescidi’nin apsisi.....	353
Şekil A.130 : Küçük Ayasofya Camii (Sergios ve Bakkhos Kilisesi)’nin batı cephesi.....	354
Şekil A.131 : Küçük Ayasofya Camii (Sergios ve Bakkhos Kilisesi)’nin batı cephesi.....	354
Şekil A.132 : Küçük Ayasofya Camii (Sergios ve Bakkhos Kilisesi)’nin galeri katından apsis kısmına bakış.....	355
Şekil A.133 : Küçük Ayasofya Camii (Sergios ve Bakkhos Kilisesi)’nin galeri katından apsis kısmına bakış.....	356
Şekil A.134 : Küçük Ayasofya Camii (Sergios ve Bakkhos Kilisesi)’nin kuzeydoğu yönüne bakış.....	357
Şekil A.135 : Küçük Ayasofya Camii (Sergios ve Bakkhos Kilisesi)’nin kuzeydoğu yönüne bakış.....	358
Şekil A.136 : Küçük Ayasofya Camii (Sergios ve Bakkhos Kilisesi)’nin kuzeyindeki sütunlar.....	359
Şekil A.137 : Küçük Ayasofya Camii (Sergios ve Bakkhos Kilisesi)’nin kuzeyindeki sütunlar.....	359
Şekil A.138 : Küçük Ayasofya Camii (Sergios ve Bakkhos Kilisesi)’nin galeri katının güneydoğudan görünümü.....	360
Şekil A.139 : Küçük Ayasofya Camii (Sergios ve Bakkhos Kilisesi)’nin galeri katının güneydoğudan görünümü.....	360
Şekil A.140 : Manastır Mescidi’nin doğu cephesi.....	361
Şekil A.141 : Manastır Mescidi’nin doğu cephesi.....	361
Şekil A.142 : Manastır Mescidi’nin kuzey cephesi.....	362

Şekil A.143 : Manastır Mescidi'nin kuzey cephesi.....	362
Şekil A.144 : Meryem Ana Kilisesi (Panayia Muhliotissa Kilisesi)'nin güneydoğudan çekilmiş fotoğrafı.....	363
Şekil A.145 : Meryem Ana Kilisesi (Panayia Muhliotissa Kilisesi)'ne güneydoğudan bakış.....	364
Şekil A.146 : Meryem Ana Kilisesi (Panayia Muhliotissa Kilisesi)'nin kuzey cephesi.....	364
Şekil A.147 : Meryem Ana Kilisesi (Panayia Muhliotissa Kilisesi)'nin kuzey cephesi.....	365
Şekil A.148 : Meryem Ana Kilisesi (Panayia Muhliotissa Kilisesi)'nin iç avlusundan batı cephesi.....	366
Şekil A.149 : Meryem Ana Kilisesi (Panayia Muhliotissa Kilisesi)'nin iç avlusundan batı cephesi.....	366
Şekil A.150 : Meryem Ana Kilisesi (Panayia Muhliotissa Kilisesi)'nin kubbesi.....	367
Şekil A.151 : Meryem Ana Kilisesi (Panayia Muhliotissa Kilisesi)'nin kubbesi.....	367
Şekil A.152 : Meryem Ana Kilisesi (Panayia Muhliotissa Kilisesi) İkonostasis.....	368
Şekil A.153 : Meryem Ana Kilisesi (Panayia Muhliotissa Kilisesi) İkonostasis.....	368
Şekil A.154 : Meryem Ana Kilisesi (Panayia Muhliotissa Kilisesi) naos'tan iç nartekse bakış.....	369
Şekil A.155 : Meryem Ana Kilisesi (Panayia Muhliotissa Kilisesi) naos'tan iç nartekse bakış.....	369
Şekil A.156 : Vefa Kilise Camii'nin doğu cephesi.....	370
Şekil A.157 : Vefa Kilise Camii'nin doğu cephesi.....	370
Şekil A.158 : Vefa Kilise Camii'nin güney cephesi.....	371
Şekil A.159 : Vefa Kilise Camii'nin güney cephesi.....	372
Şekil A.160 : Vefa Kilise Camii'nin batı cephesi.....	373
Şekil A.161 : Vefa Kilise Camii'nin batı cephesi.....	374
Şekil A.162 : Vefa Kilise Camii'nin kuzey cephesi.....	375
Şekil A.163 : Vefa Kilise Camii'nin kuzey cephesi.....	375
Şekil A.164 : Zeyrek Kilise Camii (Pantakrotor Manastırı Kilisesi)'nin güney cephesi.....	376
Şekil A.165 : Zeyrek Kilise Camii (Pantakrotor Manastırı Kilisesi)'nin güney cephesi.....	377
Şekil A.166 : Zeyrek Kilise Camii (Pantakrotor Manastırı Kilisesi)'nin doğu cephesi.....	377
Şekil A.167 : Zeyrek Kilise Camii (Pantakrotor Manastırı Kilisesi)'nin doğu cephesi.....	378
Şekil A.168 : Zeyrek Kilise Camii (Pantakrotor Manastırı Kilisesi)'nin doğu cephesi.....	379
Şekil A.169 : Zeyrek Kilise Camii (Pantakrotor Manastırı Kilisesi)'nin doğu cephesi.....	379
Şekil A.170 : Zeyrek Kilise Camii (Pantakrotor Manastırı Kilisesi)'nin batı cephesi.....	380
Şekil A.171 : Zeyrek Kilise Camii (Pantakrotor Manastırı Kilisesi)'nin batı cephesi.....	380

Şekil A.172 : Zeyrek Kilise Camii (Pantakrotor Manastırı Kilisesi) Kuzey Kilise'nin güney haçının kolu ve kubbe.....	381
Şekil A.173 : Zeyrek Kilise Camii (Pantakrotor Manastırı Kilisesi) Kuzey Kilise'nin güney haçının kolu ve kubbe.....	381
Şekil A.174 : Zeyrek Kilise Camii (Pantakrotor Manastırı Kilisesi) Güney Kilise'nin apsisi.....	382
Şekil A.175 : Zeyrek Kilise Camii (Pantakrotor Manastırı Kilisesi) Güney Kilise'nin apsisi.....	383
Şekil A.176 : Zeyrek Kilise Camii (Pantakrotor Manastırı Kilisesi) Güney Kilise'den Parekklesion'a geçiş.....	384
Şekil A.177 : Zeyrek Kilise Camii (Pantakrotor Manastırı Kilisesi) Güney Kilise'den Parekklesion'a geçiş.....	385
Şekil A.178 : Zeyrek Kilise Camii (Pantakrotor Manastırı Kilisesi) Güney Kilise'nin dış narteksi.....	386
Şekil A.179 : Zeyrek Kilise Camii (Pantakrotor Manastırı Kilisesi) Güney Kilise'nin dış narteksi.....	387

İSTANBUL BİZANS KİLİSELERİ'NE 20.YÜZYILDA YAPILAN MÜDAHALELERİN GÖRSEL KAYNAKLAR ARACILIĞIYLA BELİRLENMESİ AMAÇLI BİR İNCELEME

ÖZET

Tarih boyunca bir çok medeniyete ev sahipliği yapmış olan İstanbul'un tarihi alanları 1985 yılında UNESCO tarafından Dünya Mirası Listesi'ne alınmıştır. Roma, Bizans ve Osmanlı imparatorluklarının başkenti olan İstanbul'da şüphesiz ki çeşitli dönemlere ait bir çok yapı ve yapı kalıntısı bulunmaktadır. 4.yy-15.yy arasında hüküm süren Bizans İmparatorluğu döneminde yapılmış olan yapılardan günümüze ulaşanların büyük bir kısmı kilise yapılarıdır. Bunda elbette ki bu yapıların ihtiyaç dahilinde işlevlerinin değiştirilerek günümüze dek kullanılıyor olması da büyük rol oynamaktadır, çünkü kullanılmayan yapılar kaderlerine terkedildiklerinde zaman içinde yok olmaktadır.

Tez kapsamında Byzantion, Roma, Bizans, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerinde kentin silüetini değiştiren önemli imar hareketleri de irdelenmiştir. Modern hayata geçişin yaşandığı Cumhuriyet döneminde büyük bir kentin ihtiyacı olan ana arterlerin ve büyük meydanların açılması gibi şehircilik düzenlemeleri bir çok tarihi yapının ortadan kalkmasına sebep olmuştur.

20.yy'da çeşitli sebeplerden gayrimüslimlerin kenti terketmeleri ve müslüman nüfusun kentin prestijli bölgelerine taşınması Tarihi Yarımada'daki sosyo-kültürel yapıyı değiştirmiştir. Köyden kente göçün önlenemez yükselişi ile birlikte kırsal alandan yüksek oranda göç alan bu bölge yeni gelenler tarafından tercih edilmiştir. Artık kentin tarihi alanlarında eğitim, kültür ve sosyo-ekonomi açısından zayıf bir halk yaşamaktadır. Bu durum İstanbul'un tarihi alanlarında bulunan anıtların ve çevrelerinin bilinçsizce tahrip edilmesine yol açmaktadır.

Tarihi Yarımada içinde bulunan 18 Bizans kilise yapısından 17'si tez kapsamında incelenmiştir. Bu konuda 19.yy sonu ve 20.yy başında çeşitli araştırmacıların ve fotoğraf sanatçılarının çekmiş oldukları fotoğraflar belge kabul edilerek, yapıların 21.yy'a kadar olan süreçte geçirmiş oldukları değişiklikler ve günümüzdeki durumları incelenmiş, 21.yy başında yapılmış olan bu çalışmanın gelecek nesiller için bir belge niteliği taşıması amaçlanmıştır.

Yapıların çeşitli dönemlerde geçirmiş oldukları yangınlar ve depremler, yapıların strüktürüne zarar vermiştir. Türk döneminde kentin o bölgesinde hristiyan cemaatin azalması ya da müslüman cemaatin o bölgeye yerleştirilmesi sonucunda boş ve bakımsız durumda olan Bizans kiliseleri 'şenlendirme' politikası ile birlikte 15.yy'da camiye çevrilmişlerdir. Bazı yapılar işlev değişikliği sırasında, bazıları ise daha sonraki dönemlerde deprem ve yangınlar sebebiyle geçirdikleri restorasyonlarda değerli Türk dönemi eklerine de sahip olmuşlardır.

Yapıların önceki yıllarda çekilmiş olan fotoğrafları ile günümüzdeki durumları karşılaştırılarak yapılan bu çalışmada özellikle cami ve mescit olarak kullanılan yapılarda ağırlıklı olarak niteliksiz kullanıcı ekleri ve hatalı onarımlar gözlemlenmiştir. Günümüzde müze olarak hizmet veren yapılarda ise kontrolün tek bir birim tarafından sağlanması sebebiyle kullanıcıdan kaynaklanan niteliksiz ekler bulunmamaktadır.

Teze konu olan yapılardan Koca Mustafa Paşa Camii (Ayios Andreas en te Krisei Manastırı Kilisesi), Kariye Müzesi (Khora Manastırı Kilisesi), Fenari İsa Camii (Lips Manastırı Kilisesi) ve Zeyrek Kilise Camii'ndeki kapsamlı restorasyon çalışması halen devam etmektedir.

Bizans anıtları konusunda uzmanlaşmış kişilerden oluşan bir komisyon kurularak günümüze ulaşmış olan Bizans yapılarının restore edilmesi gerekmektedir. Bu yapıların bir bütün olarak ele alınması, kullanıcı ihtiyaçları da gözetilerek doğru bir proje ile problemlerin çözülmesi, sürekli bakım ve onarımının yine bu komisyon kontrolünde yapılması, kullanıcıların yapının tarihi önemi ve koruma esasları konusunda bilinçlendirilmesi, söz konusu anıtların gelecek nesillere doğru bir şekilde aktarılabilmesi için önem taşımaktadır.

THE CHANGE OF THE BYZANTINE CHURCHES IN ISTANBUL IN THE 20TH CENTURY –ANALYSES AND DETERMINATION BY USING VISUAL SOURCES

SUMMARY

Istanbul was the capital city of Roman Empire, Byzantine Empire and Ottoman Empire throughout the centuries. Therefore, it is obvious that the city itself is carrying many monuments from different periods. Having a multi-layered structure of old monuments, Istanbul should be considered as an open museum.

Unfortunately, many of these buildings are situated in the poor neighborhoods and they need urgent care and restoration. With the pressure of the modern buildings and the needs of modern life every passing day, it is getting harder and harder to preserve these monuments. Surely unoccupied buildings will vanish with time and giving them a function will save them from disappearing. Therefore, it is our job to find solutions to restore and improve old monuments in a way that they do not lose their genuine authenticity and have the capability to respond to the needs of modern life.

On the scope of this work, the decisions of the urban planning acts during the periods of Byzantium, Roman Empire, Byzantine Empire, Ottoman Empire and the Turkish Republic Era are also mentioned. The change on the urban plan of Istanbul during the Republican Era is questionable. It is understandable that a modern city needs its wide arteries and squares, but these implementations wiped out many monuments from different periods.

This thesis is based on Byzantine churches in the historical area of Istanbul, which are still in use. The main idea was to determine the change on the buildings, done in the 20th century, using visual sources such as photographs taken by researchers and photo-artists at the end of the 19th and the beginning of 20th century.

The structures of many Byzantine churches were harmed due to earthquakes and fires during centuries. The monuments also have many Turkish additions because of the restorations and improvements during the Ottoman Era.

Christian community has been moved to other neighborhoods during that time or Muslims were settled to some specific previously Christian neighborhoods. As a result, many of the Byzantine churches were left deserted and sometimes in ruins. After losing their original users, they were converted into mosques. Certainly even with changed functions having been used until present days helped these monuments to survive.

17 Byzantine churches situated in the historical area of Istanbul are analyzed in the scope of this work. 15 of them are converted into mosques during the Ottoman Era.

The Church of Panagia Muhliotissa (Church of Saint Mary of the Mongols – Meryem Ana Church) has never been converted into a mosque and still serves as a church. Hagia Eirene Church (Hagia Eirene Museum) has been used as military store and

military museum during the Ottoman Era and serves as museum and concert hall today. The Church of Monastery of Chora (Chora Museum) and the Parekklesion of the Church of the Monastery of Pammakaristos (Fethiye Mosque and Museum) are used as museums today.

The observations of the survey on these monuments show that especially the buildings, which are used as mosques, have many inappropriate additions and repairs done by the users to meet their needs in today's life. In that manner the buildings which are used as museums, are in better condition, since they are under the control of the Directorate of Hagia Sofia Museum.

Hagia Eirene Church (Hagia Eirene Museum) is located in the gardens of Topkapı Palace. The building is built in the 4th century by Constantinius and rebuilt after a fire in the 6th century by Iustinianos. The first floor of the building is a basilica; the second floor is domed-crossed type. Hagia Eirene (Hagia Eirene Museum) is the only example of the Byzantine church with an atrium in Istanbul. In the 15th century during the Ottoman Era the building was an active church. Later on it was used as military store and later as military museum. Nowadays the building serves as concert hall and museum.

Atik Mustafa Pasa Mosque is located in Ayvansaray. Neither the original name nor the founder of this building is known. The date of construction has not been determined yet, but Eyice suggested this building to be the 9th century built Saint Thekla Church. The plan of the church is a simple form of domed-crossed type. The church was converted into mosque in the 16th century and is still used as a mosque.

The Church of the Monastery of Myrelaion (Bodrum Mosque) is located in Laleli and is erected in the 10th century by Romanos Lekapenos. The plan of the building is cross-in-square type and it has a substructure to be on the same level of the monastery. The church is converted into a mosque at the very beginning of the 16th century and is still in use as a mosque. There is a rotunda next to the building used as a cistern of the monastery during the Byzantine Era. Today it is a small shopping area.

The Church of the Monastery of Pantepoptes (Eski Imaret Mosque) is located in Zeyrek and built in the 11th century. The plan of the church is cross-in-square type. It has been converted into a mosque in the 15th century and still functions as a mosque.

The Church of the Monastery of Lips (Fenari Isa Mosque) is located on Vatan Boulevard and is under the pressure of the huge boulevard. It consists of three main buildings built on different times. The North Church is built at the beginning of the 10th century with a cross-in-square type plan, whereas the South Church is constructed in the 13th century with an ambulatory plan. In the 14th century, an exonarthex running along the west and south walls of the two churches is added to the complex. The church was converted into a mosque in the 15th century and is still in use as a mosque. The building is under restoration at the present day.

The Church of the Monastery of Pammakaristos (Fethiye Mosque and Museum) is located in Carsamba and consists of two parts. The main church is built at the beginning of the 13th century with an ambulatory plan. A parekklesion with cross-in-square type plan was added to the building in the 13th century. In the 14th century a perambulatory was constructed and it is surrounding the church from three sides. The church remained as the seat of the Patriarchate until it was converted into a mosque in 1587. The main church is in use as a mosque and the parekklesion is serving as a museum at the present day.

The Church of Saint Theodosia (Gul Mosque) is located in Ayakapi and dated to 10-11th century based on the recessed brick technique. The building has a cross-in-square type plan. At the end of the 15th century, the church was converted into a mosque and still functions as a mosque.

Hirami Ahmet Pasa Mescidi is located in Carsamba. Neither the original name nor the founder of this building is known. The date of construction has not been determined yet but the date of construction is thought to be in the 12th century. This small church has a cross-in-square type plan. At the end of the 16th century, the church was converted into a mosque and is still in use as a mosque.

The Church of Theotokos Kyriotissa (Kalenderhane Mosque) is located in Vezneciler next to the Aqueduct of Valens. The church is constructed at the beginning of the 13th century over the remains of four different buildings dated to different periods. The building has a cross-in-square type plan. It was converted into a mosque in the 15th century and is still in use as a mosque.

The Church of Monastery of Chora (Chora Museum) is located in Edirnekapi. The first phase of the building has a ciborium plan type and is dated to the 11th century. In the 12th century, the east part of the building and the dome was changed and a parekklesion was added to the south side. In the 13th century, the dome was rebuilt and an inner narthex, an exonarthex and a two-store north wing was added to the building. The church was converted into a mosque at the beginning of the 16th century and has served as a museum in the Republican Era. The building is under restoration at the present day.

Kefeli Mescidi is located in Karagumruk and is dated to the 9th century. Neither the original name nor the founder of this building is known. The original building had a triple-nave plan apse oriented to north-south direction; therefore, it is also possible that the building was not constructed as a church. Today the building consists of one large hall (nave) without a dome. It was converted into a mosque in the 17th century and is still in use as a mosque.

The Church of the Monastery of Saint Andrew in Krisei (Koca Mustafa Pasa Camii) is located in Kocamustafa Pasa and is dated to the 13th century. The church was built with an ambulatory plan on the remains of the old church (6th century) which was destroyed during the Latin Occupation. It was converted into a mosque in the 15th century and is still in use as a mosque. The church has lost a lot from its character during the conversion. The building is under restoration at the present day.

Church of the Saints Sergius and Bacchus (Kucuk Ayasofya Mosque) is located in Kadirga and is dated to the 6th century. It is considered the most important central dome planed building of the Early Byzantine Period. The church was converted into a mosque at the beginning of the 16th century and is still in use as a mosque.

Manastir Mescidi is located in Pazartekke on the Millet Boulevard. Neither the original name nor the founder of this building is known and the date of construction has not been determined yet. The church has a simple plan with one nave and one narthex. It was converted into a mosque in the 15th century and is still in use as a mosque.

The Church of Panagia Muhliotissa (Church of Saint Mary of the Mongols – Meryem Ana Church) is located in Fener. The original building was built in the 13th century and many additions such as narthex and outer cells were made in the 14th century. Although the church has never been converted into a mosque, the building has been modified heavily during the time. The church originally has a tetraconch plan with a central

dome. The southern half dome and the southern bay of the building was demolished and was replaced by three aisles. The building is still in use as a church.

Vefa Kilise Mosque is located in Vefa and is dated to 11-12th centuries. Neither the original name nor the founder of this building is known. The church has a cross-in-square plan with an exonarthex added in the 13th century after the Latin Occupation. It has been converted into a mosque in the 15th century and is still in use as a mosque.

The Church of Monastery of Pantakrotor (Zeyrek Mosque) is located in Zeyrek and is dated to the 12th century. It consists of the South Church, North Church, the burial chapel and the exonarthex on the south side of the building. Both of the churches have cross-in-square plans with seven sided polygonal apses. The building was converted into a mosque in the 15th century and is still used as a mosque. The building is under restoration at the present day.

It is significant to understand the needs of old monuments and their users. Preserving and conserving them is the only way their knowledge to be passed to the next generations. The aim of this work is to determine the change of the Byzantine churches done on the last century based on visual sources and in such a way to create a source for the future studies. In conclusion, a committee of experts from different disciplines specialized in Byzantine monuments should be established and it should consider the monuments of the Byzantine Era as a whole. These buildings should be restored taking user needs into consideration. The ongoing maintenance and the repairs of the subject buildings should also be under the control and the guarantee of that committee. Building up consciousness for the historic significance of these monuments and the basic principles of preserving cultural heritage among the users of the buildings will create awareness, which from its side will help correctly to transfer the knowledge to the future generations.

1. GİRİŞ

1.1 Çalışmanın Amacı

İstanbul tarih boyunca bir çok medeniyete ev sahipliği yapmış, özellikle Suriçi Bölgesi bu medeniyetler için en önemli kentsel mekan olmuştur. Bu tez kapsamında Bizans döneminden günümüze ulaşabilen kilise yapılarının günümüzdeki durumlarının görsel kaynaklar eşliğinde incelenmesi amaçlanmıştır.

Fetih döneminde çoğu camiye çevrilmiş olan bu yapılardan günümüzde bir çoğu mevcut değildir. Kiliselerin günümüzde kullanılabilir durumda olanlarından sadece on sekiz tanesi Bizans dönemi mimari özelliklerini koruyabilmiş durumdadır.

Halen cami, mescit, müze ve kilise olarak kullanılmakta olan Bizans kiliselerine ait eski görsel kaynaklar oldukça kısıtlıdır. Ancak yurtdışından gelen Bizans Araştırmacıları ve fotoğrafçılar bu konuda bir arşivin altyapısını oluşturabilecek çalışmalar yapmışlardır. Tez çalışması sırasında özellikle New York Üniversitesi, Harvard Üniversitesi, Amerikan Milli Kütüphanesi, Alman Arkeoloji Enstitüsü, Brooklyn Müze Arşivi'nin dijital kaynaklarından yararlanılmıştır. Bizans döneminde yüzyıllar boyunca başkent olarak kullanılmış olan ve halen bir çok önemli Bizans yapısını barındıran İstanbul'da, mevcut görsel kaynakların birarada temin edilebileceği bir arşiv oluşturulması, bu konuda çalışma yapan araştırmacılar için büyük bir kolaylık sağlayacaktır.

İstanbul Suriçi'nde bulunan ve halen kullanılan Bizans Kiliseleri'nin günümüzdeki durumlarının belirlenmesi, kültürel ve tarihsel değeri olan bu yapıların varlığına dikkat çekilmesi ve yapıların son yüzyılda geçirdiği hızlı değişimin görsel olarak belgelenmesi bu tezin amacını oluşturmaktadır.

1.2. Kapsam ve Yöntem

Tez, İstanbul Suriçi'nde bulunan ve cami, mescit, müze ve kilise olarak halen kullanılan Bizans kiliselerine 20.yy'da yapılan müdahalelerin görsel kaynaklar ışığında incelenmesini içermektedir.

Tezin konusunu oluşturan on yedi adet Bizans dönemine ait kilise yapısı ile ilgili saha çalışmalarına 2013 yılında başlamış, 2015 ve 2016 yıllarında kontrol amaçlı saha çalışmaları yapılmıştır. Görsel ve yazılı kaynakların araştırması ise 2013-2016 yılları arasında tamamlanmıştır. Tez çalışmasında, 19.yy sonunda ve 20.yy başında çeşitli araştırmacıların ve fotoğraf sanatçılarının İstanbul'da çekmiş oldukları fotoğraflar ışığında yapıların 21.yy başına kadar olan süreçte geçirdikleri değişimin irdelenmesi hedeflenmiştir. Özellikle N. Artamonoff, Abdullah Frères, Sèbah & Joaillier, Arthur Kingsley Porter, Alexander Van Millingen, Thomas F. Mathews, Josephine Powell gibi araştırmacıların ve fotoğrafçıların fotoğrafları ile Galanakis'in 1877 tarihinde çizmiş olduğu gravürler yapıların geçmiş yıllardaki durumunun belirlenmesi amacıyla tez çalışmasında kullanılmışlardır.

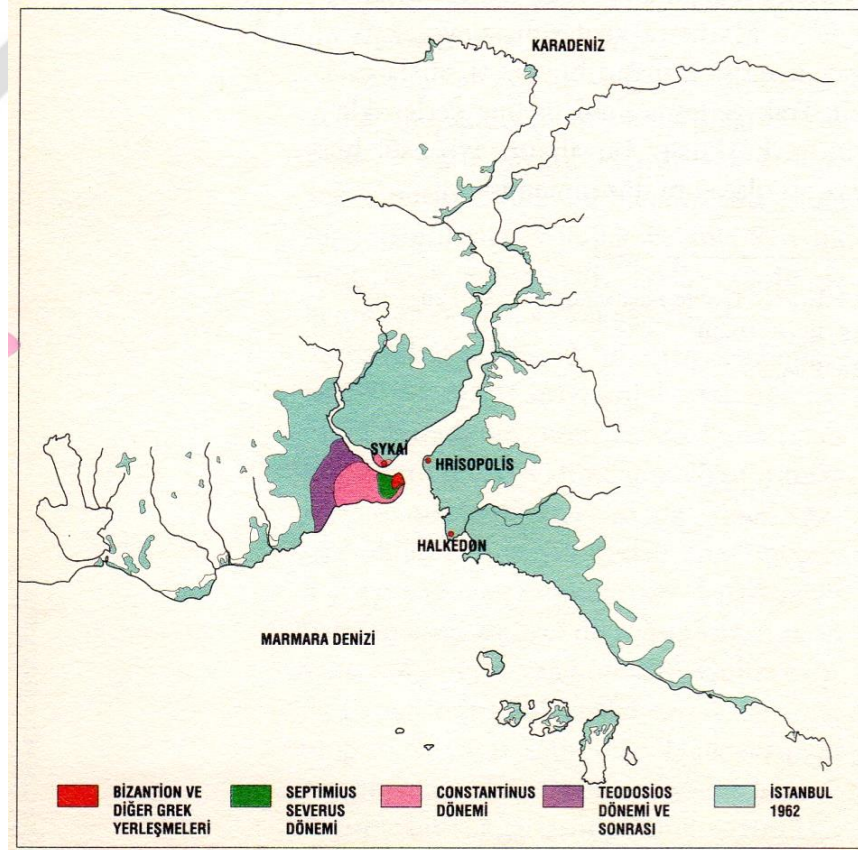
Tez kapsamına alınan yapılar halen aktif olarak kullanılan ve mimari olarak Bizans Kilisesi olma özelliğini taşıyan yapılardır. Ayasofya Müzesi (Ayia Sofia Kilisesi) büyüklüğü ve çok fazla çalışmaya konu olması sebebiyle kapsam dışı bırakılmıştır.

Bu çalışmada yapıların konumları, tarihçeleri ve detaylı mimari tanımları yapılmıştır. Değişim başlığı altında 20.yy başlarında çekilmiş olan fotoğraflar aynı açılardan çekilmiş, iki fotoğraf yanyana koyularak aradaki farklar irdelenmiştir. Metin içerisinde küçük boyutta kullanılan eski ve yeni fotoğrafların büyük halleri ekler bölümünde verilmiştir.

2. İSTANBUL'UN KENTSEL TARİHİ VE İMAR HAREKETLERİ

İstanbul tüm zamanlar için çok önemli bir kent olmuştur. Kentin coğrafi konumu itibariyle, birbirinden çok farklı coğrafyaların birleştiği zorunlu geçiş yollarının dar boğazı şeklindedir (Özdoğan, 2010). İstanbul coğrafi konumunun önemi sebebiyle büyük imparatorluklara başkentlik yapmıştır (Şekil 2.1).

Yaklaşık bir milyon yıl önce Afrika'dan Asya ve Avrupa'ya olan insan göçü zorunlu olarak buradan geçmiş, kıtalar arası bilgi, mal, teknoloji aktarımı bu yol üzerinden olmuştur (Özdoğan, 2010). Yakın zamana kadar İstanbul'un tarihi 2500 yıl öncesine dayandırılırken, Yenikapı kazılarında ulaşılan kalıntılar İstanbul'un 8000 yıllık bir tarihinin olduğunu ortaya çıkarmıştır.

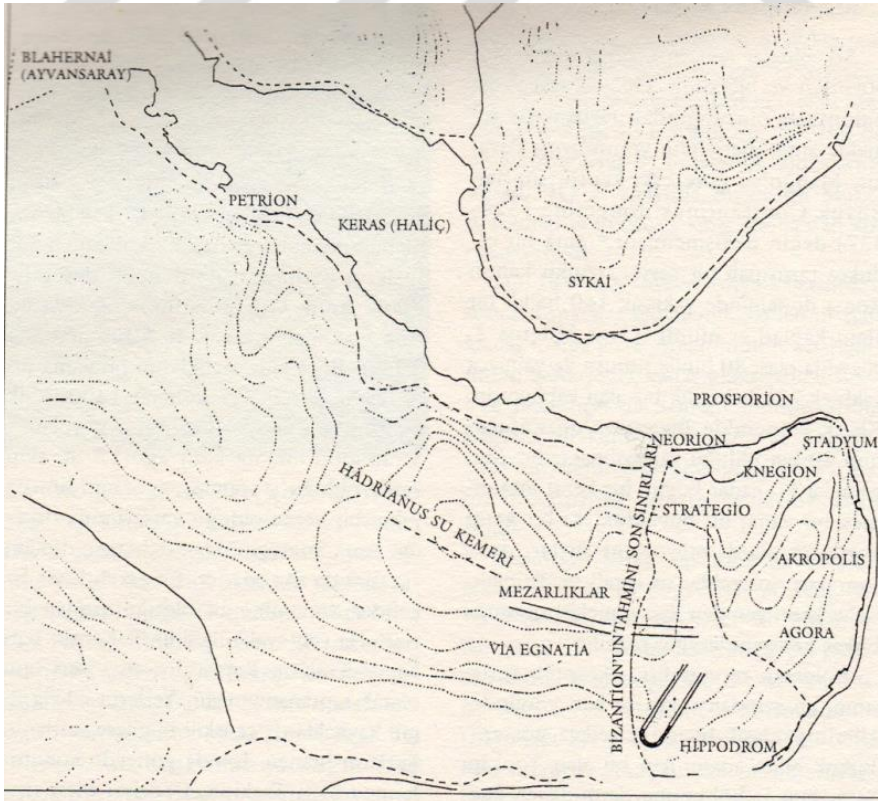
Şekil 2.1 : İstanbul'un Byzantion döneminden 1962 yılına kadarki yerleşim haritası (Kuban, 2000).

2.1. Byzantion Dönemi

Kentin bilinen tarihi Byzantion'un kuruluşuyla başlar. Dor kökenli Megara'dan gelen kolonistler ile diğer Yunan şehirlerinin halkları efsanevi lider Byzas'ın önderliğinde bugünkü Sarayburnu'nda MÖ 660-658 yıllarında kenti kurmuşlardır (Müller-Wiener 2007).

Kent o dönemde surlarla çevrilmiş ve limanları sayesinde MÖ 6. ve 5. yüzyıllarda önemli bir ticaret kentine dönüşmüştür. Ayrıca ton balığı ve tahıl ticareti de önemli geçim kaynaklarındandır. Bu dönemde bugünkü Sarayburnu'nda Artemis, Apollon ve Aphrodite tapınaklarının yapıldığı sanılmaktadır. MÖ 339'da Haliç üzerinde bilinen ilk köprü, kenti kuşatan Makedonya'lı II. Philippos tarafından ordusunun ihtiyaçlarını karşılayabilmek için yapılmıştır. MÖ 146'da Roma'ya bağlanan Byzantion, MÖ 74 yılında Bithynia eyaletinin bir parçası haline gelmiştir (Müller-Wiener 2007).

70 hektar büyüklüğündeki kente o dönemde yeni tapınaklar, sivil binalar, stadium, tiyatro yapılır. Nekropollere (şehir dışında bulunan mezarlıklar) giden anayollar batıda Bayezid Camii'nin günümüzde bulunduğu yere kadar ulaşır. Ayrıca kentte iki meydan vardır (Şekil 2.2) (Müller-Wiener 2007).

Şekil 2.2 : Byzantion Kenti, surlar ve tahmini yerleşim planı (Kuban, 2000).

Kentin planı Romalı'ların kullandığı ızgara planlı şema değil, birbirinden yelpaze biçiminde ayrılan ana caddeler ve bunları kesen büyük caddelerden oluşan bir şemadır (Müller-Wiener 2007).

Bu dönemde iki sahil yolu ile kentin ortasında çatallaşan Mese, Augusteion ve Forum Constantinius meydanları, kenti çevreleyen sur, Büyük Saray ve psikoposluk kilisesi Ayia İrene (Aya İrini Müzesi), Rhea ve Tykhe tapınakları yapılmıştır. Ayrıca Septimus Severus tarafından başlatılan Hippodrom ve Zeuksippos Hamamı gibi büyük yapıların inşası da bu dönemde tamamlanmıştır (Müller-Wiener 2007).

5.yy'da yoğunlaşan nüfus sebebiyle II. Theodosius'un yaptırdığı yeni surlar günümüze kadar kentin çevresini ve çehresini belirleyen öğelerden biridir. Kenti çepeçevre kuşatan bu surlar ile kentin alanı 6 km²'den 14 km²'ye çıkar (Müller-Wiener 2007).

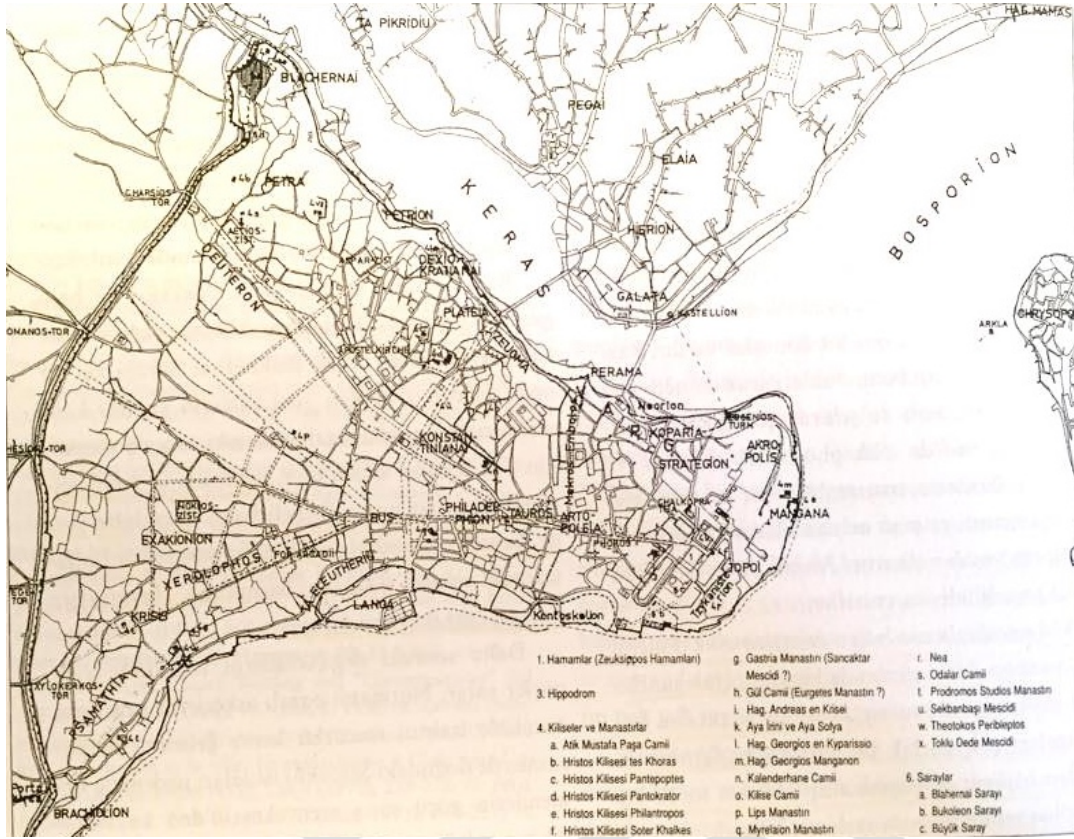
543'ten beri veba salgınları, depremler ve yangınlarla boğuşan kent 7.yy'da topraklarının bir kısmını kaybeder. 726 – 843 yılları arası “ikonakırcılık” döneminde çeşitli iç çatışmalar yaşayan kentte eski resimlerin tahrip edilmesiyle, kiliselerin, manastırların ve kentin birçok meydanının görünümleri değişir (Müller-Wiener 2007).

9.yy'ın ikinci yarısında kentin sınırlarının güvenceye alınması ve ikonakırcılığın son bulmasıyla birlikte 867- 886 yılları arasında 25 kilise onarılır ve 8 yeni kilise inşa ettirilir (Şekil 2.5) (Müller-Wiener 2007).

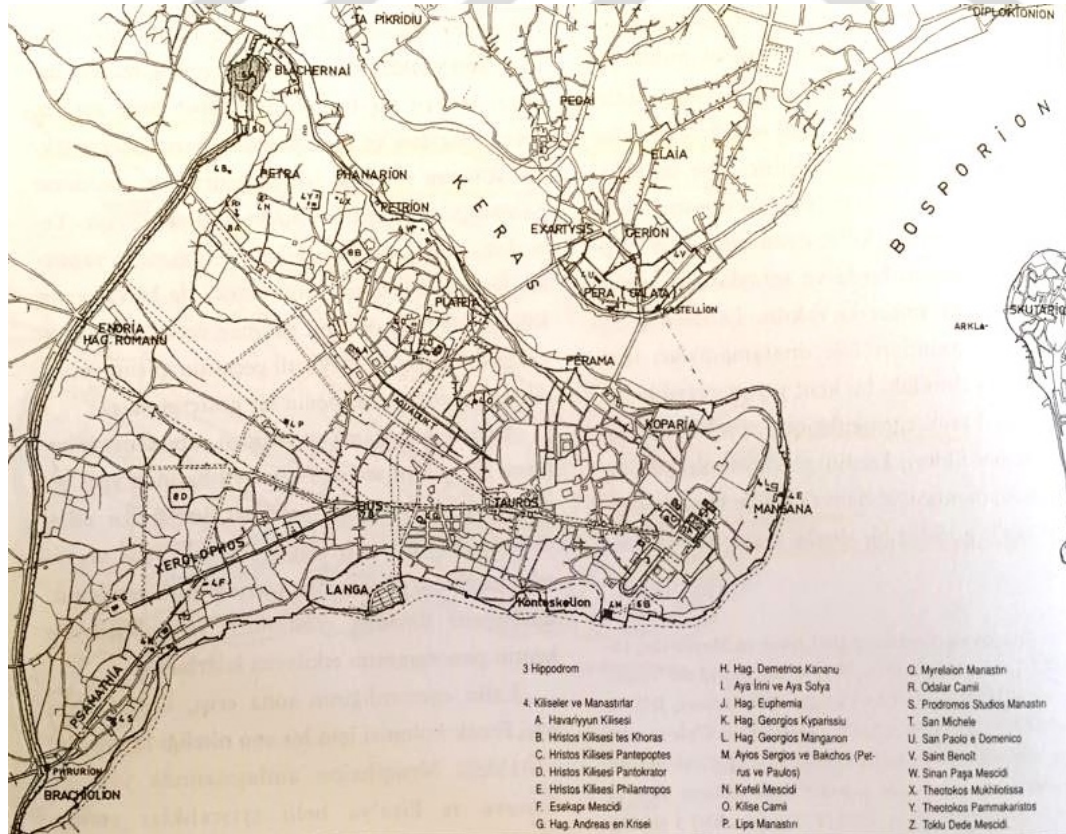
4. Haçlı seferine çıkan Latin Ordusu'nun 1203 – 1204 yıllarında Konstantinopolis'i işgal etmeleri ile kent büyük hasara uğrar ve dini inanç farklılıklarından kaynaklanan sebepler ve bakımsızlık nedeniyle pek çok kilise ve manastır yıkılır (Müller-Wiener 2007).

Latin egemenliğinin son döneminde hem ticarete hem de ekonomide gözle görülür bir düşüş yaşanmıştır. 1261 yılında kent Mikhail VIII. Palaiologos tarafından geri alınır ve önce kentin surları, sonra da manastırları onarılarak kent tekrar yönetim merkezi haline getirilir (Müller-Wiener 2007).

Bu arada Cenova'lılar 1267'den itibaren eski Sykai'de (Galata) ızgara plana göre tasarlanmış sistematik ve yeni Pera kentini kurarlar (Müller-Wiener 2007). 14.yy'ın başlarından itibaren artık İtalyan tüccarlar Karadeniz ticaretinin efendileridir (Şekil 2.6) (Müller-Wiener 2007).

Şekil 2.5 : Konstantinopolis'in (8-12.yy) konumu (Müller-Wiener 2007).

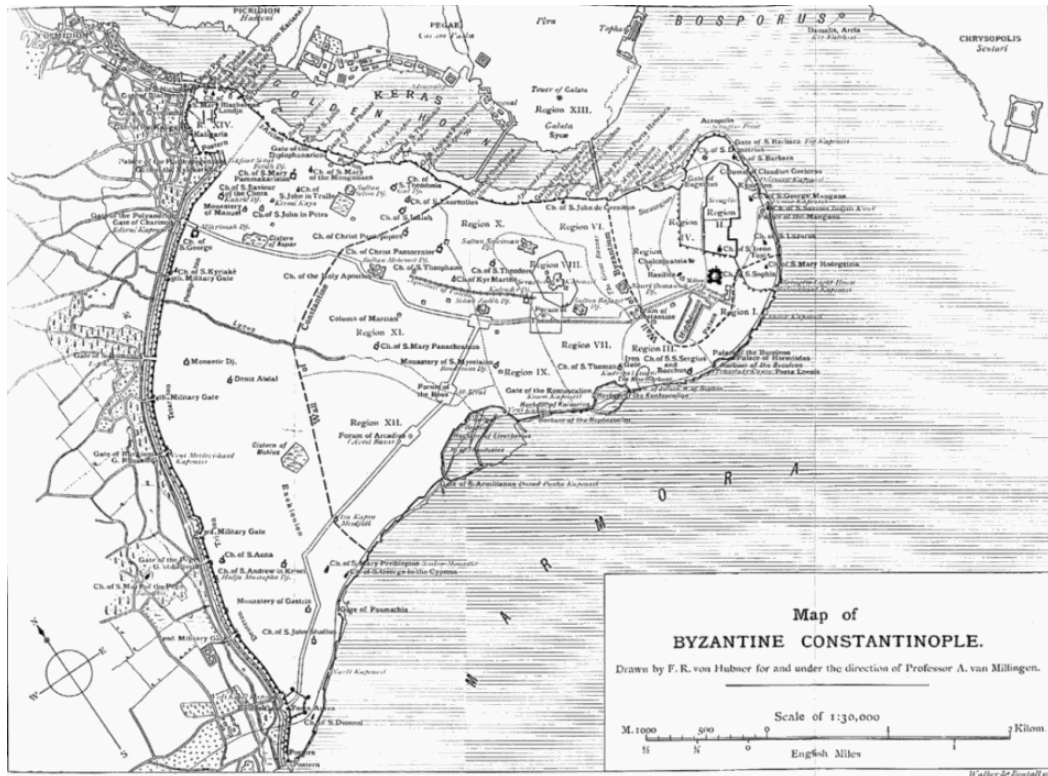

Şekil 2.6 : Konstantinopolis'in (13-15.yy ortasına kadar) konumu (Müller-Wiener 2007).

Bizans'ın son yüzyılında imparatorluk toprakları giderek küçülür, beş kanlı iç savaş, şiddetli depremler ve veba salgını yaşanır. Ayia Sofia Kilisesi (Ayasofya Müzesi) çevresindeki eski kent merkezi, Hippodrom ve İmparatorluk Sarayı uzun süren ihmaller neticesinde kısmi olarak yıkılmıştır (Müller-Wiener 2007). 1344'te İbn Battuta'nın yazdığına göre eski kent merkezindeki devlet binalarının çoğu artık ahşap yapılarıdır (Müller-Wiener 2007).

15. yy başlarında Konstantinopolis artık surlar tarafından bütünlüğü sağlanan dağınık köylerden oluşmaktadır (Şekil 2.7). “1440-1450’lerde sağlam kalmış 18 manastır arasında en önemlileri Studios Manastırı, batıdaki Theotokos, kuzeyde geniş yer kaplayan Prodromos Manastırı, merkezde Pantakrotor Manastırı, Akropolis’in güney yamacında ise Mangan Manastırı ve Theotokos’tur” (Müller-Wiener 2007).

14.yy’ın sonlarında Osmanlı’ların baskısı artar ve kent Osmanlı’lara vergi vermek zorunda kalır. I. Bayezid kente camisiyle birlikte bir Türk mahallesi kurulması iznini alır ve Boğaz’da Anadolu Hisarı’nı yaptırır. Bu dönemde kent Türk gölü içinde kalan bir adadır (Kuban, 2010). 1452’de II.Mehmet Boğaz’daki ikinci hisar olan Rumeli Hisarı’nı yaptırır ve 1453 yılında kenti alır. Ayia Sofia Kilisesi (Ayasofya Müzesi) yeni başkentin başcamisi ilan edilir (Müller-Wiener 2007).

Şekil 2.7 : Bizans İstanbul’unun planı (Millingen, 2009).

2.4. Osmanlı Dönemi

Osmanlı döneminin başlangıcından 19.yy ortalarına kadar kent ciddi bir tehdit altında kalmamıştır (Kuban, 2010). Fetih esnasında üç gün süren ağır yağma döneminde kent çok tahrip edilmiştir. Ancak, teslim olan sahil bölgelerinde bulunan evler ve Studios gibi bazı kiliseler tahrip ve yağmadan kurtulmuşlardır. Ayrıca Sultan'ın emriyle Ayia Sofia Kilisesi (Ayasofya Müzesi) ve Havariyyun Kiliseleri de yağma edilmemiştir. Kentin nüfusunu arttırmak için girişilen çabalara ve verilen teşviklere rağmen Fatih'in ölümünde kentin nüfusu 100.000'i geçmemektedir (Kuban, 2010).

“İnşaat, dokumacılık, kuyumculuk, çiftçilik, gemicilik ve ticaret alanlarında Osmanlı Bizans geleneğine sırtını çevirmemiştir”. Bizans İmparatorluğu'nun bütün halkları dilleri, dinleri, zanaatları, mutfakları, günlük yaşam gelenekleri ve davranışlarıyla Türk imparatorluğuna aktarıldığı söylenebilir. İstanbul'un Fatih dönemindeki iskanı farklı milletlerden grupların fark gözetilmeden İstanbul'a getirildiğini gösterir (Kuban, 2010).

İstanbul'da 15.yy'da pek çok kilise ve manastır camiye çevrilir. 1457'de Forum Tauri'de bugünkü İstanbul Üniversitesi alanında Saray'ın inşasına başlanır ve Büyük Bedesten inşa edilir (Müller-Wiener 2007). Bundan 10 yıl kadar sonra Havariyun Kilisesi'nin üzerine Fatih Camii Külliyesi yapılır ve yarımada'nın ucunda Topkapı Sarayı'nın inşaatına başlanır. Sultan bu sarayı kalın bir surla kentin diğer bölgelerinden ayırır (Şekil 2.8) (Müller-Wiener 2007).

16.yy'da İstanbul halifeliğin merkezi, dolayısıyla İslam dünyasının başkenti olmasına rağmen hala eski kiliselerin kubbeleri kentin panoramasını belirlemektedir. 1518'de Sultan'ın emriyle pek çok kilise ve kubbeli yapı camiye çevrilir (Şekil 2.9) (Müller-Wiener 2007).

16.yy'ın ikinci yarısıyla beraber I.Süleyman ve vezirleri tarafından yaptırılan cami ve külliyeler kentin silüetini oldukça değiştirirler. Mimar Sinan, döneminin en önemli mimarlarından. Onun imzasını taşıyan Şehzade Camii ve Süleymaniye Camii'ni Sultan'ın eşi ve kızlarının yaptırdıkları camiler izler (Müller-Wiener 2007). Böylelikle yoğun inşaat faaliyetleri 16.yy'ın sonuna kadar devam eder (Şekil 2.10).

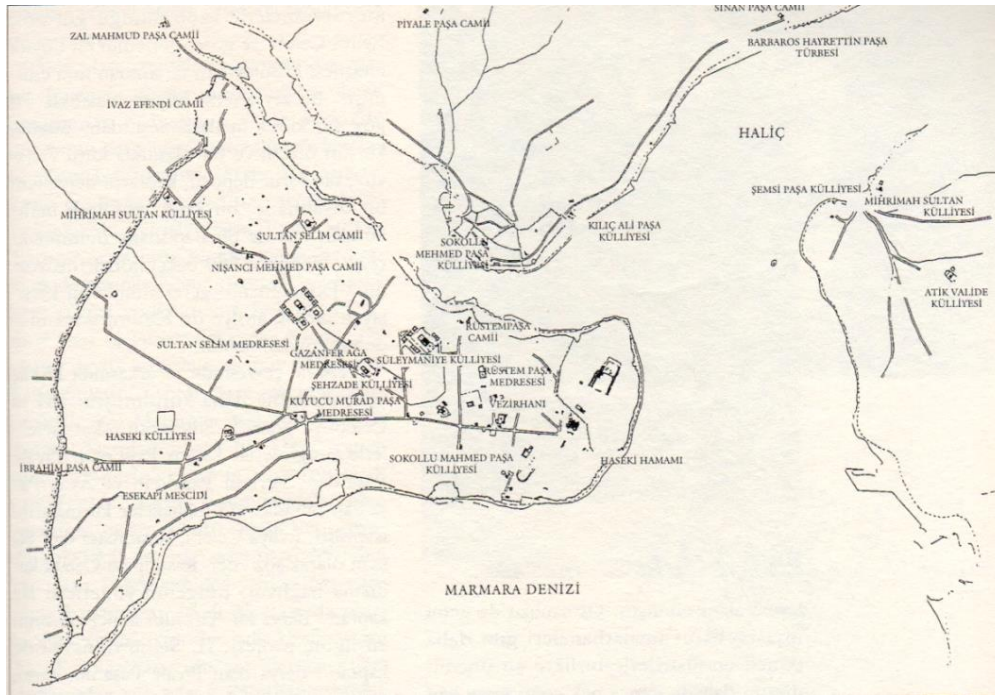
Şekil 2.8 : İstanbul kent planı (1453-1520) (Kuban, 2000).

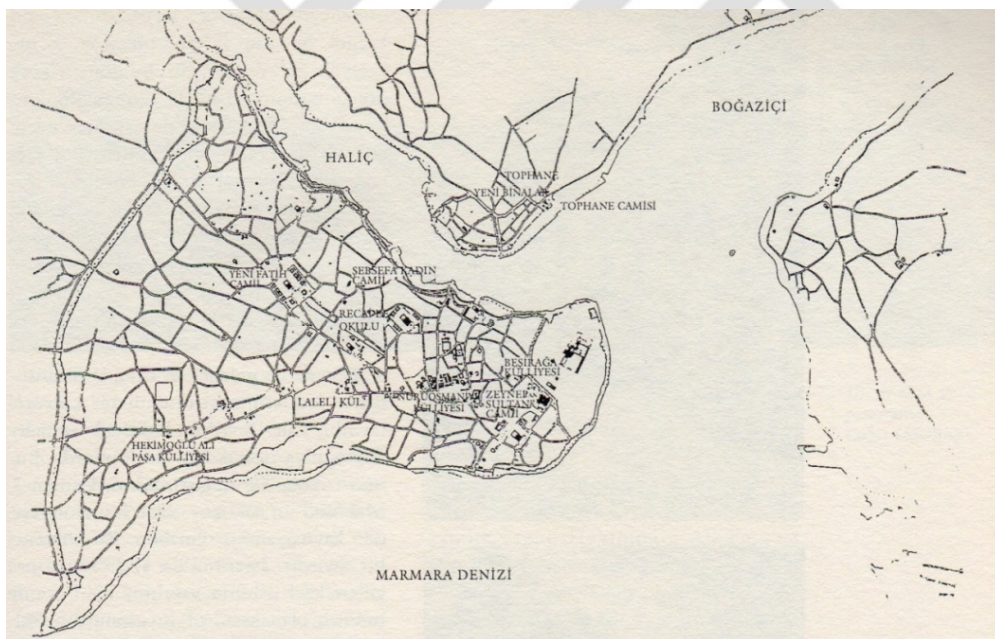
Şekil 2.9 : İstanbul'un 16.yy'da yapılmış haritası (Sebastian Münster- Cosmographia, 1544).

Sur içinde eski kentin bütün işlevsel dokusu, yol ve meydan ağı kalmış ve İstanbul'a hizmet etmiştir. “Osmanlı İstanbul'unun kendine özgü küçük boyutlu organik yol dokusu ise Konstantinopolis'in ana aksları çerçevesinde yavaş yavaş örülmüştür” (Şekil 2.11) (Kuban, 2010).

15.yy'da İstanbul konutu taş ve kerpiçten yapılıyor, döşemeleri ve çatısı ahşap oluyordu. Bu Bizans döneminde normal yapı tekniği idi. İstanbul'un ünlü ahşap mimarisi ise 17.yy'dan ve özellikle 18.yy'dan sonra yaygınlaşan bir başkent üslubudur (Kuban, 2010).

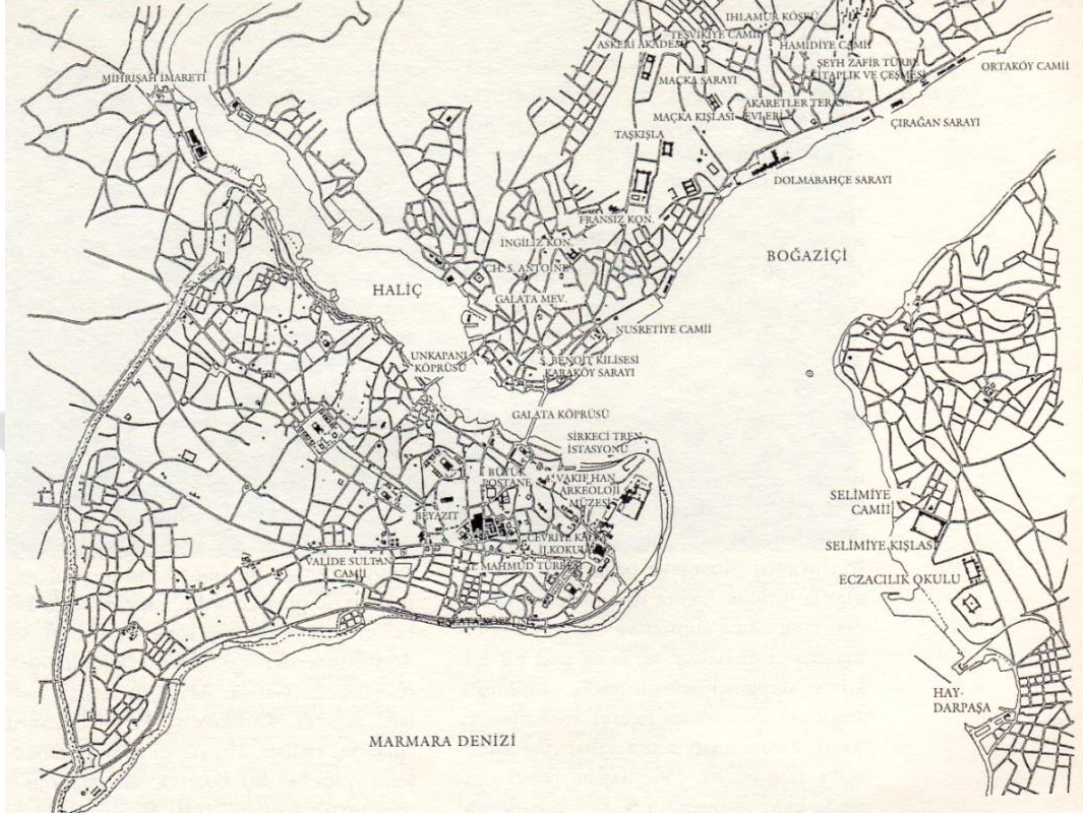
Şekil 2.10 : İstanbul kent planı (1520-1603) (Kuban, 2000).

Şekil 2.11 : İstanbul kent planı (1730-1789) (Kuban, 2000).

16.yy'da yazılmış seyahatnamelerden arnavut kaldırımli dar sokaklar ve iki yanlarındaki mütevazı bir-iki katlı ahşap evlerin kentin görünüşünü belirleyen öğeler olduğu anlaşılmaktadır. Şehir yeni yapılan evler sebebiyle darlaşmış ve eğri büğrü bir hal almış caddelerden ve bir çok çıkmaz sokaktan oluşur (Şekil 2.12) (Müller-Wiener 2007).

Yoğun yapılanmanın sonucu olarak kentte sık sık yangınlar çıkar. 17. yy'ın ikinci yarısında yeni konutların taştan yapılması için emirnameler çıkmasına karşın kente hakim olan yapı tarzı yine de ahşaptır (Müller-Wiener 2007).

Şekil 2.12 : İstanbul kent planı (1789-1878) (Kuban, 2000).

Kuban'a göre Türkler İstanbul'da Türkü, Acemi, Arabı ve Rumu birleştiren bir sentetik kültür yaratmışlardır ve temel dogmaya aykırı olmadıkça halk arasındaki inanç ve adetlerin günlük yaşamda değişik cemaatler arasında ortak bir kültür bileşeni olduğu söylenebilir (Kuban, 2010).

Osmanlı döneminde kentin nüfus yapısıyla ilgili bilgilere de ulaşılmaktadır. Örneğin, Müller-Wiener'e göre 1550'lerde nüfusun 400.000-500.000 kişiye çıkmasına rağmen etnik oran sabit kalmıştır. %58 Türk ve %42 Rum, Yahudi, Ermeni ve Frenk (Müller-Wiener 2007). Ancak yeni emirnameler Hristiyanların Eyüp'te (1581) ve camilerin etrafında (1565 ve 1572) yerleşmelerini yasaklıyor, kendilerine tahsis edilmiş pek çok kilise de geri alınıyordu (Müller-Wiener 2007). Gayrimüslimler daha çok kendilerine tahsis edilen yerlerde kalıyorlardı. Ermeniler Sulumanastır ve Kumkapı'da, Rumlar Fener, Balat ve Samatya'da, Yahudiler ise Balat, Çıfıtkapısı (bugünkü Yeni Cami civarı), Galata ve Hasköy'de ikamet ediyorlardı (Müller-Wiener 2007).

2.5. Cumhuriyet Dönemi

1923 yılında Cumhuriyet'in kurulması ve Ankara'nın başkent olması ile birlikte imar çalışmaları İstanbul'dan Ankara'ya doğru kaymıştır. Bu dönemde Aksaray ve Beyazıt meydanları ve Atatürk Bulvarı açılmıştır (Kaya, 2010).

30'lu yıllarda İstanbul'un tekrar imarı söz konusu olduğunda Fransız şehircilik uzmanı Henry Prost kente gelerek ilk çalışmalarına başlamıştır. Prost'un planları çerçevesinde 18 meydan açılmış, çevreleri diğer yapılardan arındırılarak önemli yapılar ortaya çıkarılmışlardır. Prost'un Suriçi'nde yapı yüksekliğini sınırlamış olması sebebiyle kent silüetindeki yataylık korunabilmiştir (Kuban, 2000).

50'li yıllarda Vatan ve Millet Caddeleri açılmış, Atatürk Bulvarı genişletilmiştir. Bu caddelerin açılması esnasında bu güzergahta bulunan pek çok tarihi yapı ortadan kaldırılmıştır (Şekil 2.13) (Şekil 2.14) (Şekil 2.15) (Kaya, 2010).

60'lı yıllarda Suriçi'nde yaşayan nüfus, Gayrimüslimler'in 6-7 Eylül 1955 olayları ve İsrail Devleti'nin kurulması ile göç etmesi ve Müslüman nüfusun da çeşitli sebeplerle Suriçi'ni terkederek şehrin prestijli bölgelerine taşınmasıyla azalmıştır (Kaya, 2010). Böylelikle Levent, Bakırköy, Yeşilköy, Kadıköy gibi semtlerin nüfusunda ve kültür düzeyinde ciddi bir artış yaşanırken Fatih, Aksaray, Cerrahpaşa, Süleymaniye, Balat, Fener gibi semtler hızla eski cazibelerini kaybedecek, taşradan yeni gelen nüfusun yaşam alanları haline gelecektir (Kaya, 2010).

Şekil 2.13 : Atatürk Bulvarı açılırken (<http://eski.istanbulium.net>).

Şekil 2.14 : Vatan ve Millet Caddeleri – 50’li yıllar (<http://eski.istanbulium.net>).

Şekil 2.15 : İstanbul kent planı (1950-1960) (Kuban, 2000).

3. BİZANS KİLİSE MİMARİSİ

3.1. Bizans Kiliselerinin Mimari Terminolojisi

Bizans kiliseleri dönemine göre plan tipinde farklılıklar göstermekle birlikte narteks, nef, apsis, kubbe ve parekklesion gibi bölümlerden oluşur. “Narteks” yapının girişinde, batı yönünde bulunan hazırlık mekanıdır. Bazı bazilikalarda bu holün iki yanında merdivenler bulunur. Bu merdivenler yan neflerin üzerinde bulunan kadınlara ait galerilere çıkılmasını sağlar. Halkın ibadet amacıyla kullandığı, yeryüzünü temsil eden ana bölüme “Naos (orta nef)” denir. Orta nefin iki yanında ona paralel, apsise dik uzanan dar uzun bölümler “Yan Nef” olarak adlandırılır. Kilisenin güneydoğu duvarındaki yarım daire biçimindeki alan “Apsis” olup, camilerdeki mihrap kısmının karşılığıdır. Gökyüzünü temsil eden “Kubbe” bazilikalar dışında naosun üzerinde bulunur. “Bema” sunağın bulunduğu bölüme denir ve Hristiyanlığın özünün sembolüdür. Bizans kiliselerinde rahiplere ait bema bölümünü halktan ayıran, ikonların asılı olduğu bölüm “İkonostasis” olarak adlandırılır. Apsis’in önünde bulunan, din görevlilerinin oturduğu düz ya da dairesel bölüme “Synthronon” denir. Bazı kiliselerde “Parekklesion” denilen bir ek yapı bulunur. Bu yapı kiliseye bitişik vaziyette bulunan ve ayrı bir girişi olan mezar şapelidir.

3.2. Bizans Kiliselerinin Plan Tipolojileri

Hristiyanlığın gizli olarak yayıldığı ilk yıllarda Roma’lıların baskısından kaçan ilk Hristiyanlar Anadolu ve Roma’da toprak altını oyarak yeraltı kentleri yapmışlar ve burada yaşamlarını sürdürmüşlerdir (Şekil 3.1). Daha sonra dinsel ziyaret yerlerine dönüşen bu mekanlar 4.yy’da yerlerini kiliselere bırakmıştır (İbrahimgil, 2012).

Daha çok doğu sanatı etkisinde kalmış olan Bizans mimarlığı teknik bakımdan önceleri Roma yapı sanatını devam ettirmiş, ancak Orta Bizans Dönemi’nde (8.yy-13.yy) kendisine has bazı duvar örgü tekniklerini geliştirmiştir (Eyice, 1994). Ayrıca Bizans mimarisi Yunan ve Roma mimarisinden çatı örtü sistemiyle ayrılır. Yunan ve

Roma mimarisinde çatı örtüsü ahşap iken, Bizans mimarisinde yangınlardan korunmak için tonoz örtü kullanılmıştır (Yenen, 1994).

İstanbul'da halen mevcut bulunan Bizans Kiliseleri'ni sekiz farklı plan tipolojisinde incelemek mümkündür (Eyice, 1980).

1. Bazilika planlı yapılar (4-5. yy)
2. Merkezi planlı yapılar (5-6. yy)
3. Kubbeli bazilika planlı yapılar (5-6. yy)
4. Yunan haçı planlı yapılar (9-12. yy)
5. Kiborion planlı yapılar (12.yy)
6. Dehlizli yapılar (13-15. yy)
7. Tek nefli yapılar (13-14. yy)
8. Yonca planlı yapılar (13. yy)

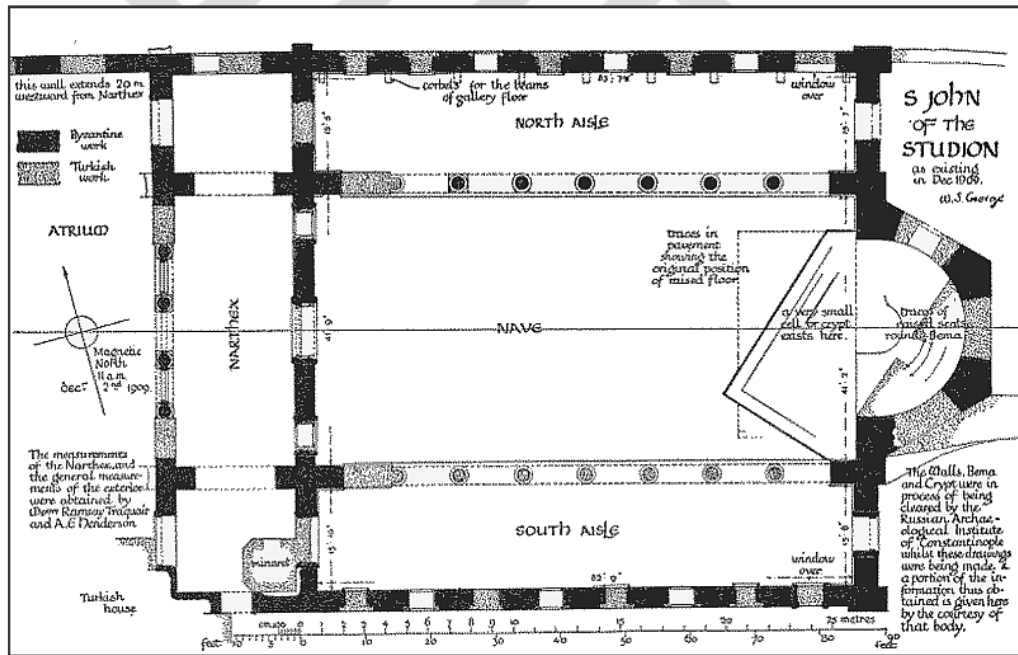
Şekil 3.1 : Kaymaklı Yeraltı Şehri – Nevşehir (<http://www.bkg.com.tr/kaymakli-yeralti-sehri.shtm>).

3.2.1. Bazilika planlı yapılar

MS 4.yy'da Constantinius tarafından Hristiyanlık resmen serbest bırakıldıktan sonra ilk kiliseler, öncüsü İlkçağ mimarisinde olan bazilika plan tipinde inşa edilmiştir (Eyice, 1994).

Uzun bir yapı olan bazilikalar ortada **ana nef**, iki yanda nispeten daha dar **yan nefler**den oluşan, üst örtüsü ahşap yapılardır. Yan neflerin çatıları daha alçak konumlandırıldığından, çift meyilli bir çatı örtüsü bulunur. **Nefler** iki dizi halinde sıralanmış sütunlarla birbirinden ayrılmışlardır. Yapının batı ucunda yine dar bir koridora benzeyen **narteks** bölümü, doğu ucunda ise yarım daire şeklinde yapıya eklenen **apsis** bulunur. **Narteksin** iki yanındaki merdivenlerden **yan neflerin** üzerinde yer alan kadınlara ait bölümlere ulaşılır.

Bu tipin İstanbul'daki en önemli örneği günümüzde İmrahor Camii olarak da bilinen Studios Manastırı'dır (461) (Şekil 3.2).

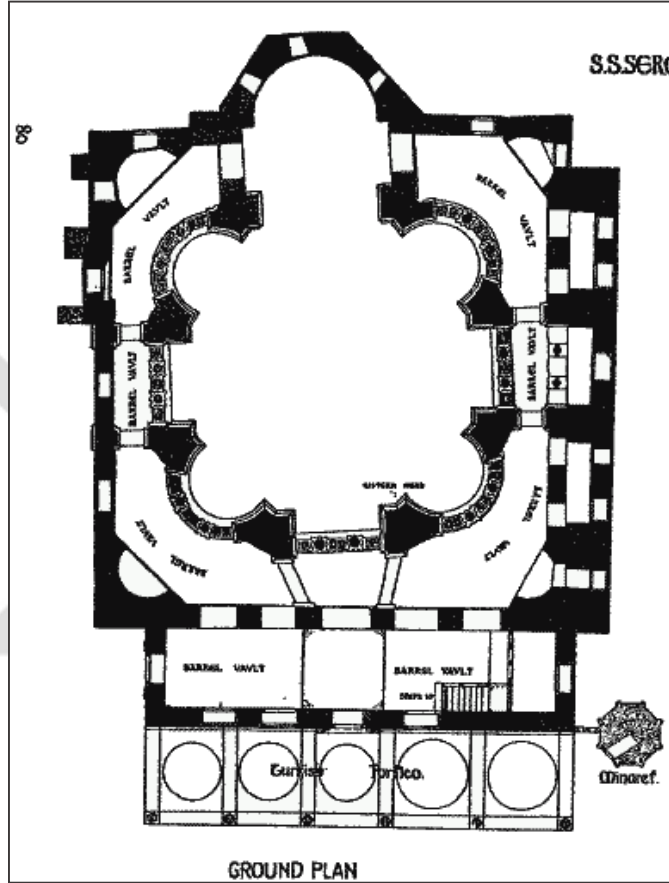
Şekil 3.2 : Bazilikal planlı yapılara örnek olarak Studios Manastırı (İmrahor Camii) planı (Millingen, 2009).

3.2.2. Merkezi planlı yapılar

Bazilikal planlı yapılarla birlikte İstanbul'da uygulanmış ilk dini yapı tiplerinden olan merkezi planlı yapılar iç mekanda dairesel bir yapı algısı oluşturur. Birbirini dairesel olarak takip eden sütunların üzeri yapının bütününe hakim bir **kubbe** ile örtülmüştür.

Merkezi planlı yapıların en yalın örneğinde **kubbe** sekiz köşeli bir plana göre inşa edilen dış duvarlara oturur. (Tunay, 1989) Daha gelişmiş tiplerde **kubbe** yapının içerisinde dairesel olarak sıralanmış sütunlara biner.

Bu tipin İstanbul'daki en önemli örneği günümüzde Küçük Ayasofya Camii olarak da bilinen Sergios ve Bakkhos Kilisesidir (530) (Şekil 3.3).

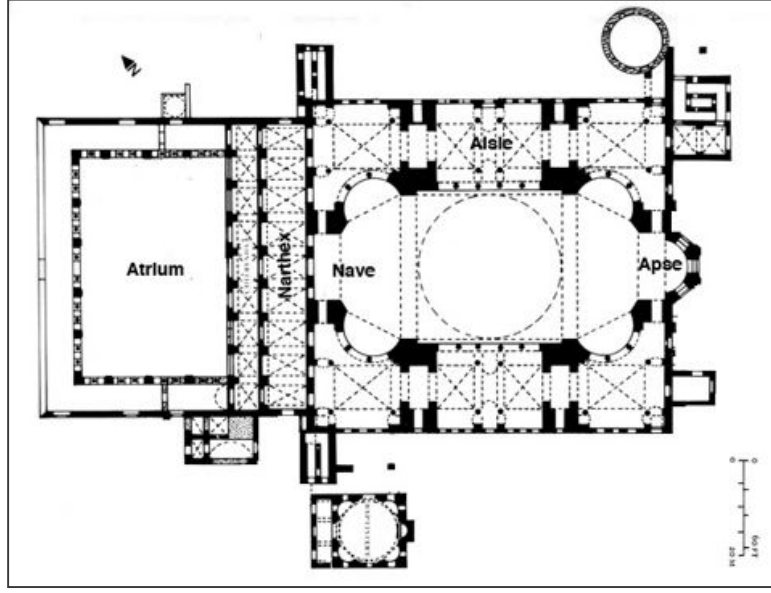

Şekil 3.3 : Merkezi planlı yapılara örnek olarak Sergios Bakkhos Kilisesi (Küçük Ayasofya Camii) planı (Millingen, 2009).

3.2.3. Kubbeli bazilikal planlı yapılar

Kubbeli bazilikal planlı yapılar bazilikal plan ve merkezi planın birleşimi ile ortaya çıkmış yapılardır. Bu gruba giren yapılar bazilikal plana sahip olmakla birlikte, **orta nefleri** merkezi ve büyük bir **kubbe** ile örtülü, **yan nefleri** ise **yarım kubbe** ve **tonoz**larla örtülüdür.

Bu tipin İstanbul'daki tek örneği İstanbul'un 1453 yılında Türkler tarafından alınmasından 1935 yılına kadar cami olarak kullanılan, günümüzde ise müze olarak işlevlendirilmiş Ayia Sofia Kilisesi (Ayasofya Müzesi)'dir (537) (Şekil 3.4).

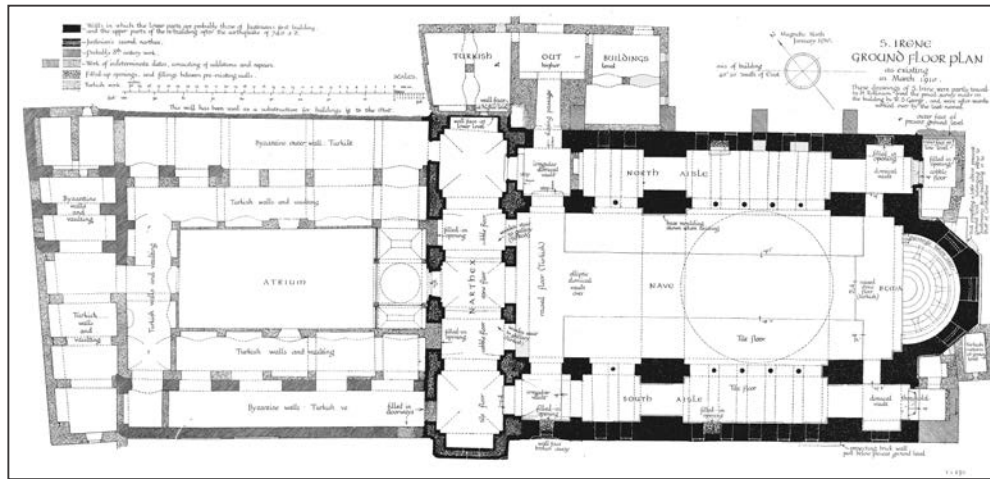
Şekil 3.4 : Kubbeli bazilikal planlı yapılara örnek olarak Ayia Sofia Kilisesi (Ayasofya Müzesi) planı. (depts.washington.edu).

3.2.4. Yunan haçı planlı yapılar

MS 726’da kiliselerin dini resimlerle süslenmesine yasak getiren ‘**ikonaklazm**’ akımı ortaya çıkmıştır. MS 842’de İkonaklazm Akımı’nın sona ermesini takiben, dini yapıların Hristiyanlığın kutsal sembolü olan haç biçiminde yapılması hız kazanmıştır (Eyice,1994).

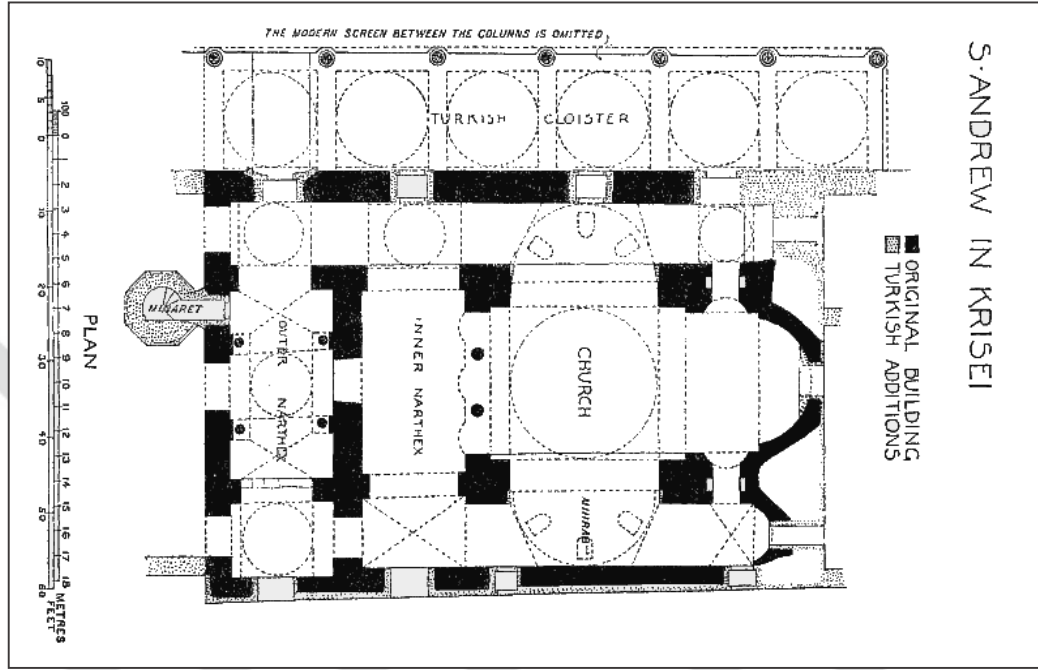
Kapalı yunan haçı planındaki kiliselerde dört kollu eşit bir haç şeklinde olan orta bölümün dört köşesinde birer hücre bulunur. Haçın her kolunun üzerinde birer **beşik tonoz**, kollarının tam ortada birleştikleri yerde ise pencereyi bir kasnağı olan ve dört binginin (pandantif) yardımı ile dört desteğe dayanan bir **kubbe** bulunmaktadır. (Eyice, 1980) (Şekil 3.5).

İstanbul’da bulunan kiliseler en çok bu plana göre yapılmışlardır. Ayia İrene Kilisesi (Aya İrini Müzesi) (8.yy) (Şekil 3.5), Azize Theodosia Kilisesi (Gül Camii) (9.yy), Mirelaion Manastırı Kilisesi (Bodrum Camii) (10.yy), Lips Manastırı Kilisesi (Fenari İsa Camii) kuzey yapısı (10.yy), Pantepoptes Manastırı Kilisesi (Eski İmaret Camii) (11.yy), Vefa Kilise Camii (11-12.yy), Hırami Ahmet Paşa Mescidi (12.yy), Kyriotissa Meryem Kilisesi (Kalenderhane Camii) (12.yy), Pantakrotor Manastırı Kilisesi (Zeyrek Kilise Camii) (12.yy), Pammakaristu Manastırı Kilisesi (Fethiye Camii ve Müzesi) güney yapısı (14.yy) ve Atik Mustafa Paşa Camii (?.yy)

3.2.6. Dehlizli yapılar

1261 yılından sonra ortaya çıkan bu plan tipinde pandantifli yüksek kasnaklı bir **kubbe** ve yüksek bir **naos** kısmı bulunmakta, bu mekanı üç taraftan basık dehlizler çevirmektedir (Şekil 3.7) (Eyice, 1980).

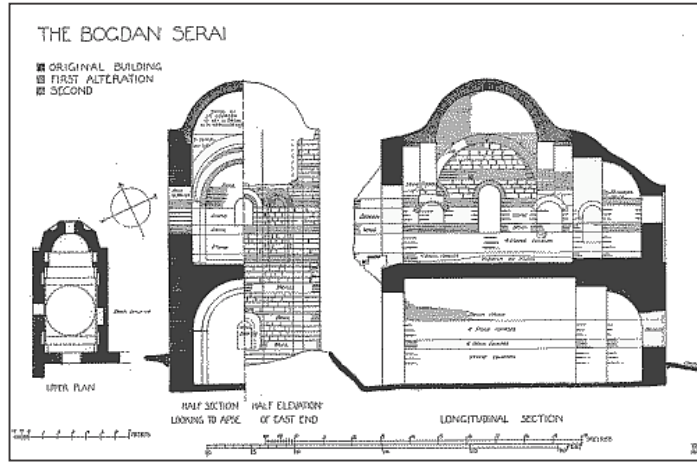
Şekil 3.7 : Dehlizli plan tipine sahip yapılara örnek olarak Ayios Andreas en te Kriesei Manastırı Kilisesi (Koca Mustafa Paşa Camii) (Millingen, 2009).

İstanbul'da Palaiologos'lar devrinin üç büyük yapısında bu plan örneğine rastlanmaktadır. Ayios Andreas en te Kriesei Manastırı Kilisesi (Koca Mustafa Paşa Camii) (13.yy), Lips Manastırı Kilisesi (Fenari İsa Camii) güney yapısı (13.yy) ve Pammakaristu Manastırı Kilisesi (Fethiye Camii ve Müzesi) kuzey yapısı (13.yy).

3.2.7. Tek nefli yapılar

Palaiologos'lar devrinde doğu-batı aksı üzerinde bir uzama eğilimine işaret eden tek nefli yapılar daha çok küçük ölçekli yapılarda kullanılmıştır. Bir kenarı dar, uzun bir mekan meydana getirmek isteğinden doğan bu plan tipinde özellikle **apsis** kısmı zengin bir karakter almıştır (Şekil 3.8) (Eyice, 1980).

Günümüzde İstanbul'da bulunan tek nefli plan şemasına sahip yapılar, Manastır Mescidi (?yy), Khora Manastırı Kilisesi'nin (Kariye Müzesi) güney şapeli (14.yy), Boğdan Sarayı İbadethanesi (13.-14.yy) ve Sinan Paşa Mescidi' (13.-14.yy) dir.

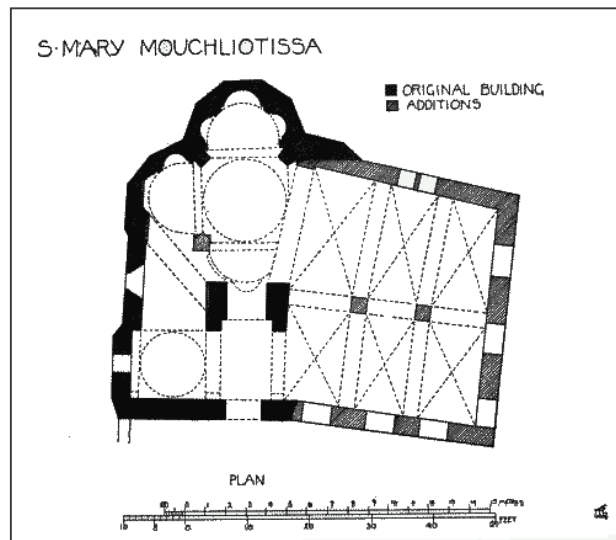

Şekil 3.8 : Tek nefli planlı yapılara örnek olarak Boğdan Sarayı İbadethanesi plan ve kesitleri (Millingen, 2009).

3.2.8. Yonca planlı yapılar

Bu tip planlı yapılar Bizans sanatının başlarından itibaren her devirde uygulanmış, özellikle Bizans sanatının son döneminde daha sık kullanılmıştır (Eyice, 1980). Bu plan tipindeki yapılarda, merkezi bir plan şemasına sahip olan yonca planlı yapılar dört yöne **eksedralar** ile genişletilmişlerdir (Şekil 3.9).

Günümüzde inşa edildiği tarihten bugüne kadar kilise olarak kullanılan tek Bizans yapısı olma özelliğini taşıyan Panayia Muhliotissa Kilisesi (Meryem Ana Kilisesi) (13.yy) ve Heybeli Ada'da bulunan Panagia Kamariotissa Manastırı Kilisesi (14.yy) bu yapı tipine örnektir.

Şekil 3.9 : Yonca planlı yapılara örnek olarak Panayia Muhliotissa Kilisesi (Meryem Ana Kilisesi) planı. (Millingen, 2009).

4. İSTANBUL'DA HALEN KULLANILMAKTA OLAN BİZANS KİLİSELERİ

İstanbul'da Tarihi Yarımada içerisinde olup halen kullanılmakta olan Bizans kilise yapılarından büyük çoğunluğu Haliç'in yamaçlarında Edirnekapi'dan Laleli'ye uzanan bir hat üzerinde bulunmaktadır. Bunların dışında Vatan ve Millet Caddeleri üzerinde, Kocamustafapaşa'da ve Sarayburnu'nda tekil örnekler bulunmaktadır (Şekil A.1).

Tez kapsamında incelenen on yedi yapıdan sadece bir tanesi, Meryem Ana Kilisesi (Panayia Muhliotissa Kilisesi), hiçbir dönemde işlev değişikliğine uğramamış olup, günümüzde de kilise olarak hizmet vermektedir. Aya İrini Müzesi (Aya İrene Kilisesi) ise Osmanlı döneminde olduğu gibi günümüzde de müze ve konser salonu olarak kullanılmaktadır.

Osmanlı döneminde cami olarak kullanılan Kariye Camii (Khora Manastırı Kilisesi) ve Fethiye Camii (Pammakaristu Manastırı Kilisesi)'nin parekklesion kısmı günümüzde müze olarak hizmet vermektedirler.

Tez kapsamında incelenmiş yapılardan on üçü tamamen ve biri kısmen Osmanlı döneminde camiye çevrilmiş olup, halen bu işlevlerini sürdürmektedirler.

Yapılardan Fenari İsa Camii (Lips Manastırı Kilisesi), Kariye Müzesi, Koca Mustafa Paşa Camii (Ayios Andreas en te Krisei Manastırı Kilisesi) ve Zeyrek Kilise Camii (Pantakrotor Manastırı Kilisesi)'nde günümüzde restorasyon çalışmaları devam etmektedir.

4.1 Aya İrini Müzesi (Ayia İrene Kilisesi)

Konum

Aya İrini Müzesi (Ayia İrene Kilisesi) Sultanahmet Meydanı'nda Topkapı Sarayı dış avlusunda bulunmaktadır (Şekil 4.1, Şekil 4.2).

Şekil 4.1 : Aya İrini Müzesi (Ayia İrene Kilisesi)'nin 1913-14 yıllarındaki konumu (Alman Mavileri, 2006).

Şekil 4.2 : Aya İrini Müzesi (Ayia İrene Kilisesi)'nin günümüzdeki konumu (Hali Hazır Harita, 2014).

Tarihçe

Aya İrini Müzesi (Ayia İrene Kilisesi), aslında Ayasofya Müzesi (Ayia Sofia Kilisesi) ile aynı avlu duvarı içerisinde, eski Roma mabetlerinin kalıntılarından yararlanılarak I. Constantinus (MS 324-337) tarafından kilise olarak yaptırılmıştır (Yücel, 1993). 532'de geçirdiği yangından sonra I. Iustinianos tarafından yeniden yapılmış, 6.yy'daki başka bir yangın, 8 ve 9.yy'larda geçirdiği dört deprem yapıya oldukça zarar vermiştir (Yücel, 1993).

1464 yılında Topkapı Sarayı'nın yapımı esnasında saraya dahil edilen kilise, önceleri sarayda görevli hristiyanlar tarafından kullanılır.

Bizanslıların Patrikhane Şapeli olarak nitelendirdikleri Aya İrini Müzesi (Ayia İrene Kilisesi), hiç bir zaman camiye çevrilmemiş, III. Ahmet dönemine (1703-1730) kadar iç cebehane, daha sonra da Harbiye Nezareti'nin silah ambarı olarak kullanılmıştır. Bu nedenle Osmanlıların açtıkları bir kapı üzerine 1726 tarihli bir kitabe konulmuştur. Bu kapı yapının kuzeydoğusunda olup, günümüzde yapıya giriş bu kapıdan sağlanmaktadır (Yücel, 1993). Darü-l esleha olarak anılan yapı bu dönemde genişletilmiş ve 1800 yılında yapılan onarımın ardından müze olarak düzenlenmiştir (Müller-Wiener, 2007). Türkiye'deki ilk müze çalışmaları Aya İrini Müzesi (Ayia

İrene Kilisesi)’nde başlamıştır. Osmanlı İmparatorluğu’nun çeşitli yerlerinden gönderilen eserler “Eski Silahlar Koleksiyonu” ve “Eski Eserler Koleksiyonu” isimleri altında iki ayrı bölüm olarak burada toplanmıştır (Yücel, 1993).

1946-1947 yıllarında M. Ramazanoğlu, 1958-1961 yılları arasında F. Dirimtekin yapıda kazı ve araştırmalar yapmıştır. Yapıyı rutubetten arındırmak amacıyla, yapının çevresindeki toprak dolgu İ. Öz’ün 1974-1976 yılları arasında yapıda yaptığı çalışmalar sırasında kaldırılmıştır. Yapının 1992 yılında geçirdiği yangında içerisinde bulunan ahşap balkon zarar görmüş ve orijinaline uygun olarak onarılmıştır (Yücel, 1993).

1939 yılında Ayasofya Müzesi’ne dahil edilen Aya İrini Müzesi (Ayia İrene Kilisesi) günümüzde konser ve gösteri merkezi olarak kullanılmaktadır.

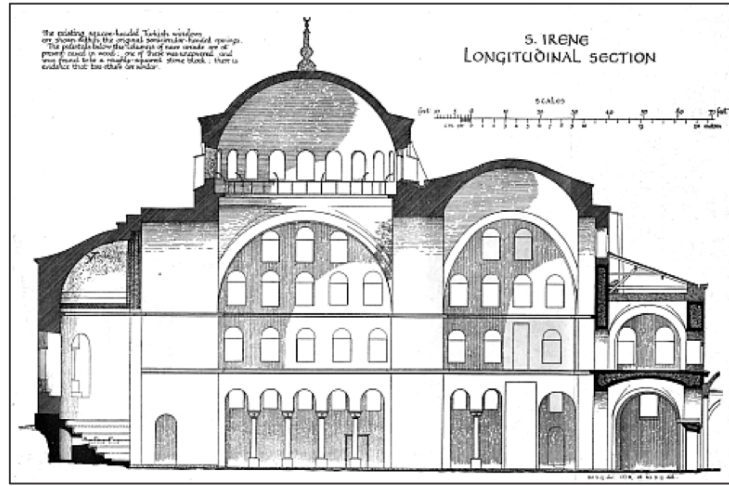
Tanım

Aya İrini Müzesi (Ayia İrene Kilisesi) ilk olarak ahşap çatılı ve üç nefli bir plan düzeninde yapılmıştır. 738 depreminden sonra yapılmış olan günümüzdeki yapının zemin katı bazilikal düzende, üst örtüsü ise kapalı yunan haçı planında inşa edilmiştir. Ana mekan, narteks ve atrium’dan meydana gelen Aya İrini Müzesi (Ayia İrene Kilisesi) İstanbul’da günümüze gelebilmiş tek atriumlu kilisedir (Yücel, 1993).

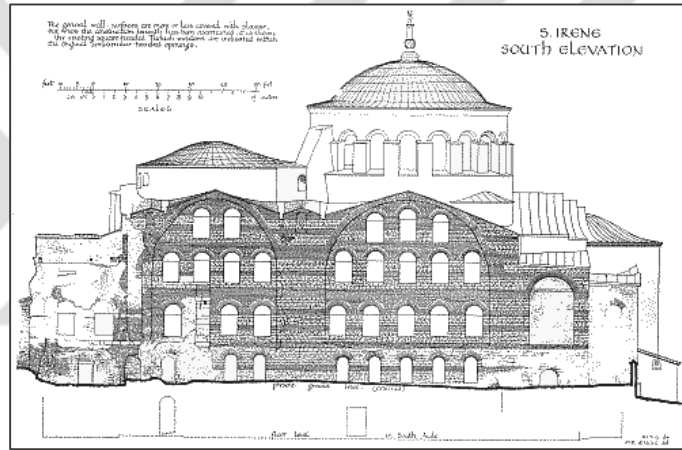
Aya İrini Müzesi (Ayia İrene Kilisesi) bir orta nef, basamaklı bir apsis, iki yan nef, bir narteks ve atrium bölümlerinden oluşmaktadır (Şekil 4.3, Şekil 4.4, Şekil 4.5, Şekil 4.6, Şekil 4.7). Yan neflerin üst kısımlarında bulunan galerileri taşıyan sütunlar bilinmeyen bir tarihte kaideler üzerine oturmuş küçük sütunlar ile değiştirilmiştir (Müller-Wiener, 2007).

Yapının ana mekanına, kuzeydoğu yönünde Osmanlı döneminde açılmış olan üzeri kubbeli, revaklı bir kapıdan girilmektedir. Yapının batısında iki katlı bir narteks ve kilisenin batısındaki caddeye denk düşen iki katlı bir atriumun yer aldığı bilinmektedir. Osmanlı döneminde büyük değişikliğe uğrayan, revaklarla çevrili atrium küçülmüş ve orijinalliğinden uzaklaşmıştır (Yücel, 1993).

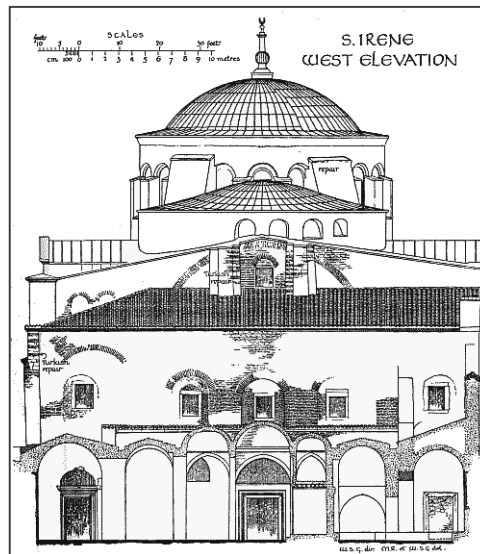
Bazilika ile kapalı Yunan haçı arasındaki mimari geçiş dönemin en belirgin özelliğidir. Ayasofya Müzesi (Ayia Sofia Kilisesi) planına da benzeyen, üç nefli, 100x32m ölçüsündeki yapının ana mekanının ortası 15m çapında, 35m yüksekliğinde dört büyük payeye oturmuştur. İçeriden küre, dışarıdan yüksek kasnaklı kubbenin çevresinde bulunan yirmi pencereden on dördü tuğla ile örülerek kapatılmıştır. Bu kubbenin

Şekil 4.5 : Aya İrini Müzesi (Ayia İrene Kilisesi) kuzeybatı-güneydoğu kesiti (Millingen, 2009).

Şekil 4.6 : Aya İrini Müzesi (Ayia İrene Kilisesi) güneybatı cephesi (Millingen, 2009).

Şekil 4.7 : Aya İrini Müzesi (Ayia İrene Kilisesi) batı kesiti (Millingen, 2009).

Değişim

Yapının 1888 yılında güney yönünden çekilen fotoğrafı ile 1938 yılındaki fotoğrafı karşılaştırıldığında ana apsisin ortasındaki ve yan duvarındaki pencerelerin önceden daha alçak ve dikdörtgen formlu olduğu görülmektedir. 1938 yılında bu pencereler daha büyük ve dairesel kemerli bir şekil almışlardır. 1888 yılındaki fotoğrafta daha net görülen apsis önündeki ek yapı, 1938 yılında da yerinde olup, günümüzde mevcut değildir. Ayrıca, 1888 yılında yapının dışı sıvasızdır. Yan apsisin güneybatı cephesindeki büyük dairesel dışın içinde bulunan iki pencere 1888 yılında kapalı durumdadır. Bu pencereler 1938 yılında açık olup halen de aynı durumdadırlar (Şekil 4.8, Şekil 4.9, Şekil 4.10, Şekil A.2, Şekil A.3).

Yapının 1938 yılında çekilmiş olan fotoğrafları bugünkü durumu ile karşılaştırıldığında, kubbe kasnağı dışındaki tüm yüzeylerde sıvanın kaldırılmış olduğu, duvar örgüsü içerisindeki kemer izlerinin ortaya çıkarıldığı görülmektedir.

Kubbe kasnağı üzerindeki beş pencere dışındaki pencereler günümüzde sıvalı durumdadır. Açık olan pencereler ise önceki fotoğraflarında dikdörtgen formda iken, günümüzde kemer hizalarına kadar genişletilmiştir. Pencere kayıtları kare formu beton revzen ile değiştirilmiştir.

Şekil 4.8 : Aya İrini Müzesi (Ayia Irene Kilisesi)'ne güney yönünden bakış (Sebah & Joaillier, 1888).

Şekil 4.9 : Aya İrini Müzesi (Ayia İrene Kilisesi)’ne güney yönünden bakış (Artamonoff, 1938).

Şekil 4.10 : Aya İrini Müzesi (Ayia İrene Kilisesi)’ne güney yönünden bakış (2013).

Güneydoğu cephesine bakıldığında apsisin üç yüzünde bulunan büyük pencerelerin kemer formlarının değişmiş olduğu ve güney tarafındaki yan nefin pencere boyutlarının kemer hizalarına kadar büyütüldükleri gözlemlenmektedir. Kuzey kısmındaki yan nef kısmında ise Artamonoff’un fotoğrafında ve Galanakis’in gravüründe olmayan iki büyük pencere bulunmaktadır (Şekil 4.11).

Yapının güneybatı duvarında bulunan pencerelerin de en alt sıra hariç kemer hizasına kadar büyütüldükleri görülmektedir (Şekil 4.12, Şekil 4.13, Şekil A.4, Şekil A.5). Güneybatı cephesinde narteksin çatı yüksekliğinin düşürülmüş olduğu ve narteks yan duvarındaki pencerelerin büyütülerek üst kısımlarının yuvarlatılmış olduğu da gözlemlenmektedir (Şekil 4.14).

Şekil 4.11 : Aya İrini Müzesi (Ayia İrene Kilisesi)’nin güneydoğu cephesi (2013).

Şekil 4.12 : Aya İrini Müzesi (Aya İrene Kilisesi)'nin güneybatı cephesi (Artamonoff, 1938).

Şekil 4.13 : Aya İrini Müzesi (Aya İrene Kilisesi)'nin güneybatı cephesi (2015).

Şekil 4.14 : Aya İrini Müzesi (Aya İrene Kilisesi)'nin güneybatı cephesi narteks yan duvarı (2015).

Kuzeydoğu cephesinde, güneybatı cephesinde olduğu gibi yine en alt sıra hariç olmak üzere pencerelerin kemer hizasına kadar büyütüldükleri görülmektedir. Bu cephede bu pencerelerin üzerine kubbe altındaki kemerin altına üç pencere daha eklenmiştir (Şekil 4.15, Şekil 4.16, Şekil A.6, Şekil A.7). Aynı yüzde köşe hücre duvarındaki yiv içine iki pencere açılmış, bunun hemen yanındaki küçük pencere ise kemer hizasına kadar büyütülmüştür (Şekil 4.17). Galanakis'in 1877 yılında çizdiği gravürde en alt sıradaki pencereler kapalı olarak resmedilmişlerdir. Günümüzde bu pencereler açıktır. Galanakis'in çiziminde bu yüzde oval kubbenin altında kalan kısımda destek

payandasının üstünde, yanında ve üst çaprazında olmak üzere üç adet kare pencere bulunmaktadır (Şekil 4.18). 1912 yılındaki fotoğrafta ise bu kısımda dört adet kare pencere varken, günümüzde bu pencereler üst kısımları yuvarlatılarak kemer hizalarına kadar büyütülmüş ve alt kısma bir sıra daha pencere eklenmiştir (Şekil 4.19, Şekil 4.20).

Şekil 4.15 : Aya İrini Müzesi (Ayia İrene Kilisesi)'nin kuzeydoğu cephesi (1912) (Millingen, 2009).

Şekil 4.16 : Aya İrini Müzesi (Ayia İrene Kilisesi)'nin kuzeydoğu cephesi (2013).

Şekil 4.17 : Aya İrini Müzesi (Ayia İrene Kilisesi)'nin kuzeydoğu cephesindeki büyütülen pencere (2013).

Şekil 4.18 : Aya İrini Müzesi (Ayia İrene Kilisesi)’nin kuzeydoğu cephesi (Galanakis, 1877).

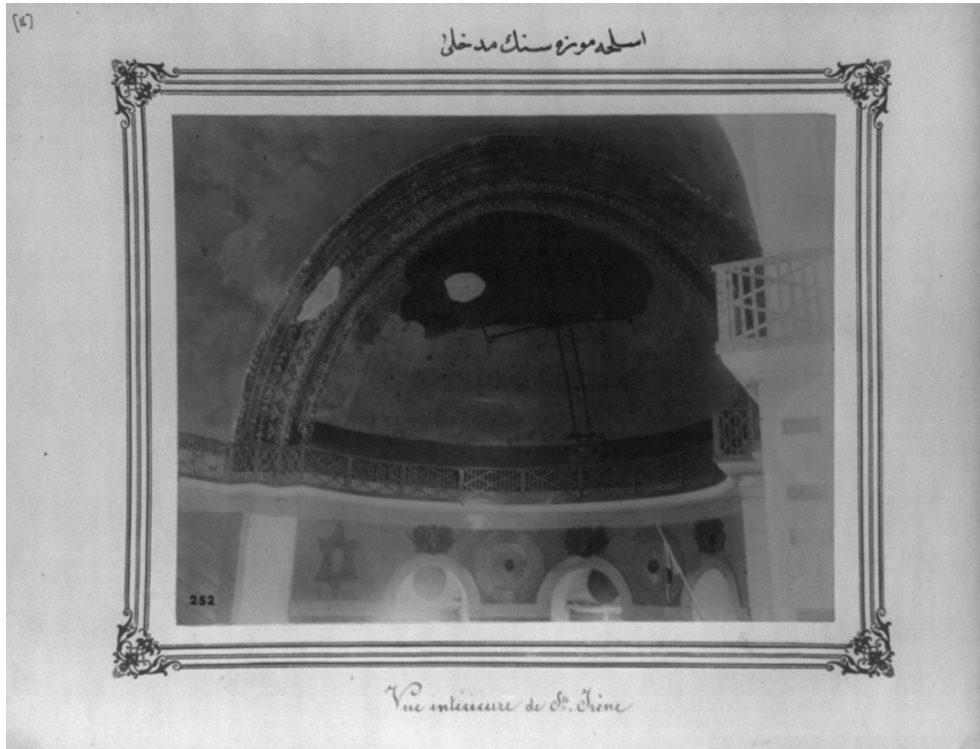

Şekil 4.19 : Aya İrini Müzesi (Ayia İrene Kilisesi)’nin kuzeydoğu cephesi (2013).

Şekil 4.20 : Aya İrini Müzesi (Ayia İrene Kilisesi)'nin kuzeydoğu cephesi (20.yy başı).

Yapının iç kısmında Bizans döneminde yapılmış olan haç mozaiği apsis bölümünde halen durmaktadır (Şekil 4.21, Şekil 4.22). Ayrıca yer yer silik de olsa kemer ve tonozların üzerinde bezemeler görülmektedir. Bunun dışında yapının kuzeybatı cephesindeki bir açıklığın kemerinde de bir mozaik bulunmaktadır (Şekil 4.23).

Şekil 4.21 : Aya İrini Müzesi (Ayia İrene Kilisesi)'nin apsis bölümündeki mozaik haç (Abdullah Frères, 1880-1893).

Şekil 4.22 : Aya İrini Müzesi (Ayia İrene Kilisesi)'nin apsis bölümündeki mozaik haç (2015).

Şekil 4.23 : Aya İrini Müzesi (Ayia İrene Kilisesi)'nin pencere kemerinin içindeki mozaik parçası (2015).

Günümüzde yapının iç kısmındaki yan yüzeylerde özellikle ana nef bölümünde sıva, mozaik ve bezeme bulunmamaktadır. İki kubbenin de göbek kısımlarında küçük bir bezemeli kısım vardır. Ayrıca yan nefler ve narteks kısmının üst örtüsünde de yer yer sıvalı kısımlar bulunmaktadır.

Günümüzde apsis kısmı ahşap bir platform konmak suretiyle sahne olarak kullanılmaktadır. Ana nefin üst kısmına kuş tüyleri ve pisliklerden korunmak amacıyla file gerilmiştir (Şekil 4.24, Şekil 4.25, Şekil A.8, Şekil A.9).

19.yy sonunda çekilen fotoğraflarda yapının iç kısmının mermer levhalarla kaplı olduğu görülmektedir. Günümüzde yapıda mermer kaplama bulunmamaktadır (Şekil 4.26, Şekil 4.27, Şekil 4.28, Şekil 4.29).

Yapının günümüzde kapsamlı bir onarıma gereksinimi vardır. Kuzeydoğu ve güneybatı yönlerindeki sütun dizileri halen iyi durumda olmakla birlikte, özellikle kuzeybatı yönündeki dizinin ortasında bulunan iki sütunda ciddi miktarda eksenden şaşma gözlemlenmektedir (Şekil 4.30).

Yan narteks üst örtüsündeki çapraz tonozlarda derin çatlaklar bulunmaktadır (Şekil 4.31). Ayrıca üst örtüde yer yer sıva dökülmeleri ve kararmalar gözlenmektedir. Duvarlarda taş ve tuğla örgü içerisinde sıklıkla parça kopmaları ve bozulmalar izlenmiştir (Şekil 4.32).

Şekil 4.24 : Aya İrini Müzesi (Ayia İrene Kilisesi)'nin apsisi (1912) (Millingen, 2009).

Şekil 4.25 : Aya İrini Müzesi (Ayia İrene Kilisesi)'nin apsisi (2015).

Şekil 4.26 : Aya İrini Müzesi (Ayia İrene Kilisesi)'nin galeri katına bakış (Abdullah Frères, 1880-1893).

Şekil 4.27 : Aya İrini Müzesi (Ayia İrene Kilisesi)'nin galeri katına bakış (2015).

Şekil 4.28 : Aya İrini Müzesi (Ayia İrene Kilisesi)'nin kuzeydoğusundaki sütunlu kısım (Abdullah Frères, 1880-1893).

Şekil 4.29 : Aya İrini Müzesi (Ayia İrene Kilisesi)'nin kuzeydoğusundaki sütunlu kısım (2015).

Şekil 4.30 : Aya İrini Müzesi (Ayia İrene Kilisesi)'nin kuzeydoğusundaki sütunlar eksenden şaşmaktadır (2015).

Şekil 4.31 : Aya İrini Müzesi (Ayia İrene Kilisesi)'nin narteksi üzerinde derin çatlaklar (2015).

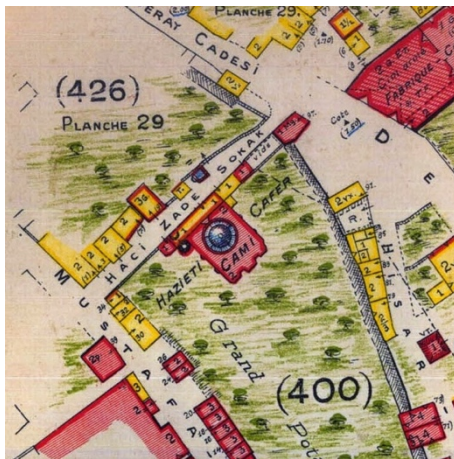

Şekil 4.32 : Aya İrini Müzesi (Ayia İrene Kilisesi)'nin taş yüzeylerinde kopmalar (2015).

4.2 Atik Mustafa Paşa Camii

Konum

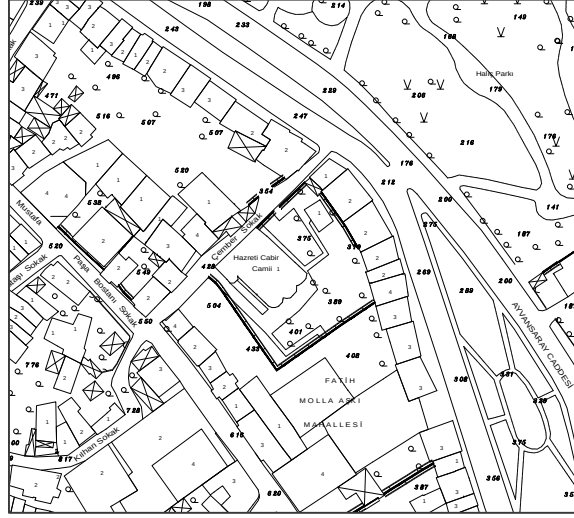
İçerisinde bulunan yatır sebebi ile Hz. Cabir Camii olarak da bilinen Atik Mustafa Paşa Camii, Ayvansaray sahilinde Çember Sokak üzerinde yer alır (Şekil 4.33, Şekil 4.34, Şekil 4.35)

Şekil 4.33 : Atik Mustafa Paşa Camii'nin 1928 yılındaki konumu (Pervititch, 2001).

Şekil 4.34 : Atik Mustafa Paşa Camii'nin 1913-14 yıllarındaki konumu (Alman Mavileri, 2006).

Şekil 4.35 : Atik Mustafa Paşa Camii’nin günümüzdeki konumu (Hali Hazır Harita, 2014).

Tarihçe

Her ne kadar eski kaynaklarda St. Peter and Mark Kilisesi (5.yy) olarak gösterilmişse de (19.yy) Papadopoulos, Schneider ve Eyice bu caminin Aya Tekla Kilisesi (9.yy) olabileceği görüşündedirler (Eyice, 1994a). Fetih sırasında kilisenin durumunun nasıl olduğu bilinmemekle birlikte, kilise 16.yy’da Başvezir Koca Mustafa Paşa tarafından camiye çevrilmiştir (Mülller Wiener, 2007).

Bizans döneminde giriş üç kapıdan sağlanırken, camiye çevrilme döneminde yandaki iki kapı pencereye çevrilmiştir (Kırımtayfı, 2001).

1729 yangınında ve 1894 depreminde zarar gören yapının minaresi yıkıldığından minaresi 20.yy başında yeniden yaptırılır (Eyice, 1994a).

Binada Bizans dönemine ait hiç bir bezeme bulunmamakta olup, caminin tonoz ve duvarlarını kaplayan kalemleri 1894’ten sonra yapılmıştır (Eyice, 1994a). Muhtemelen 1992’deki izinsiz onarımda yapılan bezemeler günümüzde de bulunmaktadır. Yapının alt kat duvarları yerden yaklaşık bir metre yükseklikte ahşap lambri ile kaplıdır. Ayrıca yapının kuzeybatı tarafında sadece üç hücreyi kapsayacak şekilde ahşap bir galeri katı bulunmaktadır.

Yapı 1922’de onarım görmüş (Mülller Wiener, 2007), 1957 yılında Amerikan Bizans Enstitüsü burada çalışma yapmış ve yapının güney cephesinde freskolar bulmuştur (Eyice, 1994a). Yapı günümüzde hala içerisindeki yatırı barındırmakla birlikte cami olarak kullanılmaktadır.

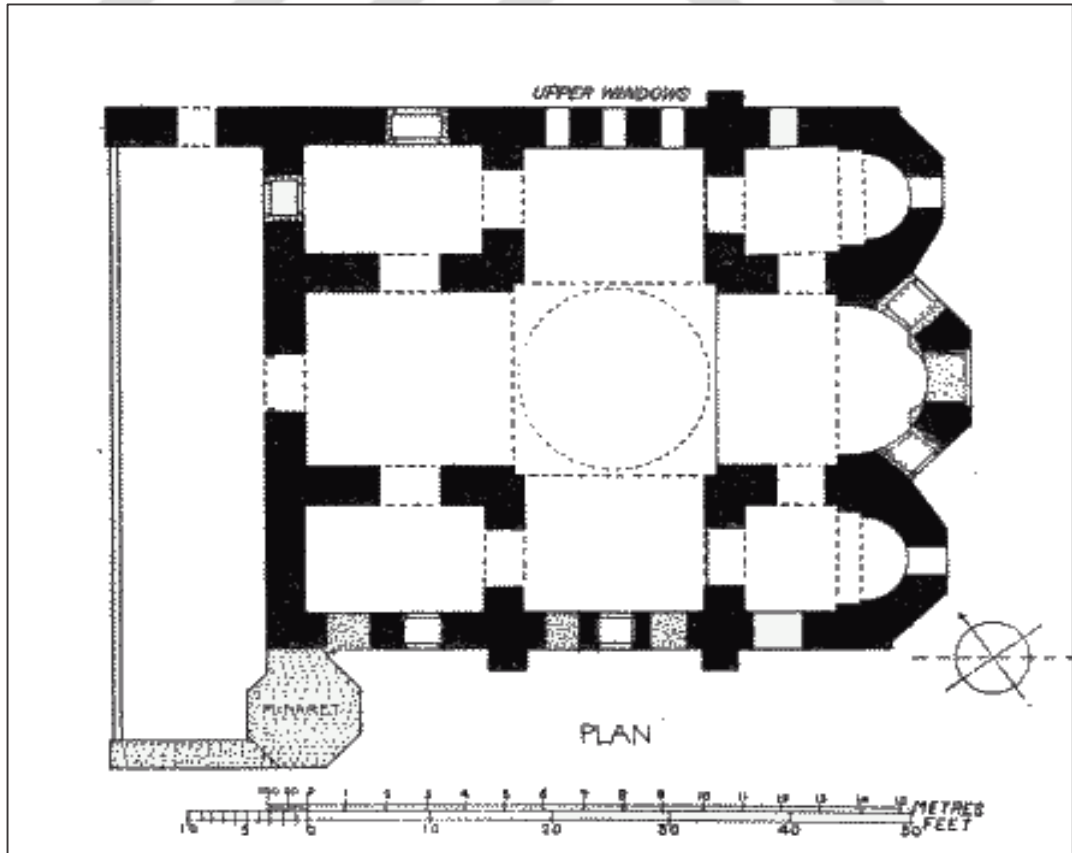
Tanım

Atik Mustafa Paşa Camii, ön cephesi yıkılmış bir narteks bölümü, bir orta nef ve haçın kollarından geriye kalan köşelerde dört adet odacıktan oluşmaktadır (Şekil 4.36, Şekil 4.37).

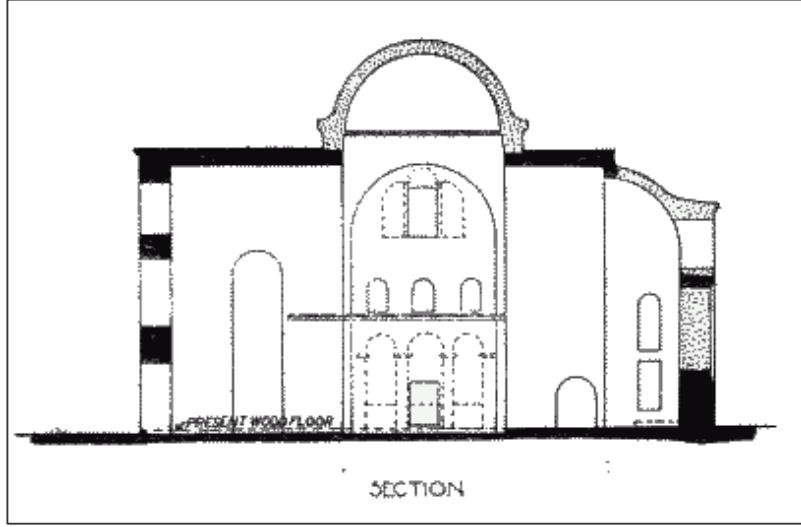
Kilise, kapalı haç planlı kilise tipinin en basit formuyla galerisiz olarak inşa edilmiştir. Ancak, günümüzde kuzeybatı tarafında ahşap bir galeri katı bulunmaktadır. Yapının narteks bölümü bilinmeyen bir dönemde yıkılmış, yerine basit, üstü çatılı bir son cemaat yeri yapılmıştır (Eyice, 1994a) (Şekil 4.38).

Kubbe payandalarla desteklenirken, beşik tonozlar haçın kollarını ve köşelerde kalan dört odacığın üzerini örtmektedir. Binanın kubbesi Bizans döneminde pencereless ve yüksek kasnaklıyken büyük ihtimalle 1509 depreminde zarar gördüğünden, yerine basık kasnaklı ve penceresiz bir kubbe yapılmıştır (Eyice, 1994a).

İçeride yarım daire biçimli olan üç apsisten her birinin, dışarıda eşit yüksekliğe sahip üç yüzü bulunur ve bu özelliği 9.yy'a tarihlendirilmesini destekleyen sebeplerden biridir (Freely-Çakmak, 2004).

Şekil 4.36 : Atik Mustafa Paşa Camii planı (Milligen, 2009).

Şekil 4.37 : Atik Mustafa Paşa Camii kuzeybatı-güneydoğu kesiti (Millingen, 2009).

Şekil 4.38 : Atik Mustafa Paşa Camii'nin son cemaat yeri (2013).

Değişim

Yapının 1937 yılındaki görüntüleri ile bugünkü hali karşılaştırıldığında çok büyük bir değişim yaşamadığı görülmektedir. Bunun yanı sıra avlu kotunun pencere söve hizasının üzerine kadar yükseltildiği ve pencerelerdeki damla şeklindeki dışlıkların dairesel beton revzenlerle değiştirildiği gözlemlenmiştir (Şekil 4.39, Şekil 4.40, Şekil A.10, Şekil A.11).

1970 yılında çekilmiş olan diğer bir fotoğrafta ise yapının 1937 yılından bu tarihe kadar bir değişim göstermediği gözlemlenmektedir. Ancak bu fotoğraflar Galanakis'in 1877 tarihli gravürü ile karşılaştırıldığında güneybatı cephesindeki pencere dışlıklarının değişmiş olduğu farkedilmektedir. Büyük kemerin altındaki pencere gravürde dikdörtgen olarak resmedilmiş, daha sonraki dönemde üzeri basık dairesel bir form almıştır (Şekil 4.41, Şekil 4.42). Bu pencere günümüzde daha farklı bir basık dairesel şekile sahiptir (Şekil 4.43).

Yine bu cephede minarenin olduğu tarafta gravürde açık olarak resmedilen pencere, 1970 yılındaki fotoğrafta kapalı olup, günümüzde ise açıktır (Şekil 4.44). Bu pencerenin içinde bulunduğu dış gravürde sivri kemerliyken, 1937 yılında ve günümüzde de dairesel bir kemere sahiptir. Ayrıca apsis tarafındaki üst pencere de gravürde sivri kemerlidir. Günümüzde bu pencere de dairesel kemerli olup, büyütülmüştür.

Yapının apsis bölümünün üst penceresi de önceki fotoğraflarda dikdörtgen formda iken bugün basık-oval bir formdadır. Apsis bölümündeki kapatılmış büyük açıklık günümüzde de kapalı durumdadır. Bu kısım gravürde oldukça farklıdır. Yan apsisde yukarıda ufak bir pencere görülmektedir. Ana apsisin orta kısmında üst üste iki küçük pencere vardır ve ana apsisin yan duvarında altta bir adet büyük pencere bulunmaktadır (Şekil 4.45). Günümüzdeki durum 1937 tarihli fotoğraf ile uyum göstermektedir. Cephedeki bu değişiklikler 1922 yılındaki onarımda yapılmış olmalıdır.

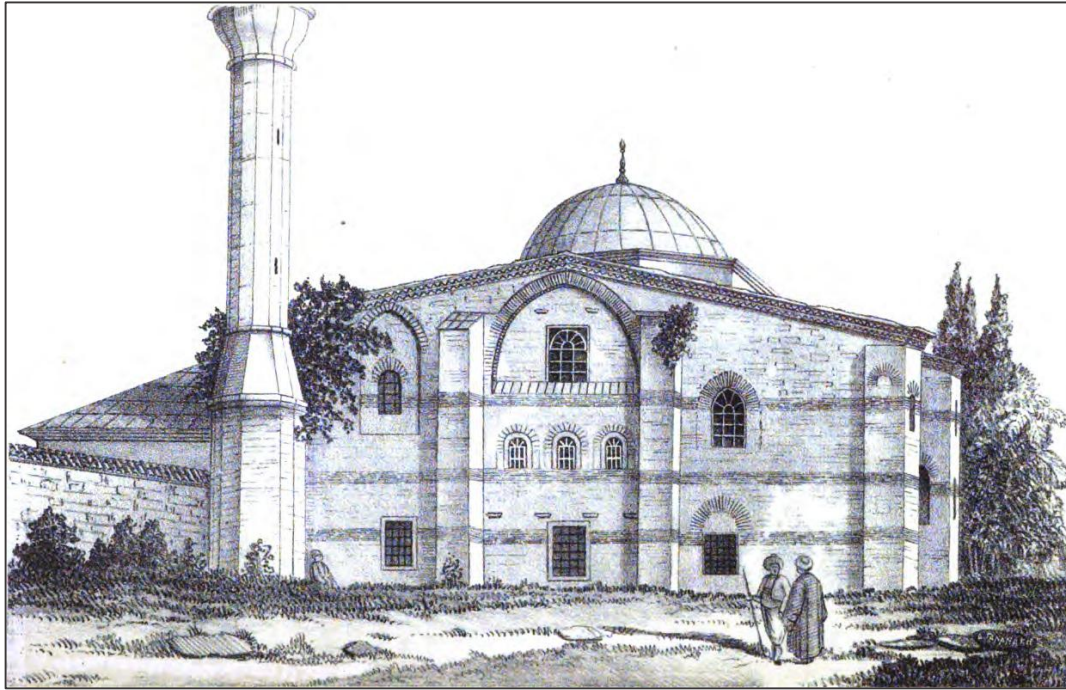
Şekil 4.39 : Atik Mustafa Paşa Camii'nin güneyden görüntüsü (Artamonoff, Mart 1937).

Şekil 4.40 : Atik Mustafa Paşa Camii'nin güneyden görüntüsü (2015) .

Şekil 4.41 : Atik Mustafa Paşa Camii'nin batıdan görüntüsü (1970)
(<http://eski.istanbulium.net/post/101779796168/atik-mustafa-paşa-camii-1970>).

Şekil 4.42 : Atik Mustafa Paşa Camii'nin güneybatı cephesi (Galanakis, 1877).

Şekil 4.43 : Atik Mustafa Paşa Camii'nin güneybatı cephesindeki değişmiş pencere (2015).

Şekil 4.44 : Atik Mustafa Paşa Camii'nin güneybatı cephesi (2013).

1924 yılında cephe üzerinde ortaya çıkarılan içinde freskoların bulunduğu üç kemerin üstü 1956 yılında yapılan bir tamiratta korunmak amacıyla ahşap ile kaplanmıştır (Şekil 4.46). Bir yıl sonra fotoğraf çekmek için geçici olarak açılmış ve tekrar kapatılmışlardır. 80'li yılların sonunda yapılan onarımda nişler tamamen doldurulmuş, freskolar görünmez hale gelmişlerdir (Çetinkaya, 2003) (Şekil 4.44).

Şekil 4.45 : Atik Mustafa Paşa Camii'nin apsisi (2013).

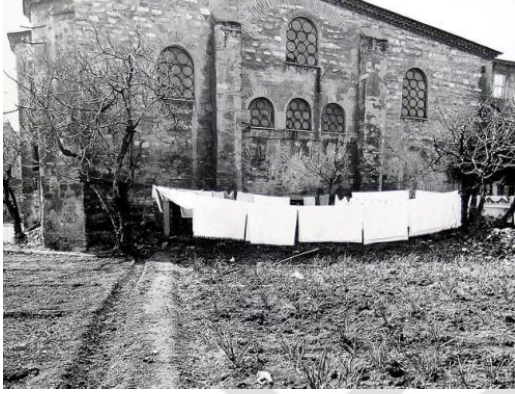
Şekil 4.46 : Atik Mustafa Paşa Camii'nin güneybatı cephesindeki freskolar (Mathews, 1957).

Yapının kuzeydoğu cephesi ile ilgili 1973 tarihli fotoğraf ile bugünkü hali karşılaştırıldığında pencere dışlıklarının ve zemin kotunun değiştiği görülmektedir. (Şekil 4.47, Şekil 4.48, Şekil A.12, Şekil A.13). Yine bu cephenin yol tarafında yerden yaklaşık iki metre yükseklikte bir Osmanlı güneş saati bulunmaktadır (Şekil 4.49). 1990 yılındaki onarımda yeri bilinmeyen bir yapıdan getirilerek duvara çimento ile yapıştırılmıştır.

Kuzeybatı cephesinin 1940'lı yıllarda çekildiği tahmin edilen fotoğrafı ile 1969 yılında çekilen fotoğrafı karşılaştırıldığında son cemaat yerinin pencere kayıtlarının bu dönemde değişmiş olduğu gözlemlenmiştir (Şekil 4.50, Şekil 4.51, Şekil A.14, Şekil A.15). Bu fotoğraflar yapının günümüzdeki durumuyla karşılaştırıldığında ise bu ekin hem cephe kısmının hem de çatı örtüsünün 1992 yılında yapılan restorasyonda değiştirildiği görülmektedir (Şekil 4.52). Günümüzdeki çatı önceki dönemlere göre daha dik bir açığa sahip olduğundan aynı yüzde sol taraftaki ufak pencerenin ortasına gelmektedir. Ayrıca çatı örtüsü üzerinde üç adet de pencere bulunmaktadır. Bu yüzdeki orta pencere önceki dönemlerde dikdörtgen şeklinde olup, günümüzde üst kısmı oval formudur.

Ayrıca, 1940 yılında sıvasız olan dış cephe 1969 yılında sıvasız olup günümüzde de sıvasız durumdadır. Her iki dönemde de minareye bitişik olan ufak oda günümüzde bulunmamaktadır.

Yapının kuzeybatı tarafında karşısındaki evin önünde yer almış olan vaftiz teknesi Encümen Arşivi'ne göre 1921 yılında İstanbul Arkeoloji Müzeleri'ne taşınmıştır (Şekil 4.53).

Şekil 4.47 : Atik Mustafa Paşa Camii'nin kuzeydoğu cephesi (Dumbarton Oaks, Schiele, 1973).

Şekil 4.48 : Atik Mustafa Paşa Camii'nin kuzeydoğu cephesi (2013).

Şekil 4.49 : Atik Mustafa Paşa Camii'nin kuzeydoğu cephesindeki güneş saati (2015).

Şekil 4.50 : Atik Mustafa Paşa Camii'nin kuzeybatı cephesi (Encümen Arşivleri, 1940?).

Şekil 4.51 : Atik Mustafa Paşa Camii'nin kuzeybatı cephesi (Dumbarton Oaks, 1969).

Şekil 4.52 : Atik Mustafa Paşa Camii'nin kuzeybatı cephesi (2015).

Yapının iç kısmına ait eski fotoğraflara bakıldığında 1912 yılında kubbe üzerindeki bezemelerin mevcut oldukları gözlemlenmektedir. Payandalar ve kemerlerin üzerinde 1981 yılında da mevcut olan bezemeler günümüzde bulunmamaktadır (Şekil 4.54, Şekil 4.55). Yapının iç kısmı kalın bir sıva tabakasıyla kaplı olup, yer yer niteliksiz bezemeler barındırmaktadır. Ayrıca tüm iç duvarlarda ve kubbeyi taşıyan ayakların üzerinde yaklaşık bir metre yüksekliğinde ahşap lambri kullanılmıştır (Şekil 4.56).

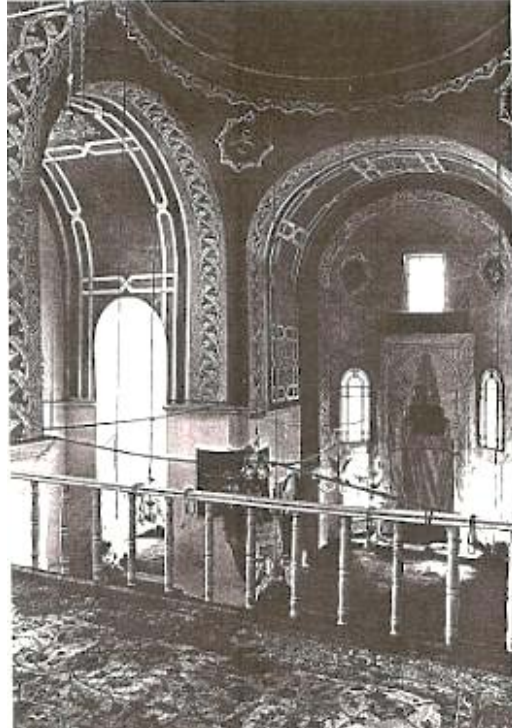
Yapının iç kısmında özellikle kubbe üzerinde ve kasnağında her dört yönde de derin çatlaklar tespit edilmiştir. Bunun yanında üst kısımda kuzeybatı ve kuzeydoğu yönlerinde kemer altlarında derin çatlaklar bulunmaktadır (Şekil 4.57, Şekil 4.58, Şekil 4.59). Yapın kubbesi acil olarak onarılmalıdır.

Şekil 4.53 : Atik Mustafa Paşa Camii'nin kuzeybatı cephesinde bulunan vaftiz teknesi (Gertrude Bell Arşivi, 1905).

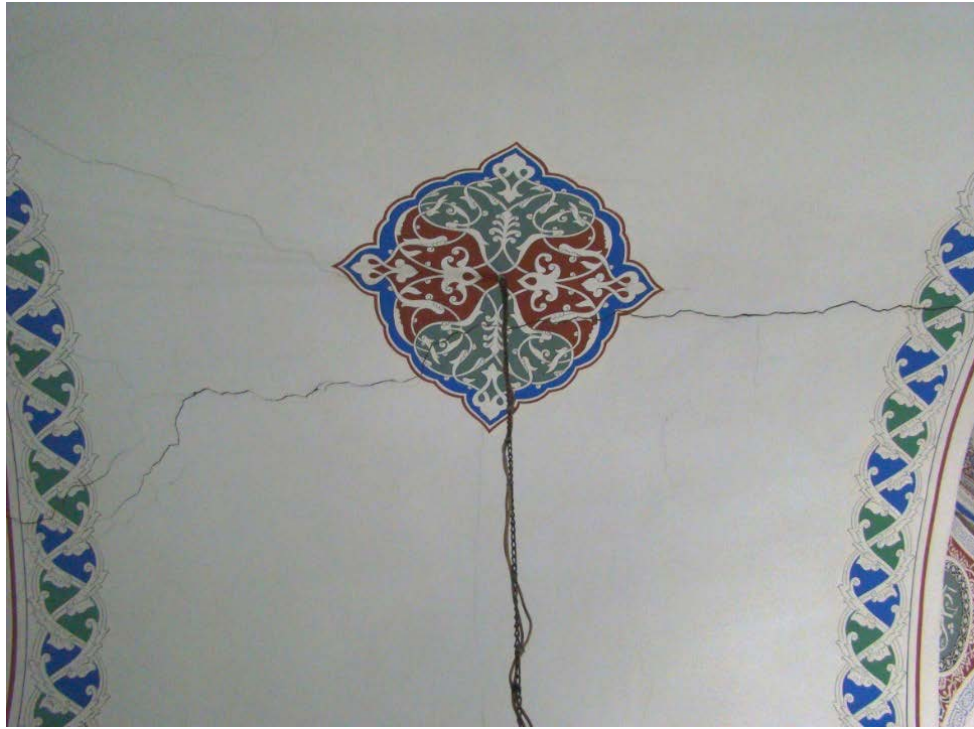
Şekil 4.54 : Atik Mustafa Paşa Camii'nin doğusundaki ayak (1912) (Millingen, 2009).

Şekil 4.55 : Atik Mustafa Paşa Camii'nin doğusundaki ayak (Mathews - Hawkins, 1981).

Şekil 4.56 : Atik Mustafa Paşa Camii'nin doğu yönündeki ayak (2015).

Şekil 4.57 : Atik Mustafa Paşa Camii'nin üst katındaki kemer üzerindeki çatlak (2015).

Şekil 4.58 : Atik Mustafa Paşa Camii'nin kuzeybatısındaki çatlak (2015).

Şekil 4.59 : Atik Mustafa Paşa Camii'nin kubbesindeki çatlaklar (2015).

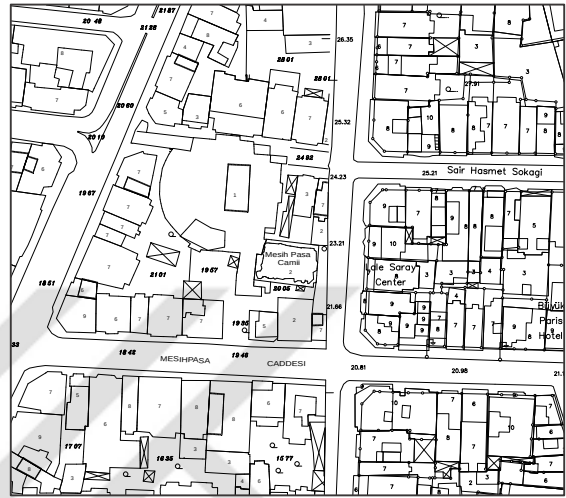
4.3 Bodrum Camii (Mirelaion Manastırı Kilisesi)

Konum

Bodrum Camii (Mirelaion Manastırı Kilisesi) Laleli’de Mesih Paşa Caddesi ile Aksaray Caddesi arasında kalan yapı adası içerisinde bulunmaktadır (Şekil 4.60, Şekil 4.61).

Şekil 4.60 : Bodrum Camii (Mirelaion Manastırı Kilisesi)’nin 1936 yılındaki konumu (Pervititch, 2001).

Şekil 4.61 : Bodrum Camii (Mirelaion Manastırı Kilisesi)’nin günümüzdeki konumu (Hali Hazır Harita, 2014).

Tarihçe

Mesih Paşa Camii olarak da tanınan Bodrum Camii 10.yy’da I.Romanos Lekapenos tarafından kurulan Mirelaion Manastırı’nın kilisesi olarak yapılmıştır (Eyice, 1994c). Mirelaion Manastırı’nın sarnıcının hemen yanında bulunması sebebiyle Bodrum Camii olarak adlandırılmıştır (Eyice, 1994c).

1203’te çıkan bir yangında büyük zarar gören kilise yaklaşık 1300’de yeniden planlanarak inşa edilmiştir (Freely-Çakmak, 2004).

Metruk kalmış eski kilise ve manastırları şenlendirme politikası uyarınca Sadrazam Mesih Ali Paşa tarafından camiye çevrilen kilisenin 1501 tarihli bir vakfiyesi bulunmaktadır (Eyice, 1994c).

1782 tarihli yangında zarar gören cami, 1911 yangınında harap olmuş, uzun yıllar öylece kalmıştır (Eyice, 1994c). D.T. Rice ve Th. Macridy 1930 yılında burada kazılar yapmışlar, bunları 1965 yılında C.L. Striker’ın yaptığı incelemeler izlemiştir (Mülller

Wiener, 2007). Mathews'a göre yapı 1964-65 yıllarında %90 yeni malzeme kullanılarak onarılmıştır.

Caminin içindeki ilgi çekici kalem işi nakışlar 1930'da yapılan çalışmalar sırasında duvarlarda mozaik ve fresko bulmak amacıyla kazınmış ve yok edilmiştir. Ne var ki herhangi bir Bizans duvar resmi bulunamamıştır (Eyice, 1994c). Yapı 1986 yılında geçirdiği restorasyonun ardından tekrar cami olarak kullanılmaya başlamıştır.

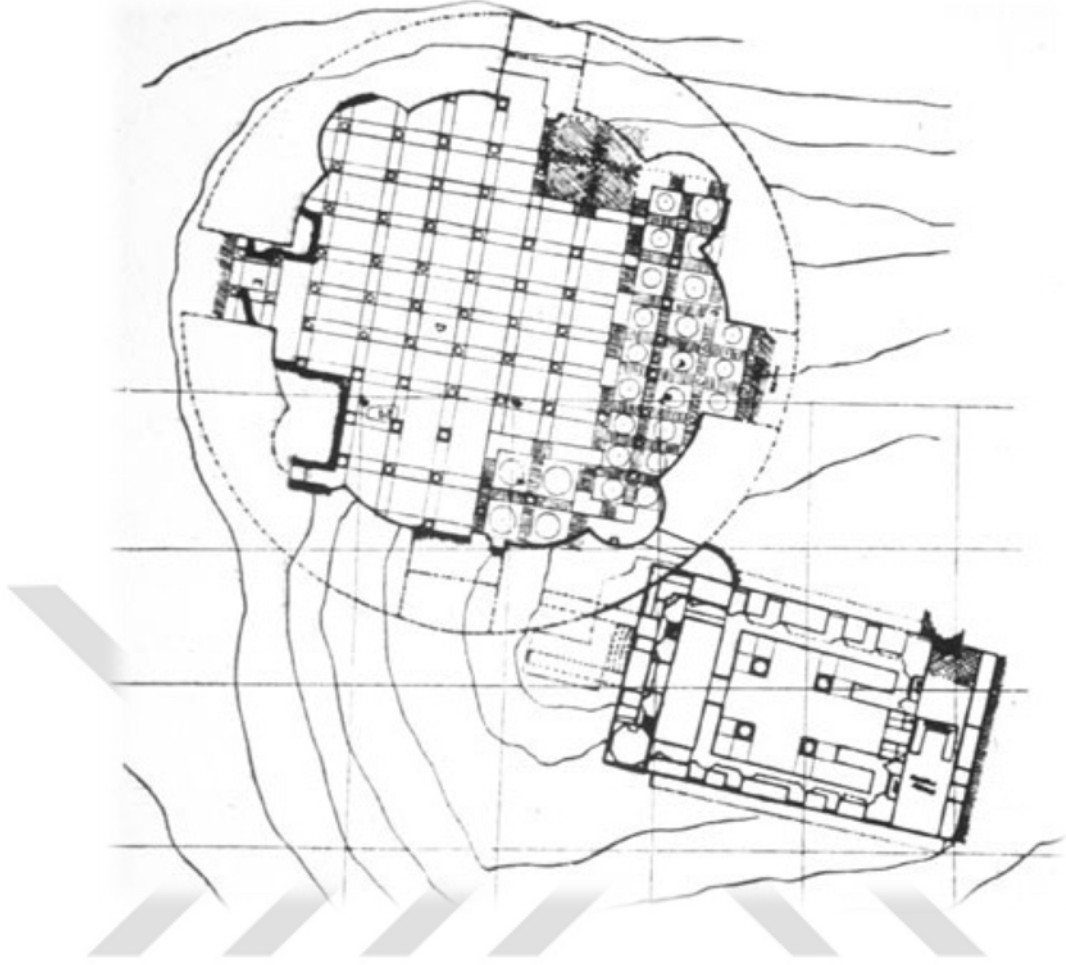
Tanım

Bizans mimarisinde 9.yy'dan itibaren çok yaygın olarak kullanılan dört destekli, kapalı haç planında yapılmış olan Bodrum Camii (Mirelaion Manastırı Kilisesi), Roma dönemine ait büyük bir rotundanın (sarnıç) kenarına inşa edilmiştir. Rotunda ile aynı düzlemde bulunan kripto (mahzen) kısmı yapıya temel oluşturmaktadır. Bu altyapının üzerinde ise tuğladan yapılmış olan kilise bulunmaktadır (Eyice, 1994c) (Şekil 4.62).

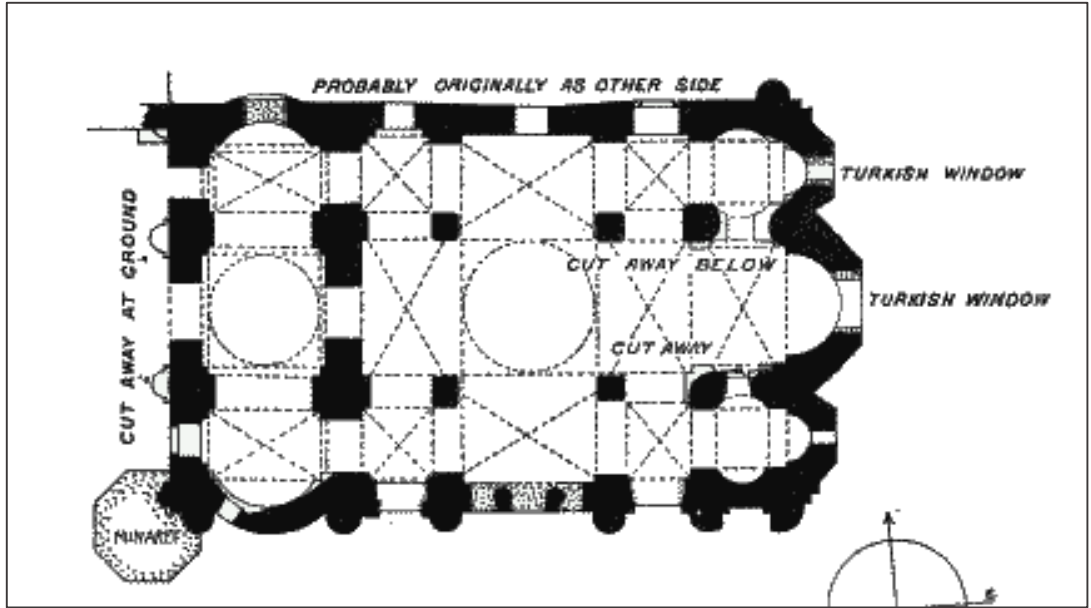
Kilisenin alt katında, kesme taşlı ve tuğla duvarlı bir ön mekan ve üç nefli bir ana mekan bulunmaktadır. Tuğladan inşa edilmiş olan ikinci kat ise narteksli ve üç nefli olup kubbelerle örtülü bir ana mekana sahiptir (Şekil 4.63, Şekil 4.64).

10. ve 11. yüzyıllarda küçük bölümlere ayrılmış kilise mekanı renkli mermerlerle ve pişmiş topraktan yapılmış frizlerle ve mozaiklerle süslenmiş durumdadır (Mülller Wiener, 2007).

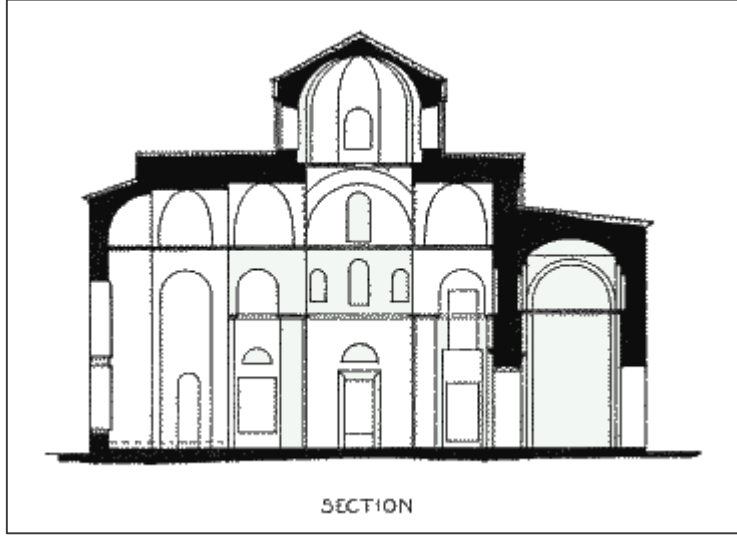
Dış cephede duvarların yarım daire payandalarla desteklenmesi cepheye hareket katmıştır. Kubbe orijinal biçimini koruyabilmiş, kademeli kemerler içine açılmış olan kubbe üzerindeki pencereler dalgalı bir üst silme ile belirtilmiştir (Eyice, 1994c). Yapının güney cephesinde bulunan minare tamamen taştan yapılmış olup şerefe çıkmasının sade oluşu en azından üst kısmının 16.yy başına ait olmadığını gösterir (Eyice, 1994c).

Şekil 4.62 : Bodrum Camii (Mirelaion Manastırı Kilisesi) bodrum katı planı (Mathews, 1968-73).

Şekil 4.63 : Bodrum Camii (Mirelaion Manastırı Kilisesi) zemin katı planı (Millingen, 2009).

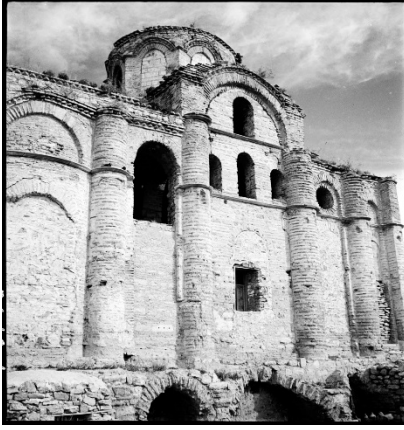
Şekil 4.64 : Bodrum Camii (Mirelaion Manastırı Kilisesi) doğu-batı kesiti (Millingen, 2009).

Değişim

Bodrum Camii (Mirelaion Manastırı Kilisesi)'nin güney cephesindeki değişime bakıldığında kesme taş ve yer yer tuğla ile örtülmüş pencerelerin açılarak onarıldığı görülmektedir. Ayrıca yer yer kesme taş ve tuğla sıralarıyla örülmüş olan duvarlar yapının asli malzemesi olan tuğla duvarlar ile değiştirilmiştir (Şekil 4.65, Şekil 4.66, Şekil A.16, Şekil A.17).

Yapının çevresiyle ilişkisi ele alındığında önceki yıllarda çekilmiş fotoğraflardan da anlaşılacağı üzere yapı geniş bir alanda bulunmaktaydı. Yapının çevresini saran nadir tekil yapılar bugün yerini yüksek binalardan oluşan modern yapı adalarına bırakmıştır. Yapı yoğun bir yapılaşmanın içerisinde, yapı adasının ortasında, dışarıdan algılanamayacak bir pozisyonda kalmıştır (Şekil 4.67). Ayrıca yapının alt katının bu cepheye bakan dış duvarı da günümüzde sıvalı durumdadır (Şekil 4.68).

Kilisenin kuzeybatı kısmının 1935 yılında çekilen fotoğrafları ile bugünkü hali karşılaştırıldığında taş sıralarıyla örülmüş olan pencerelerin kuzey duvarında da açılarak tamir edildikleri görülmektedir. Yapının tüm pencerelerine kare formu beton revzen dışlıklar konulmuş, bu dışlıkların arasına yer yer renkli cam yerleştirilmiştir. Önceki yıllara ait fotoğraflarda yapının tüm cephelerinde tuğla örgü duvarlar sıvasız bir biçimde iken haçın kollarının dört yöne bakan alın duvarları günümüzde sıvalıdır. Bu kısımlardaki kemerler günümüzde daha derindir. Ayrıca günümüzde yapının batı kısmına ahşap bir son cemaat yeri eklenmiştir (Şekil 4.69, Şekil 4.70, Şekil A.18, Şekil A.19).

Şekil 4.65 : Bodrum Camii (Mirelaion Manastırı Kilisesi)'nin güney cephesi (Artamonoff, Nisan 1935).

Şekil 4.66 : Bodrum Camii (Mirelaion Manastırı Kilisesi)'nin güney cephesi (Artamonoff, Nisan 1935).

Şekil 4.67 : Bodrum Camii (Mirelaion Manastırı Kilisesi)'nin güney cephesi (2015).

Şekil 4.68 : Bodrum Camii (Mirelaion Manastırı Kilisesi)’nin bodrum katının güney dış duvarı (2015).

Şekil 4.69 : Bodrum Camii (Mirelaion Manastırı Kilisesi)’nin kuzeybatı yönü (Artamonoff, Nisan 1935).

Şekil 4.70 : Bodrum Camii (Mirelaion Manastırı Kilisesi)’nin kuzeybatı yönü (2015).

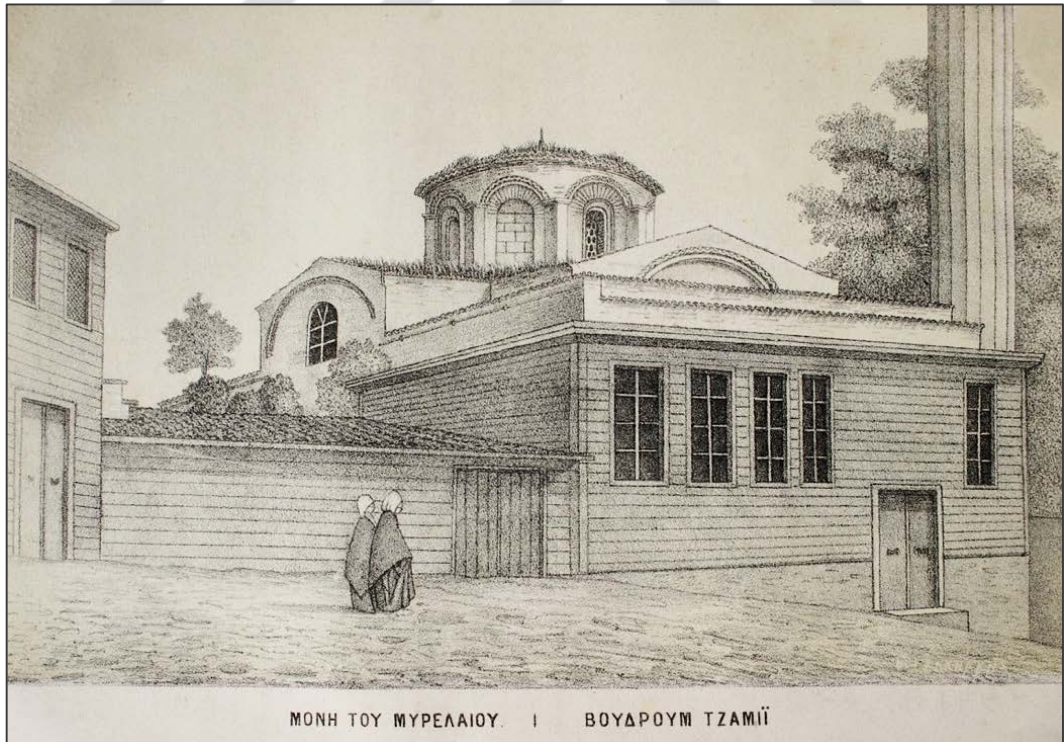
1877 yılında çizilmiş olan Galanakis gravürü ise yapının 1937 yılındaki durumundan oldukça farklıdır. Kubbe üzerindeki kapalı pencere aynı şekilde resmedilmiş olmakla birlikte, haçın kollarını oluşturan tonozların çatı örtüsü Galanakis’te beşik çatı

şeklindedir. Bu kısımların alın duvarındaki dış günümüzdeki kadar derin değildir. Ayrıca yapının batısında oldukça yüksek ahşap bir son cemaat yeri görülmektedir (Şekil 4.71). Yapıya giriş bu son cemaat yeriden sağlanmaktadır.

Yeraltında yapının hemen bitişiğinde bulunan rotunda sonraki dönemlerde sarnıç olarak kullanılmış olup, günümüzde çarşı olarak kullanılmaktadır. 1990'lı yılların başındaki onarımda sarnıcın içi toprak dolgudan arındırılarak alışveriş merkezine dönüştürülmüştür. Bu onarımda sarnıcın çatısında bulunan küçük tonoz kubbelerin üzeri örtülerek park olarak kullanılmıştır (Çetinkaya, 2003) (Şekil 4.72).

Rotundanın üst kısmı 1935 yılında çekilen fotoğraflarda toprak kaplıyken, günümüzde beton üzeri mermer kaplı olup, atıl bir alan durumundadır (Şekil 4.73) (Şekil 4.74).

1935 yılındaki çekilmiş olan kubbe fotoğrafında kubbe üzerinde bulunan sekiz pencereden yedisi kapalı biri açıkken 1986 yılında yapılan restorasyonda kasnak pencerelerinin tümü açılmıştır (Şekil 4.75, Şekil 4.76, Şekil A.20, Şekil A.21). Ayrıca günümüzde kubbe ve kemerler sıvalı durumda olup, pencere içliklerinde renkli cam kullanılmıştır.

Şekil 4.71 : Bodrum Camii (Mirelaion Manastırı Kilisesi)'nin kuzeybatısı (Galanakis, 1877).

Şekil 4.72 : Mirelaion Manastırı'nın rotundasının üst örtüsü (Mathews, 1968-73).

Şekil 4.73 : Mirelaion Manastırı'nın rotundasının üst örtüsü (2015).

Şekil 4.74 : Mirelaion Manastırı'nın sarnıcının (çarşının) girişi (2015).

Günümüzde yapının ana kullanım mekanı olan üst katında hiç bir mozaik ve orijinal süsleme bulunmamaktadır. Ancak, alt katında bir adet fresko mevcuttur (Şekil 4.77).

Yapının iç duvarları beyaz badanalı olup, kemer üzerlerindeki bezemeler yenidir. Ayrıca tüm duvarlarda iki sıra halinde mermer taklidi boyanmış silme bulunmaktadır (Şekil 4.78). Sütunlar ve tüm duvarlar yerden yaklaşık bir metre yüksekliğinde ahşap lambri ile kaplanmıştır. 19.yy sonunda çekilmiş olan fotoğrafta 1930'lu yıllarda mozaik ve fresko bulmak amacıyla kazınan ve yok edilen kalemişinin yerinde olduğu görülmektedir (Şekil 4.79).

Apsis kısmının eski fotoğrafında üç sıra taş örgü görülmektedir. Ayrıca her iki yanda görülen payeler de taş örgüdür. Günümüzdeki duvar örgüsü beyaz badana sebebiyle görülememektedir (Şekil 4.80, Şekil 4.81). Bu kısımda yine beyaz boyalı bir mihrap bulunmaktadır. Apsis içeriden yuvarlak, dışarıdan ise üç kenarlıdır. Yapının apsis kısmı günümüzde yüksek yapılar tarafından çevrelendiğinden bu kısmın fotoğrafını çekmek mümkün olmamıştır.

Apsis bölümünün Eski Eserler Encümen Arşivlerinde bulunan 1925 tarihli fotoğrafında minarenin şerefesinden külahına kadar olan bölümün mevcut olduğu görülmektedir. Mathews'un çektiği 1968-73 tarihli fotoğraf ile karşılaştırıldığında kubbe pencerelerinin bu yöne bakan iki tanesinin kapatılmış olduğu görülür. Ayrıca yan apsislerin alt kısmındaki pencerelerden güneydekinin nişi 50'li yıllardaki fotoğrafta aşağı kadar uzatılmış, pencere yarıya kadar örülmüştür. Yine aşağı kadar uzatılmış olan kuzey tarafındaki pencere ise 1925 yılında iki ayrı açıklık olarak görülmektedir (Şekil 4.82, Şekil 4.83). Günümüzde her iki pencere ve ana apsisin büyük penceresinin alt kısmı doldurulmuştur.

Yapının alt katında 1968-73 yıllarında çekilen fotoğrafta görülen orijinal sütunlar günümüzde de mevcuttur (Şekil 4.84, Şekil 4.85). Alt kat duvarları ve tavanı da üst kat gibi beyaz badanalı olduğundan günümüzde duvar örgüsü görülememektedir. Bodrum katındaki nem sorununu çözmek amacıyla duvarlar beton ile kaplanmıştır (Çetinkaya, 2003). Ayrıca zemin kotu da günümüzde yükseltilmiştir.

Şekil 4.75 : Bodrum Camii (Mirelaion Manastırı Kilisesi)'nin kubbesi (Artamonoff, Nisan 1935).

Şekil 4.76 : Bodrum Camii (Mirelaion Manastırı Kilisesi)'nin kubbesi (2013).

Şekil 4.77 : Bodrum Camii (Mirelaion Manastırı Kilisesi)’nin bodrum katındaki fresko (2015).

Şekil 4.78 : Bodrum Camii (Mirelaion Manastırı Kilisesi)’nin yan apsisi (2015).

Şekil 4.79 : Bodrum Camii (Mirelaion Manastırı Kilisesi)'nin apsisi (Sébah & Joaillier, 1888-1910).

Şekil 4.80 : Bodrum Camii (Mirelaion Manastırı Kilisesi)'nin apsisi (Mathews, 1968-73).

Şekil 4.81 : Bodrum Camii (Mirelaion Manastırı Kilisesi)'nin apsisi (2015).

Şekil 4.82 : Bodrum Camii (Mirelaion Manastırı Kilisesi)'nin apsisi (Eski Eserleri Koruma Encümeni, 1925).

Şekil 4.83 : Bodrum Camii (Mirelaion Manastırı Kilisesi)’nin apsisi (Mathews, 1968-73).

Şekil 4.84 : Bodrum Camii (Mirelaion Manastırı Kilisesi)’nin bodrum katındaki sütunlar (Mathews, 1968-73).

Şekil 4.85 : Bodrum Camii (Mirelaion Manastırı Kilisesi)’nin bodrum katındaki sütunlar (2015).

4.4 Eski İmaret Camii (Pantepoptes Manastırı Kilisesi)

Konum

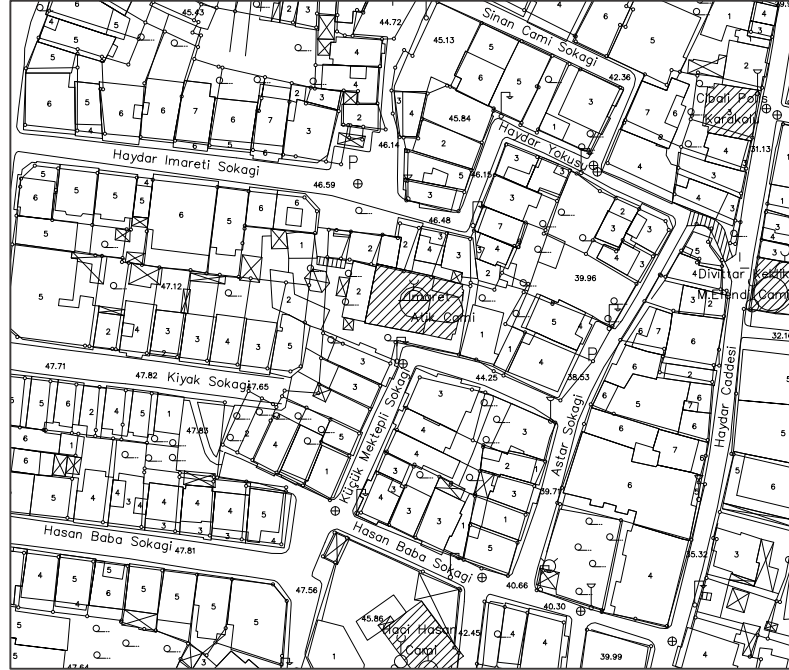
Eski İmaret Camii (Pantepoptes Manastırı Kilisesi) Fatih İlçesi'nde Cibali Mahallesi Küçük Mektepli Sokak'ta bulunmaktadır (Şekil 4.86, Şekil 4.87, Şekil 4.88). İmaret-i Atik Camii olarak da bilinir .

Şekil 4.86 : Eski İmaret Camii (Pantepoptes Manastırı Kilisesi)'nin 1933 yılındaki konumu (Pervititch, 2001).

Şekil 4.87 : Eski İmaret Camii (Pantepoptes Manastırı Kilisesi)'nin 1913-14 yıllarındaki konumu (Alman Mavileri, 2006).

Şekil 4.88 : Eski İmaret Camii (Pantepoptes Manastırı Kilisesi)'nin günümüzdeki konumu (Hali Hazır Harita, 2014).

Tarihçe

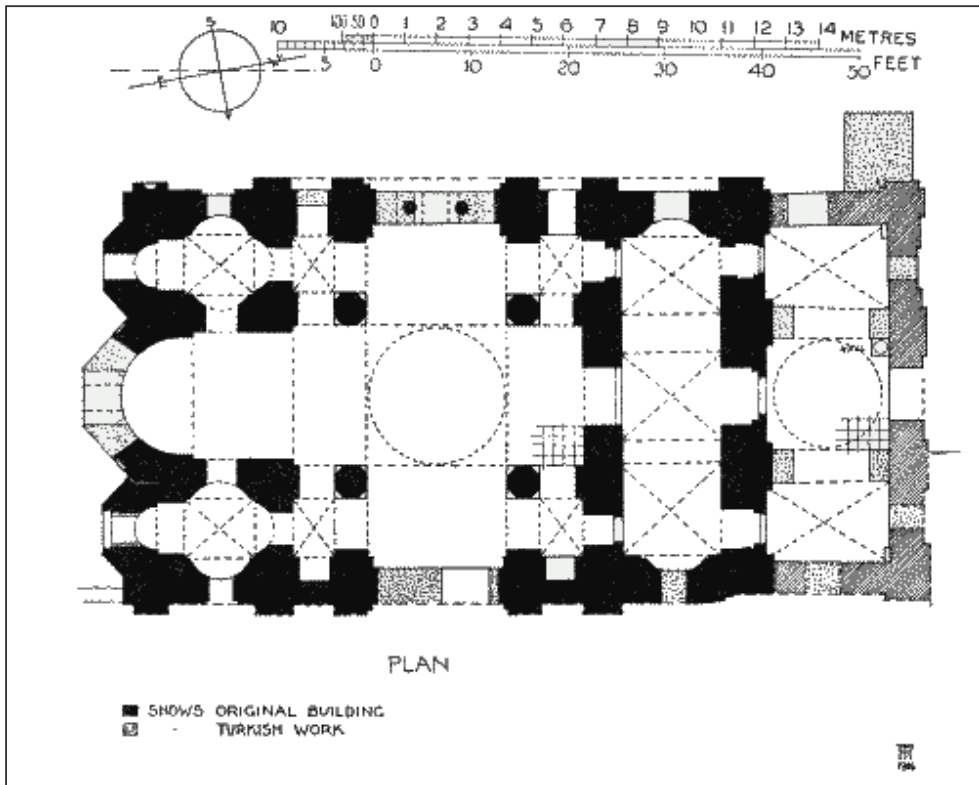
11.yy başlarına tarihlenen Pantepoptes Manastırı'nın kilisesi olarak 1081-1087 yılları arasında dik bir yokuş üzerine inşa edilmiştir. Yapıya 14.yy'da eksonarteks eklenmiştir. (Ousterhout, 1994)

İstanbul'un fethinden hemen sonra Fatih Külliyesi'nin imareti olarak kullanılmış, 2. Mehmet tarafından 15.yy'da camiye çevrilmiştir. (Kırımtayfı, 2001). Bölgede çıkan yangınlarda oldukça zarar gören yapının mimarisindeki değişimin tarihi bilinmemektedir. 18.yy'da minber yapılarak genişletilen cami 1918 yangınında büyük zarar görmüş ve 1935 yılında bazı onarımlar geçirmiştir (Mülller Wiener, 2007).

70'li yıllarda içi ve dışı önemli ölçüde tamir edilen yapının kubbeyi destekleyen sütunları orjinal değildir. 1990 yılında cemaat tarafından iç mekanlar tamamen sıvanmış ve boyanmıştır (Osterhout, 1994).

Tanım

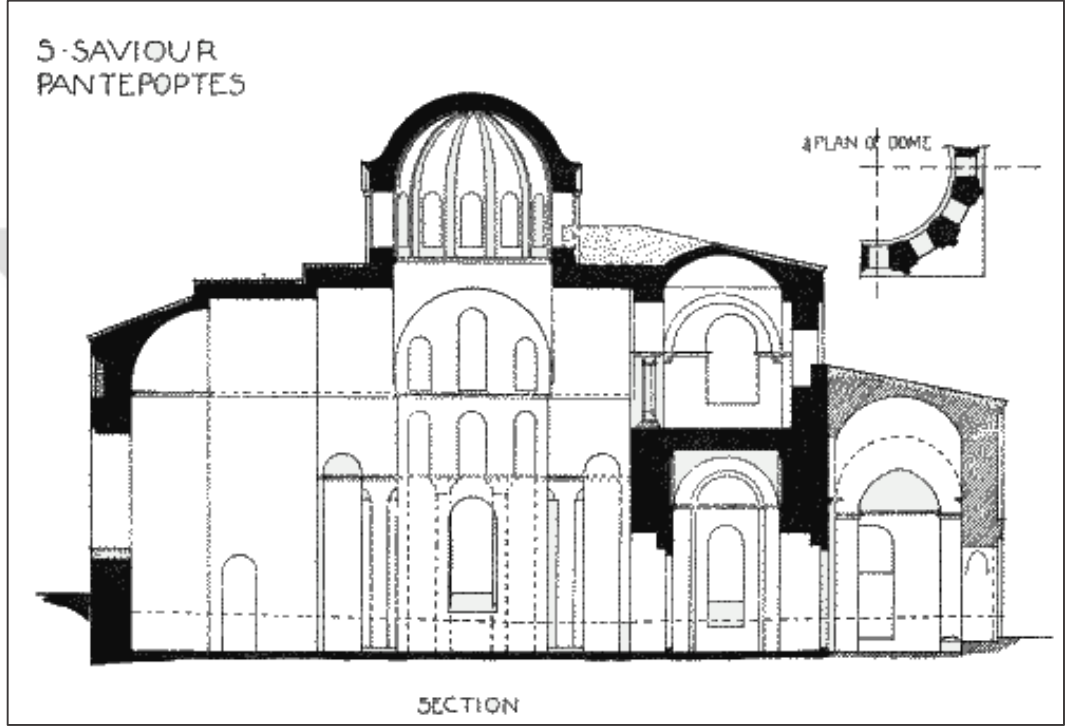
Eski İmaret Camii (Pantepoptes Manastırı Kilisesi) iki katlı bir iç narteks, dış narteks, üç nefli bir ana mekan ve bodrum katından oluşmaktadır. Dış narteksin orta bölümü penceresiz alçak bir kubbe ile örtülüdür (Şekil 4.89, Şekil 4.90).

Şekil 4.89 : Eski İmaret Camii (Pantepoptes Manastırı Kilisesi) planı (Milligen, 2009).

Kapalı yunan haçı planlı olarak inşa edilen kilisenin kubbesini taşıyan dört sütun özgün değildir (Eyice, 1994d).

Ana kubbe üzerinde bulunan on iki adet pencere kubbeye dalgalı bir görünüm vermektedir. Ortadaki kubbe, kasnağın dalgalı mahyası ve kademeli kemerler içindeki pencereleri orijinal olup, İstanbul’da kubbesi kiremit ile örtülü tek cami burasıdır (Eyice, 1994d).

Şekil 4.90 : Eski İmaret Camii (Pantepoptes Manastırı Kilisesi) doğu-batı kesiti (Millingen, 2009).

Değişim

Zeyrek Senti’nde küçük bir avlu içerisinde ve dik bir yokuş üzerinde bulunan Eski İmaret Camii (Pantepoptes Manastırı Kilisesi) günümüzde cami olarak kullanılmaktadır. Yapının güney cephesinin 1937 yılındaki haliyle günümüzdeki durumu karşılaştırıldığında kubbenin günümüzde dalgalı olan saçağının o yıllarda daha düz olduğu görülmektedir. Ayrıca haçın kollarını oluşturan beşik tonozun üst kısmı önceki yıllarda düz bir çatıya sahiptir. Günümüzde bu kısım dairesel bir formdadır. Ayrıca pencere kayıtlarının değiştiği ve yerlerine dairesel formlu beton revzenlerin konulduğu da görülmektedir. Apsisin sağ tarafındaki odacığın üzerindeki düz çatı örtüsünün açısı değişmiştir. 1930’lu yıllarda yer yer sıvalı olan dış cephe ve

kubbe kasnağı günümüzde sıvasız durumdadır. Önceki yıllarda yapı yüksek bir istinat duvarı ile sokağın bu kısmından ayrılmışken, günümüzde bu duvar bulunmamaktadır. Ayrıca cami avlusuna geçiş buradan inilen bir merdivenle sağlanmaktadır. Yapının 1915 yılında aynı açıdan çekilmiş fotoğrafı ile 1937 yılında çekilmiş olan fotoğrafı benzerlik göstermektedir. Günümüzde çekilmiş olan fotoğraflardan anlaşılacağı üzere yapının alt kotlarında bulunan yüksek pencereler PVC doğrama ile değiştirilmişlerdir (Şekil 4.91, Şekil 4.92, Şekil 4.93, Şekil A.22, Şekil A.23).

Yapının 1937 yılında çekilmiş fotoğraflarında batı cephesinde bulunan ek yapı 2003 yılında kaldırılmıştır. Günümüzde yapıya girişin sağlandığı dış narteksin orta kısmındaki kapının etrafı niteliksiz tuğla ile kaplanmıştır. Giriş kısmının diğer yanında önceden kapalı olan pencere günümüzde açılmış olup, yapının alt kotlarındaki tüm pencereler gibi o da PVC doğramadır (Şekil 4.94, Şekil 4.95).

1937 yılında düz çatılı ve sıvalı durumda olan iç narteks dış duvarları günümüzde dairesel çatı örtüsüne sahip olup, sıvasızdır. Ayrıca, yine bu yüzde önceden kapalı olan pencereler ve bunların içine oturduğu kemerler günümüzde açılmıştır (Şekil 4.96, Şekil 4.97, Şekil A.24, Şekil A.25).

Şekil 4.91 : Eski İmaret Camii (Pantepoptes Manastırı Kilisesi)'nin güney cephesi (Porter, 1915).

Şekil 4.92 : Eski İmaret Camii
(Pantepoptes Manastırı Kilisesi)'nin
güney cephesi (Artamonoff, Şubat 1937).

Şekil 4.93 : Eski İmaret Camii
(Pantepoptes Manastırı Kilisesi)'nin
güney cephesi (2013).

Şekil 4.94 : Eski İmaret Camii
(Pantepoptes Manastırı Kilisesi)'nin
güney cephesindeki alt pencere (2015).

Şekil 4.95 : Eski İmaret Camii
(Pantepoptes Manastırı Kilisesi)'nin batı
cephesindeki alt pencere (2015).

Şekil 4.96 : Eski İmaret Camii
(Pantepoptes Manastırı Kilisesi)’nin batı
cephesi (Artamonoff, Şubat 1937).

Şekil 4.97 : Eski İmaret Camii
(Pantepoptes Manastırı Kilisesi)’nin batı
cephesi (2015).

Galanakis’in 1877 tarihli gravüründe kubbe saçağının dalgalı olarak çizildiği ancak 20.yy başında çekilmiş olan fotoğrafta kubbe saçağının düzleştirilmiş olduğu görülür. Günümüzdeki durum Galanakis’in çizimiyle benzerlik göstermektedir. Güney cephesine baktığımızda haçın kollarını oluşturan duvarların üst kısmı Galanakis’te düz olarak çizilmiştir. Burada yukarıda bulunan üç pencere de gravürde sivri kemer ile gösterilmişken, 20. yüzyıl başında ve günümüzde yuvarlak birer kemere sahiptirler. Bunların batısındaki dış içinde kalan üst üste iki pencereden yukarıdaki Galanakis’te kapalı olarak resmedilmiştir. 20. yüzyıl başında ve günümüzde bu pencere açıktır. Bu cephenin batı kısmında üzeri köşeli nişte görülen ufak pencere gravürden ve 20. yüzyıl başında çekilmiş olan fotoğraftan farklı olarak günümüzde dairesel formdaki nişe kadar büyütülmüştür. Yine yan apsisin güney duvarında da yuvarlatılmış dış içinde büyütülmüş bir pencere bulunmaktadır (Şekil 4.98, Şekil 4.99, Şekil 4.100, Şekil A.26, Şekil A.27).

Doğu cephesine bakıldığında Galanakis’te dairesel bir formda resmedilmiş olan yan apsislerin 20. yüzyıl başında çekilmiş olan fotoğrafta ve günümüzde köşeli bir forma sahip oldukları görülür. Ayrıca ana apsis üzerindeki pencerelerin ebat ve şekilleri değişmiştir. Galanakis’te resmedilmiş olan minare 20. yüzyıl başındaki minareye göre daha yüksek ve sivridir.

Bu cephenin 1937 yılında çekilmiş olan fotoğraflarında görülen minare günümüzde bulunmamaktadır. Minarenin kaidesinin bir kısmı içerisinde bulunan birkaç basamak ile birlikte yıkıntı halinde durmaktadır (Şekil 4.101).

Şekil 4.98 : Eski İmaret Camii (Pantepoptes Manastırı Kilisesi)’nin güneydoğusu (Galanakis, 1877).

Şekil 4.99 : Eski İmaret Camii (Pantepoptes Manastırı Kilisesi)’nin güneydoğusu (Porter, 20.yy başı).

Şekil 4.100 : Eski İmaret Camii (Pantepoptes Manastırı Kilisesi)’nin güneydoğusu (2015).

Yapının ana mekanının duvarları günümüzde sıvalı durumdadır. Ayrıca tüm duvarlar yerden yaklaşık bir metre yüksekliğinde ahşap lambri kaplanmıştır. Apsis bölümünün 1937 yılındaki ve günümüzdeki hali kıyaslandığında özgün mihrabın ve vaaz kürsüsünün yerinde olmadıkları görülmektedir (Şekil 4.102, Şekil 4.103, Şekil A.28, Şekil A.29). Apsisin ortasında bulunan sivri kemerli büyük pencere günümüzde PVC doğramadır. Aynı bölümün galeri katından çekilmiş 1937 yılına ait fotoğraf günümüzdeki durum ile karşılaştırıldığında o dönemde az da olsa bezeme bulunduğu görülmektedir. Günümüzde niteliksiz ahşap mihrabın üzerinde, pencere önünde klima ünitesi bulunmaktadır (Şekil 4.104, Şekil 4.105, Şekil A.30, Şekil A.31).

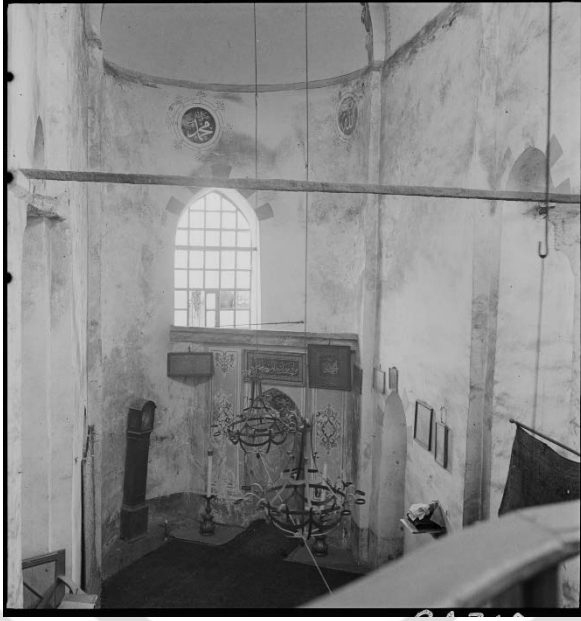
Şekil 4.101 : Eski İmaret Camii (Pantepoptes Manastırı Kilisesi)’nin minaresinin kaide kısmı (2015).

Şekil 4.102 : Eski İmaret Camii (Pantepoptes Manastırı Kilisesi)’nin apsisi (Artamonoff, Şubat 1937).

Şekil 4.103 : Eski İmaret Camii (Pantepoptes Manastırı Kilisesi)’nin apsisi (2015).

Şekil 4.104 : Eski İmaret Camii

(Pantepoptes Manastırı Kilisesi)'nin galeri katından apsis bölümüne bakış (Artamonoff, Şubat 1937).

Şekil 4.105 : Eski İmaret Camii

(Pantepoptes Manastırı Kilisesi)'nin galeri katından apsis bölümüne bakış (2015).

İç narteksin üst katı günümüzde kapatılmış ayrı bir oda olarak kullanılmaktadır. 1937 yılında çekilmiş fotoğrafta görülen kısa sütunlar bu bölümü ayıran PVC bölücü duvar sebebiyle görülememektedir (Şekil 4.106, Şekil 4.107, Şekil A.32, Şekil A.33). 1937 yılında çekilmiş olan ve apsis bölümünden üst galeri katına bakan fotoğrafta kubbe pencereleri etrafında ve payandaların üzerinde yer yer bezemelerin olduğu görülmektedir (Şekil 4.108, Şekil 4.109)

Günümüzde bu bezemeler sıva ile kapatılmıştır. Narteksin üst katının önünde günümüzde bir galeri bulunmakta, buradan başka bir merdiven ile üst kata çıkılmaktadır (Şekil 4.110).

Yapı içerisindeki gergilerde eğrilikler bulunmaktadır (Şekil 4.111). Yapı acil olarak onarılmalı, niteliksiz eklerinden kurtularak özgün haline kavuşturulmalıdır.

Şekil 4.106 : Eski İmaret Camii
(Pantepoptes Manastırı Kilisesi)'nin galeri
katından bakış (Artamonoff, Şubat 1937).

Şekil 4.107 : Eski İmaret Camii
(Pantepoptes Manastırı Kilisesi)'nin galeri
katından bakış (2015).

Şekil 4.108 : Eski İmaret Camii
(Pantepoptes Manastırı Kilisesi)'nin galeri
katına bakış (1912) (Millingen, 2009).

Şekil 4.109 : Eski İmaret Camii
(Pantepoptes Manastırı Kilisesi)'nin galeri
katına bakış (2015).

Şekil 4.110 : Eski İmaret Camii (Pantepoptes Manastırı Kilisesi)’nin galeri katına bakış (2015).

Şekil 4.111 : Eski İmaret Camii (Pantepoptes Manastırı Kilisesi)’nin gergilerindeki eğrilikler (2015).

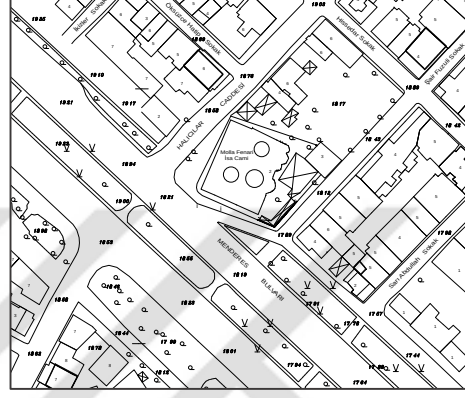
4.5 Fenari İsa Camii (Lips Manastırı Kilisesi)

Konum

Fenari İsa Camii (Lips Manastırı Kilisesi) Fatih İlçesi Akşemseddin Mahallesi'nde Adnan Menderes Bulvarı (Vatan Caddesi) üzerinde bulunmaktadır (Şekil 4.112, Şekil 4.113). Yol kotunun oldukça altında kalan yapı bir taraftan yoğun bir yerleşim içerisinde, diğer taraftan komşusu olduğu bulvarın baskısı altındadır.

Şekil 4.112 : Fenari İsa Camii (Lips Manastırı Kilisesi)'nin 1913-14 yıllarındaki konumu (Alman Mavileri, 2006).

Şekil 4.113 : Fenari İsa Camii (Lips Manastırı Kilisesi)'nin günümüzdeki konumu (Hali Hazır Harita, 2014).

Tarihçe

Farklı dönemlerde yapılmış üç ana yapıdan oluşan Fenari İsa Camii (Lips Manastırı Kilisesi)'nin kuzey kilisesi 907 yılında, güney kilisesi 1282 yılında, eksonarteks bölümü ise 14.yy'ın ortalarında inşa edilmiştir (Eyice, 1994e).

15.yy sonlarında Abiyettin Ali Bin Yusuf Fenari tarafından Güney Kilise camiye çevrilip, dış narteksin güneydoğu köşesine bir minare ve Güney Kilise'ye de bir mihrap yapılmıştır (Mülller Wiener, 2007). 1633 yangınından sonra Kuzey Kilise'nin sütunları kaldırılarak binanın üst yapısını destekleyen kesme taştan iki büyük kemer inşa edilmiştir (Eyice, 1994e). 1831-32'deki onarımda hem kuzey hem de güneydeki kilisenin kubbeleri eski ölçüleri üzerine kasnak biçimi değiştirilerek yeniden yapılmışlardır (Eyice, 1994e). 1918 yılında büyük bir yangın geçiren yapıda 1929 yılında arkeolojik çalışmalar yapılmıştır. Bu kazılar esnasında Osmanlı döneminde zeminin 80 cm kadar yükseltildiği anlaşılmış, bu dolgu zemin içerisinde bir çok buluntuya rastlanılmıştır (Çetinkaya, 2003). 1960 yılında yapılan restorasyon ile cami

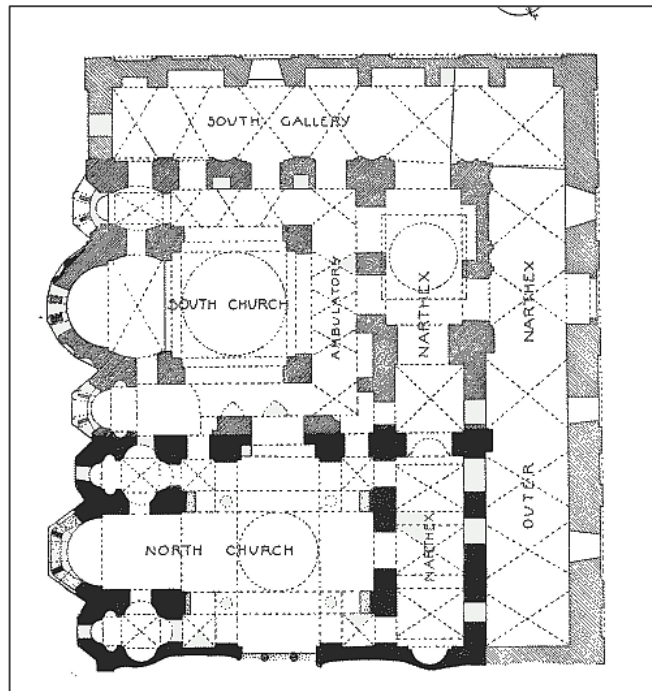
olarak tekrar hizmete açılan yapının 1942 yılında yıktırılan minaresi sonraki yıllarda yeniden inşa edilmiştir (Eyice, 1994e). 50'li yıllarda ulaşım açılan Vatan Caddesi'nin de etkisi ile yapı yol kotunun 2-3 metre altında kalmıştır. 2000 yılında yapının çatı örtüsü zarar görmüştür. 2012 yılında başlatılan kapsamlı restorasyon çalışması halen devam etmektedir.

Tanım

Lips Manastırı olarak bilinen Feneri İsa Camii yan yana iki kilise ve her ikisine de komşu bir dış narteksten oluşur. Kuzey Kilise (907) kapalı yunan haç tipli olup, Güney Kilise (1282) dehlizli tip olarak inşa edilmiştir. Daha sonraki bir dönemde iki kilisenin batı ve güneyi boyunca ilerleyen bir dış narteks yapılmıştır (Kırımtayf, 2001).

Kilise iki iç narteks, biri basık ve sağır üç kubbe, bir eksonarteks, ve iki apsisten meydana gelmektedir (Şekil 4.114, Şekil 4.115, Şekil 4.116). Kuzey Kilise'nin dört tarafında dört küçük şapel bulunmaktadır. Kuzey ve Güney Kilise'lerin kubbeleri 1831-1832 yılları arasındaki restorasyonda eski ölçüleri üzerine yapılmışlardır. Yapının kuzey duvarı 1960 yılındaki restorasyon çalışmasında tümüyle yenilenmiştir (Eyice, 1994e).

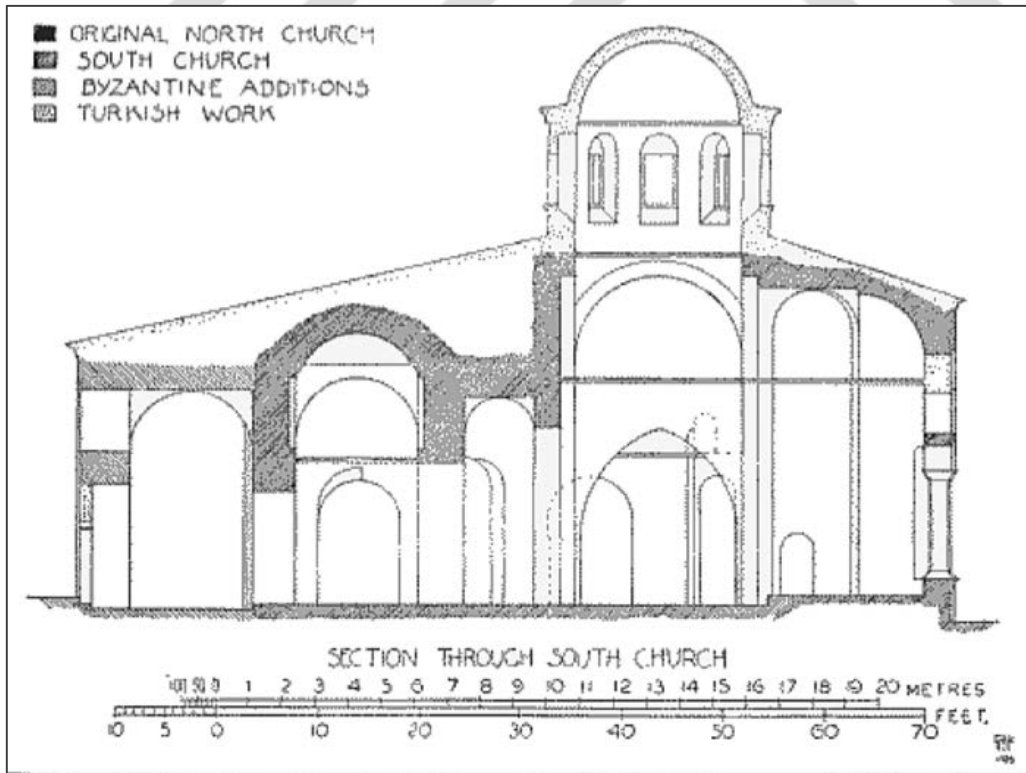
Güney Kilise'nin nef ve yan kanatlarını ayıran üçlü kemer sıraları ve sütunlar Osmanlı döneminde kaldırılmıştır (Freely-Çakmak, 2004).

Şekil 4.114 : Feneri İsa Camii (Lips Manastırı Kilisesi) planı (Millingen, 2009).

Şekil 4.115 : Fenari İsa Camii (Lips Manastırı Kilisesi) Kuzey Kilise'nin kesiti (Millingen, 2009).

Şekil 4.116 : Fenari İsa Camii (Lips Manastırı Kilisesi) Güney Kilise'nin kesiti (Millingen, 2009).

Değişim

Fenari İsa Camii (Lips Manastırı Kilisesi) günümüzde bir taraftan yoğun yapılaşmanın diğer taraftan yoğun araç trafiğinin baskısı altında, yer kotundan 2-3 metre aşağıda çok küçük bir avlu içerisinde bulunmaktadır (Şekil 4.117). Yüksek avlu duvarları ile yapı arasındaki mesafe yer yer 60cm'ye kadar düşmektedir. Ayrıca yapının etrafına dikilmiş olan büyük palmye ağaçları da yapının dışarıdan algılanmasını zorlaştırmaktadır.

Yapının 1935 yılında çekilmiş olan fotoğrafı ile günümüzdeki durumu karşılaştırıldığında kuzeybatı cephesindeki kemerlerin içerisindeki pencerelerin üstlerinin yuvarlatıldıkları ve kare formlu beton revzen dışlıkların eklendiği görülmektedir (Şekil 4.118, Şekil 4.119, Şekil A.34, Şekil A.35). Bu cephede minarenin alt kısmına denk gelen üst pencere ve ana girişin yan tarafındaki pencere önceki yıllarda kapalıyken günümüzde açıktır. Ayrıca cephenin kuzey tarafındaki ikinci pencere de günümüzde kapalı durumdadır (Şekil 4.120).

1935 yılındaki fotoğraflardan görüldüğü üzere kuzey ve güneydeki kilisenin kubbeleri o dönemde sıvalı durumda olup, 2013 yılında çekilmiş olan fotoğraflarda sıvasızdır.

Şekil 4.117 : Fenari İsa Camii (Lips Manastırı Kilisesi)'nin kuzeybatı ve güneybatı cephesi (2013).

Yapıda restorasyon çalışmaları devam etmekte olup, 2015 yılında çekilen fotoğraflarda her iki kubbenin de horasan harcı ile sıvalı olduğu tespit edilmiştir (Şekil 4.121). Ayrıca minare ve çatı örtüsünün onarımı da tamamlanmıştır.

1935 yılında çekilen fotoğrafta Güney Kilise'nin apsis bölümünde bulunan iki adet açık pencere günümüzde kapalıdır. Güney Kilise'nin bu cephesinde bulunan dekoratif tuğla örgüsü günümüzde de yerinde durmaktadır. Güney Kilise'nin Kuzey Kilise'ye komşu olan yan nefi üzerindeki ek duvar günümüzde kaldırılmıştır. Kuzey Kilise'nin ise yan nefi ve apsisinin duvarı yükseltilmiş, çatı örtüsü tamamlanmıştır. Her iki kubbenin de önceki fotoğraflarda üst örtüsü bulunmazken, günümüzde kubbeler kurşun kaplıdır. Bu cephe üzerindeki pencereler beton revzen dışlıklara sahiptirler (Şekil 4.122, Şekil 4.123, Şekil A.36, Şekil A.37).

Bu cephenin Galanakis tarafından 1877 yılında yapılmış olan gravürü yapının 1925, 1935 ve 2013 tarihli fotoğraflarından oldukça farklıdır. Gravürde kuzey duvarının tamamı ve küçük apsislerin duvarları penceresiz olarak çizilmiştir. Kuzey Kilise'nin üç köşeli ana apsisinin her kenarında dairesel bir dış içinde küçük kare birer pencere, bunların arasında da birer sütun bulunmaktadır (Şekil 4.124, Şekil 4.125).

Güney Kilise'nin ana apsisinde ise bir adet kare büyük pencere görülmektedir. İki kilise arasında kalan kısım da gravürde penceresiz olup, yükseltilmiş olan ek duvar da görülmektedir. Bu kısımda önceki dönemlerde çekilmiş olan fotoğraflarda ve günümüzde kör nişler ve pencereler bulunmaktadır.

Şekil 4.118 : Fenari İsa Camii (Lips Manastırı Kilisesi)'nin kuzeybatı cephesi (Artamonoff, Aralık 1935).

Şekil 4.119 : Fenari İsa Camii (Lips Manastırı Kilisesi)'nin kuzeybatı cephesi (2013).

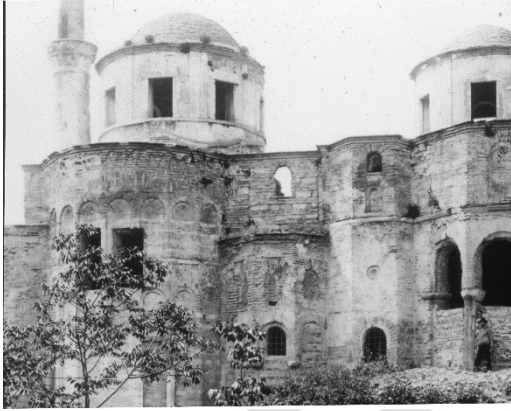

Şekil 4.120 : Fenari İsa Camii (Lips Manastırı Kilisesi)'nin kuzeybatı cephesindeki kapatılmış pencere (2013).

Şekil 4.121 : Fenari İsa Camii (Lips Manastırı Kilisesi)'nin kuzey ve güney kiliselerinin kubbeleri (2015).

Mathews'un 1956 yılında ve yapının 60'lı yıllardaki restorasyonundan sonra 1968-73 yılları arasında kuzeybatı yönünden çektiği fotoğraflar karşılaştırıldığında bu restorasyonda yapının zararlı otlardan temizlenerek çatı örtüsünün yenilendiği, dış narteks duvarı üzerindeki pencerelerin bir kısmının kapatıldığı ve Güney Kilise'nin iç narteks kısmındaki küçük kubbenin yenilendiği görülmektedir. Ayrıca her iki kilisede de haçın kollarını oluşturan beşik tonozlar da bu restorasyonda yenilenmiş, kubbe üzerindeki ve diğer pencerelere dışlıklar yerleştirilmiştir (Şekil 4.126, Şekil 4.127, Şekil A.38, Şekil A.39).

Şekil 4.122 : Fenari İsa Camii (Lips Manastırı Kilisesi)'nin güneydoğu cephesi (Artamonoff, Aralık 1935).

Şekil 4.123 : Fenari İsa Camii (Lips Manastırı Kilisesi)'nin güneydoğu cephesi (2013).

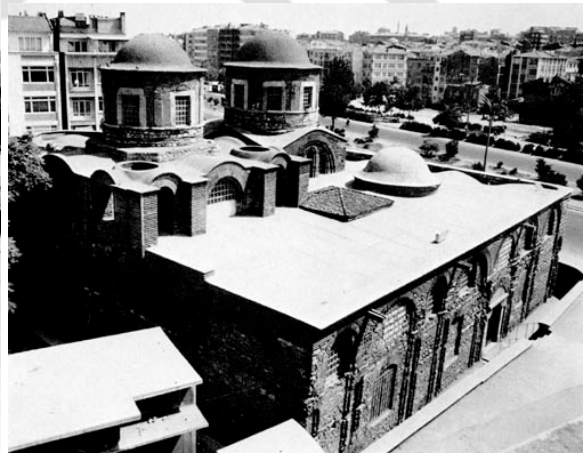
Şekil 4.124 : Fenari İsa Camii (Lips Manastırı Kilisesi)'nin güneydoğu cephesi (Galanakis, 1877).

Şekil 4.125 : Fenari İsa Camii (Lips Manastırı Kilisesi)'nin güneydoğu cephesi (Porter, 1925).

Şekil 4.126 : Fenari İsa Camii (Lips Manastırı Kilisesi)'nin kuzeybatısı (Dumbarton Oaks, 1956)

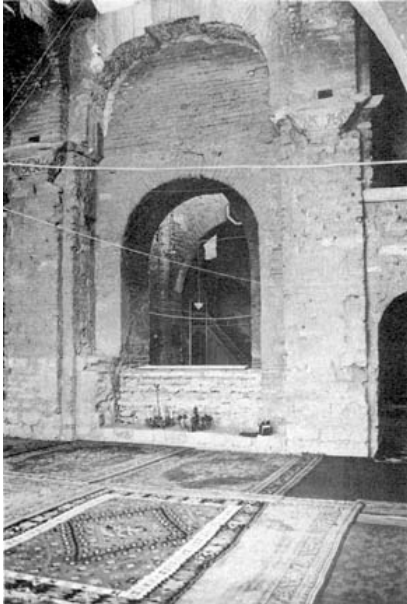

Şekil 4.127 : Fenari İsa Camii (Lips Manastırı Kilisesi)'nin kuzeybatısı (Mathews, 1968-73)

Yapının içerisinde hiç bir bezeme ve sıva bulunmamaktadır. 1935 tarihli fotoğraflarda yer yer görülen sıva parçaları günümüzde mevcut değildir (Şekil 4.128, Şekil 4.129, Şekil 4.130, Şekil A.40, Şekil A.41). Kuzey Kilise'nin kubbesini taşıyan ayaklar ve kemerler günümüzde çimento esaslı harç ile sıvalıdır (Şekil 4.131).

Şekil 4.128 : Fenari İsa Camii (Lips Manastırı Kilisesi) Kuzey Kilise’den Güney Kilise’ye geçiş (Artamonoff, Aralık 1935).

Şekil 4.129 : Fenari İsa Camii (Lips Manastırı Kilisesi) Kuzey Kilise’den Güney Kilise’ye geçiş (Mathews, 1968-73).

Şekil 4.130 : Fenari İsa Camii (Lips Manastırı Kilisesi) Kuzey Kilise’den Güney Kilise’ye geçiş (2013).

Yapının içerisindeki duvarlar ve payeler yerden yaklaşık bir metre yükseklikte ahşap lambri kaplıdır. Mathews tarafından 1978 tarihinde çekilmiş olan fotoğrafta Kuzey Kilise ve Güney Kilise arasındaki geçitin kapalı olduğu görölmektedir. Güney Kilise’den eksonarteks bölümüne açılan kapı 1935 tarihli fotoğrafta kapalı durumda iken günümüzde açık olup, minber bu kısımda bulunmaktadır (Şekil 4.132, Şekil 4.133, Şekil A.42, Şekil A.43).

Şekil 4.131 : Fenari İsa Camii (Lips Manastırı Kilisesi) Kuzey Kilise’nin kubbe ve apsis bölümü (2013).

Şekil 4.132 : Fenari İsa Camii (Lips Manastırı Kilisesi) Güney Kilise’den Eksonarteks bölümüne geçiş (Artamonoff, Aralık 1935)

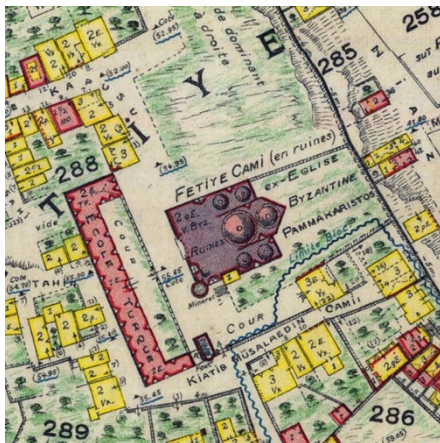

Şekil 4.133 : Fenari İsa Camii (Lips Manastırı Kilisesi) Güney Kilise’den Eksonarteks bölümüne geçiş (2013)

4.6 Fethiye Camii ve Müzesi (Pammakaristu Manastırı Kilisesi)

Konum

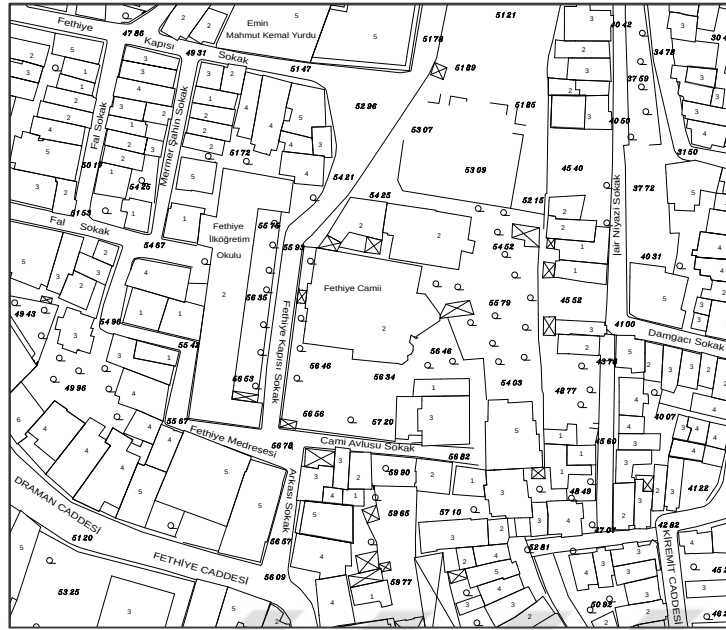
Fethiye Camii ve Müzesi (Pammakaristu Manastırı Kilisesi) Fatih ilçesi Çarşamba Sırtı’nda Fethiye Caddesi Fethiye Kapısı Sokak üzerinde geniş bir avlu içerisinde bulunur (Şekil 4.134, Şekil 4.135, Şekil 4.136).

Şekil 4.134 : Fethiye Camii ve Müzesi (Pammakaristu Manastırı Kilisesi)’nin 1929 yılındaki konumu (Pervititch, 2001).

Şekil 4.135 : Fethiye Camii ve Müzesi (Pammakaristu Manastırı Kilisesi)’nin 1913-14 yıllarındaki konumu (Alman Mavileri, 2006).

Şekil 4.136 : Fethiye Camii ve Müzesi (Pammakaristu Manastırı Kilisesi)’nin günümüzdeki konumu (Hali Hazır Harita, 2014)

Tarihçe

Ana kilise 13. yy’da Mikhail Glabas Tarkhaneiotes tarafından Pammakaristu Manastırı’nın kilisesi olarak inşa edilmiştir. 1315 yılında kilisenin güney kısmına bir mezar şapeli eklenir (Eyice, 1994f). 14.yy’ın ilk yarısında ana kiliseyi üç yandan saracak olan koridorlar ve eksonarteks bölümü ilave edilmiştir (Mülller Wiener, 2007).

Kentin Türkler tarafından alınmasından sonra, Pammakaristu Manastırı ve Kilisesi 1455 yılından itibaren yüz elli yıl boyunca patriklik merkezi olarak kullanılmıştır. 1587 yılında Sultan 3. Murat tarafından camiye çevrilen kiliseye Gürcistan ve Azerbaycan’ın fethedilişinin anısına “Fethiye Camii” ismi verilmiş (Eyice, 1994f), yapı camiye çevrilirken saray mimarı Dalgıç Ahmet Çavuş tarafından yapılan değişiklikler mozaik süslemelerinin kısmen harap olmasına yol açmıştır (Mülller Wiener, 2007).

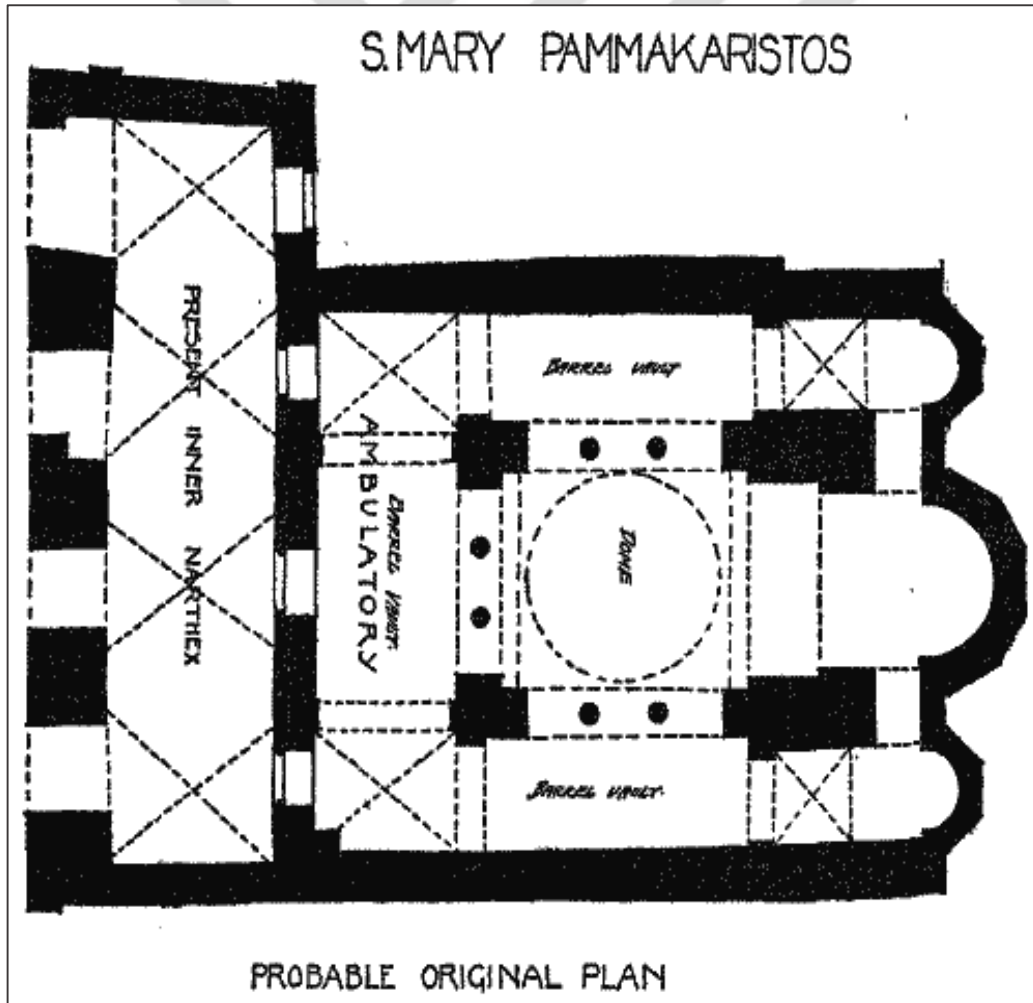
1640 Balatkapı yangınında zarar gören bina hemen ardından onarılmıştır (Mülller Wiener, 2007). Güney cephesindeki kapı üzerinde bulunan bir kitabeden anlaşıldığı üzere 1845 yılında tamir görmüş olan binanın minaresinin Barok tarzında olmasından dolayı bu onarımda yenilendiği düşünülmektedir (Eyice, 1994f).

1936-38 yılları arasında Fethiye Camii ve Müzesi (Pammakaristu Manastırı Kilisesi) Vakıflar İdaresi tarafından yeniden restore edilmiştir. Uzun yıllar sahipsiz ve bakımsız

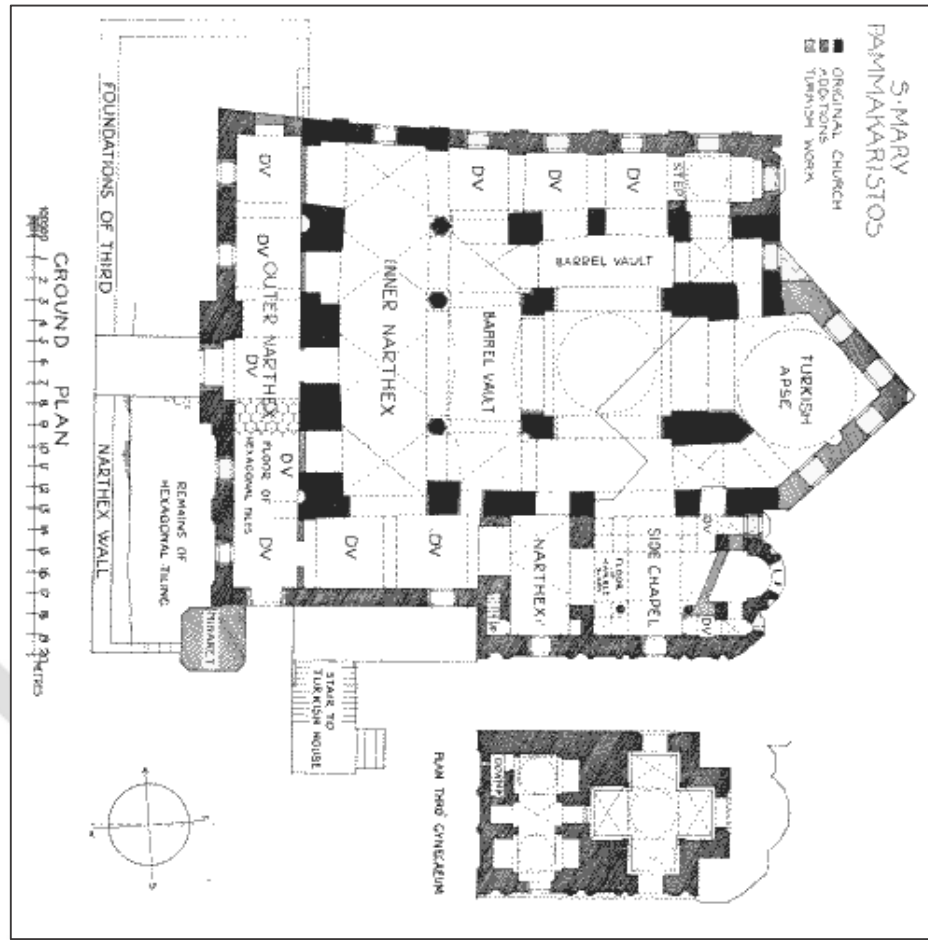
kalan Fethiye Camii ve Müzesi (Pammakaristu Manastırı Kilisesi) 1960'lı yıllarda tekrar cami olarak açılmıştır. Amerikan Bizans Enstitüsü tarafından yapılan çalışmalarda yapıya ait fresko ve mozaikler restore edilmiş, Türk döneminde yapılan kemer sökülmüş, eksik sütunların yerlerine yenileri yapılmıştır. Bu çalışmanın ardından ana kilise, eksonarteks ve kuzey koridoru cami olarak, güney kısımdaki koridor ve mezar şapeli ise müze olarak kullanılmaya başlanmıştır.

Tanım

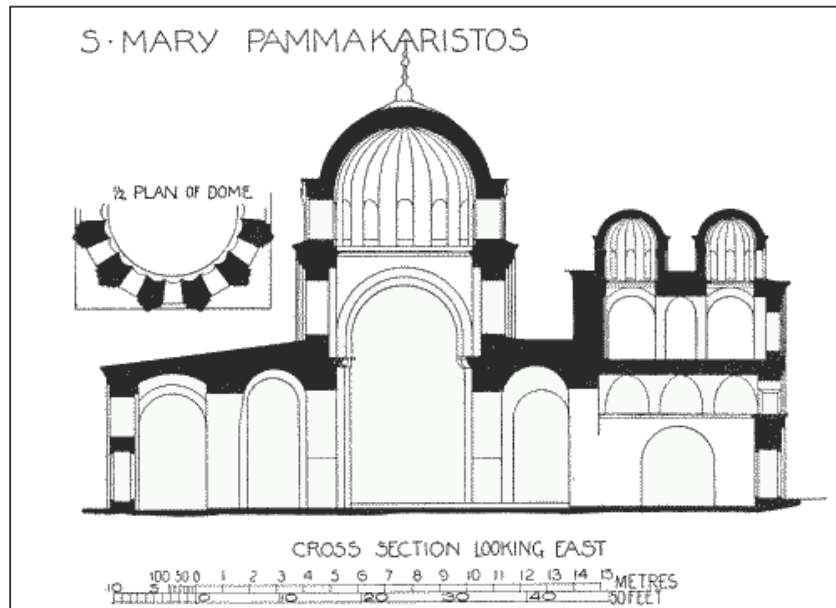
Fethiye Camii ve Müzesi (Pammakaristu Manastırı Kilisesi) üst yapım bakımından dört döneme aittir. Bunlar dehlizli tipte inşa edilen ana kilise, 14.yy'da güney cephesine eklenen ve dört sütunlu haç planına göre yapılan mezar şapeli, bu iki yapıyı dışarıdan saran bir dehliz ve Türk döneminde yapılan kubbeli mihrap mekanıdır (Eyice, 1994f) (Şekil 4.137, Şekil 4.138, Şekil 4.139, Şekil 4.140, Şekil 4.141).

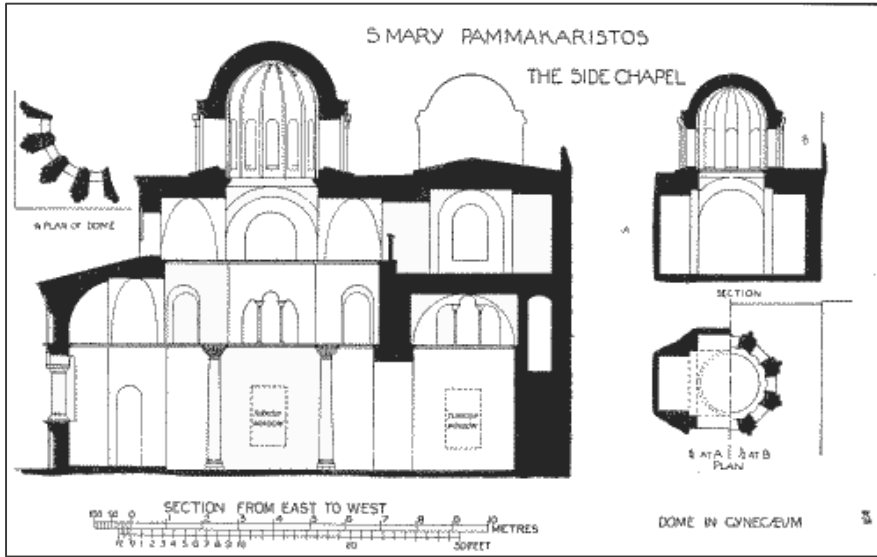
Şekil 4.137 : Fethiye Camii ve Müzesi (Pammakaristu Manastırı Kilisesi) ana kilisenin olası planı (Millingen, 2009).

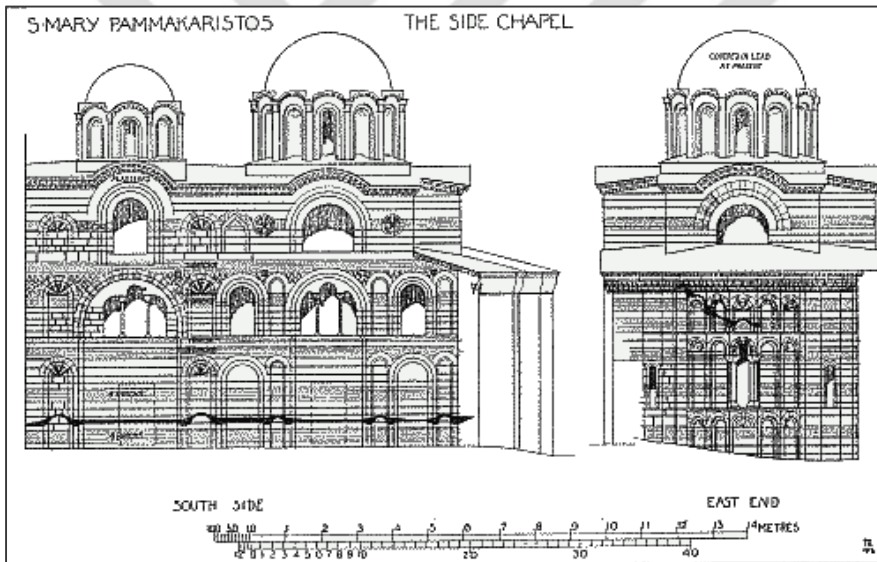
Şekil 4.138 : Fethiye Camii ve Müzesi (Pammakaristu Manastırı Kilisesi) planı (Millingen, 2009).

Şekil 4.139 : Fethiye Camii ve Müzesi (Pammakaristu Manastırı Kilisesi) kuzey-güney kesiti (Millingen, 2009).

Şekil 4.140 : Fethiye Camii ve Müzesi (Pammakaristu Manastırı Kilisesi) doğu-batı kesiti (Millingen, 2009).

Şekil 4.141 : Fethiye Camii ve Müzesi (Pammakaristu Manastırı Kilisesi) Parekklession bölümü görünüşler (Millingen, 2009).

Türk döneminde 16.yy'da yapının ana kapısı yenilenerek yanına bir minare yapılmıştır. Doğu apsisi yıkılarak kubbeli yeni bir yapı inşa edilmiştir. Ayrıca kilisenin orta mekanındaki çifte sütunlar bu dönemde kaldırılarak yerine iki adet kemer yapılmıştır. (Mülller Wiener, 2007).

Kilisenin güney tarafına eklenen şapelin küçük bir kubbeyle örtülü iki katlı bir narteksi ve kubbesi vardır. Birbirine bitişik bu iki yapıyı üç taraftan saran eksonarteks ve koridorlar dairesel tonozlarla örtülüdür.

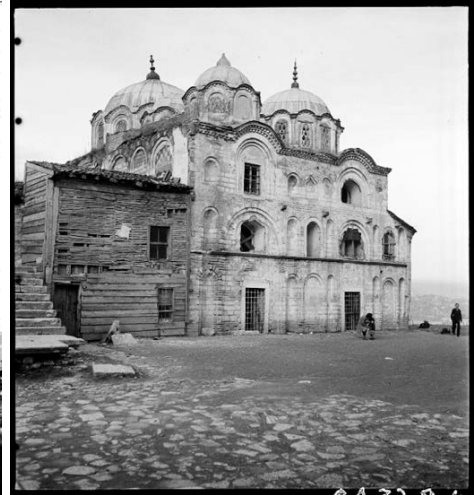
Değişim

Yapının güney cephesinin 1912 yılında çekilmiş olan fotoğrafları ile 1937 yılındaki durumu karşılaştırıldığında yapıya bitişik olan ahşap ek yapının 1912 yılında neredeyse kubbe üst kotu yüksekliğinde olduğu görülmektedir. Ayrıca pencerelerde bulunan damla şeklindeki dışlıklar 1937 yılında kaldırılmış, yapının çevresi temizlenerek yapı ortaya çıkartılmıştır (Şekil 4.142, Şekil 4.143, Şekil A.44, Şekil A.45).

1938 yılındaki fotoğrafta ise ahşap ek yapı ve basamaklar tamamen kaldırılmış, pencere dışlıkları değiştirilmiş, pencere kemerlerinin dalgali şekilleri eski hallerine dönüştürülmüştür. Parekklesion bölümünün üst pencerelerinden giriş tarafında olanı önceden dikdörtgen bir formdayken 1938 yılında daireseldir. 1937 yılında kapalı olan kubbe pencerelerinin 1938 yılında açıldığı ve dışlıkların değiştirildiği görülmektedir. Ayrıca kubbe çatı örtüsünün dalgali saçağı uzatılarak daha dalgali bir şekil almıştır. Günümüzde ise kubbe saçakları önceki sade hallerine geri dönmüştür (Şekil 4.144, Şekil 4.145, Şekil A.46, Şekil A.47). Parekklesion bölümünün koridor kısmında kare dışlıklar durmakta, parekklesion bölümünde dışlıklar kaldırılarak üç pencerenin kemerleri tekrar dalgali bir form almıştır. Bu pencerelerde günümüzde kısa sütunlar bulunmaktadır (Şekil 4.146, Şekil 4.147, Şekil A.48, Şekil A.49). Parekklesion bölümünün alt katındaki pencereler günümüzde kapatılmışlardır.

Şekil 4.142 : Fethiye Camii ve Müzesi (Pammakaristu Manastırı Kilisesi)'nin avlusundan parekklesion bölümüne bakış (1912) (Millingen, 2009).

Şekil 4.143 : Fethiye Camii ve Müzesi (Pammakaristu Manastırı Kilisesi)'nin avlusundan parekklesion bölümüne bakış (Artamonoff, Şubat 1937).

Şekil 4.144 : Fethiye Camii ve Müzesi (Pammakaristu Manastırı Kilisesi)'nin avlusundan parekklesion bölümüne bakış (Artamonoff, Mayıs 1938).

Şekil 4.145 : Fethiye Camii ve Müzesi (Pammakaristu Manastırı Kilisesi)'nin avlusundan parekklesion bölümüne bakış (2013).

Galanakis'in 1877 tarihli gravüründe pencere dışlıklarının 1937 yılına göre farklı olduğu görülmektedir. Yapının güneyinde 1937 tarihli fotoğrafta görülen ahşap ek yapı gravürde daha yüksek olarak resmedilmiştir. Parekklession'un yan apsisinde bulunan pencere Galanakis'te kapalıdır. Diğer taraftaki yan apsis ise yapının hem günümüzdeki hem önceki yıllardaki haline göre dardır. Ana apsisinin alt kotunda bulunan pencere de Galanakis'te kapalı olarak resmedilmiştir. Ayrıca Galanakis'in çizdiği minarenin külahı 1938 tarihli fotoğraftaki minare ile karşılaştırıldığında eski olanın sivri ve kısa olduğu görülür. 19.yy sonunda çekilmiş olan fotoğraf minare ve ek yapı bakımından Galanakis ile uyum göstermektedir. Parekklession apsisinin ortasındaki kapalı kısımda küçük bir açıklık görülmektedir. Bu kısmın üzerindeki büyük pencerenin kemeri ve yan çıkıntıların üst örtüsüyle ilişkisi de farklıdır. Bu kısım Galanakis'te daha belirgin ve eğimlidir (Şekil 4.148, Şekil 4.149).

Kilisenin parekklesion bölümünün apsis kısmının 1937 ve 1938 yıllarındaki durumu kıyaslandığında, kubbe pencerelerinin dışlıklarının değişmiş olduğu, apsis üst alın duvarındaki pencerenin üçgen formlu üst kısmının yuvarlatıldığı görülmektedir. Caminin Türk döneminde eklenmiş olan apsis kısmının pencereleri 1938 yılındaki fotoğrafta henüz değişmemiş durumdadır. Günümüzde ise bu pencerelerdeki dışlıklar dairesel formda olup, bunların altındaki pencere PVC'dir (Şekil 4.150, Şekil 4.151, Şekil 4. 152, Şekil A.50, Şekil A.51).

Kilisenin 1938 yılındaki halinde kubbe ve apsis bölümlerinin üst örtülerinin yenilendiği görülmektedir. Günümüzde parekklesionun apsisinin üst alın duvarında bulunan pencere dalgalı bir formda olup iki adet kısa sütun bulundurmaktadır. Apsisin cami tarafındaki pencere günümüzde oldukça küçültülmüş olup, diğer taraftaki pencere ile aynı boyuttadır (Şekil 4.153, Şekil 4.154, Şekil A.52, Şekil A.53). Diğer taraftaki pencerenin ise önceki fotoğraflarda kapalı olan alt kısmı günümüzde açıktır. Ayrıca apsis bölümünün orta kısmında yer alan kısa sütunlu pencereler 1937 ve 1938 yıllarında kapalıyken, günümüzde açıktır (Şekil 4.155, Şekil 4.156).

Şekil 4.146: Fethiye Camii ve Müzesi
(Pammakaristu Manastırı Kilisesi)
Parekklesion'un güney cephesi pencere
detayı (Artamonoff, Mayıs 1938).

Şekil 4.147 : Fethiye Camii ve Müzesi
(Pammakaristu Manastırı Kilisesi)
Parekklesion'un güney cephesi pencere
detayı (2013).

Şekil 4.148 : Fethiye Camii ve Müzesi (Pammakaristu Manastırı Kilisesi)'nin doğu cephesi
(Galanakis, 1877).

Şekil 4.149 : Fethiye Camii ve Müzesi (Pammakaristu Manastırı Kilisesi)'nin doğu cephesi
(Sebah & Joaillier, 19.yy sonu).

Şekil 4.150 : Fethiye Camii ve Müzesi
(Pammakaristu Manastırı Kilisesi)
Parekklesion'un apsisi (Artamonoff, Şubat 1937).

Şekil 4.151 : Fethiye Camii ve Müzesi
(Pammakaristu Manastırı Kilisesi)
Parekklesion'un apsisi (Artamonoff, Ocak 1938).

Şekil 4.152 : Fethiye Camii ve Müzesi (Pammakaristu Manastırı Kilisesi) Parekklesion'un apsisi (2015).

Şekil 4.153 : Fethiye Camii ve Müzesi
(Pammakaristu Manastırı Kilisesi)
Parekklesion'un apsisi (Artamonoff, Ocak
1938).

Şekil 4.154 : Fethiye Camii ve Müzesi
(Pammakaristu Manastırı Kilisesi)
Parekklesion'un apsisi (2015).

Şekil 4.155 : Fethiye Camii ve Müzesi
(Pammakaristu Manastırı Kilisesi)
Parekklesion'un apsisi pencere detayı
(Artamonoff, Ocak 1938).

Şekil 4.156 : Fethiye Camii ve Müzesi
(Pammakaristu Manastırı Kilisesi)
Parekklesion'un apsisi pencere detayı
(2013).

Yapının kuzey cephesinin 20.yy başında çekilmiş olan fotoğrafında iç narteks üzerinde ahşap bir ek yapı bulunmaktadır. 1938 tarihli Encümen Arşivi fotoğraflarında ise bu ekin kaldırılmış olduğu görülmektedir. Ayrıca çatı örtüsünün, kubbe üzerindeki pencerelerin ve duvar örgüsünün de zarar görmüş olduğu gözlemlenmektedir. Encümen Arşivleri'nde bu cephedeki pencerelerin alt sırasındakiler kapatılmış durumdadır. 70'li yıllarda Mathews tarafından çekilmiş olan fotoğrafta ise bu cephedeki dişler, kubbeler ve pencereleri ve çatı örtüsü yenilenmiştir (Şekil 4.157, Şekil 4.158, Şekil 4.159, Şekil 4.160).

Pammakaristu Manastırı Kilisesi (Fethiye Camii ve Müzesi)'nin cami bölümünün iç kısmı günümüzde kemer ve silmeler hariç sıvalı durumdadır. 1937 yılındaki fotoğraf ile günümüzdeki durum karşılaştırıldığında apsis kısmının pencere içliklerinin renkli cam ile değiştirildiği ve içeride bezeme bulunmadığı görülür (Şekil 4.161, Şekil 4.162, Şekil A.54, Şekil A.55). Günümüzde apsis bölümü ve mihrap nitelsiz seramik ile kaplıdır (Şekil 4.163, Şekil 4.164). Özgün minber yerinde korunmuştur (Şekil 4.165).

Şekil 4.157 : Fethiye Camii ve Müzesi (Pammakaristu Manastırı Kilisesi)'nin kuzey cephesi
(Porter, 20.yy başı).

Şekil 4.158 : Fethiye Camii ve Müzesi (Pammakaristu Manastırı Kilisesi)'nin kuzey cephesi
(Encümen Arşivleri, 1938).

Şekil 4.159 : Fethiye Camii ve Müzesi (Pammakaristu Manastırı Kilisesi)'nin kuzeydoğu cephesi (Gertrude Bell, 1905).

Şekil 4.160 : Fethiye Camii ve Müzesi (Pammakaristu Manastırı Kilisesi)'nin kuzey cephesi (Mathews, 1968-73).

Şekil 4.161 : Fethiye Camii ve Müzesi (Pammakaristu Manastırı Kilisesi) Ana Kilise'nin apsis bölümü (Artamonoff, Mayıs 1937).

Şekil 4.162 : Fethiye Camii ve Müzesi (Pammakaristu Manastırı Kilisesi) Ana Kilise'nin apsis bölümü (2015).

Apsis bölümünden nartekse doğru bakan 1912 tarihli fotoğraf ile aynı yönden çekilmiş 1937 tarihli fotoğraf karşılaştırıldığında 1912'de kubbeyi taşıyan payandalar üzerinde bezemeler olduğu görülmektedir (Şekil 4.166, Şekil 4.167, Şekil A.56, Şekil A.57).

1937 tarihinde çekilmiş olan fotoğrafta, önceki fotoğrafta da görülen mahfil kısmının ve vaaz kürsüsünün korunmuş olduğu görülmektedir. Günümüzde her ikisi de mevcut değildir. Narteks tarafındaki kubbe altı kemeri basık durumdadır (Şekil 4.168). Günümüzde kubbe üzerinde bezemeli bir kısım bırakılmıştır. Bu bezemeler 1912 yılındakilerden farklıdır (Şekil 4.169).

1937 tarihli fotoğraflarda görülen sarnıç kuyuları günümüzde de mevcuttur (Şekil 4.170, Şekil 4.171, Şekil A.58, Şekil A.59). İç narteksten parekklesion koridoru arasındaki geçit günümüzde nitelsiz bir ek ile kapatılmıştır (Şekil 4.172, Şekil 4.173, Şekil A.60, Şekil A.61).

Günümüzde müze olarak hizmet veren parekklesion bölümü oldukça fazla değişmiştir. 1937 tarihli fotoğraflarda görülen bölücü duvar günümüzde mevcut olmamakla birlikte, bu duvar içinde kalan sütunlar ortaya çıkartılmıştır. Yapı nitelsiz sıvasından arındırılarak içerisindeki mozaikler açılmıştır (Şekil 4.174, Şekil 4.175, Şekil A.62, Şekil A.63).

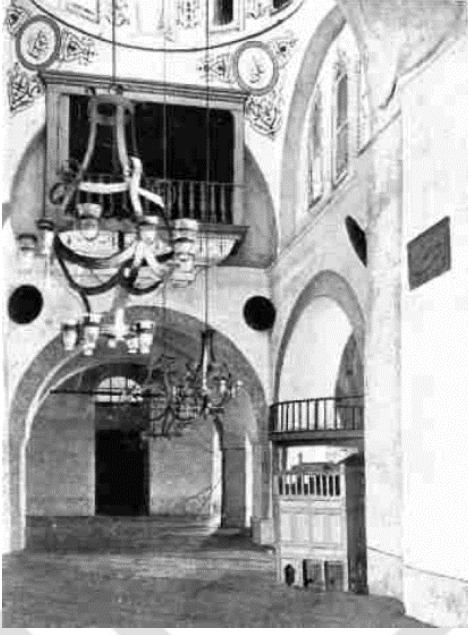
Şekil 4.163 : Fethiye Camii ve Müzesi (Pammakaristu Manastırı Kilisesi)’nin apsisinin seramik kaplı duvarları (2015).

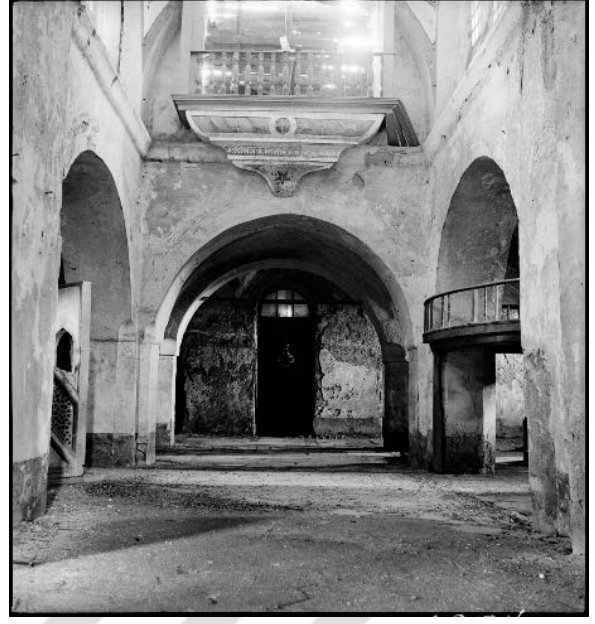
Şekil 4.164 : Fethiye Camii ve Müzesi (Pammakaristu Manastırı Kilisesi)’nin mihrabı (2015).

Şekil 4.165 : Fethiye Camii ve Müzesi (Pammakaristu Manastırı Kilisesi)’nin minberi (2015).

Şekil 4.166 : Fethiye Camii ve Müzesi (Pammakaristu Manastırı Kilisesi) apsis bölümünden nartekse bakış (1912) (Millingen, 2009).

Şekil 4.167 : Fethiye Camii ve Müzesi (Pammakaristu Manastırı Kilisesi) apsis bölümünden nartekse bakış (Artamonoff, Mayıs 1937).

Şekil 4.168 : Fethiye Camii ve Müzesi (Pammakaristu Manastırı Kilisesi) apsis bölümünden nartekse bakış (2015).

Şekil 4.169 : Fethiye Camii ve Müzesi (Pammakaristu Manastırı Kilisesi)'nin kubbesi (2015).

Şekil 4.170 : Fethiye Camii ve Müzesi (Pammakaristu Manastırı Kilisesi)'nin kuzeybatıdaki ayağın altındaki sarnıç (Artamonoff, Mayıs 1937).

Şekil 4.171 : Fethiye Camii ve Müzesi (Pammakaristu Manastırı Kilisesi)'nin kuzeybatıdaki ayağın altındaki sarnıç (2015).

Şekil 4.172 : Fethiye Camii ve Müzesi
(Pammakaristu Manastırı Kilisesi)
narteksin güneyi (Artamonoff, Mayıs
1937).

Şekil 4.173 : Fethiye Camii ve Müzesi
(Pammakaristu Manastırı Kilisesi)
narteksin güneyi (2015).

Şekil 4.174 : Fethiye Camii ve Müzesi
(Pammakaristu Manastırı Kilisesi)
Parekklesion'un güneydoğusundan apside
bakış (Artamonoff, Mayıs 1937).

Şekil 4.175 : Fethiye Camii ve Müzesi
(Pammakaristu Manastırı Kilisesi)
Parekklesion'un güneydoğusundan apside
bakış (2013).

Yapının güney cephesinde kapatılmış olan alt pencere ve üstündeki kısa sütunlu pencere 1912 tarihli fotoğrafta görülmektedir (Şekil 4.176, Şekil 4.177, Şekil A.64, Şekil A.65). Parekklesion bölümünün kubbesinde bulunan mozaik günümüzde de aynı şekilde korunmuş durumdadır. 1937 tarihli fotoğrafta çapraz tonozlar ve payandalar üzerinde görülen bezemeler günümüzde mevcut değildir (Şekil 4.178, Şekil 4.179, Şekil A.66, Şekil A.67).

Şekil 4.176 : Fethiye Camii ve Müzesi
(Pammakaristu Manastırı Kilisesi)
Parekklesion'un batısındaki sütun (1912)
(Millingen, 2009).

Şekil 4.177 : Fethiye Camii ve Müzesi
(Pammakaristu Manastırı Kilisesi)
Parekklesion'un batısındaki sütun (2013).

Şekil 4.178 : Fethiye Camii ve Müzesi
(Pammakaristu Manastırı Kilisesi)
Parekklesion bölümündeki kubbe
(Artamonoff, Şubat 1937).

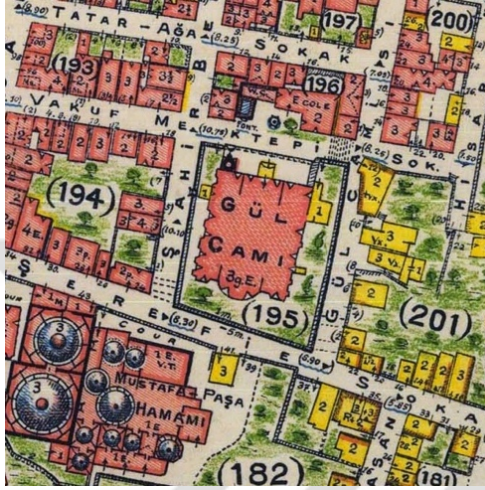

Şekil 4.179 : Fethiye Camii ve Müzesi
(Pammakaristu Manastırı Kilisesi)
Parekklesion bölümündeki kubbe (2013).

4.7 Gül Camii (Azize Theodosia Kilisesi)

Konum

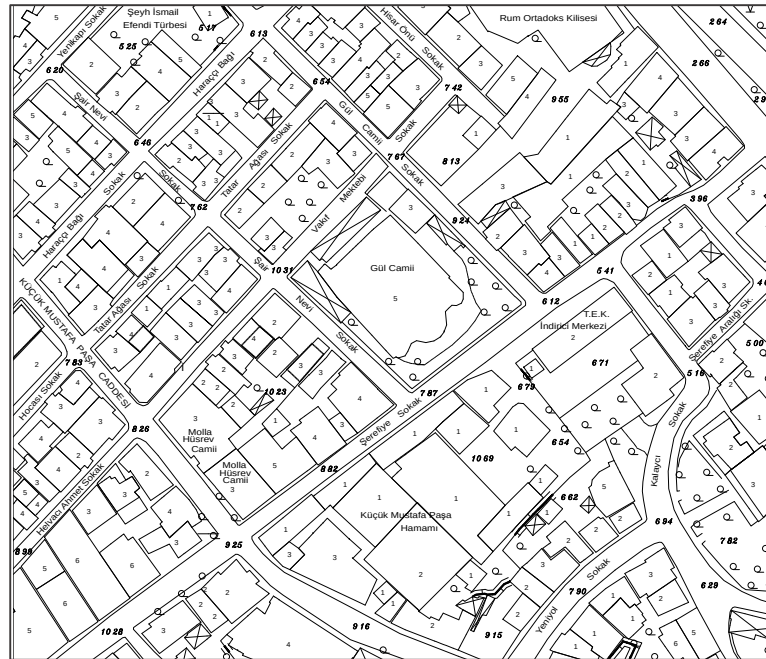
Ayakapı semtinde Gül Camii Sokak üzerinde bulunan Gül Camii (Azize Theodosia Kilisesi), Küçük Mustafa Paşa Hamamı'nın karşısında yer almaktadır (Şekil 4.180, Şekil 4.181, Şekil 4.182).

Şekil 4.180 : Gül Camii (Azize Theodosia Kilisesi)'nin 1928 yılındaki konumu (Pervititch, 2001).

Şekil 4.181 : Gül Camii (Azize Theodosia Kilisesi)'nin 1913-14 yıllarındaki konumu (Alman Mavileri, 2006).

Şekil 4.182 : Gül Camii (Azize Theodosia Kilisesi)'nin günümüzdeki konumu (Hali Hazır Harita, 2014).

Tarihçe

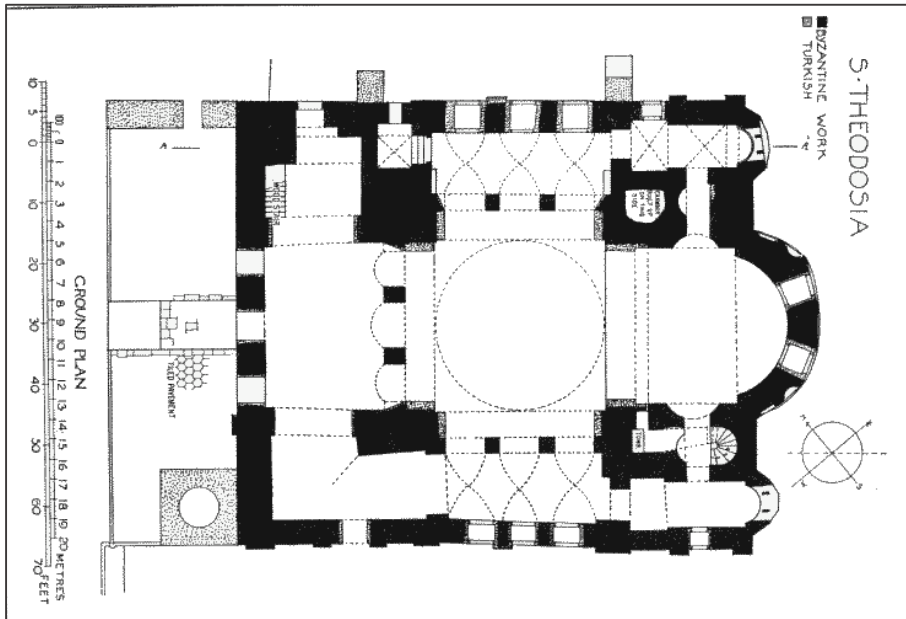
Gül Camii (Azize Theodosia Kilisesi) alt yapısında ve orijinal yapısında kullanılan gizli tuğla tekniği sebebiyle 10-11.yy'lara tarihlenir. 13.yy'da Latin istilasından sonra kilise onarım görmüştür.

İstanbul'un Türkler tarafından fethedilmesinden sonra kilisenin altındaki tonozlu mahzen bölümü donanma deposu olarak kullanılmış, 1490 yılında kilise camiye çevrilmiştir (Mülller Wiener, 2007). Eyice'ye göre 1509 depreminde kubbesi ve üst yapısı çöken binanın bir müddet ahşap çatı ile kullanıldığı, daha sonra 2.Selim döneminde (Mimar Sinan tarafından) klasik Türk üslubundaki yan cepheleri ile büyük kemerler ve kubbenin yapıldığı tahmin edilmektedir (Eyice, 1994g).

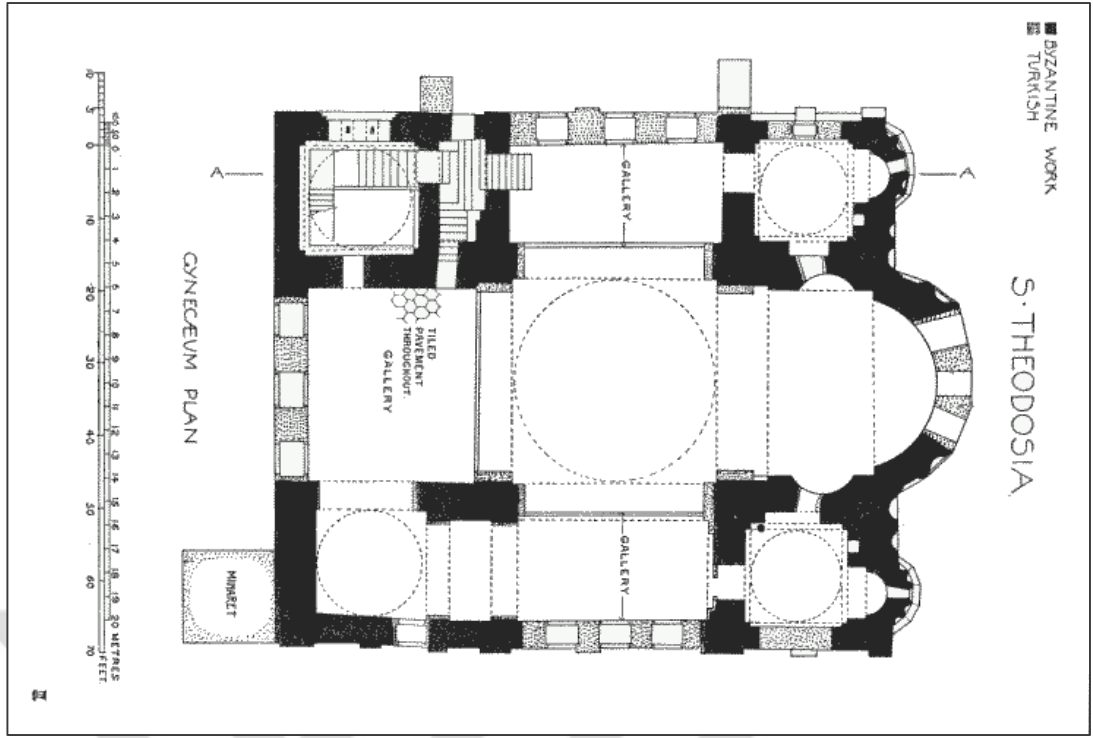
Gül Camii (Azize Theodosia Kilisesi) geçirdiği depremlerde zarar görmüş, 4. Murat tarafından 17.yy'da, Sultan 2. Mahmud tarafından 19.yy'da onarılmıştır (Mülller Wiener, 2007). 1951 yılında yapı onarım görmüştür (Bayrak, 1994).

Tanım

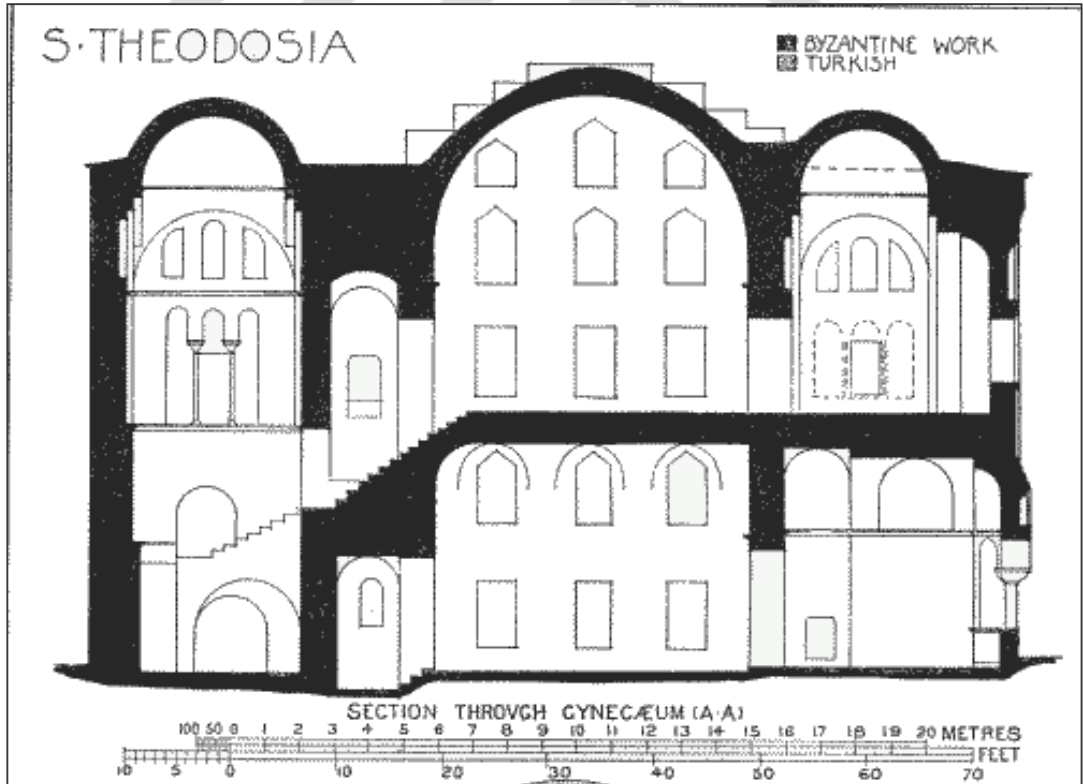
Kapalı haç planlı yapı tipinde olan Gül Camii (Azize Theodosia Kilisesi)'nin altında tuğla tonozlu bir bodrum bulunmaktadır. Ana mekan dört kollu beşik tonozlarla örtülü bir haç şeklindedir. Bu kollardan üçünün üzerinde galeriler bulunmaktadır. Kilisenin ortadaki daha geniş olmak üzere üç apsisi vardır (Şekil 4.183, Şekil 4.184, Şekil 4.185, Şekil 4.186, Şekil 4.187).

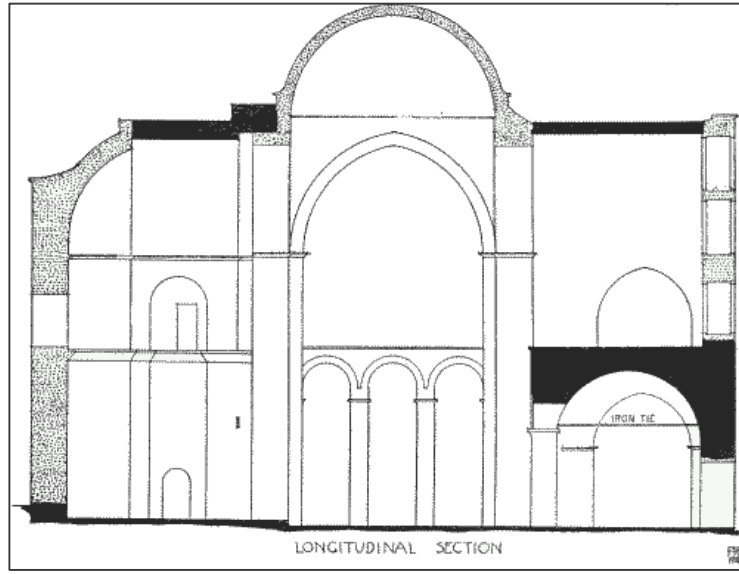
Şekil 4.183 : Gül Camii (Azize Theodosia Kilisesi) zemin kat planı (Milligen, 2009).

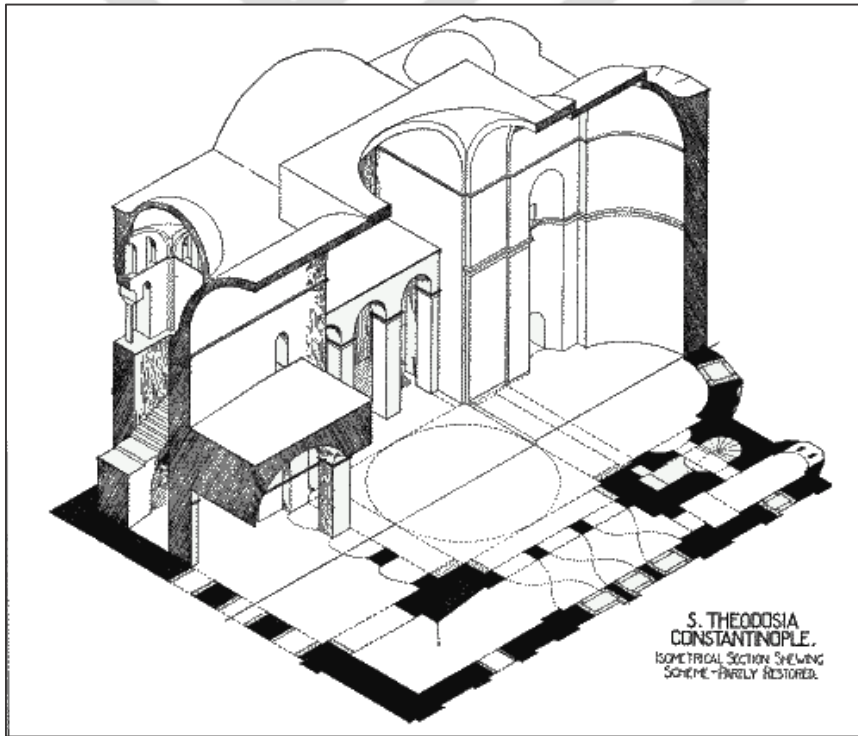
Şekil 4.184 : Gül Camii (Azize Theodosia Kilisesi) üst kat planı (Millingen, 2009).

Şekil 4.185 : Gül Camii (Azize Theodosia Kilisesi) güneydoğu-kuzeybatı kesiti (galeriden) (Millingen, 2009).

Şekil 4.186 : Gül Camii (Azize Theodosia Kilisesi) güneydoğu-kuzeybatı kesiti (Millingen, 2009).

Şekil 4.187 : Gül Camii (Azize Theodosia Kilisesi) izometrik kesiti (Millingen, 2009).

Kubbeyi taşıyan kemerlerin sivri olması Eyice'ye göre Türk döneminde yapıldığını gösterir. Türk döneminde iki yan cephe çok pencereli olarak yeniden inşa edilmiş, sağır ve oldukça basık sekizgen kasnaklı bir kubbe yapılmıştır. Güneybatı cephesinde bulunan minarenin şerefe çıkmasının barok profili 1766 depreminden sonra yapılan minarelerle benzerlik taşır (Eyice, 1994g).

Değişim

Apsisin bulunduğu güneydoğu cephesine bakıldığında günümüzde de formunu aynı şekilde koruduğu görülmektedir. 1951 yılında yapılan restorasyonda yer yer kararmalar ve bitkiler ile dolu olan cephe temizlenmiştir (Şekil 4.188, Şekil 4.189, Şekil A.68, Şekil A.69). Yapının 1938 yılında çekilmiş olan fotoğraflarıyla bugünkü durumu kıyaslandığında pencerelerdeki dışlıkların beton revzenler ile değiştirildiği gözlemlenmektedir. 20.yy'ın başında çekilmiş olan fotoğrafta pencere dışlıkları kare formdadır (Şekil 4.190, Şekil 4.191, Şekil A.70, Şekil A.71).

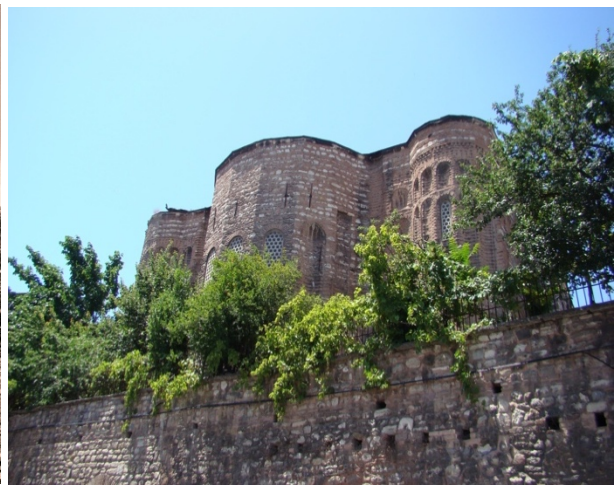
Şekil 4.188 : Gül Camii (Azize Theodosia Kilisesi)'nin güneydoğu cephesi (Porter, 20.yy başı).

Şekil 4.189 : Gül Camii (Azize Theodosia Kilisesi)'nin güneydoğu cephesi (Artamonoff, Mayıs 1938).

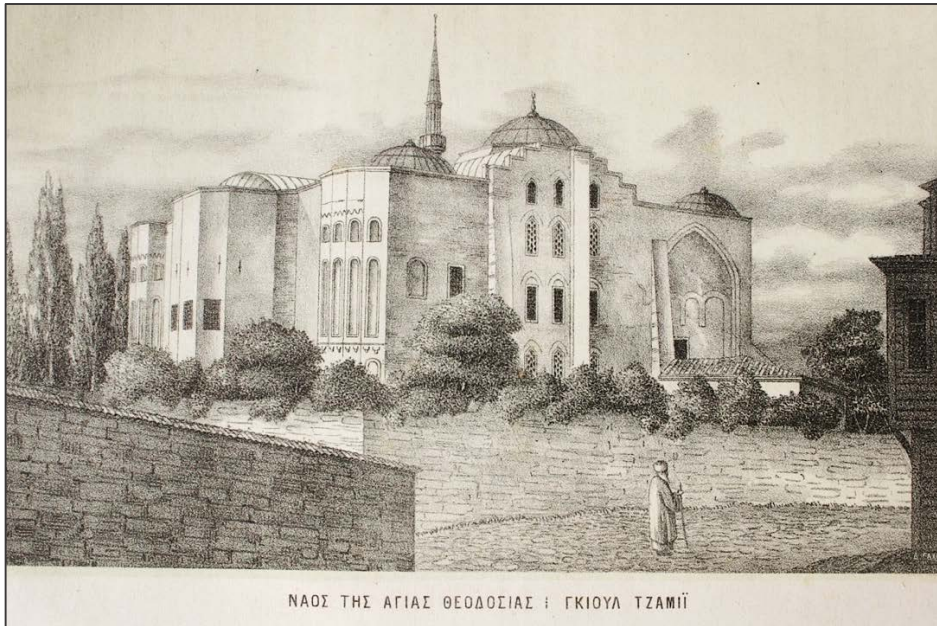
Şekil 4.190 : Gül Camii (Azize Theodosia Kilisesi)'nin restorasyonu sırasında çekilmiş bir fotoğraf (1951).

Şekil 4.191 : Gül Camii (Azize Theodosia Kilisesi)'nin güneydoğu cephesi (2013).

Galanakis'in 1877 yılında resmettiği gravüre bakıldığında apsis kısmında üç adet kare pencere bulunmaktadır. Ancak 20.yy başlarından itibaren çekilmiş olan fotoğraflarda ve günümüzde üçer adet iki sıra, üstü dairesel formlu pencere görülmektedir. Yine Galanakis'te düz olarak resmedilmiş kuzeydoğu duvarı üzerinde bir dairesel bir de dikdörtgen formlu iki adet pencere görülmektedir. Günümüzde bu kısımda alt alta iki pencere bulunmakta, bu pencereler daha büyük dairesel bir dış içerisinde yer almaktadır (Şekil 4.192, Şekil 4.193).

Kuzeydoğu cephesinin orta kısmında bulunan dört sıra pencerede belirgin bir fark bulunmamaktadır. Bu cephenin batı kısmındaki duvarda görülen sivri kemerli dış günümüzde dairesel bir formdadır. Bunların içinde yer alan üçlü dış sırası içinde bir adet kare pencere bulunmaktadır. Günümüzde bu kısımda iki sıra üçlü dış bulunmakta olup, pencere mevcut değildir. Ancak, destek payandasının doğusunda bir adet pencere görülmektedir (Şekil 4.194, Şekil 4.195, Şekil 4.196). 19.yy'da çekilmiş olan fotoğrafta net olarak gözüken güneybatı cephesindeki pencerelerin sivri kemerleri günümüzde de aynıdır. O yıllarda güneybatı cephesinin sağlam olduğu, ancak aynı yüzdeki küçük apsisin cephe kısmındaki büyük dışın boya ile belirginleştirildiği ve aslında düz olduğu görülmektedir (Şekil 4.197). Bu dışın altındaki ufak pencereler de kapalıdır. Günümüzde bu kısım belirginleştirilerek kemer halini almıştır. Olasılıkla 1894 depreminde zarar görmüş olan o kısım farklı bir taş tuğla sırasıyla onarılmıştır. Alt kısımdaki küçük pencereler günümüzde de kapalıdır.

Şekil 4.192 : Gül Camii (Azize Theodosia Kilisesi) kuzeydoğu cephesi (Galanakis, 1877).

Şekil 4.193 : Gül Camii (Azize Theodosia Kilisesi)'nin kuzeydoğu ve güneydoğu cephesi (2013).

Şekil 4.194 : Gül Camii (Azize Theodosia Kilisesi)'nin kuzeydoğu cephesi detay (2013).

Şekil 4.195 : Gül Camii (Azize Theodosia Kilisesi)'nin kuzeydoğu cephesi detay (2013).

Şekil 4.196 : Gül Camii (Azize Theodosia Kilisesi)'nin kuzeydoğu cephesi detay (2013).

Şekil 4.197 : Yapının güneybatı ve güneydoğu cepheleri (Andriomenos (1851-1929)).

Yapının güneybatı cephesinin 20.yy başında çekilmiş olan fotoğrafında pencerelerin dışlıklarının farklı olduğu daha net bir şekilde görülmektedir. Ayrıca bu kısımda günümüzde imamın kaldığı bir ek kısım bulunmaktadır. Aynı ek kısım 20.yy başındaki fotoğrafta da görülmektedir. Ancak bu kısım günümüzde daha dar olup, üzerindeki ek mevcut değildir (Şekil 4.198, Şekil 4.199, Şekil A.72, Şekil A.73).

Yapıya giriş kuzeybatı cephesinden sağlanmaktadır. Bu cephenin Eski Eserler Encümeni'nde bulunan 1940 tarihli fotoğrafında son cemaat yeri bulunmamaktadır. Günümüzde bu cephede minareyi de içine alan bir son cemaat yeri bulunmaktadır (Şekil 4.200, Şekil 4.201, Şekil A.74, Şekil A.75).

İç mekandaki bezeme ve süslemelerin önceki yıllarda çekilmiş fotoğraflarla benzerlik taşıdığı gözlemlenmiştir (Şekil 4.202, Şekil 4.203, Şekil A.76, Şekil A.77). Kuzeyde merdiven kovanının olduğu köşedeki kubbedeki bezemeler de 1912 yılında çekilmiş olan fotoğraftaki izler ile aynıdır. Bu hücrenin kuzeydoğu duvarında, kubbenin hemen altındaki üçlü pencere dizisinin ortasında bulunan pencerenin günümüzde kapatılmış olduğu, aynı sıranın altında yer alan üç pencerenin de 1912'de dışarıdan algılanmayacak şekilde kapatıldığı, ancak günümüzde açılmış oldukları gözlemlenmektedir (Şekil 4.204, Şekil 4.205, Şekil A.78, Şekil A.79).

Şekil 4.198 : Gül Camii (Azize Theodosia Kilisesi)'nin güneybatı cephesi (Porter, 20.yy başı).

Şekil 4.199 : Gül Camii (Azize Theodosia Kilisesi)'nin güneybatı cephesi (2013).

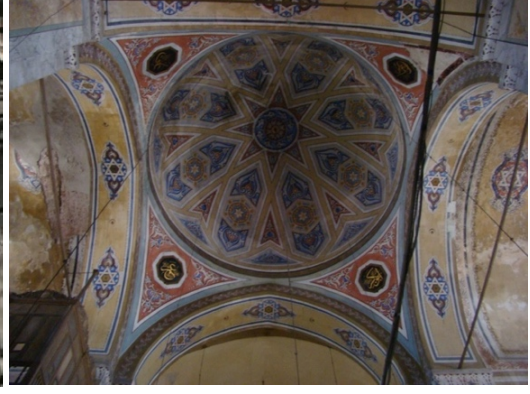
Şekil 4.200 : Gül Camii (Azize Theodosia Kilisesi)'nin kuzeybatısındaki son cemaat yeri (Encümen Arşivleri, 1940).

Şekil 4.201 : Gül Camii (Azize Theodosia Kilisesi)'nin kuzeybatısındaki son cemaat yeri (2015).

Şekil 4.202 : Gül Camii (Azize Theodosia Kilisesi) ana kubbesi (Porter, 20.yy başı).

Şekil 4.203 : Gül Camii (Azize Theodosia Kilisesi)'nin ana kubbesi (2013).

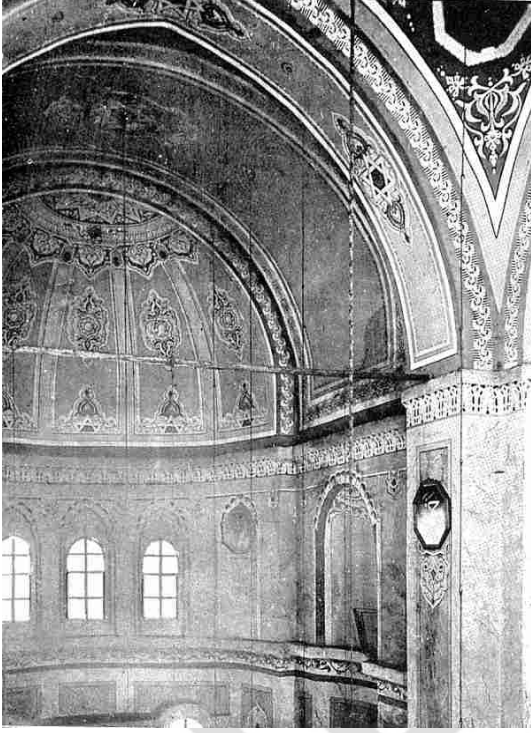
Şekil 4.204 : Gül Camii (Azize Theodosia Kilisesi)'nin kuzeyindeki köşe kubbe (1912) (Millingen, 2009).

Şekil 4.205 : Gül Camii (Azize Theodosia Kilisesi)'nin kuzeyindeki köşe kubbe (2013).

Apsis kısmının 1912 yılına ait fotoğrafında gözlemlenen duvar ve tavan bezemelerinin yerini günümüzde düz sıva almıştır. Öte yandan kubbe içi ve kemerler üzerinde bezemeler mevcuttur. Osmanlı döneminde değiştirilerek sivri hale getirilmiş kemerler günümüzde de aynı şekildedir. Apsis bölümü yerden yaklaşık bir metre yükseklikte ahşap lambri ile kaplanmıştır (Şekil 4.206, Şekil 4.207).

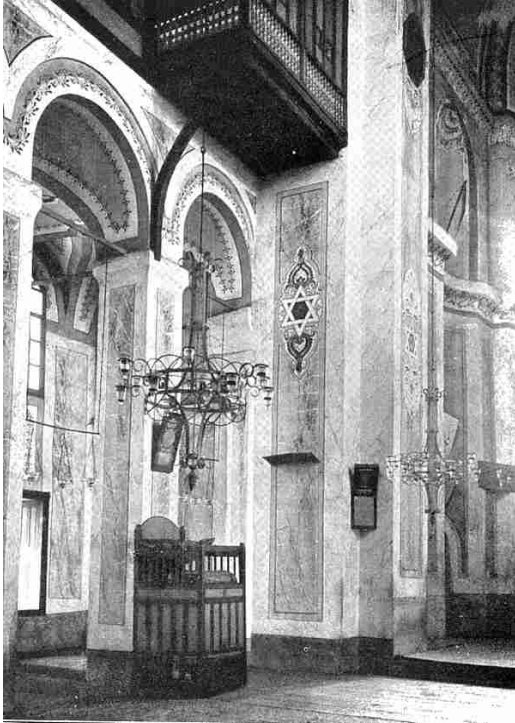
Kilisenin kuzeydoğusunun 1912 tarihli fotoğrafı ile günümüzdeki durumu karşılaştırıldığında bezemelerin aynı olduğu ve yan nefin üst galerisindeki mahfilin yerinde olduğu gözlemlenmiştir (Şekil 4.208, Şekil 4.209). Orijinal vaaz kürsüsü günümüzde de yerinde bulunmaktadır. Haçın kollarını oluşturan kısımların bezemeleri yan duvar ve tonozlarda mevcut olmakla birlikte, günümüzde apsisin yan duvarları ve payeler üzerinde bezeme bulunmamaktadır (Şekil 4.210, Şekil 4.211).

Şekil 4.206 : Gül Camii (Azize Theodosia Kilisesi)'nin ana apsisi (1912) (Millingen, 2009).

Şekil 4.207 : Gül Camii (Azize Theodosia Kilisesi)'nin ana apsisi (2013).

Şekil 4.208 : Gül Camii (Azize Theodosia Kilisesi)'nin kuzeydoğusu (1912) (Millingen, 2009).

Şekil 4.209 : Gül Camii (Azize Theodosia Kilisesi)'nin kuzeydoğusu (2015).

Şekil 4.210 : Gül Camii (Azize Theodosia Kilisesi) vaaz kürsüsü (Porter, 20.yy başı).

Şekil 4.211 : Gül Camii (Azize Theodosia Kilisesi)'nin vaaz kürsüsü (2015).

Kuzeydeki merdiven kovası 1912 yılında çekilmiş olan fotoğrafla benzerlik göstermekle birlikte, bu bölüme 2013-2015 arasında ahşap görünümlü PVC bir görevli odası eklenmiştir (Şekil 4.212, Şekil 4.213, Şekil A.80, Şekil A.81). Yapı günümüzde bakımsız durumdadır. Oldukça fazla yüzeyde sıva dökülmeleri ve yer yer derin çatlaklar mevcuttur (Şekil 4.214).

Şekil 4.212 : Gül Camii (Azize Theodosia Kilisesi)'nin kuzeydoğusundaki merdiven kovası (1912) (Millingen, 2009).

Şekil 4.213 : Gül Camii (Azize Theodosia Kilisesi)'nin kuzeydoğusundaki merdiven kovası (2015).

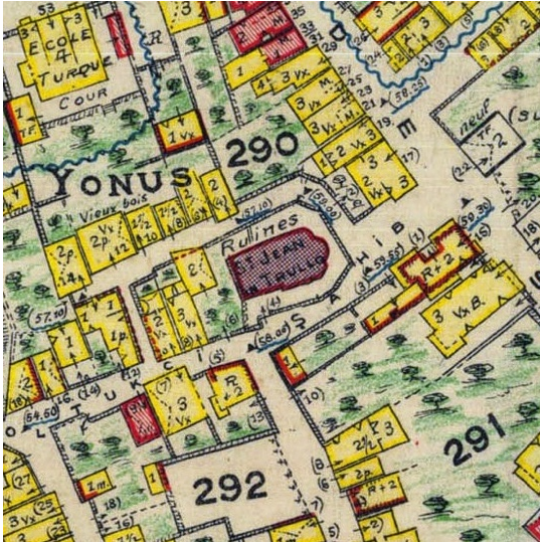

Şekil 4.214 : Gül Camii (Azize Theodosia Kilisesi)'nin kuzeydoğusundaki kemer (2013).

4.8 Hırami Ahmet Paşa Mescidi

Konum

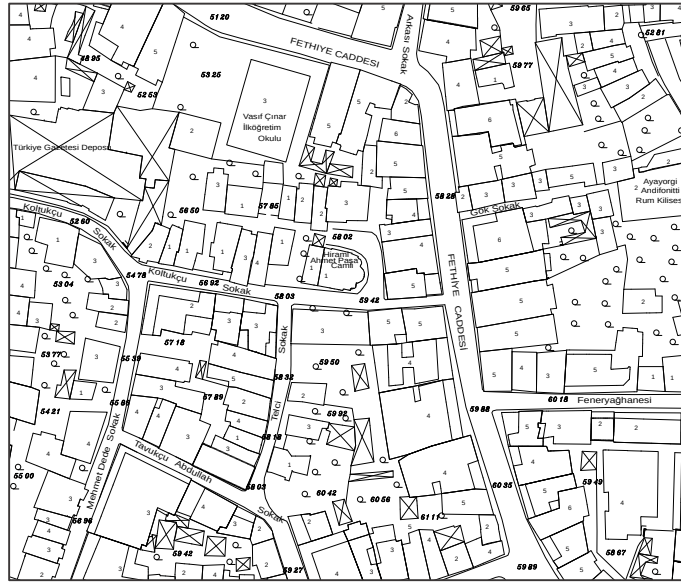
Hırami Ahmet Paşa Mescidi Fatih İlçesi Çarşamba Sırtı'nda Fethiye Cad. Koltukçu Sokak üzerindedir (Şekil 4.215, Şekil 4.216, Şekil 4.217).

Şekil 4.215 : Hırami Ahmet Paşa Mescidi'nin 1929 yılındaki konumu (Pervititch, 2001).

Şekil 4.216 : Hırami Ahmet Paşa Mescidi'nin 1913-14 yıllarındaki konumu (Alman Mavileri, 2006).

Şekil 4.217 : Hırami Ahmet Paşa Mescidi'nin günümüzdeki konumu (Hali Hazır Harita, 2014).

Tarihçe

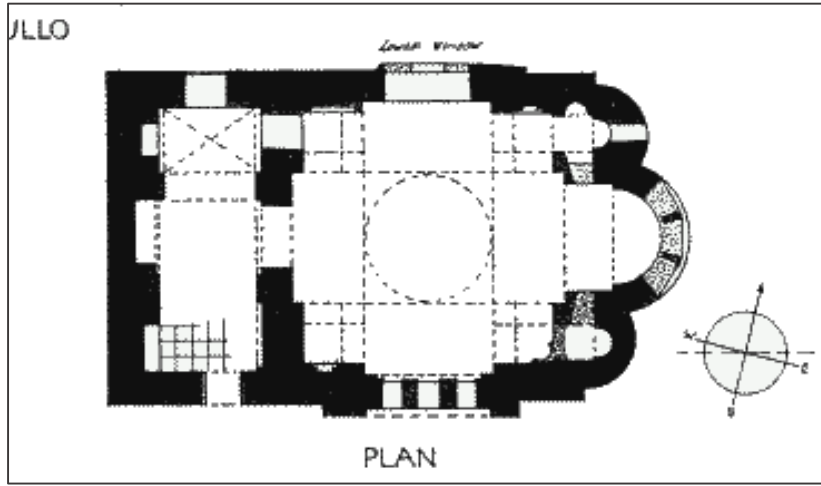
Bizans dönemindeki adı ve yapım tarihi bilinmeyen bu kilisenin mimarisi bakımından 12.yy'da inşa edilmiş olabileceği tahmin edilmektedir (Freely-Çakmak, 2004). Patrikhane 1455 yılında Pammakaristos Manastırı'na taşındığında bu bina rahibelere tahsis edilerek bir manastır kilisesi olmuştur (Eyice, 1994h).

Yakınındaki Pammakaristos Manastırı (Fethiye Camii ve Müzesi) (1587-88) camiye çevrilirken bu küçük kilise de Yeniçeri Ağası Hırami Ahmet Paşa tarafından camiye çevrilmiştir (Mülller Wiener, 2007). Kilise 1966-1968 yıllarında Vakıflar İdaresi tarafından restore edilerek ibadete açılmıştır (Eyice, 1994h).

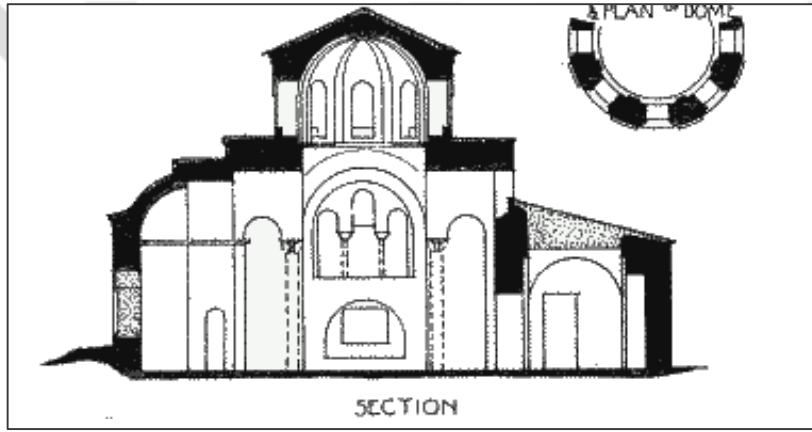
Tanım

Hırami Ahmet Paşa Mescidi kapalı haç planlı yapı tipindedir. Kilisenin ufak bir narteksi sekiz pencereli bir kasnak tarafından taşınan basık bir kubbesi vardır (Şekil 4.218, Şekil 4.219). Haçın kolları beşik tonozlarla örtülmüştür.

Yapı 16.yy'da camiye çevrilirken kubbeyi taşıyan sütunlar kaldırılmış ve binanın örtü sistemi uçları yan duvarlara saplanan kalın ağaç kirişlere oturtulmuştur (Eyice, 1994h). Bu dönemde bir çok pencere duvar örülerek kapatılmış, narteksin güney duvarına bir kapı açılmıştır (Kırımtayf, 2001). 1960'lı yıllarda yapılan restorasyonda o döneme kadar eksik olan dört sütun ve sütun başlıkları yeniden yerlerine yerleştirmiştir. Sütun başlıklarının kaynağı bilinmemekle birlikte kubbenin o döneme kadar bu destekler olmadan ayakta kalması şaşırtıcıdır.

Şekil 4.218 : Hırami Ahmet Paşa Mescidi planı (Millingen, 2009).

Şekil 4.219 : Hırami Ahmet Paşa Mescidi doğu-batı kesiti (Millingen, 2009).

Değişim

Kilisenin güney cephesinin 1936 tarihindeki durumu ile günümüzdeki hali karşılaştırıldığında bu cephenin oldukça değiştiği gözlemlenmektedir. Bu cephe üzerinde bulunan niteliksiz son cemaat yeri narteksin yan duvarına kadar uzanmakta, yapıya giriş buradan sağlanmaktadır.

Yapı, 1960'lı yıllarda onarıldığında kubbe kasnağındaki kapalı olan pencereler açılmış, tüm pencerelerin üzerine badem şeklinde beton revzen takılmıştır. Günümüzde bu dışlıkların üzerinde sineklik bulunmaktadır. Ayrıca kubbe kasnağındaki sıva da kaldırılmıştır (Şekil 4.220, Şekil 4.221, Şekil A.82, Şekil 4.83). 1936 tarihli fotoğrafta bulunan iki adet pencere günümüzde değişmiş durumdadır. Üst pencere günümüzde iki adet kısa sütunla kemere kadar uzanan üç pencereye bölünmüştür. Alttaki büyük pencere ise küçültülmüş olup üzerinde demir parmaklık

bulunmaktadır (Şekil 4.222). 1912 yılında narteksin güneybatı köşesinde ahşap bir minare bulunmaktaysa da, günümüzde böyle bir minare mevcut değildir (Şekil 4.223).

Şekil 4.220 : Hırami Ahmet Paşa Mescidi'nin güney cephesi (Artamonoff, Mart 1936).

Şekil 4.221 : Hırami Ahmet Paşa Mescidi'nin güney cephesi (2015).

Şekil 4.222 : Hırami Ahmet Paşa Mescidi'nin doğu cephesindeki cami girişi (2015).

Şekil 4.223 : Hırami Ahmet Paşa Mescidi'nin güneybatıdaki minare (1912) (Millingen, 2009).

Yapının apsis kısmının 1936 yılındaki hali ile günümüzdeki durum karşılaştırıldığında apsis üzerindeki pencerelerin açıldığı ve apsis üzerine farklı yükseklikte iki adet kemer eklendiği görülmektedir. Günümüzde bu pencerelerde PVC doğrama kullanılmış, pencerelere demir parmaklıklar takılmıştır (Şekil 4.224, Şekil 4.225, Şekil 4.226, Şekil A.84, Şekil 4.85). Ayrıca kubbe kasağı üzerindeki pencereler de açılmıştır. Yan apsisler ve yapının güney duvarında taş tuğla sıraları ile bütünleme yapılmıştır.

Galanakis'in 1877 tarihli gravüründe yapının yüksek bir avlu duvarı içerisinde bulunduğu görülmektedir. Gravürde apsis pencereleri kapalı olarak resmedilmiştir. Kubbe üzerinde bulunan pencerelerden sadece doğuya bakan pencere açıktır ve güney cephesinde dairesel niş içinde küçük bir pencere bulunmaktadır. Ayrıca haçın kollarını oluşturan kısımların beşik çatıları daha yüksektir. Günümüzde ana apsis kısmındaki üstteki çift sıra kemerler daireseldir (Şekil 4.227).

Şekil 4.224 : Hırami Ahmet Paşa Mescidi'nin apsisi (Artamonoff, Mart 1936).

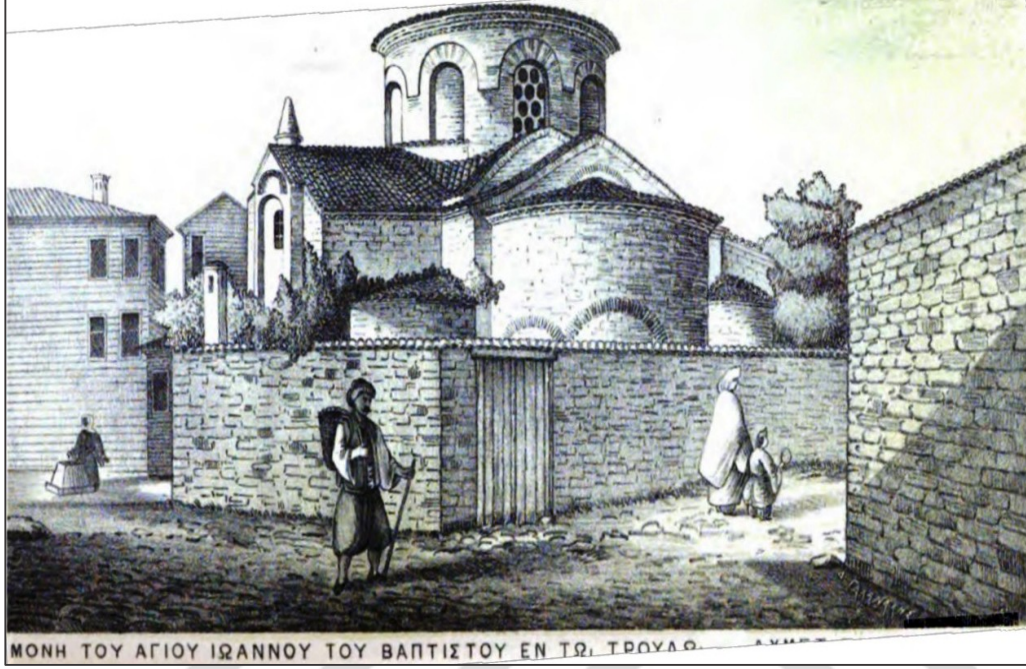
Şekil 4.225 : Hırami Ahmet Paşa Mescidi'nin apsisi restorasyon sırasında (Dumbarton Oaks, 1960).

Şekil 4.226 : Hırami Ahmet Paşa Mescidi'nin apsisi (2015).

Yapının iç kısmı kubbe kasnağı hariç sıvasız durumdadır. Naos'un güney duvarındaki dar bir kemer bir bölme ile kapatılarak burada bir mekan oluşturulmuştur. 1957 yılında çekilmiş olan fotoğrafta Osmanlı döneminde kaldırılmış olan sütunlardan birinin yeri görülmektedir. Kaldırılan sütunların yerine kubbeyi destekleyen ahşap hatıllar yerleştirilmiştir (Şekil 4.228, Şekil 4.229, Şekil A.86, Şekil 4.87).

60'lı yıllarda yapılan onarımda bu kısımlara yeni dört adet sütun yerleştirilmiştir (Şekil 4.229). Bu sütunlar birirlerine ve yakınlarındaki duvarlara metal gergilerle bağlanmıştır. Kubbe kasnağı üzerindeki bezemeler korunmuştur (Şekil 4.231, Şekil 4.232, Şekil A.88, Şekil 4.89).

Şekil 4.227 : Hırami Ahmet Paşa Mescidi'nin doğu cephesi (Galanakis, 1877).

Şekil 4.228 : Hırami Ahmet Paşa Mescidi'nin kuzeybatısındaki yan apsis (Dumbarton Oaks, 1957).

Şekil 4.229 : Hırami Ahmet Paşa Mescidi'nin kuzeybatısındaki yan apsis (Andrew Gould, 2012).

Şekil 4.230 : Hırami Ahmet Paşa Mescidi'nin apsisi (Andrew Gould, 2012).

Şekil 4.231 : Hırami Ahmet Paşa Mescidi'nin kubbesi (Mathews, 1968-73).

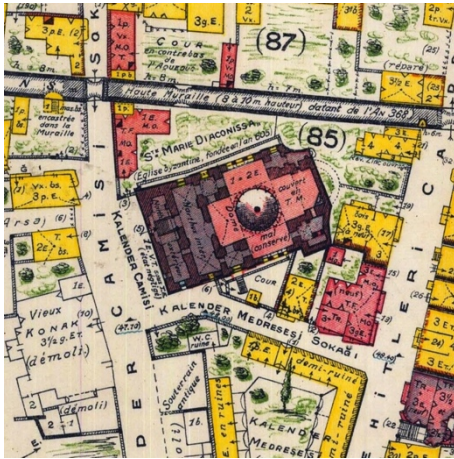

Şekil 4.232 : Hırami Ahmet Paşa Mescidi'nin kubbesi (Sinan Doğan, 2010).

4.9 Kalenderhane Camii (Kyriotissa Meryem Kilisesi)

Konum

Kalenderhane Camii (Kyriotissa Meryem Kilisesi) İstanbul'un Fatih İlçesi'nde, Vezneciler semti 16 Mart Şehitleri Caddesi üzerinde Vezneciler Kız Yurdunun yanında bulunur (Şekil 4.233, Şekil 4.234, Şekil 4.235).

Şekil 4.235 : Kalenderhane Camii (Kyriotissa Meryem Kilisesi)’nin günümüzdeki konumu
(Hali Hazır Harita, 2014).

Tarihçe

Kalenderhane Camii (Kyriotissa Meryem Kilisesi) yaklaşık 1200 yılında, tarihleri MS 400 yılına kadar geriye giden daha erken başka binaların üzerine inşa edilmiştir. Bunlar 1966-78 yılları arasında yapının restorasyonundan sorumlu olan Doğan Kuban ve Cecil Strike'a göre Valens Kemerli'ne komşu bir hamam, erken Bizans dönemi bir kilise (Kuzey Kilisesi) ve daha eski bir döneme ait bir kilisedir (Bema Kilisesi)

(Freely-Çakmak, 2004). Haçlı istilasından sonra yapının iç narteks ve naos girişlerinin yan açıklıkları kapatılmış, yan nefleri yıkılmıştır (Kuban, 1994).

15.yy'da 2. Mehmet tarafından camiye çevrilen yapıya 1747 yılında yeni bir mihrap, bir minber ve bir de mahfil yaptırılmıştır (Mülller Wiener, 2007). 18.yy'a kadar zaviye olarak kullanılan yapı bu tarihlerde camiye çevrilirken yapının apsis bölümü yıkılmış, bu bölümü kapatan duvarın üzerine bir mihrap inşa edilmiş, naosun güney batısındaki küçük odanın duvarları doldurularak üzerine bir minare eklenmiştir (Kuban, 1994).

Kilise 19.yy'da bir yangın geçirmiş, sonrasında 1854'te yapılan tamiratta yapının bir çok mimari özelliği ortadan kaldırılmıştır. Naosla yan nefler arasındaki antik sütunlu geçit bir duvarla doldurulmuş, eski narteksin üzeri kiremit bir çatı ile örtülmüş, kilisenin giriş kemeri yıkılarak yol kotunda yeni bir giriş yapılmış, bütün cepheler sıva ile kaplanmıştır. Caminin kubbesinin dalgalı saçağı harç ile doldurulmuş, çatıdaki tonozların arası toprakla doldurularak kiremit bir çatı yapılmıştır (Kuban, 1994).

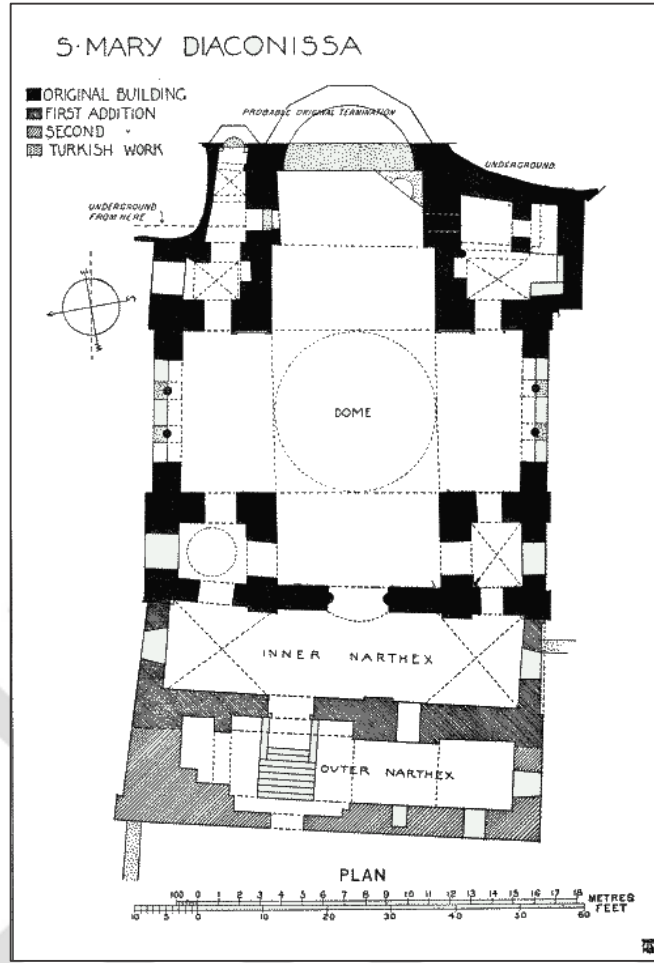
Kalenderhane Camii (Kyriotissa Meryem Kilisesi)'nin minaresi 1928 yılında hasar görmüş, 1930 yılında bitişiğindeki medrese yıkılmıştır. Yapının yakınına inşa edilen büyük öğrenci yurduyla beraber 1955 yılında yapının çevresi tamamen değişmiştir. (Mülller Wiener, 2007). Kilise 1966-78 yılları arasında Cecil Striker ve Doğan Kuban'ın kazı ve restorasyon çalışmaları ile yeniden cami olarak ibadete açılmıştır (Freely-Çakmak, 2004).

1966-78 yılları arasında yapılan restorasyonda yapının mermer kaplaması tamamlanmış, 18.yy mihrabı restore edilmiş, yan neflere açılan üçlü kemerler ve başlıkları onarılmış, cami cepheleri restore edilerek geç dönemde yapılan sıva kaldırılmıştır. Caminin özgün giriş kotuna dışardan inilerek kemeri restore edilmiş, yıkılan minare de tekrar yapılmıştır (Kuban, 1994).

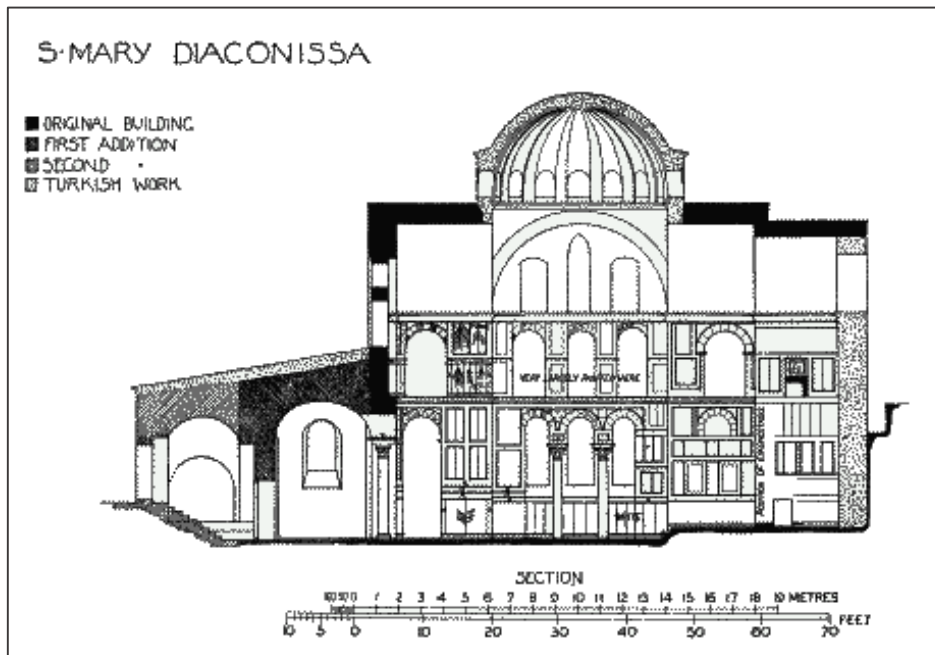
Tanım

Kalenderhane Camii (Kyriotissa Meryem Kilisesi) merkezde bir kubbesi bulunan ve haçın kolları beşik tonozla örtülü, kapalı yunan haçı tipi planlı bir yapıdır (Şekil 4.236, Şekil 4.237)

On altı pencereli kubbe ve kasnağı orjinal yapının parçası olup, pencere kemerlerinin üzerindeki saçak hattı dalgalıdır (Freely-Çakmak, 2004). Günümüzde yapıda iki adet narteks bölümü ve düz bir apsis bulunmaktadır.

Şekil 4.236 : Kalenderhane Camii (Kyriotissa Meryem Kilisesi) planı (Millingen, 2009).

Şekil 4.237 : Kalenderhane Camii (Kyriotissa Meryem Kilisesi) doğu-batı kesiti (Millingen, 2009).

Değişim

Kalenderhane Camii (Kyriotissa Meryem Kilisesi)'nin 1912 yılında kuzeybatı tarafından çekilmiş olan fotoğraf ile günümüzdeki durumu karşılaştırıldığında o yıllarda kubbe saçak hattının düz olduğu ve caminin güneybatı tarafında kısa bir minaresinin olduğu görülür (Şekil 4.238). Bu minare 1928 yılında zarar görmüş olduğundan 1935 yılında çekilen fotoğrafta onarım görmektedir. Minarenin yıkılmadan evvel daha kısa bir külahı bulunmaktadır. Bugün ise külah sivri ve yüksektir.

1935 yılında üç kırma çatılı olan iç ve dış narteks bölümleri günümüzde kademeli düz bir çatı örtüsüne sahiptir. On altı pencereli kubbe, günümüzde dalgalı bir saçağa sahiptir. Haçın kollarını oluşturan kısımlar 1935 yılında beşik çatılıken, günümüzde tonoz örtülüdür. Kemer altındaki dairesel küçük pencere de günümüzde kapalıdır. Ayrıca kuzeydeki hücrenin üst örtüsü ve cephedeki dış de günümüzde düzleştirilmiş durumdadır (Şekil 4.239, Şekil 4.240, Şekil A.90, Şekil A.91).

Şekil 4.238 : Kalenderhane Camii (Kyriotissa Meryem Kilisesi)'nin kuzeybatısı (1912)
(Millingen, 2009).

Şekil 4.239 : Kalenderhane Camii (Kyriotissa Meryem Kilisesi)'nin batı cephesi (Artamonoff, Haziran 1935).

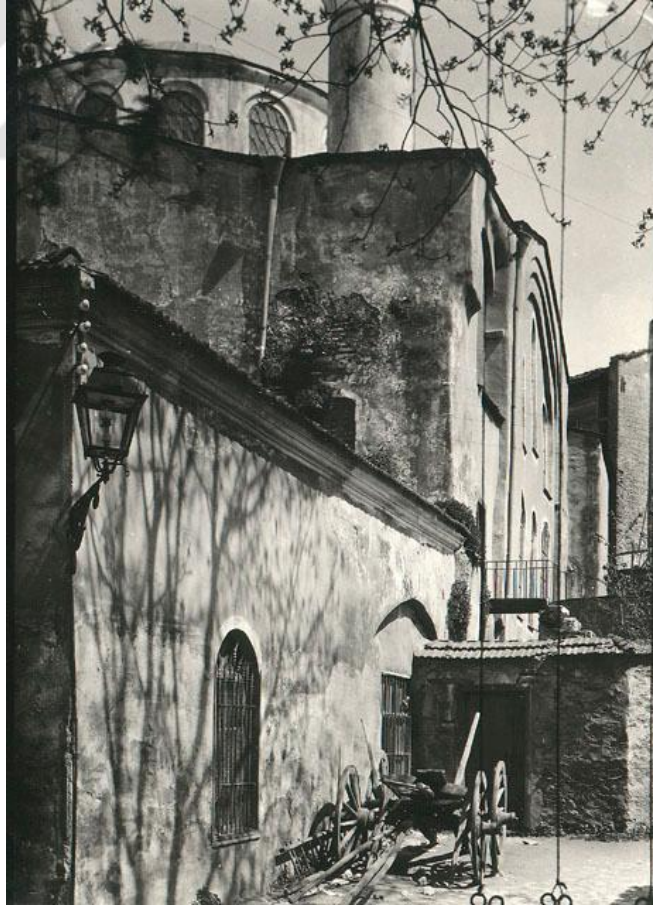
Şekil 4.240 : Kalenderhane Camii (Kyriotissa Meryem Kilisesi)'nin batı cephesi (2013).

Galanakis'in yapının batı ve güney cephelerini resmettiği 1877 tarihli gravüründe haçın kollarını oluşturan tonozların üst örtüsü önceki yıllarda olduğu gibi beşik çatılı olarak görülmektedir. Bunun altındaki pencerelerin içinde bulunduğu dairesel kemer gravürde tamamen açık olarak resmedilmiştir (Şekil 4.241). Bu dışın yanlarında bulunan kapalı nişler gravürde görülmemektedir. Ayrıca iç ve dış narteksin üst örtüsü günümüzde olduğu gibi iki kademeli değil, tek eğimli tek bir çatı örtüsüne sahiptir. Gravürde dış narteksin güney tarafında kapatılmış bir kapı görülmekte, kuzey tarafında ise yapıya girişin sağlandığı üzerinde sundurma olan bir kapı görülmektedir. Günümüzde yapıya giriş yine bu duvar üzerinde bulunan ortadaki bir kapıdan sağlanmaktadır. Gravürde kubbe üzerindeki pencerelerden bir tanesinin kapatılmış olduğu görülmektedir.

Güney cephesinde ise haçın kollarını oluşturan kısımda iki adet pencere resmedilmiştir. Günümüzde bu kısımda altı adet pencere bulunmaktadır. Gravürde iç nartekste sivri kemerli büyük bir dış, dış nartekste ise küçük dikdörtgen bir pencere görülmektedir. Günümüzde ise dış nartekste uzun dairesel kemerli bir pencere, iç nartekste ise içinde penceresi olan dairesel kemerli büyük bir niş bulunmaktadır. Porter'in 20.yy başında çekilmiş olan fotoğrafında dış nartekste ki pencere günümüzdeki gibidir. İç nartekste ki büyük dış daha sivri, içindeki pencere ise dikdörtgendir (Şekil 4.242). Galanakis'in gravüründe de görülen ek yapı daha geride durmaktadır. Ayrıca bu kısmın üst örtüsü gravürün çizildiği dönemden sonra değişmiş olduğundan saçak düzdür.

Şekil 4.241 : Kalenderhane Camii (Kyriotissa Meryem Kilisesi)’nin batı cephesi (Galanakis, 1877).

Şekil 4.242 : Kalenderhane Camii (Kyriotissa Meryem Kilisesi)’nin güney cephesi (Porter, 20.yy başı).

Güney cephesine bakıldığında, bu kısımda da haçın kollarını oluşturan kısmın tonoz örtüsünün ortaya çıkartıldığı, naosun güney batısındaki (üzerinde minare olan) hücrenin kiremit çatısının günümüzde dairesel bir şekilde olduğu görülmektedir (Şekil 4.243, Şekil 4.244, Şekil A.92, Şekil A.93). Bu cephedeki kemerde belirgin bir çökme göze çarpmaktadır (Şekil 4.245).

Şekil 4.243 : Kalenderhane Camii (Kyriotissa Meryem Kilisesi)'nin güney cephesi (Artamonoff, Mayıs 1937).

Şekil 4.244 : Kalenderhane Camii (Kyriotissa Meryem Kilisesi)'nin güney cephesi (2013).

Şekil 4.245 : Kalenderhane Camii (Kyriotissa Meryem Kilisesi)'nin güney cephesindeki kemerdeki çökme (2015)

1935 yılındaki fotoğraflarda görülen kubbe pencerelerindeki badem şekilli dışlıklar günümüzde kare beton revzen ile değiştirilmiştir. Son restorasyonda iç narteks ve dış narteksin eksik olan duvar örgüleri tuğla ile bütünlenmiştir (Şekil 4.246)

Şekil 4.246 : Kalenderhane Camii (Kyriotissa Meryem Kilisesi)'nin iç ve dış narteksin bütünlemiş üst duvarı (2015).

Kilisenin iç kısmında tüm kemer, tonoz ve pandantifler günümüzde bezemesiz ve sıvasızdır. 1903 yılında çekilmiş olan fotoğrafta minber üzerinde bezemeler görülmektedir. Ayrıca apsisin alt kotlarında muhtemelen ikonaların resmedilmiş olduğu dikdörtgen kısımlar mevcuttur. 1937 yılındaki fotoğrafta ise bu kısımlar ve minber beyaz sıvalıdır. Her iki dönemde çekilmiş olan fotoğraflar ile günümüzdeki durum karşılaştırılıp apsis bölümündeki değişime bakıldığında pencerelerin ve Türk dönemi bezemelerinin korunduğu görülür (Şekil 4.247, Şekil 4.248, Şekil 4.249 Şekil A.94, Şekil A.95). Apsis bölümündeki pembe renkte sıva ve marmara mermerinden silmesinin 70'li yıllarda yapılan restorasyondan daha sonraki bir dönemde eklendiği düşünülmektedir.

Apsisin kuzey tarafındaki yan apsisin iç duvarlarına bakıldığında 1930'lu yıllarda açık olan kemerin günümüzde örülmüş olduğu görülür. Vaaz kürsüsü kaldırılarak bu kısma kemerli başka bir kapı eklenmiş ve bu kapı da örülmüştür (Şekil 4.250, Şekil

4.251, Şekil A.96, Şekil A.97). Ayrıca bugün pembe bir sıva ile kapatılmış bazı duvarlarda yer yer mermer kaplamaların olduğu da eski fotoğraflarda gözlemlenmektedir.

Yapının güney iç duvarının 20.yy başında çekilmiş olan fotoğrafı ile günümüzdeki durumu karşılaştırıldığında, pencerelerin yatayda sütunlara kadar, düşeyde ise zeminden yaklaşık 70 cm yüksekliğe kadar büyütülmüş oldukları gözlemlenmektedir. Ayrıca pencere çerçeveleri de değişmiştir. Bu pencerelerin alt kısımlarında görülen mermer kaplamalı alanlar günümüzde pembe renkli sıvalıdır (Şekil 4.252, Şekil 4.253, Şekil A.98, Şekil A.99).

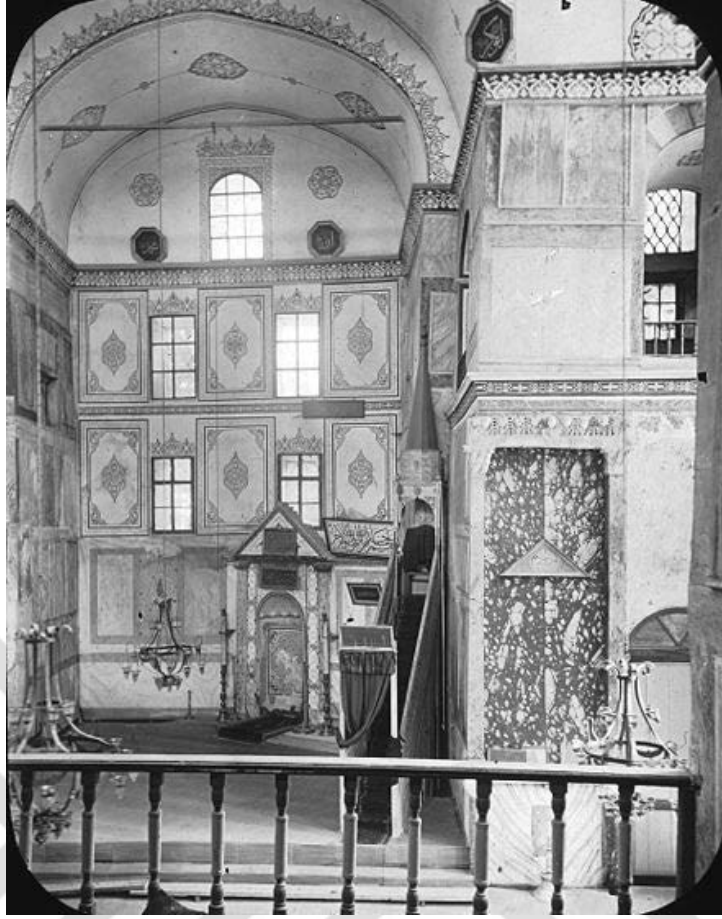
Porter'ın 20.yy başında çekmiş olduğu fotoğrafta naosun batı kısmında, iç nartekse geçişin sağ ve sol tarafında iki adet ahşap galeri görülmektedir. Bu galerilerden kuzeydekinden başka bir merdiven ile köşede bulunan yan odacığın üstüne çıkılmaktadır. Bu kısım hanımlar için namaz alanı olarak kullanılmış olmalıdır. Günümüzde bu galeriler mevcut değildir. Naos ve iç narteks arasındaki duvarda üst kotlarda büyük kemerin iki yanında bulunan kısa sütunlar önceki yıllarda çekilmiş olan fotoğraflarda görülmemektedir (Şekil 4.254, Şekil 4.255, Şekil A.100, Şekil A.101).

Şekil 4.247 : Kalenderhane Camii
(Kyriotissa Meryem Kilisesi)'nin apsisi
(Artamonoff, Mayıs 1937).

Şekil 4.248 : Kalenderhane Camii
(Kyriotissa Meryem Kilisesi)'nin apsisi
(2013).

Şekil 4.249 : Kalenderhane Camii (Kyriotissa Meryem Kilisesi)’nin apsisi (Brooklyn Müze Arşivi, 1903).

Şekil 4.250 : Kalenderhane Camii (Kyriotissa Meryem Kilisesi)’nin kuzeydoğu yönüne bakış (Artamonoff, Mayıs 1937).

Şekil 4.251: Kalenderhane Camii (Kyriotissa Meryem Kilisesi)’nin kuzeydoğu yönüne bakış (2013).

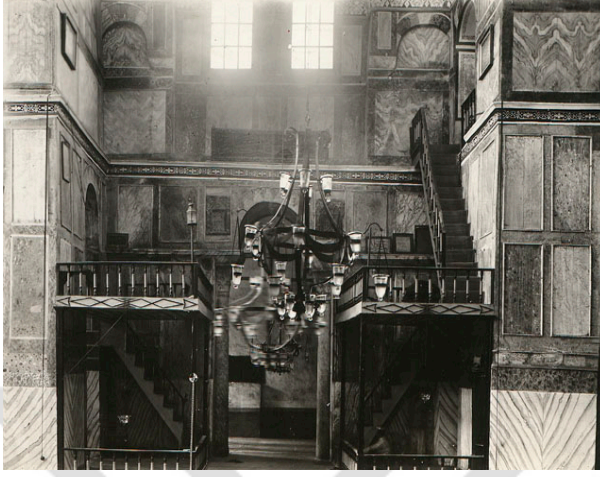
Şekil 4.252 : Kalenderhane Camii
(Kyriotissa Meryem Kilisesi)'nin güney iç
duvarı (Porter, 20.yy başı).

Şekil 4.253 : Kalenderhane Camii
(Kyriotissa Meryem Kilisesi)'nin güney iç
duvarı (2016).

Kubbenin 1937 yılındaki fotoğrafıyla günümüzdeki durumu karşılaştırıldığında pencerelerin içliklerinin günümüzde mevcut olmadıkları görülmektedir. Kubbe üzerindeki bezemeler aslına uygun olarak restore edilmiş olup, günümüzde de mevcuttur (Şekil 4.256, Şekil 4.257).

Yapının restorasyon çalışmaları sırasında çekilmiş olan fotoğraflarda iç ve dış nartekste yapılan kazı çalışmaları da görülmektedir. Dış narteks üç yüksek basamak (tahmini 80 cm) kadar kazılmıştır. Günümüzde dış narteksin kuzey kısmı depo olarak, güney kısmı ise imam odası olarak kullanılmak üzere kapatılmıştır. Bu kısmın kemer örgüsü, kapı üzerinde bulunan mozaikli kısım ve sütun başlıkları hariç sıvalıdır (Şekil 4.258, Şekil 4.259). İç narteksin zemininde de 1970'li yıllarda kazı yapıldığı, o yıllarda çekilmiş olan fotoğraftan anlaşılmaktadır. Bu bölüm günümüzde tamamen sıvalı durumdadır (Şekil 4.260, Şekil 4.261).

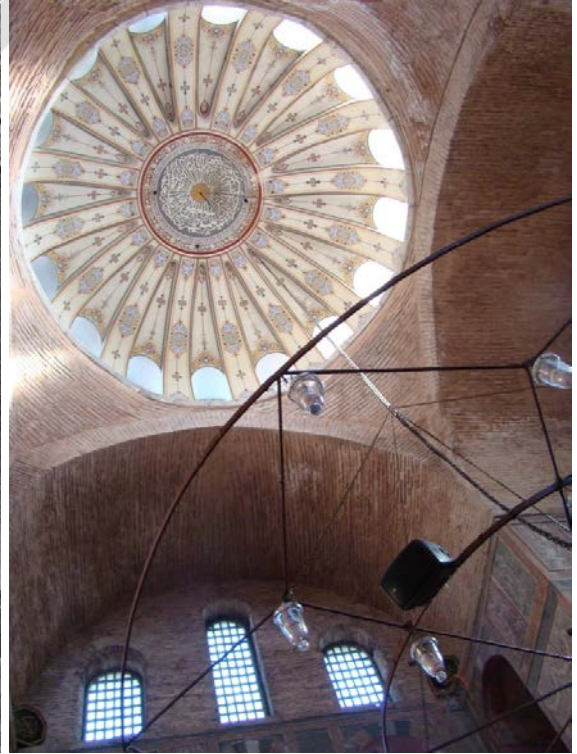
Şekil 4.254 : Kalenderhane Camii (Kyriotissa Meryem Kilisesi)'nin naosunun batısı (Porter, 20.yy).

Şekil 4.255 : Kalenderhane Camii (Kyriotissa Meryem Kilisesi)'nin naosunun batısı (2016).

Şekil 4.256 : Kalenderhane Camii (Kyriotissa Meryem Kilisesi)'nin kubbesi (Artamonoff, 1937).

Şekil 4.257 : Kalenderhane Camii (Kyriotissa Meryem Kilisesi)'nin kubbesi (2013).

Şekil 4.258 : Kalenderhane Camii (Kyriotissa Meryem Kilisesi)'nin dış nartekşi (Mathews, 1968-73).

Şekil 4.259 : Kalenderhane Camii (Kyriotissa Meryem Kilisesi)'nin dış nartekşi (2016).

Şekil 4.260 : Kalenderhane Camii (Kyriotissa Meryem Kilisesi)'nin iç nartekşi (Mathews, 1968-73).

Şekil 4.261 : Kalenderhane Camii (Kyriotissa Meryem Kilisesi)'nin iç nartekşi (2016).

4.10 Kariye Müzesi (Khora Manastırı Kilisesi)

Konum

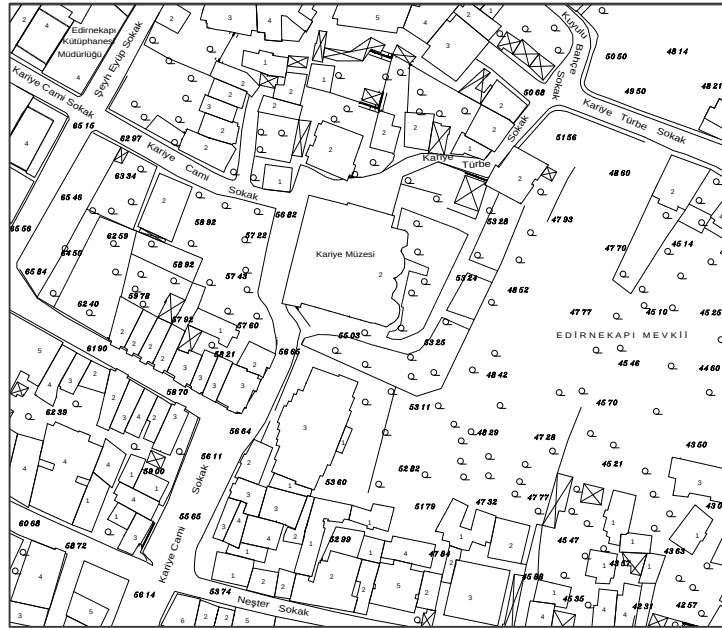
Kariye Müzesi (Khora Manastırı Kilisesi) Edirnekapı Semti'nde Kariye-i Atık Mahallesi Kariye Camii Sokak'ta bulunmaktadır (Şekil 4.262, Şekil 4.263, Şekil 4.264).

Şekil 4.262 : Kariye Müzesi (Khora Manastırı Kilisesi)'nin 1929 yılındaki konumu (Pervititch, 2001).

Şekil 4.263 : Kariye Müzesi (Khora Manastırı Kilisesi)'nin 1913-14 yıllarındaki konumu (Alman Mavileri, 2006).

Şekil 4.264 : Kariye Müzesi (Khora Manastırı Kilisesi)'nin günümüzdeki konumu (Hali Hazır Harita, 2014).

Tarihçe

Atik Ali Paşa Camii olarak da bilinen Kariye Müzesi'nin (Khora Manastırı Kilisesi) 11.yy'da yapılan ilk bölümü kiborion planlıdır (Kırımtayıf, 2001). Bu kısım, önceki bir yapının temel kalıntıları üzerine inşa edilmiş bir narteks ve onu takip eden bir ara mekandan oluşmuştur. (Eyice, 1994i).

12.yy'da kilisenin kubbesi ve doğu kısmı değiştirilerek güney kısmına parekklesion yapılmıştır. 13.yy'da harap halde bulunan yapının kubbesi bu dönemde yeniden yapılmış ve iç ve dış narteks, parekklesion ve iki katlı bir kuzey kanat eklenerek yapı genişletilmiştir (Mülller Wiener, 2007).

16.yy başında Hadım Atik Ali Paşa tarafından camiye çevrilen kilisenin bazı mozaikleri yok edilmiş, bazılarının da üzeri sıvanmıştır (Mülller Wiener, 2007). Osmanlı Dönemi'nde binanın güneybatısındaki çan kulesinin yerine minare yapılmış ve eksonarteksin kemerli geçitleri kapatılmıştır (Freely-Çakmak, 2004).

1766 depremi ardından tamir edilen yapının 19.yy fotoğraflarında ve Galanakis ve Presle-Blanchet'in gravürlerinde batı cephesinin kemerli olduğu görülür. Kariye Müzesi'nin (Khora Manastırı Kilisesi) cephesindeki bu değişiklik Eyice'ye göre 1876 yılından sonra gerçekleşmiş olmalıdır. 1876, 1903 ve 1926 yıllarında yapı çeşitli tamiratlar geçirmiştir (Mülller Wiener, 2007).

1948-58 yıllarında Amerikan Bizans Enstitüsü kalan mozaik ve freskoları ortaya çıkarmış ve kapsamlı bir restorasyon sonucunda kilisesinin özgün yapısını belirlemiştir (Freely-Çakmak, 2004). 1948 yılı itibarıyla Ayasofya Müzesi'nin yönetimine dahil edilen yapı günümüzde de müze olarak hizmet vermektedir. Kariye Müzesi'nin (Khora Manastırı Kilisesi) 2013 yılında başlamış olan restorasyonu, halen devam etmektedir.

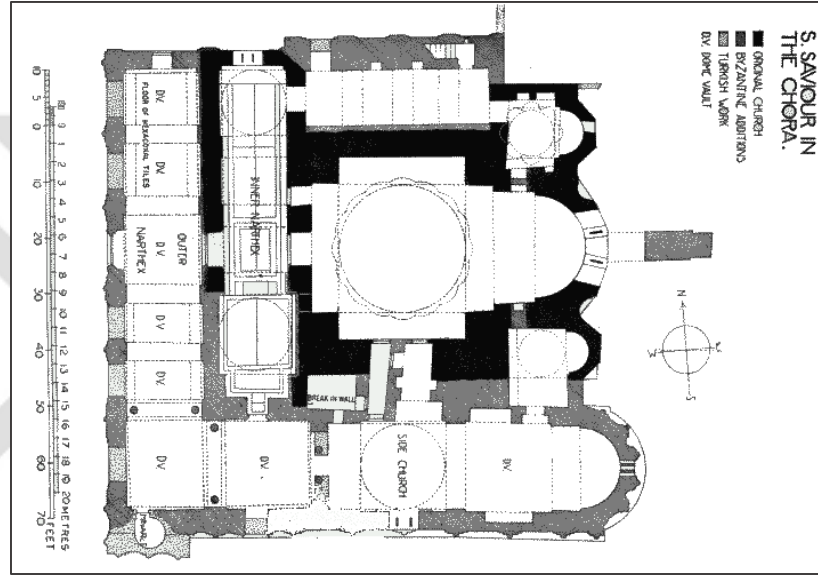
Tanım

Kariye Müzesi (Khora Manastırı Kilisesi) narteksi olan kiborion planlı bir ana kilisenin etrafında bulunan bir dış narteks, iki katlı bir yan nef ve parekklesion bölümlerinden oluşur (Şekil 4.265, Şekil 4.266, Şekil 4.267, Şekil 4.268, Şekil 4.269, Şekil 4. 270).

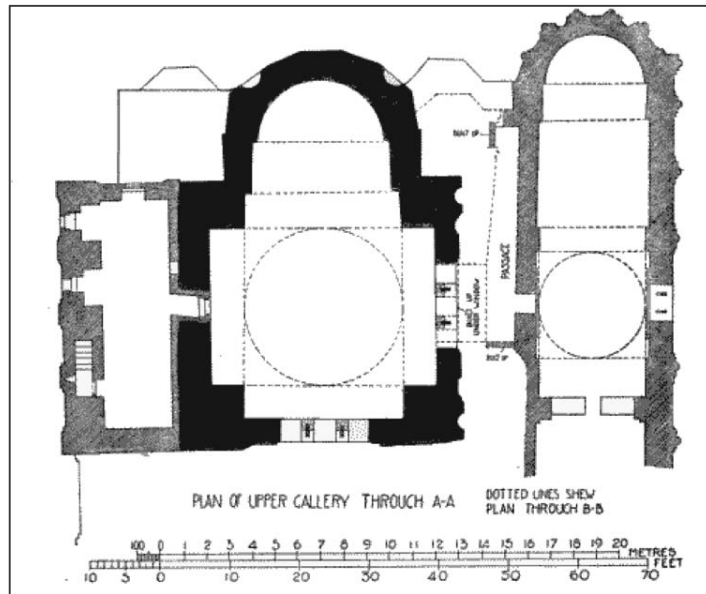
Naosun üzerini örten on altı dilimli üzeri sıvalı ahşap ana kubbe Türk dönemine ait olup kasnağı özgündür (14.yy) (Freely-Çakmak, 2004). Büyük kubbe dört kemerle

masif köşe payelerine oturtulmuştur. Apsis bölümünün iki yanındaki hücrelerin de üzerlerinde birer küçük kubbe bulunur. İç narteksi aydınlatmak için kuzey ve güney uçlarında on altı dilimli ve yirmi dört dilimli iki kubbe daha vardır. Apsis bölümü son Bizans döneminde büyük bir destek payandası ile dışarıdan desteklenmiştir (Eyice, 1994i).

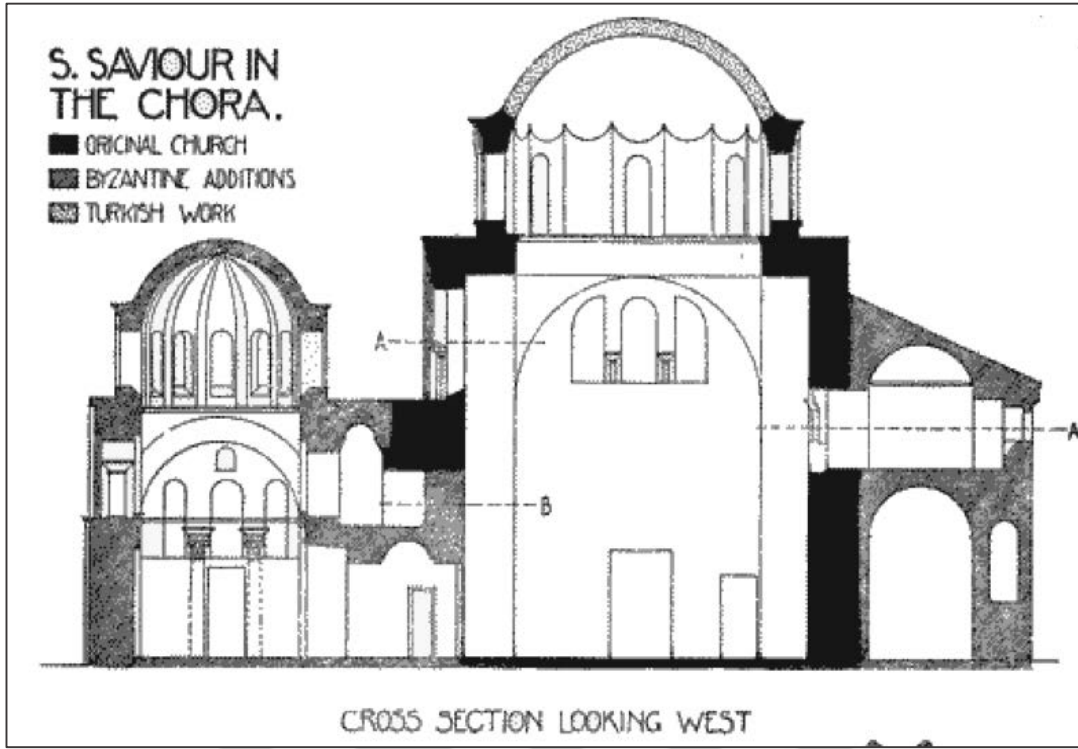
Mezar şapeli yapıyı batı kısmından sarak, güney kısmına dönen dış narteks ile iki korint başlıklı sütun ile ayrılır. Bu bölüm ilki yüksek kasnaklı bir kubbe, ikincisi ise tonozla örtülü iki mekandan ve bir apsisten oluşmaktadır.

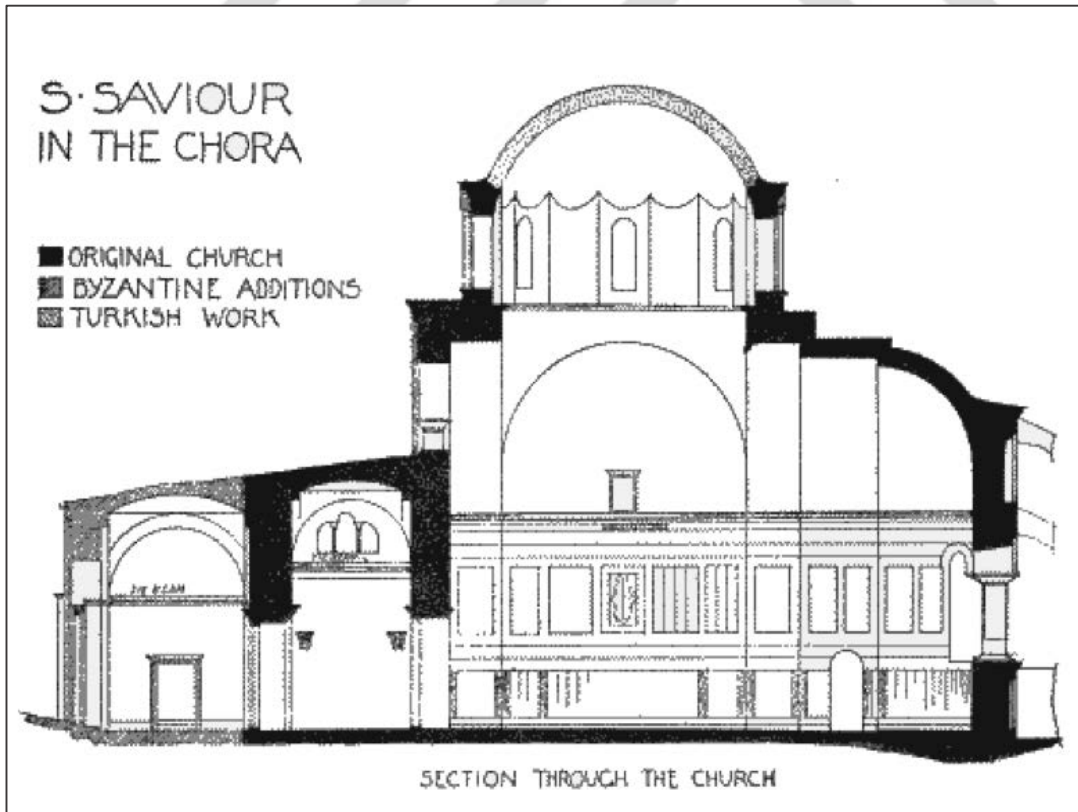
Şekil 4.265 : Kariye Müzesi (Khora Manastırı Kilisesi) planı (Millingen, 2009).

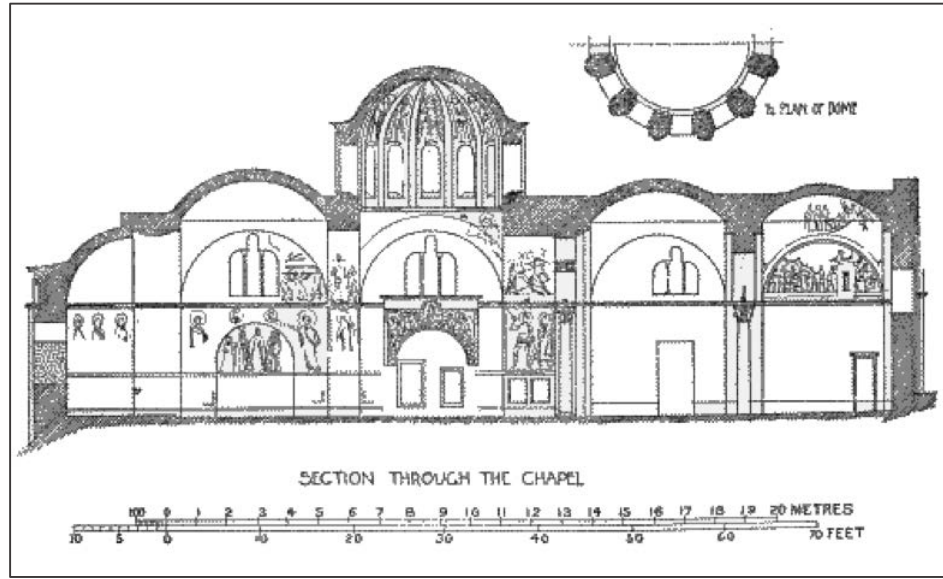
Şekil 4.266 : Kariye Müzesi (Khora Manastırı Kilisesi) üst galeri planı (Millingen, 2009).

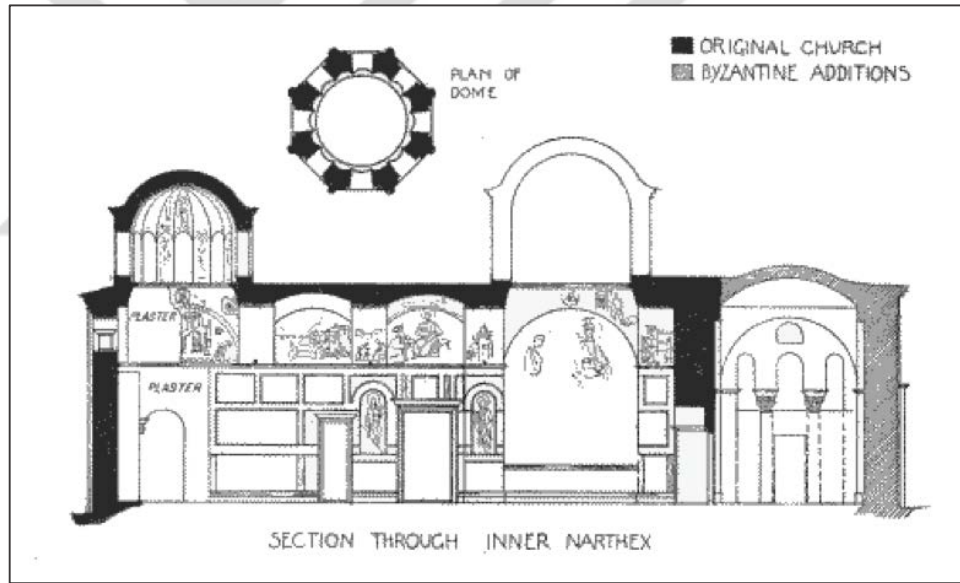
Şekil 4.267 : Kariye Müzesi (Khora Manastırı Kilisesi) naostan geçen kuzey-güney kesiti (Millingen, 2009).

Şekil 4.268 : Kariye Müzesi (Khora Manastırı Kilisesi) naostan geçen doğu-batı kesiti (Millingen, 2009).

Şekil 4.269 : Kariye Müzesi (Khora Manastırı Kilisesi) Parekklession'dan geçen doğu-batı kesiti (Millingen, 2009).

Şekil 4.270 : Kariye Müzesi (Khora Manastırı Kilisesi) iç narteksten geçen kuzey-güney kesiti (Millingen, 2009).

Değişim

1877 tarihli Galanakis gravürü ile 20.yy başında Porter'in batı cephesinden çekmiş olduğu fotoğraf karşılaştırıldığında yapının ana kubbesi üzerinde bulunan yarısı açık iki pencerenin tamamen açılmış olduğu görülmektedir (Şekil 4.271). İç narteks ve parekklesion kubbelerinin tüm pencereleri Porter'in fotoğrafında açık durumdadır (Şekil, 4.272). Haçın kollarını oluşturan beşik tonozlar yüzyıl başında değişmiştir.

Yine gravürde dış narteks üst örtüsünde görülen beşik tonozların yerinde 20.yy başında düz bir çatı örtüsü bulunduğu görülmektedir. 1903 yılında çekilmiş olan fotoğrafta Galanakis'in çiziminden daha farklı bir minare ile karşılaşılacaktır (Şekil 4.273). Kısa ve yuvarlak külahlı bu minarenin yerine günümüzde Galanakis'teki gibi sivri külahlı bir minare bulunmaktadır. Ayrıca, yine bu fotoğrafta ana giriş kapısının önünde küçük bir ek yapı vardır. Yapının etrafında ise evler olduğu görülmektedir.

Batı cephesi duvarı üzerinde bulunan ortadaki kapının üst kısmı daha sonraki dönemlerde kemere kadar açılmıştır. Bu cephedeki dairesel nişler içinde bulunan dairesel üstlü pencereler Galanakis'te ince bir çizgi olarak resmedilmiştir. Ayrıca gravürde minarenin kaidesindeki niş sivri kemerlidir.

Yapının batı cephesinin 20.yy başındaki hali ile 1935 yılındaki durumu aynıdır. Günümüzde ise bu cephe üzerindeki pencereler kapatılmış, üst kısımları kemer hizalarına kadar açık bırakılmışlardır. Dış narteksin üst örtüsü düzdür. Minarenin kaidesinde daha büyük bir açıklık bulunmaktadır. Ayrıca ana kubbe üzerindeki tüm pencereler açılmıştır (Şekil 4.274, Şekil 4.275, Şekil A.102, Şekil A.103).

Şekil 4.271 : Kariye Müzesi (Khora Manastırı Kilisesi)'nin batı cephesi (Galanakis, 1877).

Şekil 4.272 : Kariye Müzesi (Khora Manastırı Kilisesi)'nin batı cephesi (Porter, 20.yy başı).

Şekil 4.273 : Kariye Müzesi (Khora Manastırı Kilisesi)'nin batı cephesi (Brooklyn Müze Arşivi, 1903).

Şekil 4.274 : Kariye Müzesi (Khora Manastırı Kilisesi)'nin batı cephesi (Artamonoff, Aralık, 1935)

Şekil 4.275 : Kariye Müzesi (Khora Manastırı Kilisesi)'nin batı cephesi (2013)

1936 yılında çekilmiş olan yapının doğu cephesinin fotoğrafları ile günümüzdeki durumu karşılaştırıldığında kubbe üzerindeki pencerelerin tamamının açılmış olduğu görülmektedir. Parekklesionun ve yan apsisin üzerine üçlü ince uzun pencereler açılmıştır. 1936 tarihli fotoğrafta destek payandasının altında bulunan ikinci payandanın henüz inşa edilmemiş olduğu da görülmektedir (Şekil 4.276, Şekil 4.277, Şekil 4.278, Şekil A.104, Şekil A.105). 1915 yılında çekilmiş olan başka bir fotoğrafta destek payandasının kuzey tarafına bitişik evler bulunmaktadır (Şekil 4.279).

20.yy başında çekilmiş olan fotoğraf ile 1937 tarihli fotoğraf karşılaştırıldığında güney cephesinin değişmediği görülmektedir (Şekil 4.280). Yapının güney cephesinde bulunan üç dişli pencerelerin arasında günümüzde küçük sütunlar bulunmaktadır (Şekil 4.281, Şekil 4.282, Şekil 4.283, Şekil A.106, Şekil A.107).

Kubbe pencerelerinin bu cephede de açılmış oldukları izlenmektedir. Minarenin kaidesi günümüzde aynı durumda olup, dış narteksin ikinci hücresinin üç dişli penceresi içine küçük sütunlar yerleştirilmiştir (Şekil 4.284, Şekil 4.285, Şekil A.108, Şekil A.109).

Kuzey cephesinde dış narteks kısmındaki kapının üstü 20.yy başında kapalıyken günümüzde kemer hizasına kadar açılmıştır. Yan nef üzerinde eski fotoğrafta kapatılmış olarak gözüken kapı günümüzde açık durumdadır (Şekil 4.286, Şekil 4.287, Şekil A.110, Şekil A.111).

Şekil 4.276 : Kariye Müzesi (Khora Manastırı Kilisesi)’nin doğu cephesi (Artamonoff, Mart 1936).

Şekil 4.277 : Kariye Müzesi (Khora Manastırı Kilisesi) Parekklesion’un apsisi (Artamonoff, Mart 1936).

Şekil 4.278 : Kariye Müzesi (Khora Manastırı Kilisesi) Parekklesion’un apsisi (2013).

Şekil 4.279 : Kariye Müzesi (Khora Manastırı Kilisesi)'nin ana apsisi (Porter, 1915).

Şekil 4.280 : Kariye Müzesi (Khora Manastırı Kilisesi) güney cephesi (Porter, 20.yy başı)

Şekil 4.281 : Kariye Müzesi (Khora Manastırı Kilisesi)’nin güney cephesi (Artamonoff, Mayıs 1937).

Şekil 4.282 : Kariye Müzesi (Khora Manastırı Kilisesi)’nin güney cephesi (2013).

Şekil 4.283 : Kariye Müzesi (Khora Manastırı Kilisesi)’nin güney cephesi (Porter, 2013).

Şekil 4.284 : Kariye Müzesi (Khora Manastırı Kilisesi)’nin minaresinin kaidesi (Artamonoff, Mayıs 1937).

Şekil 4.285 : Kariye Müzesi (Khora Manastırı Kilisesi)’nin minaresinin kaidesi (2013).

Yapının iç kısmında eski fotoğraflarda beyaz sıvalı olarak görülen kısımlar günümüzde sıvasızdır. Önceki yıllardaki fotoğraflarda görülen mozaik ve süslemeler günümüzde de mevcuttur.

Ana apsisin 1909 tarihli fotoğrafı ile 1937 tarihli fotoğrafı karşılaştırıldığında duvar üzerindeki konik vaaz kürsüsünün değiştirilmiş olduğu görülmektedir. Ayrıca 1909 tarihli fotoğrafta apsisin iki yanında bulunan ikonaların yanlarında ahşap kepenkler bulunmaktadır (Şekil 4.288, Şekil 4.289, Şekil A.112). Yapı müzeye çevrilirken vaaz kürsüsü ve minber kaldırılmıştır. Apsis pencereleri günümüzde farklı bir şekilde olup, pencere çerçeveleri de değişmiştir. Apsis üzerindeki yarı kubbe eski resimlerde sıvalıyken, günümüzde sıvasız durumdadır (Şekil 4.290, Şekil A.113).

İç narteksin kuzey duvarı 1937 tarihli fotoğrafta düz ve mermer kaplıyken, günümüzde burada bir niş bulunmaktadır (Şekil 4.291, Şekil 4.292, Şekil A.114, Şekil A.115). İç narteksin güney kubbesindeki mozaikler günümüzde de mevcuttur (Şekil 4.293, Şekil 4.294, Şekil A.116, Şekil A.117). Dış narteksten parekklesion kısmına doğru bakan ve parekklesiondan dış nartekse bakan 1936 tarihli fotoğraflar ile günümüzdeki durum karşılaştırıldığında zemin kaplamasının değiştiği, duvar ve üst örtüdeki sıvanın kaldırılarak taş tuğla örgüsünün açığa çıkarıldığı ve mozaiklerin ve bezemelerin restore edildiği görülmektedir (Şekil 4.295, Şekil 4.296, Şekil 4.297, Şekil 4.298, Şekil A.118, Şekil A.119, Şekil A.120, Şekil A.121).

Şekil 4.286 : Kariye Müzesi (Khora Manastırı Kilisesi)’nin kuzey cephesi (Porter, 20.yy başı).

Şekil 4.287 : Kariye Müzesi (Khora Manastırı Kilisesi)’nin kuzey cephesi (2013).

Şekil 4.288 : Kariye Müzesi (Khora Manastırı Kilisesi)’nin apsisi (Stone, 1909).

Şekil 4.289 : Kariye Müzesi (Khora Manastırı Kilisesi)'nin apsisi (Artamonoff, Şubat 1937).

Şekil 4.290 : Kariye Müzesi (Khora Manastırı Kilisesi)'nin apsisi (2013).

Şekil 4.291 : Kariye Müzesi (Khora Manastırı Kilisesi) iç narteksin kuzey duvarı (Artamonoff, Mayıs 1937).

Şekil 4.292 : Kariye Müzesi (Khora Manastırı Kilisesi) iç narteksin kuzey duvarı (2013).

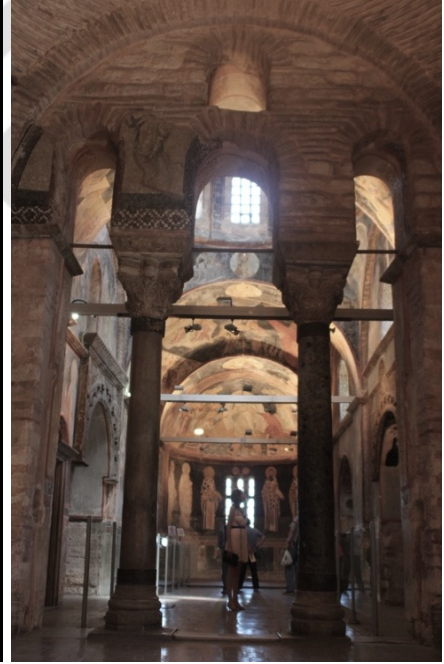
Şekil 4.293 : Kariye Müzesi (Khora Manastırı Kilisesi) iç narteksin güney kubbesi (Artamonoff, Mart 1936).

Şekil 4.294 : Kariye Müzesi (Khora Manastırı Kilisesi) iç narteksin güney kubbesi (2013).

Şekil 4.295 : Kariye Müzesi (Khora Manastırı Kilisesi) dış narteksten parekklesion kısmına bakış (Artamonoff, Mart 1936).

Şekil 4.296 : Kariye Müzesi (Khora Manastırı Kilisesi) dış narteksten parekklesion kısmına bakış (2013).

Şekil 4.297 : Kariye Müzesi (Khora Manastırı Kilisesi) parekklesion kısmından dış nartekse bakış (Artamonoff, Mart 1936).

Şekil 4.298 : Kariye Müzesi (Khora Manastırı Kilisesi) parekklesion kısmından dış nartekse bakış (2013).

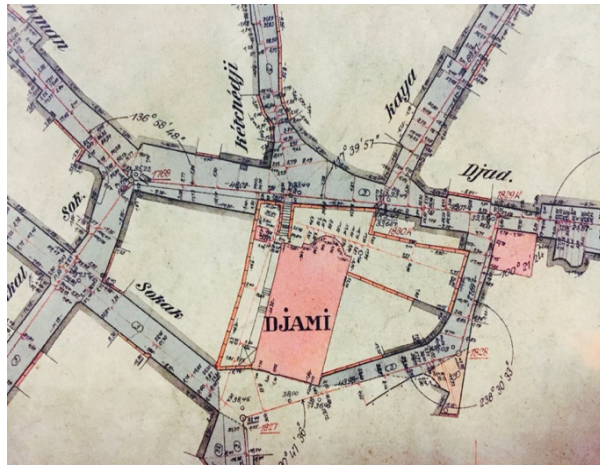
4.11 Kefeli Mescidi

Konum

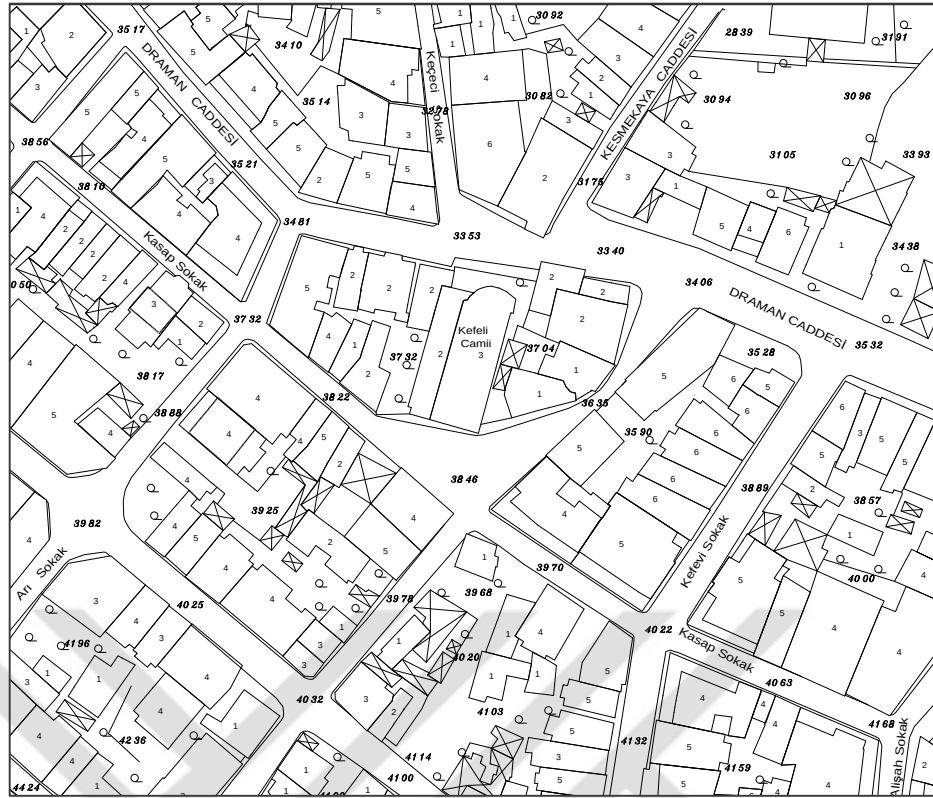
Kefeli Mescidi Karagömrük Semtı'nde Derviş Ali Mahallesi'nde Draman Caddesi üzerinde bulunmaktadır (Şekil 4.299, Şekil 4.300, Şekil 4.301).

Şekil 4.299 : Kefeli Mescidi'nin 1929 yılındaki konumu (Pervititch, 2001).

Şekil 4.300 : Kefeli Mescidi'nin 1913-14 yıllarındaki konumu (Alman Mavileri, 2006).

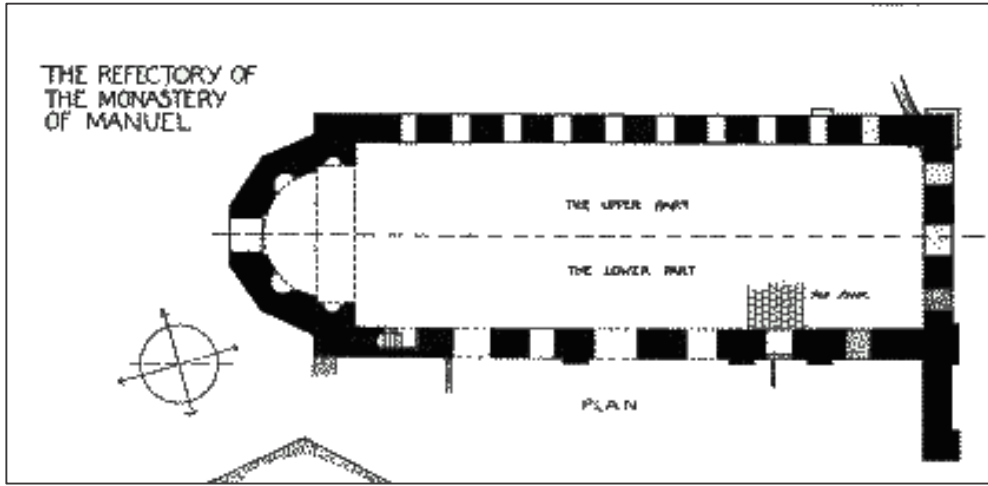
Şekil 4.301 : Kefeli Mescidi'nin günümüzdeki konumu (Hali Hazır Harita, 2014).

Tarihçe

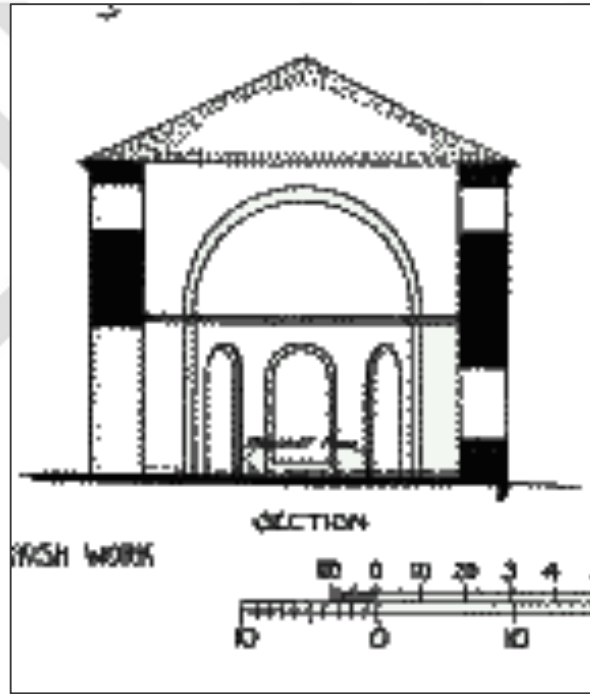
Yapım tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte 9.yy'a tarihlendiği tahmin edilen yapı Eyice'ye göre bir Bizans dini yapısının bir bölümü olup, geç dönemde kilise olarak kullanılmıştır. Batı-doğu yerine kuzey-güney ekseninde bulunan binanın kilise olarak yapılmadığına dair de görüşler vardır (Eyice, 1994). 1475 yılında Kefe'den (Kırım) İstanbul'a göç eden Ermeni ve Latinlere kilise olarak tahsis edilen yapı 1630 yılında camiye çevrilir (Mülller Wiener, 2007). Bu dönemde yapının doğu duvarına bir mihrap yapılmış ve apsisin yanına bir minare inşa edilmiştir (Eyice, 1994j). 1970 yılında yapılan restorasyon sırasında minare tamir edilmiştir (Kırımtayf, 2001).

Tanım

Kefeli Mescidi tek nefli ince uzun bir yapıdır (Şekil 4.302, Şekil 4.303). Eyice'ye göre yapının önceden iki yan cephesi boyunca uzanan yan neflere sahip olduğu bazı izlerden anlaşılır (Eyice, 1994j). Doğudaki nef günümüzde mevcut değildir. Batıdaki nefin güney ucu ise son cemaat yerine dönüştürülmüştür. Yapının kuzey ucu beş cepheli dışarı taşkın bir apsis şeklindedir. Yapıda herhangi bir bezeme bulunmamaktadır.

Şekil 4.302 : Kefeli Mescidi planı (Millingen, 2009).

Şekil 4.303 : Kefeli Mescidi kesiti (Millingen, 2009).

Değişim

Kefeli Mescidi'nin kuzey cephesinin 1937 yılında çekilmiş olan fotoğrafı ile günümüzdeki durumu karşılaştırıldığında apsisin ortasında yer alan pencerenin üst kısmının günümüzde yuvarlatılmış olduğu görülmektedir. Aynı şekilde yan nef kısmındaki pencerenin üzeri de yuvarlatılmıştır. Günümüzdeki minare 1937 yılındakinden oldukça farklıdır ve yapının duvar örgüsü de değişmiştir (Şekil 4.304, Şekil 4.305, Şekil A.122, Şekil A.123).

Şekil 4.304 : Kefeli Mescidi'nin kuzeyindeki apsis (Artamonoff, Mayıs 1937).

Şekil 4.305 : Kefeli Mescidi'nin kuzeydeki apsis (2015).

Minarenin külâhının önceki hali 1937 tarihli güneydoğudan çekilmiş olan fotoğrafta daha iyi görülmektedir. Güney cephesinin alt kısmında bulunan büyük pencere mevcut durumda büyütülmüş ve lentosu kaldırılmıştır. Porter tarafından çekilmiş olan 1925 tarihli fotoğrafta pencere lentosunun olmadığı görülmektedir. Onun yanındaki küçük pencere 1925 yılında kemerli, 1937 yılında dikdörtgen, günümüzde ise yine kemerlidir. Büyük pencerenin diğer yanında ise günümüzde pencere şeklinde bir dış bulunmaktadır. Yan nef duvarında günümüzde kemerli bir pencere bulunmaktadır. Doğu cephesinde ise yukarıda sıralanmış pencerelerden ikincisi 1937 tarihindeki fotoğrafta görülmemektedir. Ayrıca günümüzde alt kısımda büyük bir pencere de eklenmiş durumdadır (Şekil 4.306, Şekil 4.307, Şekil 4.308, Şekil A.124, Şekil A.125).

Şekil 4.306 : Kefeli Mescidi'nin güneydoğusu (1912) (Millingen, 2009).

Şekil 4.307 : Kefeli Mescidi'nin güneydoğusu (2013).

Şekil 4.308 : Kefeli Mescidi'nin güneydoğusu (Porter, 1925).

Galanakis'in 1877 tarihli gravüründe görülen sivri külahlı minare 1925 ve 1937 yıllarındakinden çok farklıdır. Günümüzdeki minare de Galanakis'teki gibi sivri külahlıdır (Şekil 4.309, Şekil 4.310). Ayrıca gravürde güneydeki destek payandasının güneyinde sivri kemerli bir pencere görülmektedir. 1925 ve 1937 tarihli fotoğraflarda bu kısımda bir pencere bulunmamaktadır. Günümüzde ise bu kısımda büyük dairesel kemerli bir pencere vardır.

Şekil 4.309 : Kefeli Mescidi'nin doğu cephesi (Galanakis, 1877).

Şekil 4.310 : Kefeli Mescidi'nin doğu cephesi (2013).

Kefeli Mescidi'nin iç kısmı bezemesiz ve sıvalıdır. 1937 yılında çekilen fotoğraflarda görülen bezemelerden sadece güney cephesindeki üst pencerelerin etrafındakiler mevcuttur. Üst pencerelerin badem şeklindeki içliklerinin hepsi renkli cam kaplıdır. Tavan örtüsü ahşap olup, yapının iç duvarları günümüzde yer yer daha çok ıslak hacimler için uygun olabilecek seramik kaplıdır. Yapının içerisinde bulunan mihrap, galeri katı ve minber yenidir (Şekil 4.311, Şekil 4.312, Şekil A.126, Şekil A.127).

Şekil 4.311 : Kefeli Mescidi'nin mihrabı (Artamonoff, Mayıs 1937).

Şekil 4.312 : Kefeli Mescidi'nin mihrabı (2015).

Yapının apsis bölümü kuzeyde olduğundan mihrap olarak kullanılmamıştır. Günümüzde bu kısım kapatılarak ayrı bir oda olarak hizmet vermektedir. 1937 yılındaki fotoğraflarda görülen vaaz kürsüsü günümüzde mevcut olmayıp, galeri kısmı değişmiştir (Şekil 4.313, Şekil 4.314, Şekil A.128, Şekil A.129). 1971 tarihli fotoğraflarda galerinin günümüzdeki betonarme taşıyıcıları inşaat sırasında görülmektedir (Şekil 4.315, Şekil 4.316).

Şekil 4.313 : Kefeli Mescidi'nin apsisi
(Artamonoff, Mart 1936).

Şekil 4.314 : Kefeli Mescidi'nin apsisi
(2015).

Şekil 4.315 : Kefeli Mescidi'nin apsisi (Mathews, 1971).

Tarihçe

Koca Mustafa Paşa Camii (Ayias Andreas en te Krisei Manastırı Kilisesi) tahmini olarak 6.yy'a tarihlenen Ayias Andreas en te Krisei Manastırı'nın kilisesidir. 1204-1261 yılları arasında gerçekleşen Latin istilasından sonra kapsamlı bir onarım geçiren manastırın içerisine 1284 yılında yaptırılmıştır (Eyice, 1994k).

Az nüfuslu bir bölgede bulunan yapı 1486 yılında Koca Mustafa Paşa tarafından camiye çevrilmiştir. Uzun süren tadilat çalışmaların ardından yapının yakınına bir türbe yapılmıştır (Müller-Wiener, 2007). 17.yy'ın ilk yarısında oldukça büyütülen ve tekke hüvviyeti kazanan külliye içerisine medrese, zaviye, okul ve başka yapılar inşa edilmiştir. 18.yy başında eski tekkenin yerine bir medrese inşa edilmiştir (Müller-Wiener, 2007).

1766 depreminde caminin kısmen yıkılan kubbesi 1768 yılında yeniden yapılmış, yapı 1834 ve 1847 yıllarında onarım geçirmiştir. Cumhuriyet döneminde revakların arasındaki bölmeler, caminin etrafındaki müstemilat binaları ve içerisindeki ahşap aksam kaldırılmıştır (Eyice, 1994k).

1953 yılında cami restore edilmiştir. Bu restorasyonda kubbe ve yarım kubbeler onarılmış, cami içerisindeki sıva ve kalemışı nakışlar yenilenmiştir. 1980 yılında caminin minberinde ve bezemelerinde değişiklikler yapılmıştır (Eyice, 1994k). Yapıda 2015 tarihinde başlamış olan restorasyon çalışması günümüzde de devam etmektedir.

Tanım

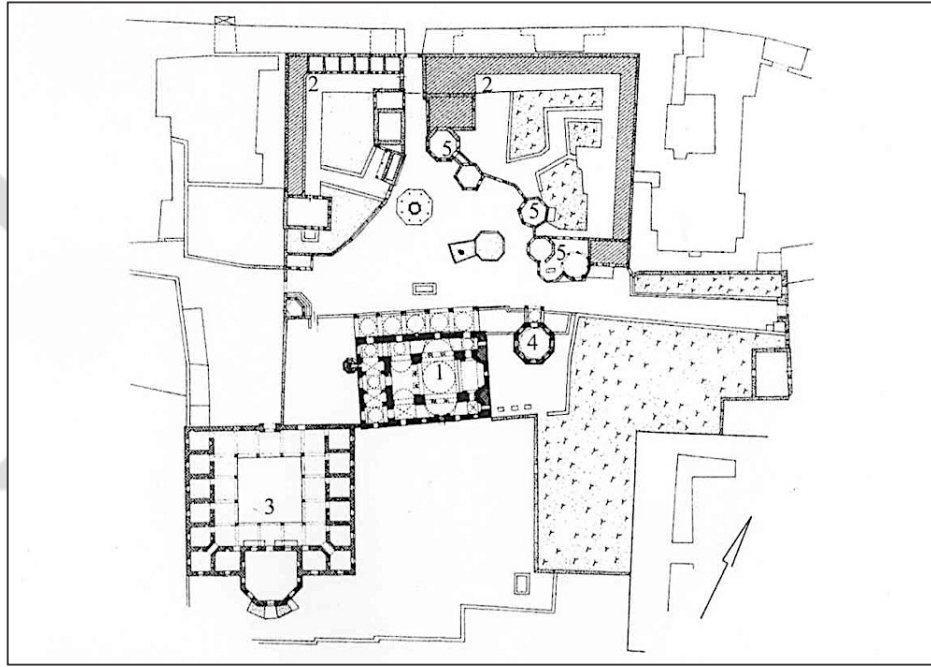
Günümüzdeki yapı dışarıdan bir Osmanlı dönemi yapısıyla sarmalanmış bir Bizans kilisesidir. Dışarıdan bakıldığında Bizans Kilisesi olduğu anlaşılmamaktadır. Bu konuda yapı üzerinde bulunan ipucu bema üzerindeki beşik tonoz örtü ile apsis kısmındaki kubbedir.

13.yy'da yapılmış olan kilise dehlizli plan tipinde, üç apsisli, kubbelidir. Naos etrafında üç yönde dönen dehliz kısmı üzerinde beşik tonoz, diğer kenarda bulunan narteks üzerinde üç küçük kubbe bulunmaktadır (Müller-Wiener, 2007) (Şekil 4.319, Şekil 4.320, Şekil 4.321, Şekil 4.322, Şekil 4.323).

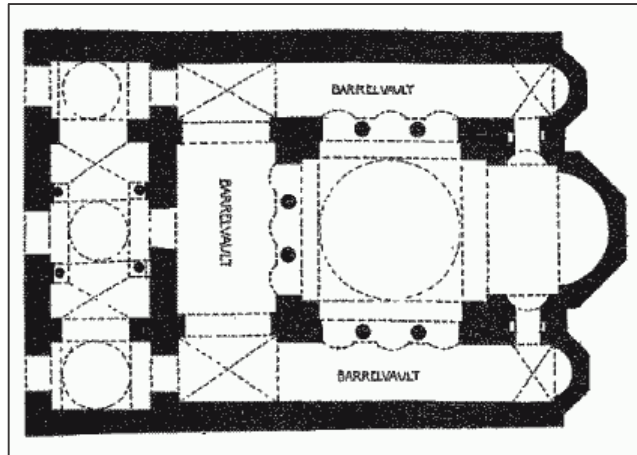
Kilise camiye çevrilirken çok büyük bir değişim geçirmiştir. Doğu-batı aksında uzun ince bir yapıyken mihrabı kible doğrultusuna getirebilmek amacıyla kuzey-güney aksında yatay bir yapıya dönüşmüştür. Kuzeydoğuda bulunan apsis kısmı eklenen

pencerelerle düzleştirilmiş, güneydoğu duvarı üzerine mihrap eklenmiş, güneybatıda narteks tarafında bulunan giriş kapatılmış ve kuzeybatı tarafına beş kubbeli bir son cemaat yeri eklenerek bunun beşinci ve birinci bölümlerine giriş için birer kapı açılmıştır. Eyice'ye göre tüm duvarlar taş bir kılıf içerisine alınarak iskeleti Bizans yapısı olan yeni bir bina inşa edilmiş gibidir (Eyice, 1994k).

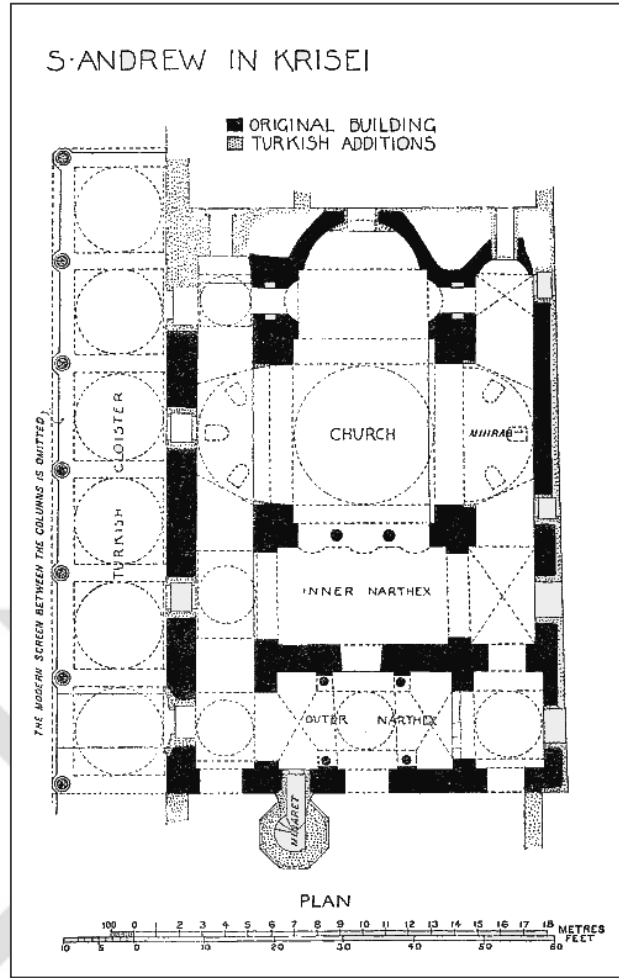
Caminin üst örtüsü de yeni plana göre yenilenmiştir. Kubbeyi taşıyan paye ve kemerler korunmakla birlikte, yan dehlizler üzerine üçer pencereli yarım kubbeler eklenmiş, sekiz köşeli bir kasnağı olan kubbe kübik bir kaide üzerine oturtulmuştur.

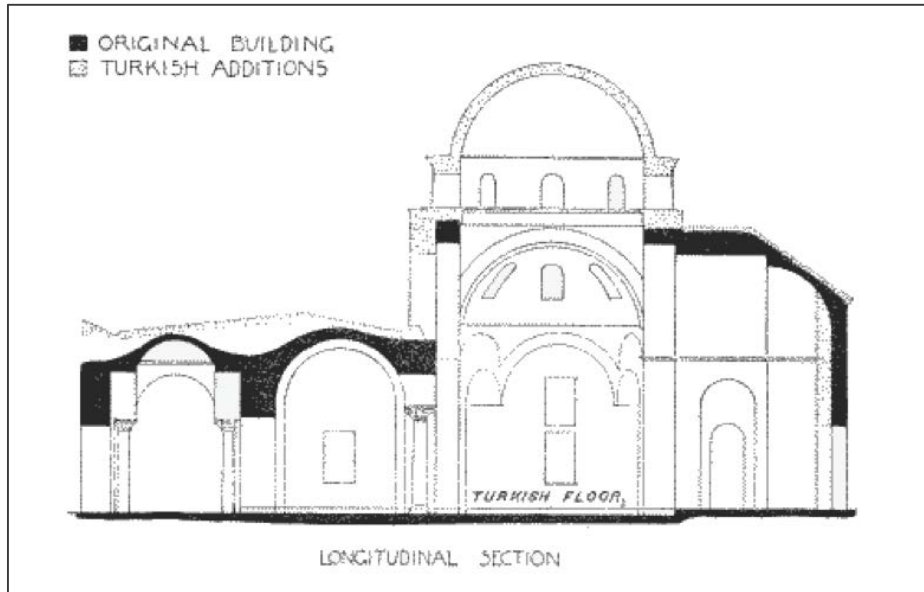
Şekil 4.319 : Koca Mustafa Paşa Külliyesi vaziyet planı (Müller-Wiener, 2007).

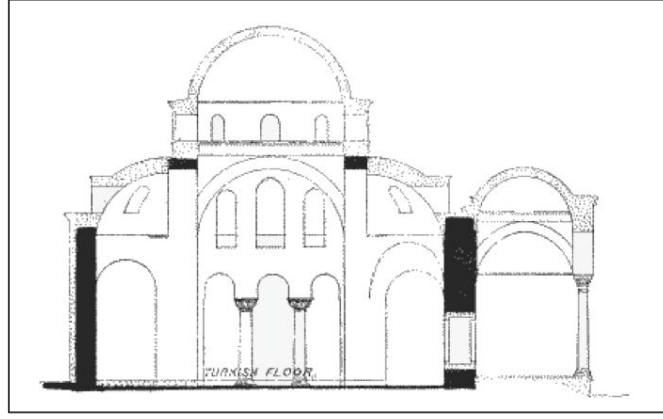
Şekil 4.320 : Koca Mustafa Paşa Camii (Ayias Andreas en te Krisei Manastırı Kilisesi) orijinal planı (Millingen, 2009).

Şekil 4.321 : Koca Mustafa Paşa Camii (Ayias Andreas en te Krisei Manastırı Kilisesi) planı (Millingen, 2009).

Şekil 4.322 : Koca Mustafa Paşa Camii (Ayias Andreas en te Krisei Manastırı Kilisesi) güneybatı-kuzeydoğu kesiti (Millingen, 2009).

Şekil 4.323 : Koca Mustafa Paşa Camii (Ayias Andreas en te Krisei Manastırı Kilisesi) güneydoğu-kuzeybatı kesiti (Millingen, 2009).

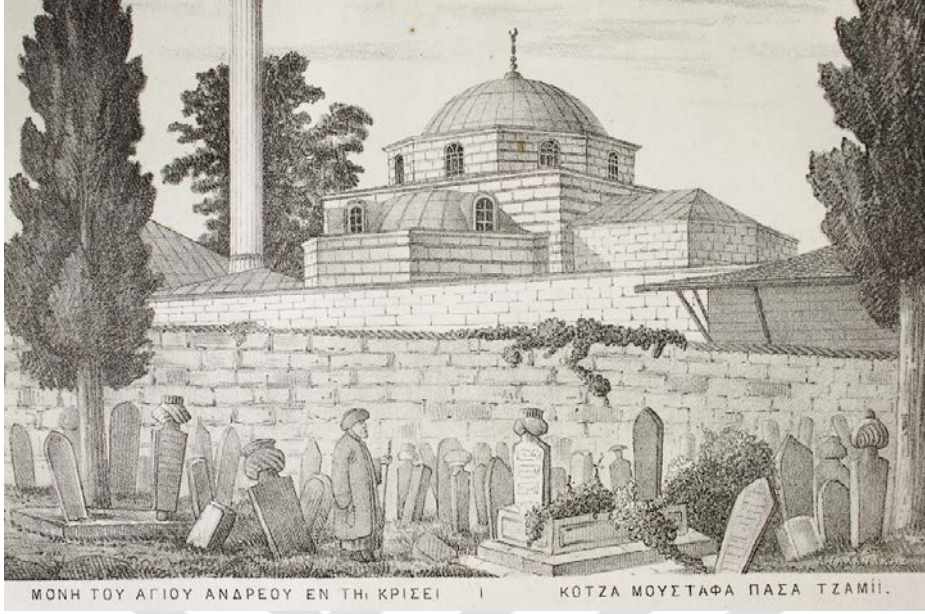
Değişim

Yapının güneydoğu cephesinin 1877 tarihli gravürü ile 1935 yılında çekilmiş fototoğrafları karşılaştırıldığında bu cephe üzerinde belirgin bir değişiklik olduğu söylenemez. Cephe duvarı üzerinde bulunan açıklıklar Galanakis'in gravüründe resmedilmemişlerdir. Yapı günümüzde restore edildiğinden ve cepheler branda ile kaplı olduğundan dış cephe üzerinde yapılabilen gözlemler sınırlıdır. Ancak restorasyon öncesi çekilmiş olan güneydoğu duvarı fotoğrafında görülen pencere düzeni 1935 tarihli fotoğrafla uyum göstermektedir (Şekil 4.324, Şekil 4.325, Şekil 4.326).

Restorasyondan önce kuzeybatı cephesinde bulunan revaklı son cemaat bölümünde sütunlar arasında camekan bulunduğu bilinmektedir. Restorasyon çalışmaları sırasında bu camekan kaldırılmıştır (Şekil 4.327). Bu kısımda son dönemde eklenmiş ikinci bir mihrap bulunmaktadır (Şekil 4.328). Ayrıca iç ve dış cephede kısmen raspa yapılarak çimento sıva temizlenmiştir. Yapıda yapılan gözlemlerde bu sıva tabakasının yaklaşık 10 cm olduğu görülmüştür (Şekil 4.329).

Yapının restorasyon öncesi ve günümüzdeki fotoğrafları karşılaştırıldığında güneybatı cephesinde bulunan pencerenin raspası yapıldıktan sonra pencerenin mermer sövesinin ve kemer ile arasında kalan kısmın tuğla örgüsünün açığa çıkartıldığı gözlemlenmiştir (Şekil 4.330, Şekil 4.331). Yapının iç kısmında da sıva raspası çalışmaları devam etmektedir. 1912 tarihli fotoğraflarda görülen pencere içliklerinin restorasyon öncesinde renkli cam ile değiştirilmiş oldukları görülmektedir (Şekil 4.332, Şekil 4.333). Yapı içerisinde bulunan özgün Bizans sütunları günümüzde de

mevcuttur (Şekil 4.334, Şekil 4.335). Yapının orijinal apsisi de günümüzde sıvalıdır (Şekil 4.336).

Şekil 4.324 : Koca Mustafa Paşa Camii (Ayias Andreas en te Krisei Manastırı Kilisesi)’nin güneydoğu cephesi (Galanakis, 1877).

Şekil 4.325 : Koca Mustafa Paşa Camii (Ayias Andreas en te Krisei Manastırı Kilisesi)’nin güneydoğu cephesi (Artamonoff, Aralık 1935).

Şekil 4.326 : Koca Mustafa Paşa Camii (Ayias Andreas en te Krisei Manastırı Kilisesi)'nin güneydoğu cephesi (Yeşim Güngör, 2015).

Şekil 4.327 : Koca Mustafa Paşa Camii (Ayias Andreas en te Krisei Manastırı Kilisesi)'nin güneybatı cephesi (Yeşim Güngör, 2015).

Şekil 4.328 : Koca Mustafa Paşa Camii (Ayias Andreas en te Krisei Manastırı Kilisesi)'nin son cemaat yerindeki mihrap (2016).

Şekil 4.329 : Koca Mustafa Paşa Camii (Ayias Andreas en te Krisei Manastırı Kilisesi)'nin son cemaat yerindeki çimento sıva detayı (2016).

Şekil 4.330 : Koca Mustafa Paşa Camii (Ayias Andreas en te Krisei Manastırı Kilisesi)'nin güneydoğu cephesi pencere detayı (Yeşim Güngör, 2015).

Şekil 4.331 : Koca Mustafa Paşa Camii (Ayias Andreas en te Krisei Manastırı Kilisesi)'nin güneydoğu cephesi pencere detayı (2016).

Şekil 4.332 : Koca Mustafa Paşa Camii (Ayias Andreas en te Krisei Manastırı Kilisesi)'nin mihrap kısmı (1912) (Millingen, 2007).

Şekil 4.333 : Koca Mustafa Paşa Camii (Ayias Andreas en te Krisei Manastırı Kilisesi)'nin mihrap kısmı (Yeşim Güngör, 2015).

Şekil 4.334 : Koca Mustafa Paşa Camii (Ayias Andreas en te Krisei Manastırı Kilisesi)'nin dış narteksi (1912) (Millingen, 2007).

Şekil 4.335 : Koca Mustafa Paşa Camii (Ayias Andreas en te Krisei Manastırı Kilisesi)'nin mihrap kısmı (Yeşim Güngör, 2015).

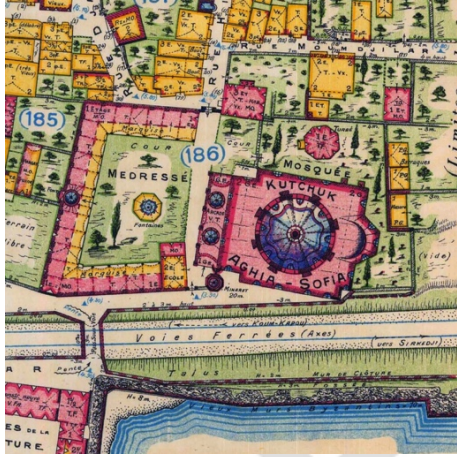

Şekil 4.336 : Koca Mustafa Paşa Camii (Ayias Andreas en te Krisei Manastırı Kilisesi)'nin orijinal apsis kısmı (2016).

4.13 Küçük Ayasofya Camii (Sergios ve Bakkhos Kilisesi)

Konum

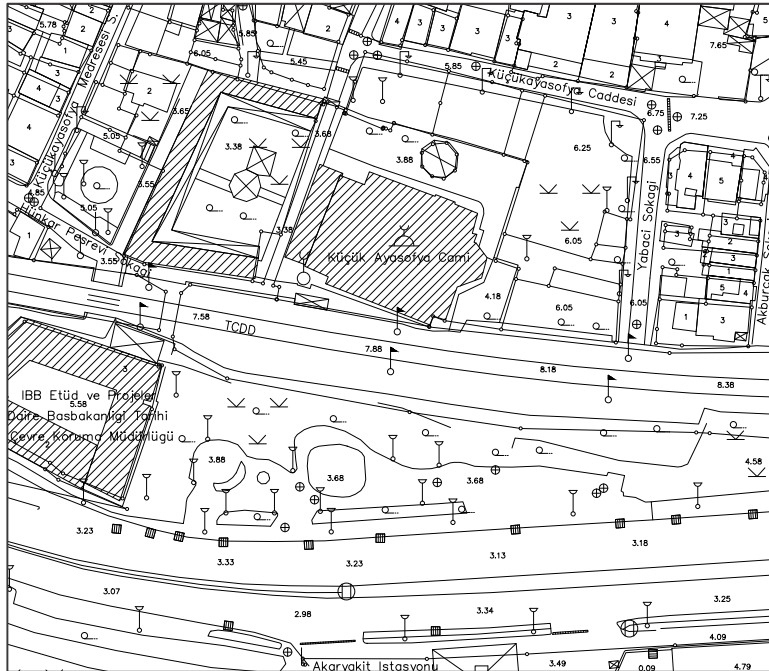
Küçük Ayasofya Camii (Sergios ve Bakkhos Kilisesi) Kadırga Semt'i'nde Küçük Ayasofya Mahallesi, Küçük Ayasofya Caddesi üzerinde yer almaktadır (Şekil 4.337, Şekil 4.338, Şekil 4.339).

Şekil 4.337 : Küçük Ayasofya Camii (Sergios ve Bakkhos Kilisesi)'nin 1924 yılındaki konumu (Pervititch, 2001).

Şekil 4.338 : Küçük Ayasofya Camii (Sergios ve Bakkhos Kilisesi)'nin 1913-14 yıllarındaki konumu (Alman Mavileri, 2006).

Şekil 4.339 : Küçük Ayasofya Camii (Sergios ve Bakkhos Kilisesi)'nin günümüzdeki konumu (Hali Hazır Harita, 2014).

Tarihçe

Küçük Ayasofya Camii (Sergios ve Bakkhos Kilisesi) erken Hristiyan dönemin merkezi planlı yapılarının en önemlilerindendir. Ayasofya Müzesi (Ayia Sofia Kilisesi)'ne olan benzerliği sebebiyle bu ismi almıştır (Kırımtayf, 2001).

İustinianos tarafından 536 yılında yaptırılan yapı birinci tepenin Marmara kıyısında her ikisi de ortaçağda yok olan Hormisdas Sarayı ile Aziz Petros ve Pavlos Kilisesi arasına yaptırılmıştır (Freely-Çakmak, 2004).

9-11.yy'lar arasında ikonaklazm akımının merkezlerinden olan Küçük Ayasofya Camii (Sergios ve Bakkhos Kilisesi), 1453 yılına dek Konstantinopolis'deki hac mekanlarından biri olmuştur. 16.yy'ın başında Sultan II. Bayezid zamanında camiye çevrilmiş ve yapının önüne bir zaviye ve yanına da vakıf türbesi yapılarak genişletilmiştir (Müller-Wiener, 2007).

Kilise camiye çevrilirken yapının batı cephesine klasik Osmanlı mimarisine uygun beş kubbeli bir son cemaat yeri revağı yapılmıştır. Cami'nin dış cephelerinde Osmanlı mimari prensiplerine uygun biçimde irili ufaklı pencereler açılmış, bazı pencereler de örtülmüştür (Eyice, 1994i).

1740 yılında yapılan onarımda yapıya bir de şadırvan eklenmiştir. (Müller-Wiener, 2007) Camiye bitişik olmayan minare Sadrazam Mustafa Paşa tarafından yine 1740 yılında yeniden yaptırılmıştır. Ayrıca yapı 1648 ve 1763 depremlerinde hasara uğramış, 1831'de yine kapsamlı bir onarım geçirmiştir (Eyice, 1994i).

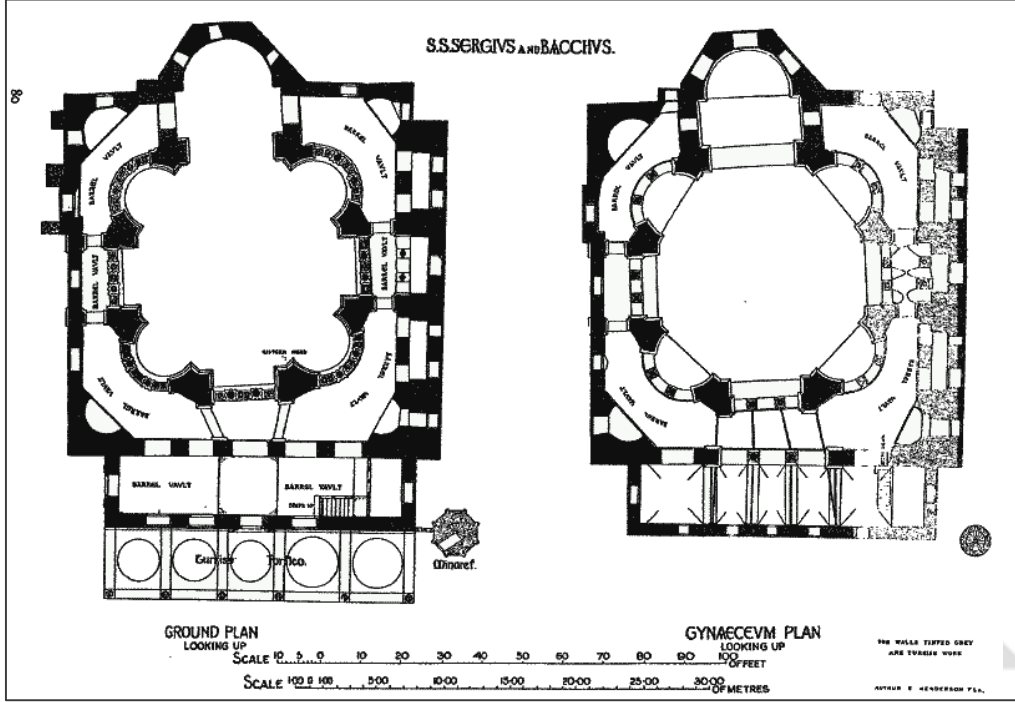
1860'larda cami ile surlar arasından tren yolu geçmesi sebebiyle cami avlusu geçit olarak kullanılmaya başlanmış, cami ile zaviye-medrese bölümleri birbirinden ayrı kalmıştır. Önce tek hat halindeyken sonra çift hata dönüştürülen demiryolu, binaya yakınlığı nedeniyle yapıya büyük ölçüde zarar vermiştir (Eyice, 1994i).

Küçük Ayasofya Camii'nin (Sergios ve Bakkhos Kilisesi) ilk minaresinin nasıl olduğu bilinmemektedir. 1750'lerden sonra Barok uslubu ile yapılan minaresi tamamen kesme taştan inşa edilmiştir. Caminin minaresi 1936'da kürsüsüne kadar yıkılmış olup, günümüzdeki minare 1955 yılında gerçekleşen onarımda yaptırılmıştır (Eyice, 1994i).

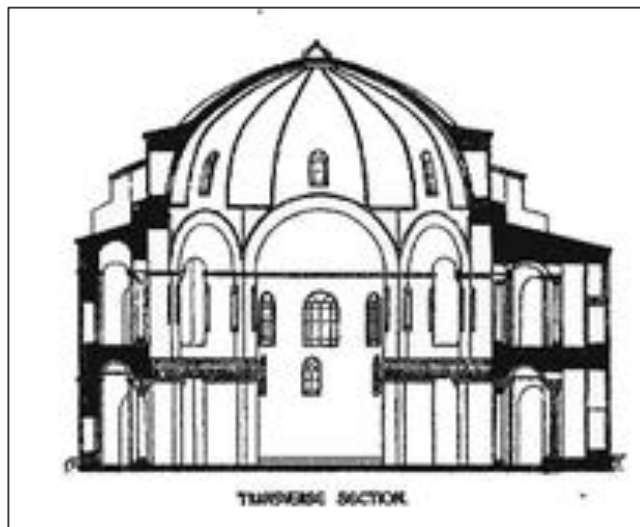
Tanım

Birbirine tam paralel olmayan iki daha erken dönem binasının arasına yapılmış olması sebebiyle kilisenin planında hizasızlıklar bulunmaktadır. Bu binalar günümüzde

mevcut değildir. Küçük Ayasofya Camii (Sergios ve Bakkhos Kilisesi)’nde yapının dışı iç mekanın planını gizlemektedir. Kilisenin planını çok düzensiz bir dörtgen içine eğri olarak yerleştirilmiş bir sekizgen oluşturmakta, yapının batı ucunda narteks, doğu ucunda dışta üç cepheli içte yarım yuvarlak olan apsis bulunmaktadır (Şekil 4.340, Şekil 4.341).

Şekil 4.340 : Küçük Ayasofya Camii (Sergios ve Bakkhos Kilisesi) zemin kat ve galeri katı planı (Millingen, 2009).

Şekil 4.341 : Küçük Ayasofya Camii (Sergios ve Bakkhos Kilisesi) doğu-batı kesiti (Millingen, 2009).

Sekizgenden kubbeye geište pandantifler olmadığından doğrudan doğruya sekizgenden geliştirilen kubbe ve çok köşeli biçimi açıkça görölmektedir. (Müller-Wiener, 2007). Kilisenin on altı dilimli kubbesi bir yassı bir iç bükey devam eden çatı örtüsü sebebiyle dalgalı bir görünümündedir.

Değışim

Küçük Ayasofya Camii (Sergios ve Bakkhos Kilisesi) 1935 yılında çekilmiş olan fotoğraflarıyla günümüzdeki durumu karşılaştırıldığında kubbenin dalgalı formunu koruduğı görölmektedir. Günümüzde yapının güneydoğı yönünden fotoğraflarının çekilmesi tren yolu sebebiyle mümkün olamadığından ancak apsis kısmını kuzeydoğı yönünden çekilmiş olan fotoğrafla kıyaslamak mümkündür (Şekil 4.342, Şekil 4.343).

Şekil 4.342 : Küçük Ayasofya Camii (Sergios ve Bakkhos Kilisesi)'nin doğu cephesi (Artamonoff, Kasım 1935).

1935 yılında çekilmiş fotoğraflarıyla karşılaştırıldığında kilisenin iyi bir restorasyon süreci geçirdiği söylenebilir, ancak apsis ve kubbe üzerindeki pencere dışlıkları son restorasyonda beton revzenlerle değiştirilmiştir. 19.yy sonunda çekilmiş olan başka bir fotoğrafta ise caminin 1936 yılında kürsüsüne kadar yıkılmış olan minaresi görülmektedir (Şekil 4.344). 1955 yılında yapılan günümüzdeki minare sivri külahlıdır. 20.yy ortasında çekilmiş başka bir Sébah & Joaillier fotoğrafında ise yeni minare yapım aşamasındadır (Şekil 4.345, Şekil 4.346).

Galanakis'in 1877 yılında resmetmiş olduğu gravür batı ve güney cephelerini göstermektedir. Güney cephesinin günümüzdeki pencere düzeni Galanakis'in çizimiyle uyum göstermektedir. Günümüzde bu cepheden çekilmiş fotoğrafta tren yolunun yapının ne kadar yakınından geçtiği de net olarak görülmektedir (Şekil 4.347, Şekil 4.348).

Şekil 4.343 : Küçük Ayasofya Camii (Sergios ve Bakkhos Kilisesi)'nin kuzeydoğudan görünüşü (2013).

Şekil 4.344 : Küçük Ayasofya Camii (Sergios ve Bakkhos Kilisesi)'nin doğu cephesi (Sébah & Joaillier, 19.yy sonu).

Şekil 4.345 : Küçük Ayasofya Camii (Sergios ve Bakkhos Kilisesi)'nin güney cephesi (Sébah & Joaillier, 20.yy ortası).

Şekil 4.346 : Küçük Ayasofya Camii (Sergios ve Bakkhos Kilisesi)’nin minaresinin kaidesi (2013).

Batı cephesine bakıldığında Galanakis’in gravüründe beş kemerli revağın üst kısmında ikinci ve beşinci sütunun hizasında iki açık pencere görülürken, 1935 tarihinde ve günümüzde de bu kısımda dört adet pencere bulunmaktadır. Galanakis’te revağın altında narteks kısmında ana kapının kuzeyinde iki, güneyinde ise üç pencere resmedilmiştir. Günümüzde ana kapının güneyindeki üç pencereden kapıya yakın olanı mevcut olup, diğerleri kapatılmıştır. 1935 tarihli fotoğrafta da ana kapının güneyinde tek bir pencere görülmektedir. İkinci pencere kesinlikle olmamakla birlikte üçüncü pencere önünde bulunan ek yapı sebebiyle görülememektedir (Şekil 4.349, Şekil 4.350, Şekil A.130, Şekil A.131).

1935 tarihli fotoğraflar ile günümüzdeki durum karşılaştırıldığında yapının batısında bulunan revaklı bölümün son restorasyonda aslına uygun bir şekilde onarıldığı görülmektedir. Fotoğrafta görülen sekizgen mermer şadırvan Eyice’ye göre 1938 yılına kadar yerinde durmaktadır. 1946 tarihli fotoğrafta şadırvan yerinde bulunmamaktadır (Şekil 4.351). Ancak, günümüzde aynı tarafta yapıdan daha uzak bir konumda medrese avlusu içinde yine altıgen planlı, üzerinde bir çatı örtüsü bulunan geç dönem bir şadırvan mevcuttur (Şekil 4.352).

Şekil 4.347 : Küçük Ayasofya Camii (Sergios ve Bakkhos Kilisesi)’nin güney ve batı cepheleri (Galanakis, 1877).

Şekil 4.348 : Küçük Ayasofya Camii (Sergios ve Bakkhos Kilisesi)’nin güney cephesi (2015).

Şekil 4.349 : Küçük Ayasofya Camii (Sergios ve Bakkhos Kilisesi)'nin batı cephesi (Artamonoff, Kasım 1935).

Şekil 4.350 : Küçük Ayasofya Camii (Sergios ve Bakkhos Kilisesi)'nin batı cephesi (2013).

Şekil 4.351 : Küçük Ayasofya Camii (Sergios ve Bakkhos Kilisesi)'nin batı cephesi (Dumbarton Oaks, 1946).

Yapının 1946 yılında çekilmiş bir fotoğrafında batı cephesinde şadırvanın olmadığı görülmektedir. 1955 yılında çekilmiş olan fotoğrafta caminin bu cephesi ile tren yolu arasında bulunan geçit görülmektedir (Şekil 4.353). Günümüzde bu geçit kapatılmış olup yapının batısında bulunan medrese, camiden tel örgü ile ayrılmış durumdadır ve arada bulunan bir kapı ile geçiş sağlanmaktadır.

Şekil 4.352 : Küçük Ayasofya Camii (Sergios ve Bakkhos Kilisesi)’nin günümüzdeki şadırvanı (2013).

Şekil 4.353 : Küçük Ayasofya Camii (Sergios ve Bakkhos Kilisesi) geçit olarak kullanılan cami avlusu (Powell, 1955).

Yapının iç kısmının 1935 tarihli fotoğraflarıyla günümüzdeki durumu karşılaştırıldığında bir kaç yerde bezemelerdeki fark dışında değişim yaşanmadığı anlaşılmaktadır. Eski fotoğraflarda görülen minber günümüzde de yerindedir. Apsis kısmındaki yarım kubbe üzerindeki bezeme günümüzde farklıdır (Şekil 4.354, Şekil 4.355, Şekil A.132, Şekil A.133).

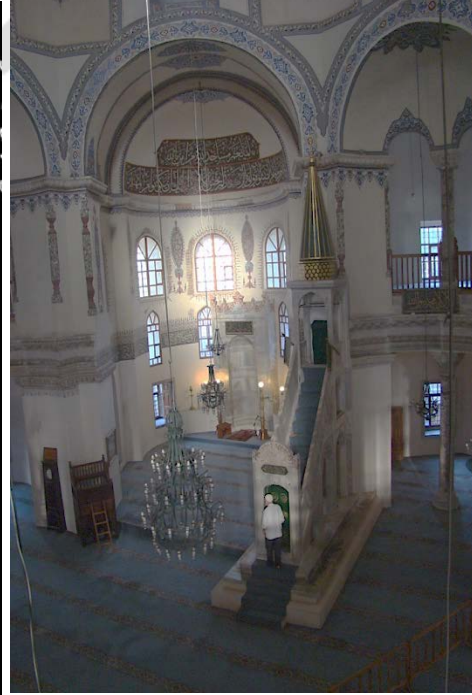
Yapıda gözlemlenen önemli bir değişim içeride zemin kotunun düşürülmüş olmasıdır. Böylelikle sütun ayakları ortaya çıkartılmış, pencerelerin yerden yükseklikleri olması gereken boyuta ulaşmıştır. Bu kot farkı minberin üzerine oturduğu basamaklardan da anlaşılmaktadır (Şekil 4.356, Şekil 4.357, Şekil 4.358, Şekil 4.359, Şekil 4.360, Şekil 4.361, Şekil A.134, Şekil A.135, Şekil A.136, Şekil A.137).

1955 tarihli fotoğrafta görülen su kuyusu günümüzde de yerinde korunmaktadır (Şekil 4.362, Şekil 4.363).

Küçük Ayasofya Camii'nin (Sergios ve Bakkhos Kilisesi) galeri katı da 1935 yılındaki fotoğraflarıyla uyum içindedir (Şekil 4.364, Şekil 4.365, Şekil 4.366, Şekil 4.367, Şekil A.138, Şekil A.139).

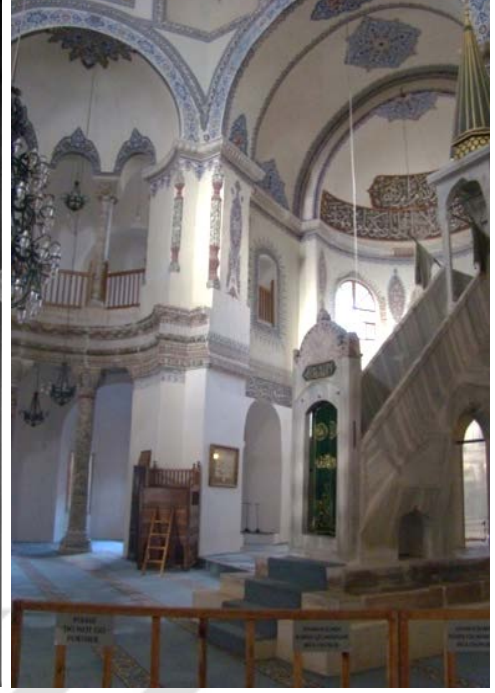
Şekil 4.354 : Küçük Ayasofya Camii (Sergios ve Bakkhos Kilisesi)'nin galeri katından apsis kısmına bakış (Artamonoff, Kasım 1935).

Şekil 4.355 : Küçük Ayasofya Camii (Sergios ve Bakkhos Kilisesi)'nin galeri katından apsis kısmına bakış (2013).

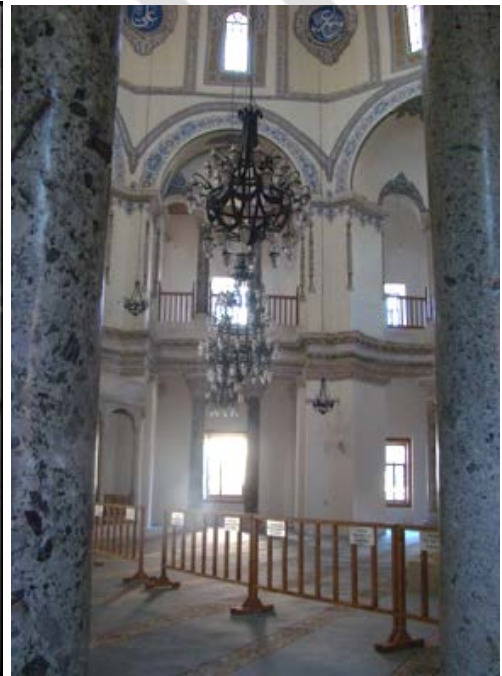
Şekil 4.356 : Küçük Ayasofya Camii (Sergios ve Bakkhos Kilisesi)’nin kuzeydoğu yönüne bakış (Artamonoff, Kasım 1935).

Şekil 4.357 : Küçük Ayasofya Camii (Sergios ve Bakkhos Kilisesi)’nin kuzeydoğu yönüne bakış (2013).

Şekil 4.358 : Küçük Ayasofya Camii (Sergios ve Bakkhos Kilisesi)’nin kuzeyindeki nefe bakış (Artamonoff, Kasım 1935).

Şekil 4.359 : Küçük Ayasofya Camii (Sergios ve Bakkhos Kilisesi)’nin kuzeyindeki nefe bakış (2013).

Şekil 4.360 : Küçük Ayasofya Camii (Sergios ve Bakkhos Kilisesi)'nin kuzeyindeki sütunlar (Artamonoff, Kasım 1935).

Şekil 4.361 : Küçük Ayasofya Camii (Sergios ve Bakkhos Kilisesi)'nin kuzeyindeki sütunlar (2013).

Şekil 4.362 : Küçük Ayasofya Camii (Sergios ve Bakkhos Kilisesi)'nin döşemesi ve su kuyusu (Powell, 1955).

    l 4.363 : Küçük Ayasofya Camii (Sergios ve Bakkhos Kilisesi)'nin su kuyusu (2013).

    l 4.364 : Küçük Ayasofya Camii (Sergios ve Bakkhos Kilisesi)'nin galeri katındaki s  t  nlar (Artamonoff, Kasım 1935).

    l 4.365 : Küçük Ayasofya Camii (Sergios ve Bakkhos Kilisesi)'nin galeri katındaki s  t  nlar (2013).

Şekil 4.366 : Küçük Ayasofya Camii (Sergios ve Bakkhos Kilisesi)'nin galeri katının güneydoğudan görünümü (Artamonoff, Kasım 1935).

Şekil 4.367 : Küçük Ayasofya Camii (Sergios ve Bakkhos Kilisesi)'nin galeri katının güneydoğudan görünümü (2013).

Yapıda bulunan niteliksiz eklerden biri de narteks kısmında galeri katına çıkan merdivenin altında bulunan çalışma odasını narteksten ayıran ahşap bölmedir (Şekil 4.368, Şekil 4.369)

Yapı, İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından 2002-2006 yılları arasında onarılmıştır ve halen cami olarak kullanılmaktadır.

Şekil 4.368 : Küçük Ayasofya Camii (Sergios ve Bakkhos Kilisesi) narteksin güneyindeki merdivenler (2013).

Şekil 4.369 : Küçük Ayasofya Camii (Sergios ve Bakkhos Kilisesi) narteksin güneyindeki ek bölme (2013).

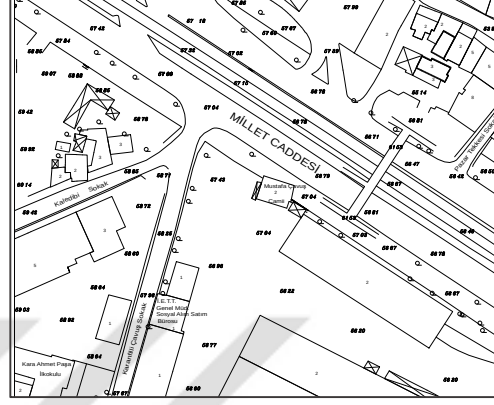
4.14 Manastır Mescidi

Konum

Manastır Mescidi Pazartekke Semtî'nde Millet Caddesi üzerinde, İETT Garajı içerisinde bulunmaktadır (Şekil 4.370, Şekil 4.371).

Şekil 4.370 : Manastır Mescidi'nin 1913-14 yılları arasındaki konumu (Alman Mavileri, 2006).

Şekil 4.371 : Manastır Mescidi'nin günümüzdeki konumu (Hali Hazır Harita, 2014).

Tarihçe

Manastır Mescidi'nin Bizans dönemindeki adı ve yapım tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Eyice'ye göre büyük bir yapı kompleksinin bir parçası olan kilise Kira Marta Kadınlar Manastırı'na ait olabilir.

Fatih Sultan Mehmet döneminde Mustafa Çavuş tarafından mescide çevrilen yapının adına İstanbul Vakıfları Tahrir Defterleri'nde rastlanmamaktadır. Aslında minaresi olmayan yapıya 18.yy'ın ikinci yarısında ahşap bir minare yapılmıştır. (Eyice, 1994m).

1955 yılındaki istimlaklere kadar küçük bir mahalle içinde bulunan yapı 1956-58 yılları arasında gerçekleşen Millet Caddesi inşaatı sonunda bir müddet kullanım dışı kalmış ve A. Pasadaios tarafından yapının etrafında sondaj çalışmaları yapılmıştır (Müller-Wiener, 2007).

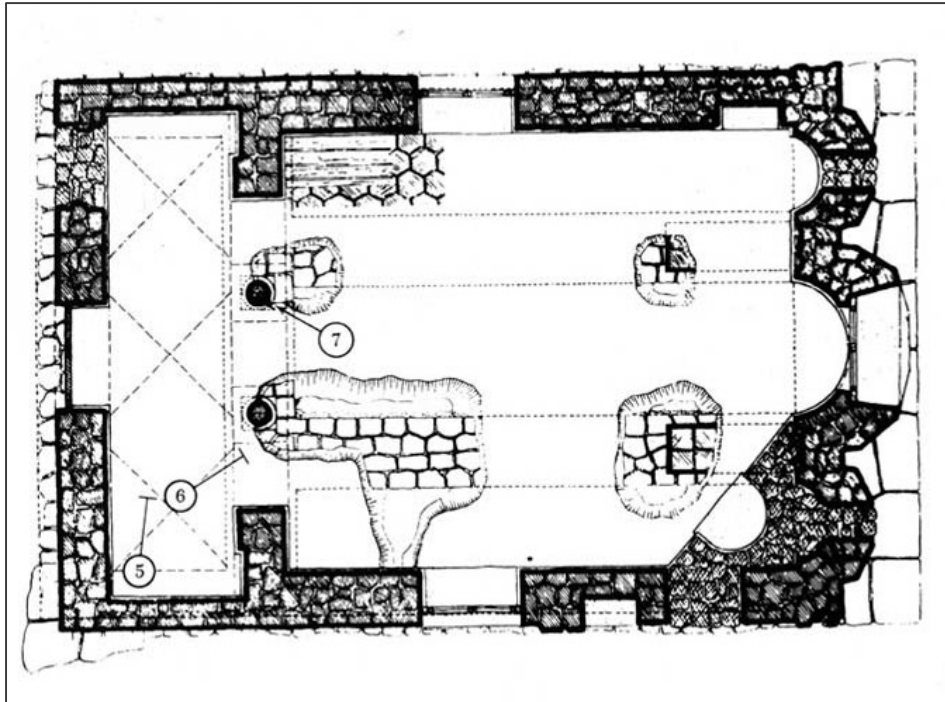
Hemen arkasında kurulan İETT garajının içerisinde kalan Manastır Mescidi uzun yıllar malzeme deposu olarak kullanıldıktan sonra 1996 yılında garaj personeline ibadet yeri olarak açılmıştır. Günümüzde yol tarafından da giriş sağlanmaktadır.

Tanım

Mustafa Çavuş Mescidi olarak da bilinen Manastır Mescidi üç apsisli, tek nefli, tek narteksli bir plan şemasına sahiptir. Narteks kısmı ana neften iki sütun ile ayrılmaktadır. Apsisler içeride dairesel olup, dışarıda köşelidir. Günümüzde dikdörtgen bir salondan ibaret olan yapı, üzeri kiremit kaplı ahşap bir çatı ile örtülüdür (Şekil 4.372, Şekil 4.373).

Şekil 4.372 : Manastır Mescidi planı (Millingen, 2009).

Şekil 4.373 : Manastır Mescidi planı (A. Pasadaios, 1960'lar).

Eyice'ye göre kilisenin özgün hali günümüzdeki gibi tek nefli olabileceği gibi küçük bir bazilika da olabilir. A. Pasadaios'a göre kilise etrafında revaklı sütunlar bulunmaktaydı. Ana mekan için iki farklı hipotez öne sürmüş olan A. Pasadaios'un ilk hipotezine göre kilise dört sütunlu haç planlı olup, yüksek kasnaklı bir kubbeye sahipti. İkinci hipoteze göre yapı, üstü pencereli yüksek bir tonozla örtülü, yan neflerin ikişer sütunla ana neften ayrıldığı küçük bir bazilikadır. İkinci sistem daha çok İç Anadolu'da uygulandığından ve İstanbul'da benzeri olmadığından Eyice'ye göre daha zayıf bir ihtimaldir (Eyice, 1994m).

Apsis çıkıntılarına bakıldığında yapının özgün halinin çok daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır (Eyice, 1994m).

Değişim

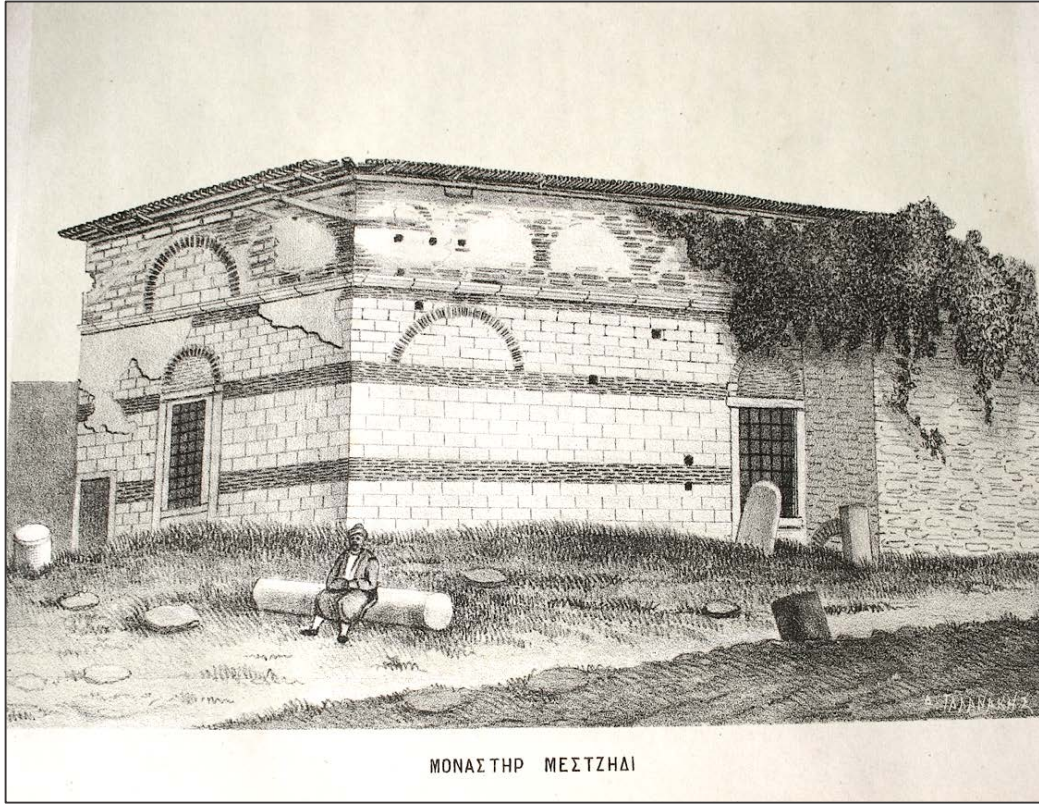
Günümüzde yarısı İETT garajı içerisinde, yarısı da yola taşkın bir vaziyette bulunan Manastır Mescidi yol tarafından girişin sağlandığı bir avlu içerisinde. Buradan niteliksiz bir son cemaat yerine girilerek yapıya geçiş sağlanmaktadır. Garaj tarafından yapının batısındaki son cemaat yerine doğrudan giriş vardır. Batı cephesi dışarıdan algılanamamaktadır. Galanakis'in 1877 yılında yaptığı gravürde batı cephesinde görülen büyük pencere günümüzde kapı işlevi görmektedir (Şekil 4.374, Şekil 4.375, Şekil 4.376).

Güney cephesinde görülen büyük pencerenin kemerli kısmı Galanakis'te kapalı olarak resmedilmiştir. Ayrıca bu pencerenin doğusunda bulunan duvar (ek yapı da olabilir) sebebiyle bu taraftaki pencereler görülememektedir. 1925 yılında çekilmiş olan fotoğrafta ise büyük pencerenin üstündeki kemer açıktır. Ayrıca bu pencerenin doğusunda biri daha büyük kapatılmış iki pencere daha görülmektedir. Galanakis'teki pencerelerde görülen taş söveler de 1925 yılındaki fotoğrafta mevcut değildir (Şekil 4.377). Günümüzde ise batıdaki büyük pencere yerinde durmakta olup, doğudaki iki pencerenin yerinde kapalı büyük tek bir kemer izi bulunmaktadır. 1970'li yıllarda çekilmiş olan fotoğrafta ise büyük kemer izi görülmekle birlikte arada küçük bir pencere daha olduğu izlenmektedir (Şekil 4.378).

1970'li yıllarda çekilmiş olan fotoğraflar günümüzdeki durum ile karşılaştırıldıklarında doğu ve kuzey cephelerinde belirgin bir değişiklik görülmemektedir (Şekil 4.379, Şekil 4.380, Şekil 4.381, Şekil 4.382, Şekil A.140,

Şekil A.141, Şekil A.142, Şekil A.143). Yapının kuzeydoğu köşesinde yüksek miktarda parça kopmaları gözlemlenmektedir (Şekil, 4.383).

Yapının iç kısmında Bizans ya da Osmanlı dönemlerine ait herhangi bir bezeme bulunmamaktadır. Yapının içi tamamen sıvalı ve boyalıdır. Tüm duvarlar ve sütunlar yaklaşık bir metre yüksekliğinde ahşap lambri kaplıdır. Sütunların üst kısımları kahverengi, başlıkları ise diğer düz yüzeyler gibi yeşil boyalıdır. Ayrıca tavan ve mihrap (yarısına kadar) da ahşap kaplıdır (Şekil 4.384, Şekil 4.385). Yapı içerisinde kalorifer tesisatı ve klima tesisatı bulunmaktadır. Ana apsis üzerindeki büyük pencerede renkli cam kullanılmıştır (Şekil 4.386, Şekil 4.387). Narteksin güney tarafı kapatılarak oda olarak kullanılmakta, diğer tarafı ise depo görevi görmektedir.

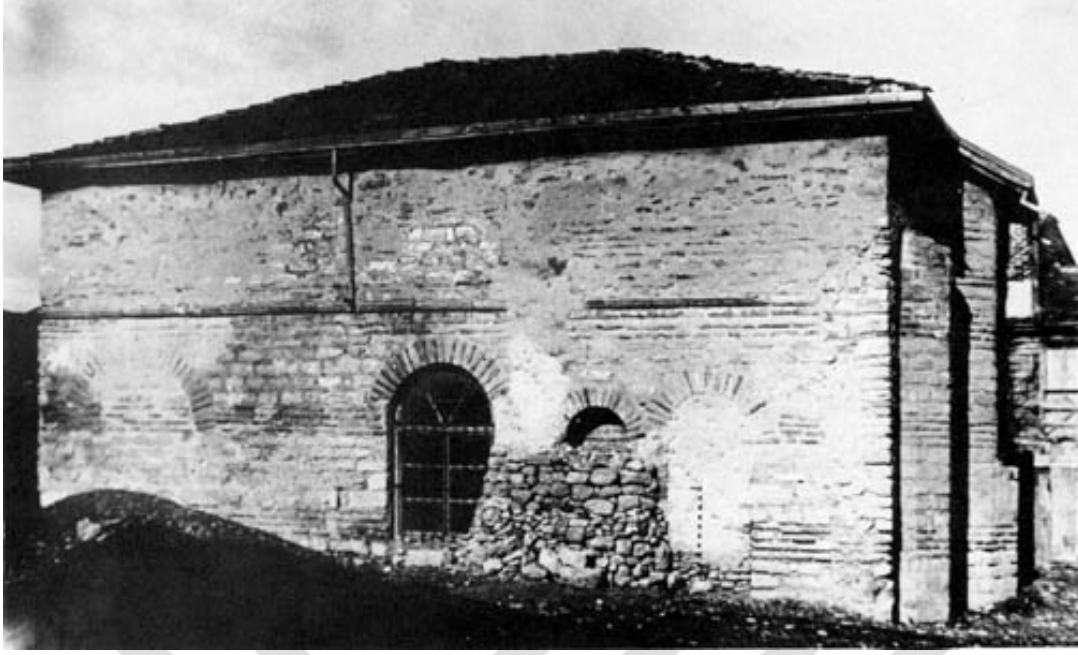
Şekil 4.374 : Manastır Mescidi'nin güney ve batı cepheleri (Galanakis, 1877).

Şekil 4.375 : Manastır Mescidi'nin kuzeybatı yönü (2016).

Şekil 4.376 : Manastır Mescidi'nin batı cephesi (2016).

Şekil 4.377 : Manastır Mescidi'nin güney cephesi (Sender, 1925).

Şekil 4.378 : Manastır Mescidi'nin güney ve doğu cepheleri (Mathews, 1968-73).

Şekil 4.379 : Manastır Mescidi'nin doğu cephesi (Mathews, 1968-73).

Şekil 4.380 : Manastır Mescidi'nin doğu cephesi (2016).

Şekil 4.381 : Manastır Mescidi'nin kuzey cephesi (Mathews, 1968-73).

Şekil 4.382 : Manastır Mescidi'nin kuzey cephesi (2016).

Şekil 4.383 : Manastır Mescidi'nin kuzeydoğu köşesi (2016).

Şekil 4.384 : Manastır Mescidi narteksin kuzeyi (Mathews, 1968-73).

Şekil 4.385 : Manastır Mescidi narteksin kuzeyi (2015).

Şekil 4.386 : Manastır Mescidi'nin apsisi (Mathews, 1968-73).

Şekil 4.387 : Manastır Mescidi'nin apsisi (2015).

4.15 Meryem Ana Kilisesi (Panayia Muhliotissa Kilisesi)

Konum

Meryem Ana Kilisesi (Panayia Muhliotissa Kilisesi) Fener semtinde, Tevkii Cafer Mahallesi Tevkii Cafer Mektebi Sokak'ta küçük bir avlu içerisinde bulunmaktadır (Şekil 4.388, Şekil 4.389, Şekil 4.390).

Şekil 4.388 : Meryem Ana Kilisesi
(Panayia Muhliotissa Kilisesi)’nin 1929
yılındaki konumu (Pervititch, 2001).

Şekil 4.389 : Meryem Ana Kilisesi
(Panayia Muhliotissa Kilisesi)’nin 1913-14 yıllarındaki konumu (Alman Mavileri, 2006).

Şekil 4.390 : Meryem Ana Kilisesi (Panayia Muhliotissa Kilisesi)’nin günümüzdeki konumu
(Hali Hazır Harita, 2014).

Tarihçe

Moğol Kilisesi adıyla da bilinen Meryem Ana Kilisesi (Panayia Mouchliotissa Kilisesi) Müller Wiener'e göre 1261'de inşa edilmiş, 1266'da büyütülmüş ve 1281'de onarılmıştır. Kiliseye 14.yy'da narteks ve başka eklemeler yapılmıştır (Karaca, 1994).

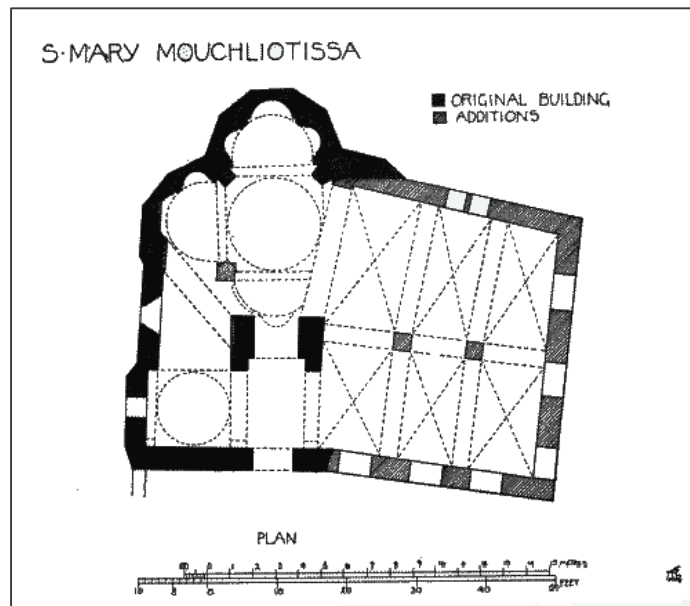
1633, 1640 ve 1729 yıllarındaki yangınlardan zarar gören yapı, kitabesine göre 1731'de restore edilmiştir. Onarımlar sonucunda mimarisi zaman içerisinde oldukça değişen kiliseye 1892 yılında yeni bir çan kulesi yapılmıştır (Müller-Wiener, 2007).

20. yy başlarında yapı onarım görmüş, 1955 yılında yaşanan 6-7 Eylül olaylarından zarar gören kilise tekrar onarılmış, 1990 yılında ise başka bir onarım geçirmiştir.

Fatih Sultan Mehmet'in ve sonraki padişahların fermanları ile kilisenin statüsü bugüne kadar korunmuş olup, İstanbul'da Bizans döneminde inşa edilen ve günümüzde ibadete açık olan tek kilisedir.

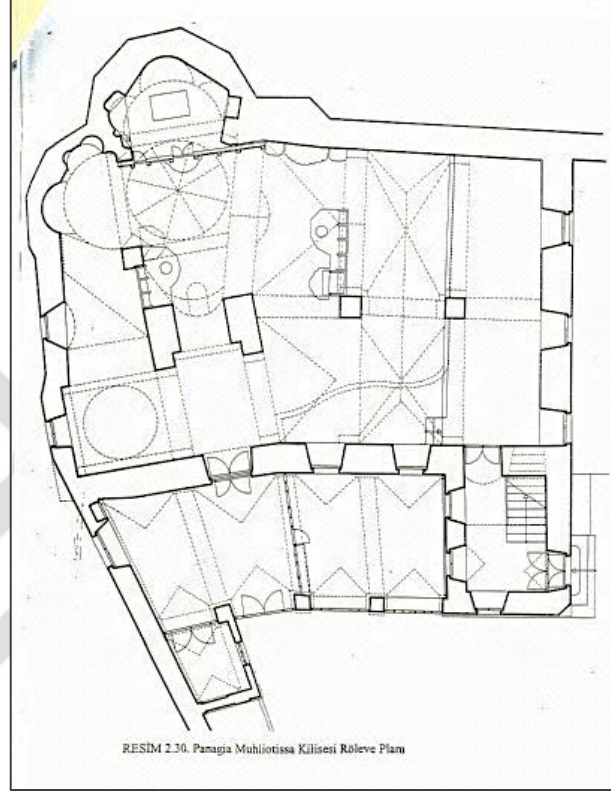
Tanım

Orijinalinde dört yapraklı yonca planında inşa edilmiş olan kilise, bu tipin İstanbul'daki tek örneğidir. Bu plan tipinde kubbenin örttüğü kare naos kısmının dört kenarında dört yarım kubbe bulunur, ancak kilisenin zaman içerisinde geçirdiği değişim sonucunda güney yönündeki yarım kubbenin yerine yapı bu kısımdan iki sıra nef kısmına bağlanmaktadır. Bunların batısında yeni bir ek olan narteks kısmı bulunmaktadır (Şekil 4.391, Şekil 4.392, Şekil 4.393).

Şekil 4.391 : Meryem Ana Kilisesi (Panayia Mouchliotissa Kilisesi) planı (Millingen, 2009).

Sekizgen kaide üzerinde bulunan yüksek silindirik kasnaklı kubbe basit konik çatıdır. Kasnak üzerindeki pencereler üzerindeki kemerler kasnak eteğine kadar indirilmemiştir. Yapının kuzeydoğu bölümü özgün plana uygun olup, yapı güney ve batı yönlerinde büyütülmüştür. Özgün yapının kuzeybatı kısmında küçük bir kubbe daha bulunmaktadır.

Şekil 4.392 : Meryem Ana Kilisesi (Panayia Muhliotissa Kilisesi) planı (Habip, 2001).

Şekil 4.393 : Meryem Ana Kilisesi (Panayia Muhliotissa Kilisesi) doğu-batı kesiti (Habip, 2001).

Değişim

Meryem Ana Kilisesi (Panayia Muhliotissa Kilisesi) güneydoğudan çekilmiş 1936 tarihli fotoğrafı ile günümüzdeki durumu karşılaştırıldığında yol kotunun yükselmiş olduğu, önceleri bir basamak inilerek kullanılan bahçe kapısının bugün yarısına kadar yükselmiş yol kotundan ötürü kullanılamaz durumda olduğu görülmektedir. Ayrıca bahçe duvarı da kiliseye sonradan eklenen altı hücreli nefin yüksekliğine kadar yükseltilmiştir. Kubbe ve kasnağı değişmemiş, özelliklerini korumuşlardır (Şekil 4.394, Şekil 4.395, Şekil A.144, Şekil A.145).

Şekil 4.394 : Meryem Ana Kilisesi (Panayia Muhliotissa Kilisesi)'nin güneydoğudan çekilmiş fotoğrafı (Artomonoff, Mart 1936).

Şekil 4.395 : Meryem Ana Kilisesi (Panayia Muhliotissa Kilisesi)'ne güneydoğudan bakış (2013).

Galanakis'in 1877 tarihi gravüründe kilisenin batısı ve kuzeyi görülmektedir. Yapının kuzey dış duvarındaki kapı günümüzde de mevcuttur. Kilisenin etrafı yapılarla çevrili olduğundan gravür ile aynı genişlikte bir fotoğraf çekilememiştir. Batı cephesinde bulunan kapı da günümüzde mevcut olup, binanın avlusuna giriş aynı cephede bulunan başka bir kapıdan sağlanmaktadır. Günümüzde bu dış duvarlar kubbe kasnağı ve ilk kilise yapısının dış duvarları dışında sıvasızdır (Şekil 4.396, Şekil 4.397, Şekil 4.398).

Kuzey cephesinin 70'li yıllarda çekilmiş olan fotoğrafında boyama ve çatı onarımı dışında günümüze göre pek bir değişiklik görülmemektedir (Şekil 4.399, Şekil 4.400, Şekil A.146, Şekil A.147).

Şekil 4.396 : Meryem Ana Kilisesi (Panayia Muhliotissa Kilisesi)’nin batı cephesi (Galanakis, 1877).

Şekil 4.397 : Meryem Ana Kilisesi (Panayia Muhliotissa Kilisesi)’nin kuzey cephesi (2013).

Şekil 4.398 : Meryem Ana Kilisesi (Panayia Muhliotissa Kilisesi)'nin batı cephesi (2013).

Şekil 4.399 : Meryem Ana Kilisesi (Panayia Muhliotissa Kilisesi)'nin kuzey cephesi (Mathews, 1968-73).

Şekil 4.400 : Meryem Ana Kilisesi (Panayia Muhliotissa Kilisesi)'nin kuzey cephesi (2013).

Kilisenin batı duvarının iç avludan çekilmiş olan fotoğraflarına bakıldığında 70'li yıllarda bu cephenin sıvalı olduğu görülmektedir. Günümüzde sıva kaldırılmış olduğundan hem yapının taş örgüsü hem de pencere ve kapıların etrafındaki taş söveler ortaya çıkarılmışlardır. Bu kısmın üzerinde yer alan ek gölgelik günümüzde mevcut değildir (Şekil 4.401, Şekil 4.402, Şekil 4.403, Şekil A.148, Şekil A.149).

Şekil 4.401 : Meryem Ana Kilisesi (Panayia Muhliotissa Kilisesi)’nin iç avlusundan batı cephesi (Mathews, 1968-73).

Şekil 4.402 : Meryem Ana Kilisesi (Panayia Muhliotissa Kilisesi)’nin iç avlusundan batı cephesi (2013).

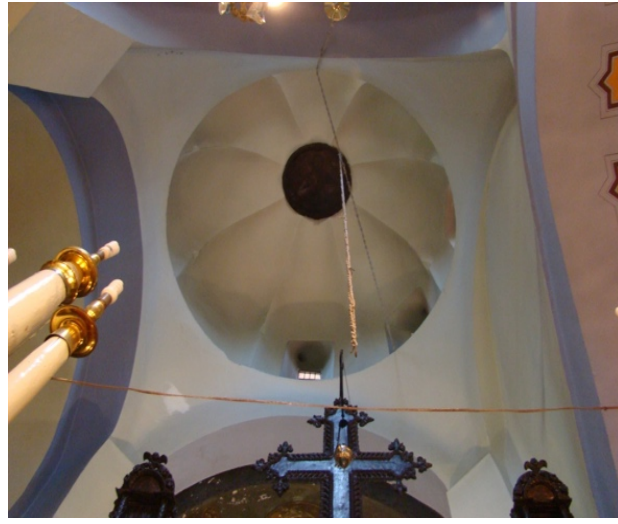

Şekil 4.403 : Meryem Ana Kilisesi (Panayia Muhliotissa Kilisesi)’nin iç avlusundan kuzeye bakış (2013).

Yapının içerisinden çekilmiş 1938 yılına ait fotoğraflar ile yapının günümüzdeki durumu karşılaştırıldığında pandantif ve kubbe üzerindeki bezemelerin günümüzde mevcut olmadıkları görülmektedir. Günümüzde bu kısımlar kubbenin ortasındaki Hz. İsa figürü hariç sıvalı ve beyaz boyalıdırlar (Şekil 4.404, Şekil 4.405, Şekil A.150, Şekil A.151). Bunların dışında, yapıda apsis yarım kubbesi üzerinde Hz. İsa ve Hz. Meryem figürleri ve yer yer kemer üzerlerinde süslemeler bulunmaktadır (Şekil 4.406).

Şekil 4.404 : Meryem Ana Kilisesi (Panayia Muhliotissa Kilisesi)'nin kubbesi (Artamonoff, Ocak 1938).

Şekil 4.405 : Meryem Ana Kilisesi (Panayia Muhliotissa Kilisesi)'nin kubbesi (2013).

Şekil 4.406 : Meryem Ana Kilisesi (Panayia Muhliotissa Kilisesi)'nin apsis yarım kubbesi üzerindeki Hz. İsa ve Hz. Meryem figürleri (2013).

Naosun doğusunda bulunan ahşap işçiliği ile hazırlanmış bir ikonostatis günümüzde sağlam bir şekilde durmaktadır (Şekil 4.407, Şekil 4.408, Şekil A.152, Şekil A.153).

Naos'un kuzey tarafında bulunan ayak üzerindeki kafes günümüzde yerinde bulunmaktadır (Şekil 4.409, Şekil 4.410). İç narteksin güney tarafında bulunan eğrisel formlu ahşap galeri katı da günümüzde mevcuttur (Şekil 4.411, Şekil 4.412, Şekil A.154, Şekil A.155).

Şekil 4.407 : Meryem Ana Kilisesi
(Panayia Muhliotissa Kilisesi) İkonostasis
(Artamonoff, Ocak 1938).

Şekil 4.408 : Meryem Ana Kilisesi
(Panayia Muhliotissa Kilisesi) İkonostasis
(2013).

Şekil 4.409 : Meryem Ana Kilisesi
(Panayia Muhliotissa Kilisesi) naos'tan
kuzeye bakış (Mathews, 1968-73).

Şekil 4.410 : Meryem Ana Kilisesi
(Panayia Muhliotissa Kilisesi) naos'tan
kuzeye bakış (2013).

Şekil 4.411 : Meryem Ana Kilisesi
(Panayia Muhliotissa Kilisesi) naos'tan iç
nartekse bakış (Mathews,1968-73).

Şekil 4.412 : Meryem Ana Kilisesi
(Panayia Muhliotissa Kilisesi) naos'tan iç
nartekse bakış (2013).

4.16 Vefa Kilise Camii

Konum

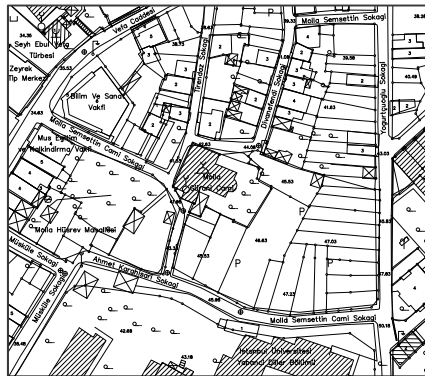
Vefa Kilise Camii Vefa semtinde Hoca Gıyasettin Mahallesi Tirendaz Sokak üzerinde bulunmaktadır (Şekil 4.413, Şekil 4.414, Şekil 4.415).

Şekil 4.413 : Vefa Kilise Camii'nin 1934
yılındaki konumu (Pervititch, 2001).

Şekil 4.414 : Vefa Kilise Camii'nin 1913-14
yıllarındaki konumu (Alman Mavileri,2006).

Şekil 4.415 : Vefa Kilise Camii'nin günümüzdeki konumu (Hali Hazır Harita, 2014).

Tarihçe

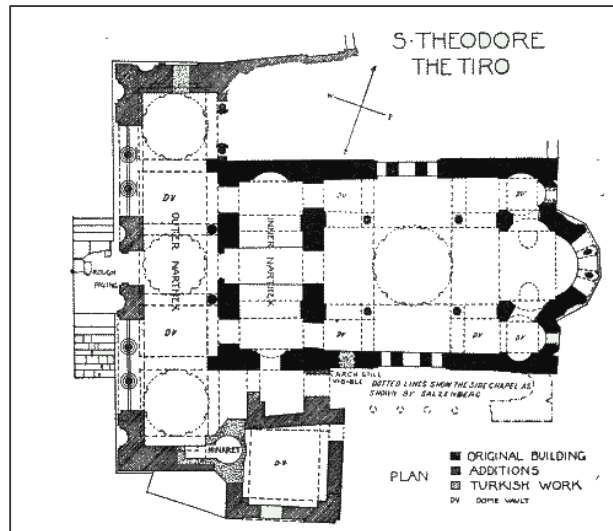
Molla Gürani Camii olarak da bilinen yapının Bizans dönemindeki adı ile ilgili bilgi yoktur (Eyice, 1994o). Kilise, daha eski bir binanın kalıntıları üzerine oturmakta olup, 11-12 yy'lara tarihlenen dört sütunlu kapalı haç planlı yapı tipindedir. Mevcut cepheyi oluşturan dış narteks 1261 yılında Latin işgalinin ardından eklenmiştir (Eyice, 1994o).

15.yy'da İstanbul'un fethinden hemen sonra Şeyhülislam Molla Gürani tarafından camiye çevrilmiş, yapıya tuğladan bir minare eklenmiş, yapının kuzey ve güney duvarlarındaki pencereler örülmüştür (Kırımtayf, 2001).

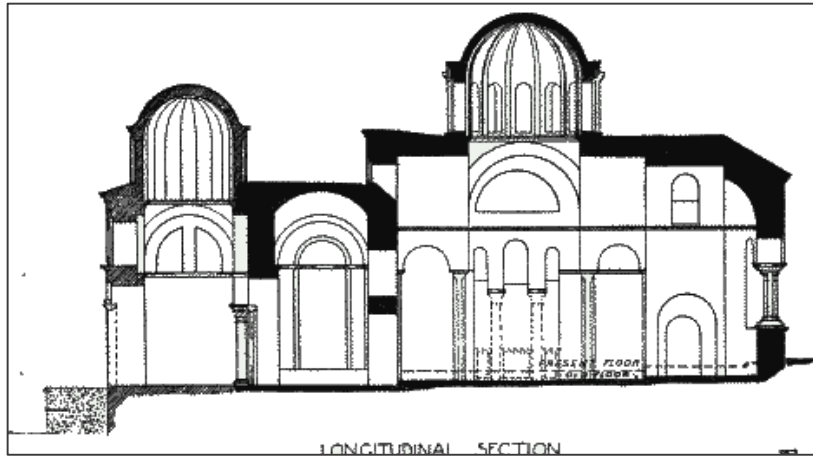
1833 yangınında yan nefleri ortadan kalkan (Eyice, 1994o) yapının 1848 tarihinde yapılan onarımında ana mekanın sütunları payeler ile değiştirilmiştir (Mülller Wiener, 2007). 1937 yılında dış narteksin güney kubbesinin mozaikleri temizlenmiştir (Mülller Wiener, 2007). 1972-73 yıllarında binanın kuzey cephesi duvarı restore edilmiş, köşe mekanlarının üstleri düz ve tek meyilli çatılarla örtülmüştür (Eyice, 1994o).

Tanım

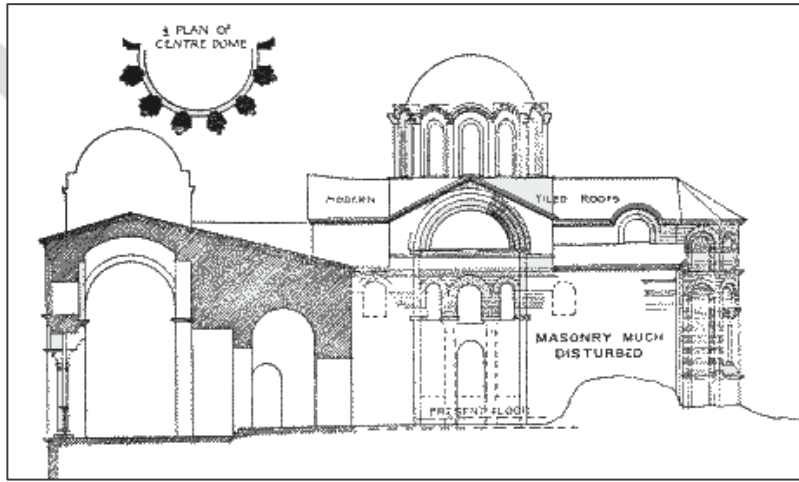
Kapalı haç planlı olarak inşa edilmiş olan Vefa Kilise Camii dış narteks, iç narteks, kubbeli bir naos bölümü ve neflerden oluşmaktadır. Beş bölümlü dış narteks kuzey ve güney yönlerinde yapının dışına taşmıştır. Dört sütunun meydana getirdiği naos dört kollu eşit bir haç biçimindedir. Kolların üzerini beşik tonozlar örterken ortada pencere ve yüksek kasnaklı on iki dilimli bir kubbe bulunmaktadır (Şekil 4.416, Şekil 4.417, Şekil 4.418, Şekil 4.419). Dış narteksin üç kubbesinden ikisi mozaik dekorlarını kısmen korumaktadırlar (Mülller Wiener, 2007).

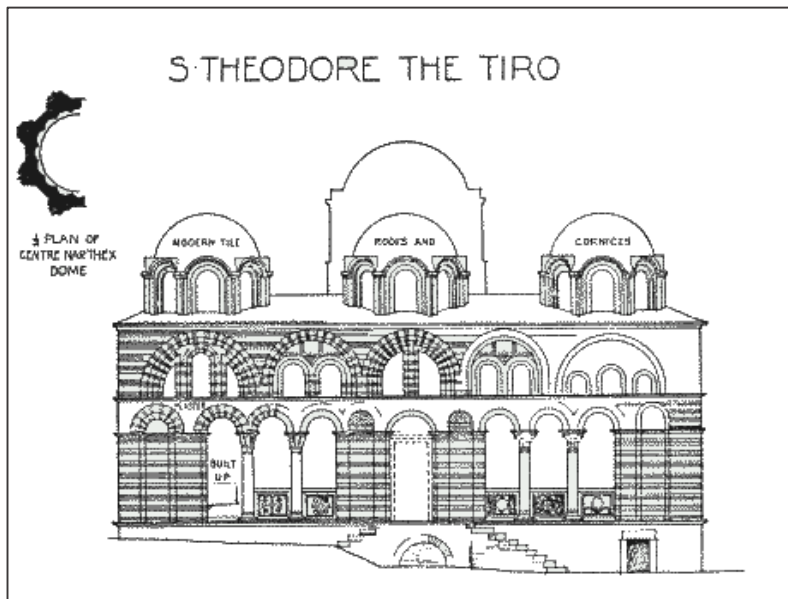
Şekil 4.416 : Vefa Kilise Camii planı (Millingen,2009).

Şekil 4.417 : Vefa Kilise Camii doğu-batı kesiti (Millingen,2009).

Şekil 4.418 : Vefa Kilise Camii dış narteksten doğu-batı kesiti (Millingen,2009).

Şekil 4.419 : Vefa Kilise Camii dış narteksten batı cephesi görünüşü (Millingen,2009).

Değişim

Yapının 1877 tarihli gravürü doğu ve güney cephelerini betimlemektedir (Şekil 4.420). Doğu cephesi beş yüzlü bir büyük apsis ve iki küçük yan apsisten oluşmaktadır. Pencere düzenine bakıldığında doğu cephesinde büyük bir fark görülmemektedir (Şekil 4.421, Şekil 4.422, Şekil A.156, Şekil A.157). Ana apsisin ikinci yüzündeki kapatılmış pencerenin kemer izleri Galanakis'in gravüründe görülmektedir. Bu pencere ve dördüncü yüzdeki pencere 1937 tarihli fotoğrafta günümüzde olduğu gibi düz örülmüştür. Kuzey taraftaki yan apsisin penceresi de 1937 yılında açıkken günümüzde kapalıdır. Galanakis'te kapalı olarak resmedilmiş olan kubbe pencereleri ise 1937 yılında da kapalı durumdadırlar. Ancak günümüzde ana kubbe üzerindeki tüm pencereler açıktır.

Galanakis'te güney cephesinden görülebilen dış narteks kubbelerinin pencereleri kapalı olarak resmedilmiştir. Günümüzde bu pencereler açıktır (Şekil 4.423). Gravürde görülen dış nartekse bitişik ek yapı günümüzde de mevcuttur. Bu ek yapının penceresinin etrafı kemer hizasına kadar sıvalıdır. Yapının güneydoğu ve kuzey cephelerini saran avluya geçiş bu ek yapının içinden ya da dış narteksin avluya kadar olan uzantısından sağlanmaktadır (Şekil 4.424, Şekil 4.425, Şekil A.158, Şekil A.159). Dış narteksin güney duvarı üzerinde bulunan nişlerin minare tarafındaki günümüzde taş ile doldurularak kapatılmıştır (Şekil 4.426).

Şekil 4.420 : Vefa Kilise Camii'nin doğu ve güney cepheleri (Galanakis, 1877).

Şekil 4.421 : Vefa Kilise Camii'nin doğu cephesi (Artamonoff, Mart 1937).

Şekil 4.422 : Vefa Kilise Camii'nin doğu cephesi (Esmer, 2007).

Şekil 4.423 : Vefa Kilise Camii'nin güney cephesi (2013).

Yapıya giriş batı cephesinin ortasında bulunan ve yol kotundan iki taraflı bir merdivenle ulaşılan bir kapıdan yapılmaktadır. 1905 tarihli fotoğrafta sahanlık üzerinde görülen sundurma, 1935 yılındaki fotoğrafta görülmemektedir. Günümüzde bu merdiven yenilenmiş, ondülin örtülü bir sundurma eklenmiştir (Şekil 4.427, Şekil 4.428, Şekil 4.429, Şekil A.160, Şekil A.161). 1935 tarihli fotoğrafta hasarlı olarak görülen kapı üzerindeki kemer boşluğundaki dolgu günümüzde de tuğla ile örülmüş durumdadır. Ayrıca bu cephe üzerindeki pencerelerin dışlıkları da değişmekle beraber cephe üzerinde bulunan sütunlar özgündür.

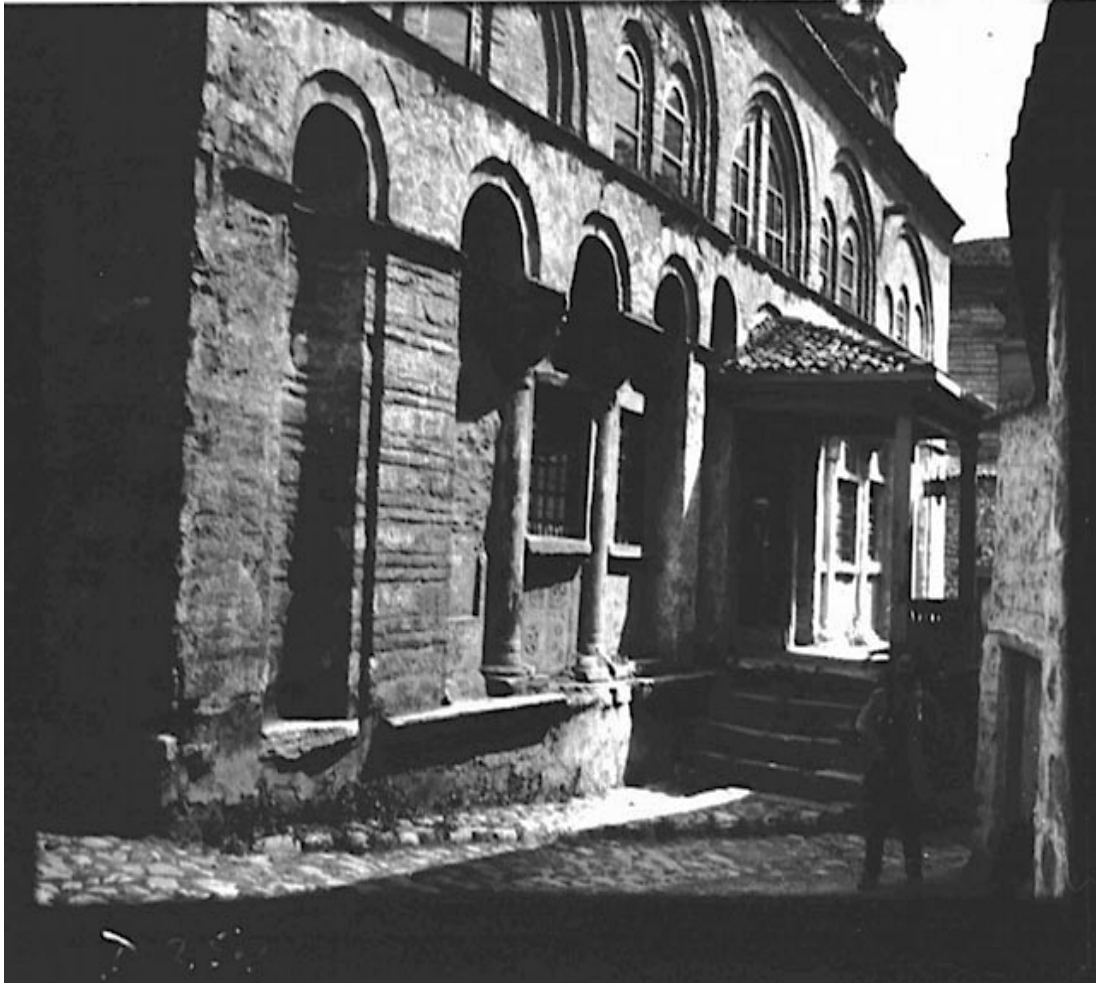
Şekil 4.424 : Vefa Kilise Camii'nin güney cephesi (Powel, 1950).

Şekil 4.425 : Vefa Kilise Camii'nin güney cephesi (2015).

Şekil 4.426 : Vefa Kilise Camii'nin güney cephesi (2015).

Şekil 4.427 : Vefa Kilise Camii'nin batı cephesi (Bell, 1905).

Sütunlu pencerelerin altında bulunan taş levhalarda haç kabartmalarının olduğu kısımlar geçmiş dönemde görevli olan bir din adamı tarafından üzerlerine harç atılarak kapatılmıştır (Çetinkaya, 2003) (Şekil 4.430, Şekil 4.431). 1905 tarihli ve 1912 tarihli fotoğraflarda bu cephenin kuzey tarafındaki üçlü pencerelerden en baş taraftakinin kapalı olduğu görülmektedir. Günümüzde bu pencere açıktır (Şekil 4.432, Şekil 4.433). Bu cephenin güney tarafında bulunan ve günümüzde kapatılmış olan açıklıktan önceki yıllarda yapının altında bulunan sarnıça geçiş sağlanmıştır (Çetinkaya, 2003) (Şekil, 434).

Dış narteksin kuzey duvarı üzerinde 1912 tarihli fotoğrafta görülen pencere günümüzde kapatılarak çimento esaslı sıva malzemesiyle sıvanmıştır (Şekil 4.435, Şekil 4.436). Yapının kuzey tarafında bulunan yüksek duvar yapının dışarıdan algılanmasını zorlaştırmaktadır (Şekil 4.437, Şekil 4.438, Şekil A.162, Şekil A.163)

Şekil 4.428 : Vefa Kilise Camii'nin batı cephesi (Artamonoff, Nisan 1935).

Şekil 4.429 : Vefa Kilise Camii'nin batı cephesi (2015).

Şekil 4.430 : Vefa Kilise Camii'nin batı cephesi pencere detayı (Artamonoff, Nisan 1935).

Şekil 4.431 : Vefa Kilise Camii'nin batı cephesi pencere detayı (2013).

Şekil 4.432 : Vefa Kilise Camii'nin batı cephesindeki pencere detayı (1912)
(Millingen, 2009).

Şekil 4.433 : Vefa Kilise Camii'nin batı cephesindeki pencere detayı (2013).

Şekil 4.434 : Vefa Kilise Camii'nin batı cephesinde kapatılan açıklık (2015).

Şekil 4.435 : Vefa Kilise Camii'nin eksonarteksi (1912) (Millingen, 2009).

Şekil 4.436 : Vefa Kilise Camii'nin eksonarteksi (2013).

Şekil 4.437 : Vefa Kilise Camii'nin kuzey cephesi (Porter, 1920)

Şekil 4.438 : Vefa Kilise Camii'nin kuzey cephesi (2013)

Yapının naos bölümü ve apsis kısmı 1970'li yıllarda çekilmiş olan fotoğraflar ile karşılaştırıldığında çok belirgin bir fark görülmemektedir. Yapının iç kısmında apsis yarı kubbesi üzerindeki geç dönem kalemişi dışında herhangi bir bezeme bulunmamaktadır. Yapının iç kısmı tamamen beyaz sıvalıdır. Ayrıca alt kısımlar plastik lambri ile kaplanmış durumdadır. Ana kubbe, orta kısmında bulunan kalemişi dışında beyaz sıvalıdır. Ayrıca apsisin güney tarafındaki kenar üzerinde bulunan kapatılmış pencerenin alt kısmı kalınlaştırılarak, burada bir mihrap oluşturulmuştur (Şekil 4.439, Şekil 4.440).

Dış narteks kısmında kuzey, orta ve güney tarafta olmak üzere üç kubbe bulunmaktadır. Kuzeydeki sekiz pencerele kubbenin beş penceresi kapalıdır. Kubbeler üzerinde günümüzde yer yer mozaik ve bezemeler bulunmaktadır. Dış narteksten iç nartekse geçiş iki büyük sütunun arasında bulunan bir kapıyla sağlanmaktadır (Şekil 4.441). Dış narteksin kuzey duvarında günümüzde şadırvan bulunmaktadır (Şekil 4.442). Bu kısımdan bir kapıyla iç narteksin kuzey duvarında bulunan tuvaletlere geçiş sağlanmaktadır (Şekil 4.443).

Şekil 4.439 : Vefa Kilise Camii'nin apsisi (Mathews, 1968-73).

Şekil 4.440 : Vefa Kilise Camii'nin apsisi (Esmer, 2007).

Şekil 4.441 : Vefa Kilise Camii'nin dış narteksten iç nartekse geçiş (2013).

Şekil 4.442 : Vefa Kilise Camii'nin dış narteksinin kuzeyindeki abdest alanları (2013).

Şekil 4.443 : Vefa Kilise Camii'nin dış narteksinden iç nartekste ki tuvaletlere geçiş (2013)

4.17 Zeyrek Kilise Camii (Pantakrotor Manastırı Kilisesi)

Konum

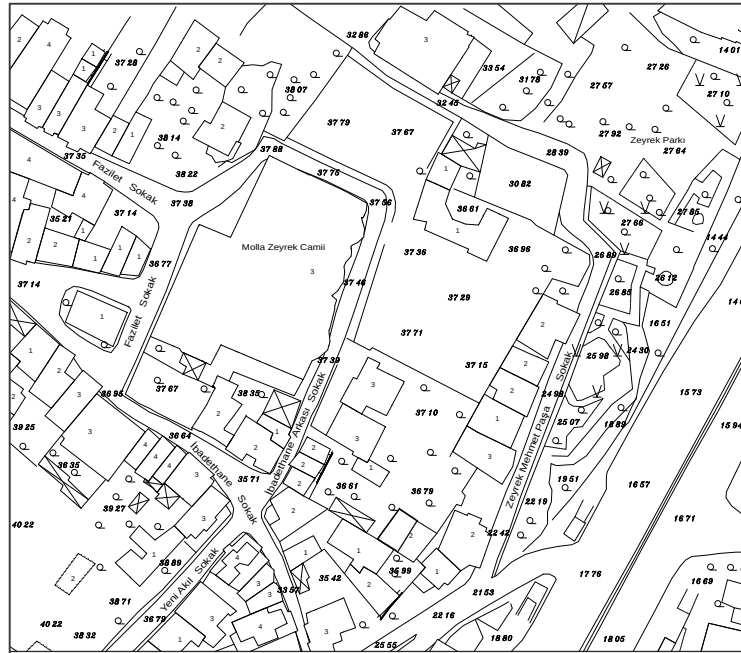
Zeyrek Kilise Camii (Pantakrotor Manastırı Kilisesi) Zeyrek Mahallesi İbadethane Sokak'ta Atatürk Bulvarı'nın üst kısmında yamaca hakim bir konumdadır (Şekil 4.444, Şekil 4.445, Şekil 4.446).

Şekil 4.444 : Zeyrek Kilise Camii (Pantakrotor Manastırı Kilisesi)'nin 1933 yılındaki konumu (Pervititch, 2001).

Şekil 4.445 : Zeyrek Kilise Camii (Pantakrotor Manastırı Kilisesi)'nin 1913-14 yıllarındaki konumu (Alman Mavileri, 2006).

Şekil 4.446 : Zeyrek Kilise Camii (Pantakrotor Manastırı Kilisesi)'nin günümüzdeki konumu (Hali Hazır Harita, 2014)

Tarihçe

Pantakrotor Manastırı'nın kilisesi olarak 1120-1136 yılları arasında inşa edilmiş olan Zeyrek Kilise Camii, Güney Kilise ve Kuzey Kilise arasına yapılmış bir mozoleum kısmı ve güney kısmında bulunan bir dış narteksten oluşur.

1261'deki Latin işgali sırasında zarar gören kilise, 13.yy'da yeniden inşa edilmiş, Fetih'ten hemen sonra Molla Mehmet Zeyrek tarafından camiye çevrilmiş, bu dönemde yapının iç kısmındaki bölümler büyük bir değişime uğramıştır (Freely-Çakmak, 2004).

1756'da bölgede geniş tahribat yapan Cibali yangını ve 1766 depreminden sonra yapılan onarımdaki değişiklikler Türk sanatında Barok uslubun hakim olduğu dönemin özelliklerine sahiptir. Bu dönemde Güney Kilise'nin gövdeleri kırmızı renkli sütunlarının yerini Barok profilli taş örme payeler almıştır (Eyice, 1994p).

Kuzey Kilise'nin granit ve porfir sütunları 18.yy sonunda kare biçimindeki payandalar ile değiştirilmiştir. Müller Wiener duvar kaplaması ve 18.yy'a kadar görülen mozaiklerin de bu dönemde yok edildiğinden bahseder.

1953 yılında Güney Kilise'deki süslemeli zemin kaplanarak korunmuştur (Müller Wiener, 2007).

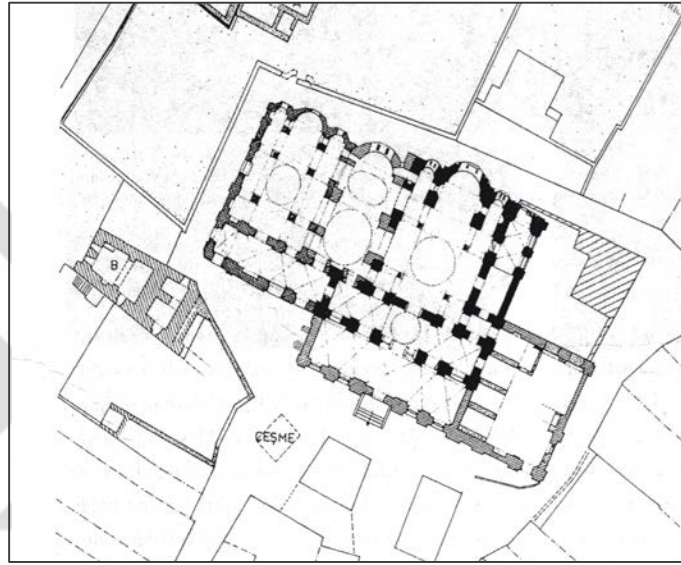
Eyice'ye göre 1966'da Vakıflar İdaresi'nce yapılan restorasyonda kuzeydeki bina ile bunun batı cephesi yeniden yapılracasına tamir edilmiştir. Aynı onarım esnasında Güney Kilise'nin örülü bir penceresi boşaltıldığında, pencere kemerinin içinin altın zemin içinde tezyini bir mozaikle süslü olduğu görülmüştür. 1995 yılından 2006 yılına kadar İTÜ Mimarlık Fakültesi özellikle yapının üst örtüsünde onarım çalışması yapmıştır. Yapıda 2010 yılından beri süren restorasyon çalışması halen devam etmektedir.

Tanım

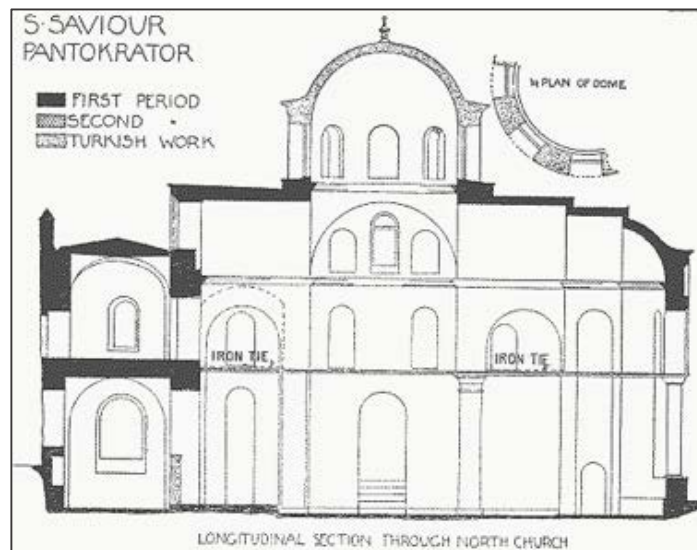
İki kilise ve aralarına yapılmış bir mezar şapelinden oluşan Zeyrek Kilise Camii (Pantakrotor Manastırı Kilisesi)'nin ilk yapılan bölümü olan güneydeki kilise, iki katlı bir narteksi ve üç apsisi olan kapalı haç planlı bir yapıdır (Müller Wiener, 2007). Eyice'ye göre Güney Kilise'nin batısına daha geç bir dönemde bir eksonarteks eklenmiştir (Eyice, 1994p).

Tek nartekse sahip olan Kuzey Kilise ise plan bakımından güneydekinin benzeri olup, narteks kısmı Güney Kilise'nin narteksine bitişiktir. Aradaki kısma yapılan mezar şapeli ise tek bir nef ve apsisten meydana gelmiş, biri oval iki kubbe ile örtülmüştür (Freely-Çakmak, 2004) (Şekil 4.447, Şekil 4.448, Şekil 4.449, Şekil 4.450).

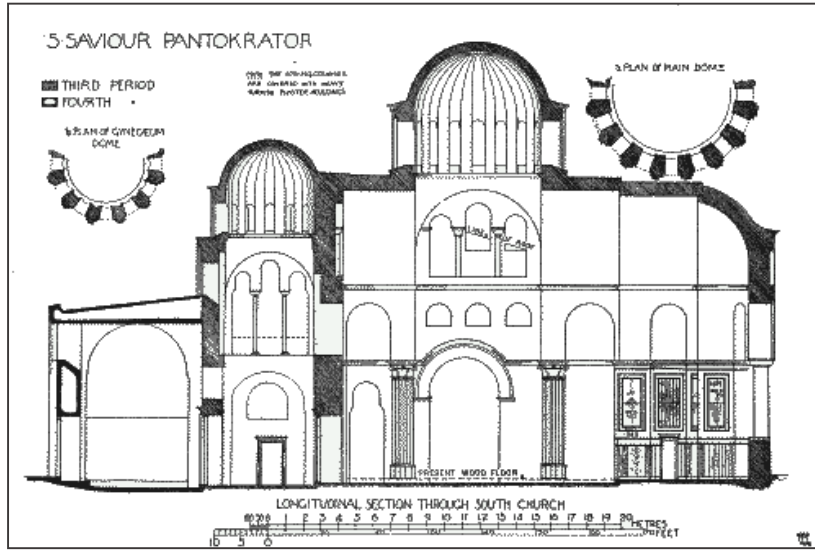
Güney yapının bitişiğinde etrafı yapının bir uzantısı olan duvarlarla çevrili alanda bir dönem Akşemseddin Vakfı'na ait bir tekke yapısı bulunmaktayken günümüzde bu alan ayrı bir parsel olup Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne aittir.

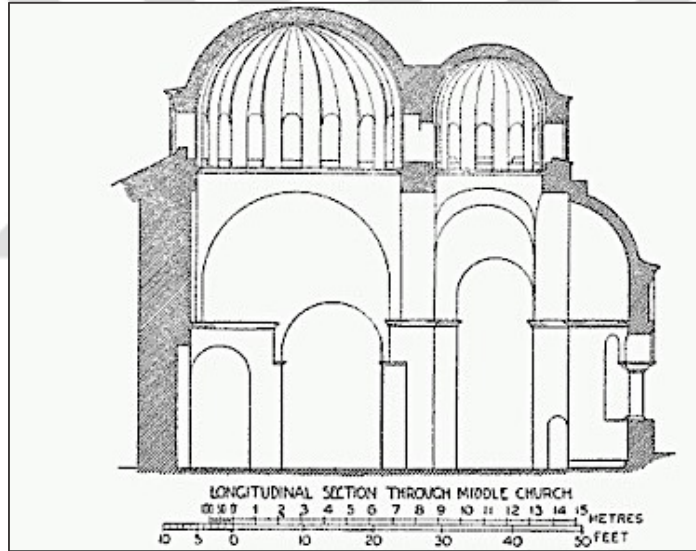
Şekil 4.447 : Zeyrek Kilise Camii (Pantakrotor Manastırı Kilisesi) planı (Mülller Wiener, 2007).

Şekil 4.448 : Zeyrek Kilise Camii (Pantakrotor Manastırı Kilisesi) Kuzey Kilise'den geçen güneydoğu-kuzeybatı kesiti (Millingen, 2009).

Şekil 4.449 : Zeyrek Kilise Camii (Pantakrotor Manastırı Kilisesi) Güney Kilise’den geçen güneydoğu-kuzeybatı kesiti (Millingen, 2009).

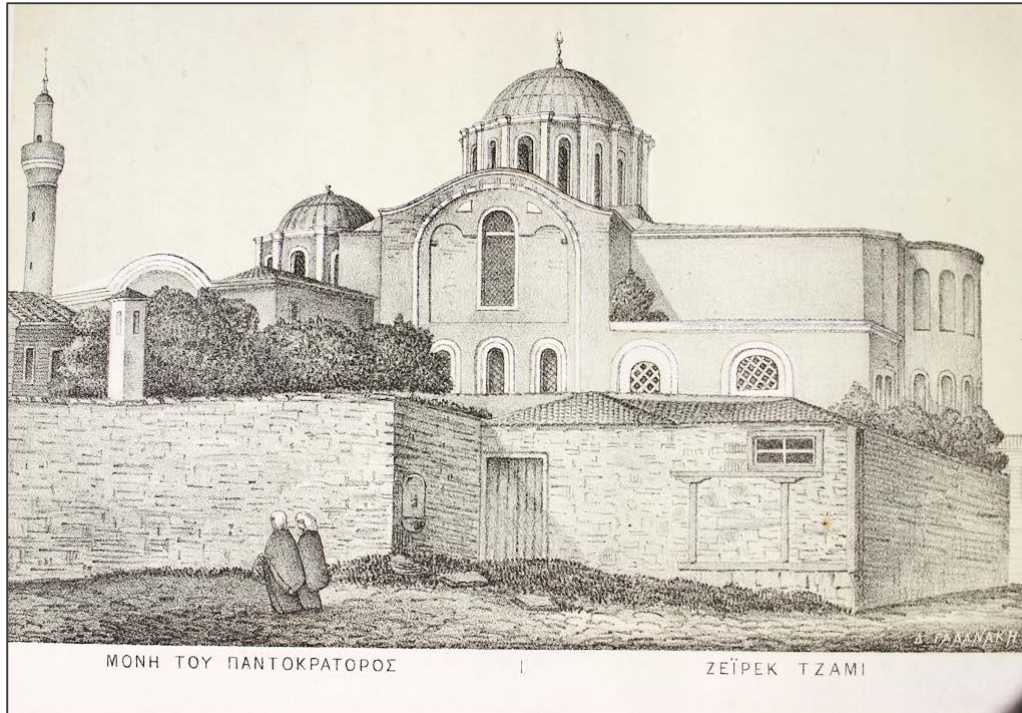
Şekil 4.450 : Zeyrek Kilise Camii (Pantakrotor Manastırı Kilisesi) mezar şapelinden geçen güneydoğu-kuzeybatı kesiti (Millingen, 2009).

Değişim

Galanakis’in 1877 tarihli gravüründe Zeyrek Camii (Pantakrotor Manastırı Kilisesi) üzerinde ek yapıların olduğu bir avlu duvarı içinde resmedilmiştir (Şekil 4.451). 1935 yılındaki fotoğrafta avlu içerisinde farklı ahşap ek yapıların olduğu görülmektedir (Şekil 4.452, Şekil 4.453, Şekil A.164, Şekil A.165). Günümüzde bu kısımda böyle bir yapı bulunmamaktadır. Gravürde görülen minare 1935 tarihli fotoğrafta yıkılmış durumdadır. Günümüzde ise aynı yerde sivri külahlı bir minare bulunmaktadır.

Galanakis'te oldukça yüksek ve dairesel çizilmiş olan Kuzey Kilise'nin dış narteksinin üst örtüsünün kemerleri 1935 yılında ve günümüzde daha sivri kemerli olup daha yayvan bir üst örtüye sahiptir. Güney Kilise'de restorasyon çalışması halen devam ettiğinden bu cepheden detaylı bir fotoğraf çekmek mümkün olmamıştır. Bu cephe horasan harcı ile sıvanmış, pencere dışlıkları değiştirilmiştir.

Yapının doğu cephesinin güney duvarında günümüzde bir ek yapı bulunmaktadır. 1930 yılında çekilmiş olan fotoğrafta bu kısımda farklı bir yapılaşma olduğu görülmektedir. Güney Kilise'nin güney tarafındaki yan apsisinin 1930 yılında düz bir yüzeye sahip olduğu ve bu kısmın alt kotundaki pencerenin avlu duvarı ile birlikte kapatılmış olduğu fotoğraftan gözlemlenmektedir. Günümüzde ise bu yan apsis yuvarlak bir formdadır ve alt kottaki pencere açıktır ve bu pencerenin üzerindeki kapalı dışlardan bir tanesi de pencere olarak açılmıştır (Şekil 4.454, Şekil 4.455, Şekil 4.456, Şekil 4.457, Şekil A.166, Şekil A.167). Günümüzde Güney Kilise'nin ve güney yüzdeki ek yapının dış cephesi horasan harcı ile sıvanmış, Kuzey Kilise ve parekklesion bölümü ise sıvasız durumdadır. Halen devam eden restorasyon çalışmasında kilisenin batı cephesinde yer kotu yaklaşık olarak 1,5 metre, doğu cephesinde ise iki metre düşürülmüş ve toprak dolgunun altındaki 18.yy Osmanlı özgün sokak taş dokusu ortaya çıkartılmıştır (Şekil 4.458).

Şekil 4.451 : Zeyrek Kilise Camii (Pantakrotor Manastırı Kilisesi)'nin güney cephesi (Galanakis, 1877).

Şekil 4.452 : Zeyrek Kilise Camii
(Pantakrotor Manastırı Kilisesi)'nin güney
cephesi (Artamonoff, Mart 1936).

Şekil 4.453 : Zeyrek Kilise Camii
(Pantakrotor Manastırı Kilisesi)'nin güney
cephesi (2016).

Şekil 4.454 : Zeyrek Kilise Camii
(Pantakrotor Manastırı Kilisesi)'nin doğu
cephesi (Sender, 1930).

Şekil 4.455 : Zeyrek Kilise Camii
(Pantakrotor Manastırı Kilisesi)'nin doğu
cephesi (2016).

Porter'in 20.yy başında doğu cephesinden çekmiş olduğu fotoğrafta kilisenin yakın çevresinde sivil ahşap yapılar olduğu görülmektedir (Şekil 4.459). 1970 yılında çekilmiş olan fotoğrafta ve günümüzde de yapının önünde yapılaşma bulunmamaktadır. 1970 yılında çekilmiş olan fotoğrafta ayrıca yol kotunun yüksekliği de görülmektedir. Yapının bu cephesinin eski fotoğrafları ile günümüzdeki durumu karşılaştırıldığında kubbelerde pencere dışlıklarının değişmesi dışında bir farklılık görülmemektedir (Şekil 4.460, Şekil 4.461, Şekil A.168, Şekil A.169).

Şekil 4.456 : Zeyrek Kilise Camii
(Pantakrotor Manastırı Kilisesi)'nin doğu
cephesi (Porter, 20.yy başı).

Şekil 4.457 : Zeyrek Kilise Camii
(Pantakrotor Manastırı Kilisesi)'nin doğu
cephesi (2016).

Şekil 4.458 : Zeyrek Kilise Camii (Pantakrotor Manastırı Kilisesi)'nin özgün yol dokusu
(2016).

Cephe üzerinde ise pencere düzeninde değişiklikler göze çarpmaktadır. Kuzey Kilise'nin ana apsisinin ortasında 1970 yılında üst üste iki pencere görülmektedir. Günümüzde ise parekklesion ve Kuzey Kilise'nin apsisinin tüm üçlü pencerelerinin sadece orta kısımları açık olup, yan pencereler kapatılmıştır (Şekil 4.462, Şekil 4.463). 90'lı yıllarda yapılan onarımda yapının çok pencereli olan bu cephesinde strüktürel bir zayıflıktan endişe edilerek yan pencerelerin açılmaması, fikir vermek açısından sadece orta pencerelerin açılması kararı alınmıştır (Ahunbay, 2006).

Şekil 4.459 : Zeyrek Kilise Camii (Pantakrotor Manastırı Kilisesi)'nin doğu cephesi (Porter, 20.yy başı).

Şekil 4.460 : Zeyrek Kilise Camii (Pantakrotor Manastırı Kilisesi)'nin doğu cephesi (Mathews, 1970).

Şekil 4.461 : Zeyrek Kilise Camii (Pantakrotor Manastırı Kilisesi)'nin doğu cephesi (2016).

Şekil 4.462 : Zeyrek Kilise Camii (Pantakrotor Manastırı Kilisesi)'nin mezar şapeli ve Kuzey Kilise'nin apsisi (2016).

Şekil 4.463 : Zeyrek Kilise Camii (Pantakrotor Manastırı Kilisesi) Kuzey Kilise'nin apsisi (2016).

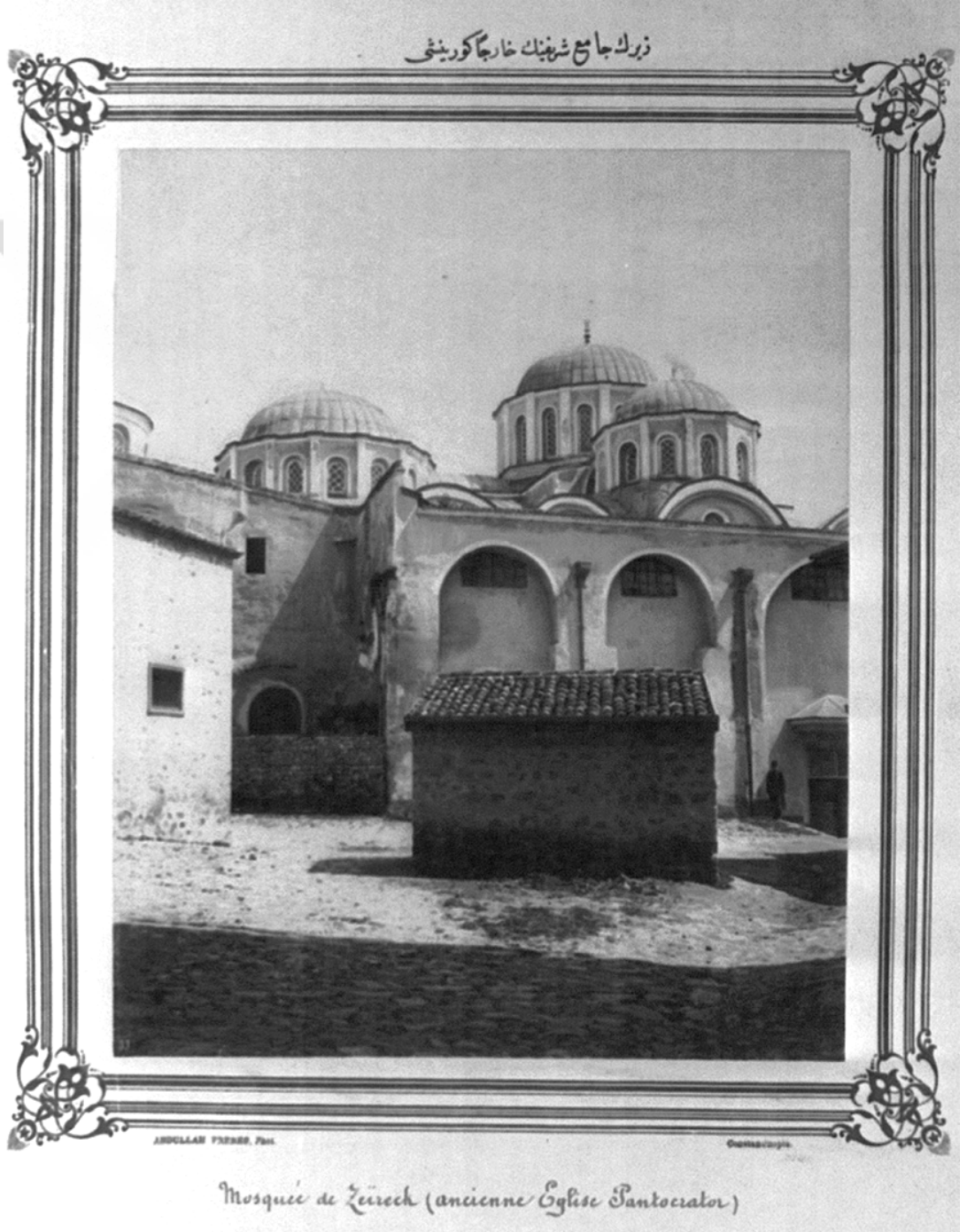
Güney Kilise'nin apsisinde ise üst üste iki sıra üç pencere dizisi bulunmaktadır. Güney Kilise'nin parekklesion kısmına komşu olan yan apsisinde ise araları sütunlu üçlü pencereler vardır (Şekil 4.464).

Batı cephesinde yapının restorasyon çalışmaları devam ettiğinden bu cephede ayrıntılı bir gözlem yapmak mümkün olmamıştır. Ancak üst sokaktan kısmen de olsa fotoğraf çekilebilmiştir. 1880 ve 1930 yıllarında çekilmiş olan fotoğraflarda Güney Kilise'nin dış narteks kısmının kemer sırası içindeki pencereleri kemere bitişik ve dikdörtgendir. Günümüzde ise bu pencereler kapatılmıştır (Şekil 4.465, Şekil 4.466, Şekil 4.467, Şekil A.170, Şekil 4.171). Alt kotlarda bulunan büyük dairesel pencerelerin 1938 tarihli fotoğrafta da mevcut oldukları görülmektedir (Şekil 4.468).

Şekil 4.464 : Zeyrek Kilise Camii (Pantakrotor Manastırı Kilisesi) Güney Kilise'nin apsisi (2016).

Yapının 1880 yılında çekilmiş olan fotoğrafında Kuzey Kilise'nin dış narteksinin üzerinin eğimli bir çatı ile örtülü olduğu ve bu cephe duvarının düz olduğu ve üst kotta küçük, alt kotta daha büyük bir penceresinin bulunduğu görülmektedir. 1930 yılında ise bu cephede üst kotta birden fazla pencere yer aldığı ve çatı örtüsünün düz olduğu gözlemlenmektedir. Günümüzde bu kısımdaki kemerler yüksek olup, dalgalı bir görünüm oluşturmaktadır. Ayrıca bu cephedeki pencereler düzensizdir.

Şekil 4.465 : Zeyrek Kilise Camii (Pantakrotor Manastırı Kilisesi)'nin batı cephesi (Abdullah Frères, 1880).

Şekil 4.466 : Zeyrek Kilise Camii
(Pantakrotor Manastırı Kilisesi)'nin batı
cephesi (Sender, 1930).

Şekil 4.467 : Zeyrek Kilise Camii
(Pantakrotor Manastırı Kilisesi)'nin batı
cephesi (2016).

Şekil 4.468 : Zeyrek Kilise Camii (Pantakrotor Manastırı Kilisesi)'nin batı cephesi
(Artamonoff, Mayıs 1938).

Güney Kilise halen devam eden restorasyon çalışması sebebiyle günümüzde kapalıdır. Kuzey Kilise ve parekklesion bölümleri ise restorasyon çalışması tamamlanarak cami olarak kullanıma açılmışlardır. Yapıya giriş Kuzey Kilise'nin kuzey cephesinde bulunan bir kapıdan sağlanmaktadır (Şekil 4.469).

Yapı içerisinde herhangi bir zemin araştırması yapıldığına dair bilgiye ulaşılamamıştır. Ancak, restorasyon çalışmasını yapan firma ile yapılan görüşmede Kuzey Kilise'nin altında başka bir altyapı bulunduğu bilgisi alınmıştır.

Yapıda halen devam eden restorasyon çalışmasından önce yapının iç duvarları ve üst örtüsünün çimento esaslı bir sıva ile kaplanmış olduğu öğrenilmiştir. Restorasyon çalışmaları sırasında yapılan raspa sonucunda bu sıvanın altında 18.yy'a tarihlenen Osmanlı kalemişleri bulunduğu görülmüştür.

Kuzey Kilise ve parekklesion kısımlarında bu kalemişleri yer yer tamamlanarak onarılmıştır. 20.yy başında çekilmiş olan fotoğrafta da o dönemde kalemişlerinin üzerinin sıvalı olduğu görülmektedir (Şekil 4.470). Ayrıca o dönemde Kuzey Kilise'nin ana apsisinin yan pencereleri kapatılmış, orta pencerede ise iki açıklığa bölünmüş durumdadır (Şekil, 4.471). Günümüzde ise yan pencereler halen kapalı durumdadır. Orta pencere ise tek yüksek bir açıklık şeklindedir.

Kuzey Kilise'deki kubbeyi taşıyan ayaklardan apsis tarafındakiler taş örgüdür. Bunlar güçlendirme amacıyla son restorasyonda çelik kelepçelerle desteklenmiştir. Apsisin karşısındaki iki ayak ise tuğla+taş sıraları ile örülmüştür (Şekil 4.472).

Kuzey Kilise'nin kubbesi ve parekklesionun iki kubbesi yanlardan basılmış oval şekildedir (Şekil 4.473, Şekil 4.474, Şekil 4.475, Şekil 4.476, Şekil 4.477, Şekil A.172, Şekil A.173). Ahunbay'a göre bunun nedeni önceki onarımlardan birinde kubbelerin dışarıdan desteklenmek amacıyla bir sıra daha ince tuğla ile sarılmış olması ve bu fazladan yükün kubbeleri deforme etmiş olmasıdır. Anılan kubbeler üzerindeki bezemeler özgündür.

60'lı yıllarada yapılan restorasyonda Kuzey Kilise'nin kuzey duvarı üzerinde bulunan mozaik parçası günümüzde de korunmuş durumdadır (Şekil 4.478). Ayrıca yine kuzey duvarı üzerinde bir bezeme parçası da bulunmaktadır (Şekil 4.479). Kuzey Kilise'nin tüm iç duvarlarında mermer taklidi bezeme bulunmaktadır.

Şekil 4.469 : Zeyrek Kilise Camii (Pantakrotor Manastırı Kilisesi)’nin kuzey cephesi (2016).

Şekil 4.470 : Zeyrek Kilise Camii (Pantakrotor Manastırı Kilisesi) Kuzey Kilise’nin apsisi (Porter, 20.yy başı).

Şekil 4.471 : Zeyrek Kilise Camii (Pantakrotor Manastırı Kilisesi) Kuzey Kilise'nin apsisi (2016).

Şekil 4.472 : Zeyrek Kilise Camii (Pantakrotor Manastırı Kilisesi) Kuzey Kilise'nin batı duvarı (2016).

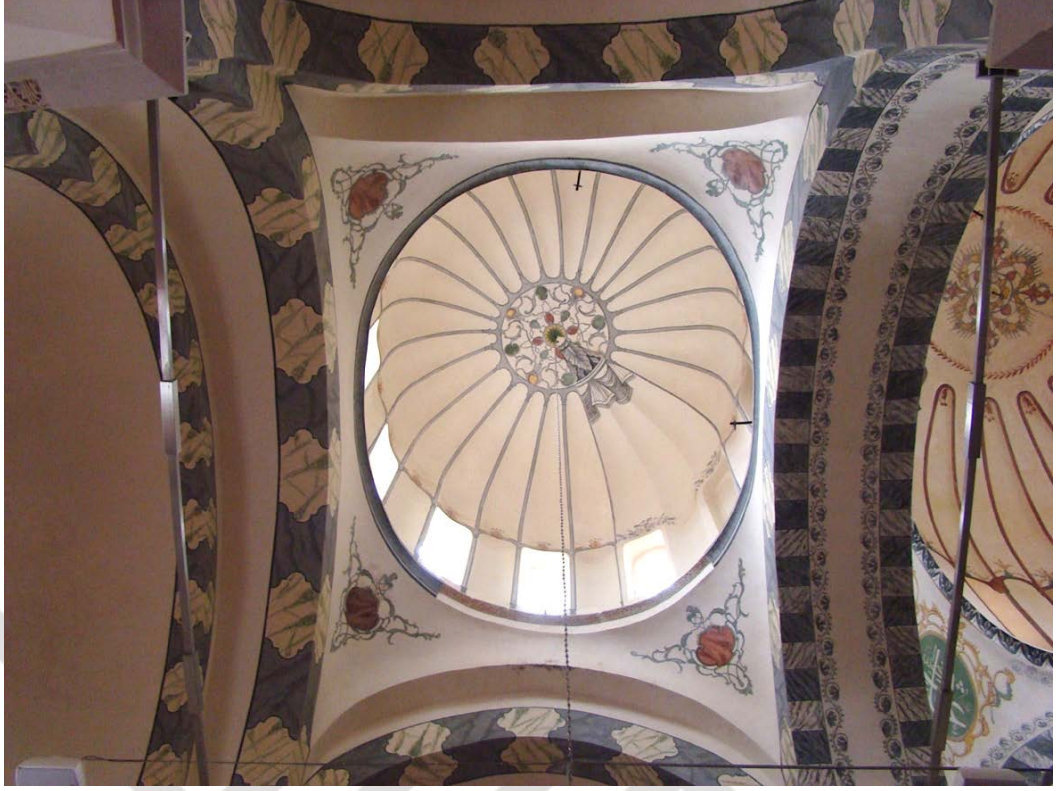
Şekil 4.473 : Zeyrek Kilise Camii
(Pantakrotor Manastırı Kilisesi) Kuzey
Kilise'nin güney haçının kolu ve kubbe
(Porter, 20.yy başı).

Şekil 4.474 : Zeyrek Kilise Camii
(Pantakrotor Manastırı Kilisesi) Kuzey
Kilise'nin güney haçının kolu ve kubbe
(2016).

Şekil 4.475 : Zeyrek Kilise Camii (Pantakrotor Manastırı Kilisesi) Kuzey Kilise'nin kubesi
(2016).

Şekil 4.476 : Zeyrek Kilise Camii (Pantakrotor Manastırı Kilisesi) Parekklession'un doğudaki kubesi (2016).

Şekil 4.477 : Zeyrek Kilise Camii (Pantakrotor Manastırı Kilisesi) Parekklession'un batıdaki kubesi (2016).

Şekil 4.478 : Zeyrek Kilise Camii (Pantakrotor Manastırı Kilisesi) Kuzey Kilise'deki mozaik (2016).

Şekil 4.479 : Zeyrek Kilise Camii (Pantakrotor Manastırı Kilisesi) Kuzey Kilise'deki bezeme parçası (2016).

Güney Kilise’de restorasyon çalışması halen devam ettiğinden bu kısımdan güncel fotoğraf çekilememiş, yerinde gözlem yapılmıştır. 1880 tarihli fotoğrafta görülen kalemişlerinin yine bu kısımda da çimento esaslı sıva malzemesi ile kapatılmış durumda olduğu restorasyon öncesi fotoğraflardan görülmektedir. Güney Kilise’nin sıvalı kısımları raspalanarak özgün 18.yy Osmanlı kalemişleri ortaya çıkartılmış ve tamamlanmıştır.

Yapının restorasyon öncesi fotoğraflarında özgün mihrabın, minberin ve apsis kısmındaki mermer kaplamaların korunmuş olduğu görülmektedir. Günümüzde Güney Kilise’nin tüm iç duvarlarında mermer taklidi bezeme bulunmaktadır (Şekil 4.480, Şekil 4.481, Şekil 4.482, Şekil 4.483, Şekil A.174, Şekil A.175).

1880 yılında da apsiste üst üste iki sıra halinde altı pencere bulunduğu fotoğraftan anlaşılmaktadır. Restorasyon öncesinde ve günümüzde bu pencerelerin içlikleri değişmiştir (Şekil 4.484, Şekil 4.485). 19.yy sonunda tüm pencereler kemerliyken, günümüzde alt sıradaki pencereler dikdörtgen formdadır.

Güney Kilise’nin iç yan apsisinde dış cephe fotoğraflarında görülen üçlü pencerenin sütunları 20.yy başında çekilmiş olan fotoğrafta görülmemektedir (Şekil 4.486).

Şekil 4.480 : Zeyrek Kilise Camii
(Pantakrotor Manastırı Kilisesi) Güney
Kilise’nin apsisi (Abdullah Frères, 1880).

Şekil 4.481 : Zeyrek Kilise Camii
(Pantakrotor Manastırı Kilisesi) Güney
Kilise’nin apsisi (Nuran Nar, 2011).

Şekil 4.482 : Zeyrek Kilise Camii (Pantakrotor Manastırı Kilisesi) Güney Kilise'nin apsisi (Porter, 20.yy başı).

Şekil 4.483 : Zeyrek Kilise Camii (Pantakrotor Manastırı Kilisesi) Güney Kilise'nin apsisi (Nuran Nar, 2013).

Şekil 4.484 : Zeyrek Kilise Camii (Pantakrotor Manastırı Kilisesi) Güney Kilise'nin minberi (Abdullah Frères, 1880).

Şekil 4.485 : Zeyrek Kilise Camii (Pantakrotor Manastırı Kilisesi) Güney Kilise'nin minberi (Gertrude Bell, 1905).

Şekil 4.486 : Zeyrek Kilise Camii (Pantakrotor Manastırı Kilisesi) Güney Kilise'nin kuzeyindeki yan nef (Porter, 20.yy başı).

Güney Kilise'den parekklesion bölümüne geçişin sağlandığı bölümde 1880 yılında yer yer kalemişleri bulunmaktayken, 20.yy başında çekilmiş olan fotoğrafta bu kısımların sıvalı olduğu görülmektedir (Şekil 4.487, Şekil 4.488, Şekil A.176). Bu bölümün restorasyon öncesi fotoğrafında üst kısımdaki üçlü pencerelerin kısmen kapatılmış olduğu görülmektedir (Şekil 4.489, Şekil A.177).

Güney Kilise'nin kubbesi de 20.yy başında sıvalı durumdadır (Şekil 4.490). Ayrıca 1880 yılındaki fotoğrafta görülen ahşap üst galeri 20.yy başında çekilmiş olan fotoğraflarda görülmemektedir. Bu tarihte ana mekanın batı tarafında Osmanlı geç dönemine tarihlenen hünkar mahfili bulunmaktadır. Anılan hünkar mahfili günümüzde halen mevcuttur (Şekil 4.491).

Güney Kilise'de halen mevcut olan özgün zemin döşemesinin yapılacak restorasyon çalışmasından sonra cam ile kaplanarak korunmasına karar verildiği bilgisi alınmıştır (Şekil 4.492).

Hem 1930'lu yıllarda çekilmiş olan fotoğraflarda, hem de yapının restorasyon öncesi fotoğraflarında Güney Kilise'nin dış narteksinin kuzey duvarında abdest almak için

muslukların bulunduğu görülmektedir. Bu kısım son dönemde seramik ile kaplanmıştır. Ayrıca bu kısımda 1930'lu yıllarda kapatılmış olan üçlü pencere de günümüzde açıktır (Şekil 4.493, Şekil 4.494, Şekil A.178, Şekil A.179).

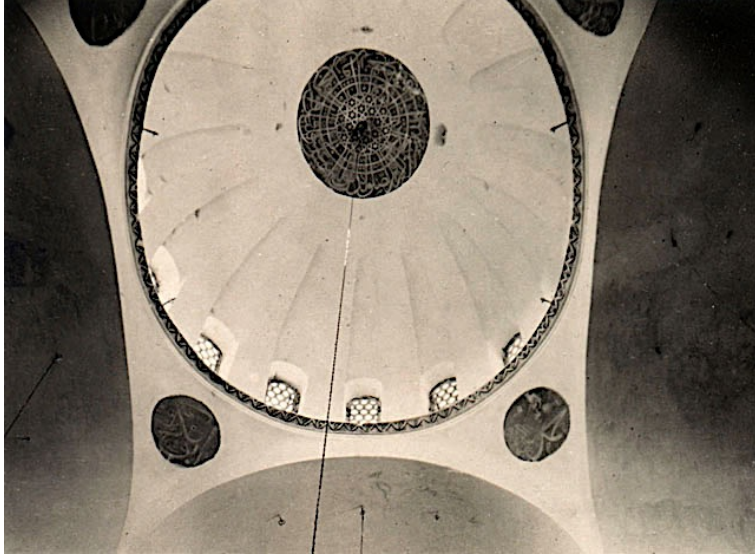
Şekil 4.487 : Zeyrek Kilise Camii (Pantakrotor Manastırı Kilisesi) Güney Kilise'den Parekklesion'a geçiş (Porter, 20.yy başı).

Şekil 4.488 : Zeyrek Kilise Camii (Pantakrotor Manastırı Kilisesi) Güney Kilise'den Parekklesion'a geçiş (Abdullah Frères, 1880).

Şekil 4.489 : Zeyrek Kilise Camii (Pantakrotor Manastırı Kilisesi) Güney Kilise'den Parekklesion'a geçiş (Nuran Nar, 2011).

Şekil 4.490 : Zeyrek Kilise Camii (Pantakrotor Manastırı Kilisesi) Güney Kilise'nin kubbesi
(Porter, 20.yy başı).

Şekil 4.491 : Zeyrek Kilise Camii (Pantakrotor Manastırı Kilisesi) Güney Kilise'nin kubbesi
(Nuran Nar, 2011).

Şekil 4.492 : Zeyrek Kilise Camii (Pantakrotor Manastırı Kilisesi) Güney Kilise'nin zeminindeki mozaik döşeme (Dumbarton Oaks, 1963).

Şekil 4.493 : Zeyrek Kilise Camii (Pantakrotor Manastırı Kilisesi) Güney Kilise'nin dış narteksi (Artamonoff, 1930'lar).

Şekil 4.494 : Zeyrek Kilise Camii (Pantakrotor Manastırı Kilisesi) Güney Kilise'nin dış narteksi (Nuran Nar, 2011).

5. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

5.1 20.yy'da Yapılarda Gerçekleşen Değişimin Değerlendirilmesi

5.1.1. Dış cephede gerçekleşen değişim

Günümüzde halen kullanımda olan Bizans kiliselerinin 20. yy'da geçirdikleri değişime bakıldığında özellikle pencere formlarının, sıralarının ve büyüklüklerinin değiştiği görülmektedir. Yapıların büyük bir çoğunluğunda dışlıklar beton revzenlerle değiştirilmiştir. Bodrum Camii (Mirelaion Manastırı Kilisesi), Hırami Ahmet Paşa Mescidi, Vefa Kilise Camii ve Kariye Müzesi (Khora Manastırı Kilisesi)'nin kubbe pencereleri açılmıştır. Kalenderhane Camii (Kyriotissa Meryem Kilisesi) ve Eski İmaret Camii (Pantepotes Manastırı Kilisesi)'nin düz olan kubbe saçakları dalgalı bir hale getirilmişlerdir. Atik Mustafa Paşa Camii'nin avlu kotu ve Meryem Ana Kilisesi (Panayia Muhliotissa Kilisesi)'nin yol kotu yükseltilmiş, Zeyrek Camii (Pantakrotor Manastırı Kilisesi)'nin etrafında yer kotu iki metre düşürülmüştür. Fenari İsa Camii (Lips Manastırı Kilisesi) ise çevresindeki yer kotunun yükselmesi sebebiyle yolun yaklaşık iki metre altında kalmıştır. Ayrıca yapıların apsis kısımlarındaki pencere düzeni de sıklıkla değiştirilmiştir.

5.1.2 Yapıların iç mekanlarında gerçekleşen değişim

Küçük Ayasofya Camii (Sergios ve Bakkos Kilisesi)'nin zemin kotu düşürülmüştür. Meryem Ana Kilisesi (Panayia Muhliotissa Kilisesi)'nin ana kubbesi ve pandantiflerinin üzerindeki kalemişlerinin üzeri sıvalıdır. Aya İrini Müzesi (Ayia İrene Kilisesi)'nin ise mermer levhaları ve bezemeleri 20.yy başında görülmelerine rağmen günümüzde mevcut değildir. Atik Mustafa Paşa Camii'nin özgün bezemeleri yok olmuştur. Kariye Müzesi (Khora Manastırı Kilisesi)'nin ise mozaik ve bezemeleri ise günümüzde de mevcuttur.

5.1.3 Kullanıcı ekleri

Tez içerisinde incelenen yapılar kullanıcı ekleri açısından değerlendirildiğinde en çok karşılaşılan problem yapılarda klima ve kalorifer tesisatı döşenmiş olmasıdır. Manastır Mescidi, Atik Mustafa Paşa Camii, Hırami Ahmet Paşa Mescidi her iki sistemi de barındırmaktadır. Bodrum Camii (Mirelaion Manastırı Kilisesi), Eski İmaret Camii (Pantepoptes Manastırı Kilisesi), Fenari İsa Camii (Lips Manastırı Kilisesi), Fethiye Camii ve Müzesi (Pammakaristu Manastırı Kilisesi), Gül Camii (Azize Theodosia Kilisesi)'nde sadece klima tesisatı olup, Kefeli Mescidi'nde sadece kalorifer tesisatı bulunmaktadır. Başka bir problem ise sıklıkla kullanılan PVC doğrama pencerelerdir. Bodrum Camii (Mirelaion Manastırı Kilisesi), Eski İmaret Camii (Pantepoptes Manastırı Kilisesi), Fethiye Camii ve Müzesi (Pammakaristu Manastırı Kilisesi), Hırami Ahmet Paşa Mescidi ve Kefeli Mescidi PVC doğrama kullanılan camilerdir.

Fethiye Camii ve Müzesi (Pammakaristu Manastırı Kilisesi)'nin apsisi ve mihrabı ile Kefeli Mescidi'nin iç duvarları yarıya kadar niteliksiz seramik ile kaplıdır. Vefa Kilise Camii'nin ise iç kısmı yaklaşık bir metre yüksekliğinde PVC esaslı lambri kaplanmıştır. Diğer camilerde lambri malzemesi olarak ahşap tercih edilmiştir.

Bazı yapılarda iç ve dış narteks kısımları farklı amaçlarla kullanılmaktadır. Küçük Ayasofya Camii (Sergios ve Bakkos Kilisesi)'nin narteksinin güneyinde PVC ek bölme ile ayrılan bir oda bulunmaktadır. Gül Camii (Azize Theodosia Kilisesi)'nin iç narteksinde ve Kalenderhane Camii (Kyriotissa Meryem Kilisesi)'nin dış narteksinde de PVC bir görevli odası vardır. Vefa Camii'nin ise dış narteksinde abdest mekanları, iç narteksinde ise tuvaletler bulunmaktadır. Zeyrek Kilise Camii (Pantakrotor Manastırı Kilisesi)'nin dış narteksinde de abdest almak için musluklar bulunmaktadır.

Manastır Mescidi ve Bodrum Camii (Mirelaion Manastırı Kilisesi), Hırami Ahmet Paşa Mescidi'nde sonradan eklenmiş niteliksiz son cemaat yerleri bulunmaktadır. Koca Mustafa Paşa Camii (Ayios Andreas en te Krisei Manastırı Kilisesi)'nin revaklı narteks bölümü ise restorasyon çalışmasından önce camekan ile kapatılarak son cemaat yeri olarak kullanılmaktaydı.

5.1.4. Restorasyon ve Hatalı Onarımlar

Yapılarda en çok görülen hatalı onarım çimento esaslı sıva malzemesi ile yapılarının iç duvarlarının ve tavan yüzeylerinin sıvanmasıdır. Özellikle 1990'lı yıllarda bir çok camide izinsiz onarımlar yapılmış, yapıların içleri sıvanmıştır. Ayrıca PVC doğrama

kullanılması ve klima ve kalorifer tesisatı döşenmesi de bu tarihlerde olmalıdır. Atik Mustafa Paşa Camii, Eski İmaret Camii (Pantepoptes Manastırı Kilisesi), Manastır Mescidi ve Meryem Ana Kilisesi (Panayia Muhliotissa Kilisesi) 90'lı yıllarda onarımdan geçtiği bilinen yapılardır. Halen restorasyonu devam eden Zeyrek Camii (Pantakrotor Manastırı Kilisesi) ve Koca Mustafa Paşa Camii (Ayios Andreas en te Krisei Manastırı Kilisesi)'nin de restorasyon öncesinde iç duvarlarının ve tavanlarının çimento esaslı malzeme ile sıvalı olduğu bilinmektedir.

Aya İrini Müzesi (Ayia İrene Kilisesi) ve Fenari İsa Camii (Lips Manastırı Kilisesi)'nde çimento esaslı malzeme ile onarım yapıldığı gözlemlenmiştir. 80'li yıllara kadar eski yapıların onarımında çimentonun sıklıkla kullanıldığı bilinmektedir. İçi sıvalı olan camilerde de çimento esaslı malzeme ile onarım yapılmış olması mümkündür. Zeynep Ahunbay'ın 2000'li yıllarda Zeyrek Camii (Pantakrotor Manastırı Kilisesi)'nde yapmış olduğu çalışmalarda, yapının 1970'lerde tamamlanan restorasyonunda çimento kullanıldığı tespit edilmiştir. Ona göre yapının kurşun örtüsü sürekli çalındığından zor ulaşılan güney ve kuzey kiliselerinin kubbeleri kurşun örtülü bırakılmış, bütün diğer alanlar çimentolu bir harçla kurşun görünümünde sıvanmıştır. 1970'lerden 1995'e gelinceye kadar geçen sürede bu örtü çatlamış ve çatıdan içeriye su girmeye başlamıştır. Ayrıca 1960'larda yapılan onarımda duvar onarımlarında 'klasik tuğla' denilen geleneksel teknikte pişirilmiş tuğlalar yerine, çimentoyla dökülmüş tuğlalar ve horasan harcı yerine çimentolu harç kullanılmıştır (Ahunbay, 2006).

5.2. Yapıların Fiziki Durumlarını Etkileyen Sebepler ve Günümüzde Karşılaştıkları Koruma Sorunları

Günümüzde kullanımda olan Bizans dönemine ait kiliselerin karşılaştıkları koruma sorunları içerisinde bir çok kez geçirmiş oldukları yangınlar ve depremler önemli bir yer tutmaktadır.

İstanbul birinci derece deprem bölgesi olması sebebiyle tarih boyunca bir çok deprem geçirmiştir. Kronolojik olarak Bizans döneminde 407, 437, 447, 450, 542, 557, 740, 989, 1346 yıllarında (Necipoğlu, 1994), Osmanlı döneminde 1489, 1509, 1648, 1766, 1894 yıllarında (Eyice, 1986), Cumhuriyet döneminde 1999 yılında şiddetli depremler olmuştur. Bu depremler elbette ki şehirde bulunan tarihi yapılara da zarar vermişlerdir. Teze konu olan yapılar arasında belirgin olarak depremde hasar gören yapılar

şunlardır. Atik Mustafa Paşa Camii (1509-1894), Aya İrini Müzesi (Ayia İrene Kilisesi) (740), Küçük Ayasofya Camii (Sergios ve Bakkhos Kilisesi) (1648, 1763, 1999), Koca Mustafa Paşa Camii (Ayias Andreas en te Krisei Manastırı Kilisesi) (1766).

1509'daki şiddetli deprem felaketinin ardından şehre ahşap mimari hakim olmuştur. İstanbul'da büyük ölçekte yangınlar çıkmasına zemin hazırlayan ahşap yapılar ve İstanbul'un kuzey ve güney rüzgarlarına açık oluşu Eyice'ye göre meydana gelen yangınların tahribatını arttırmıştır.

Günümüzde kullanımda olan Bizans dönemi kiliseleri de tarih boyunca geçirdikleri yangınlarda hasar görmüşlerdir. Söz konusu kiliseler ve zarar gördükleri yangınların tarihleri aşağıda listelenmiştir: Atik Mustafa Paşa Camii (1729), Bodrum Camii (Mirelaion Manastırı Kilisesi) (13.yy, 1782, 1911), Aya İrini Müzesi (Ayia İrene Kilisesi) (1992), Eski İmaret Camii (Pantepoptes Manastırı Kilisesi) (1918), Fenari İsa Camii (Lips Manastırı Kilisesi) (1633,1782, 1918), Fethiye Camii ve Müzesi (Pammakaristu Manastırı Kilisesi) (1640), Kalenderhane Camii (Kyriotissa Meryem Kilisesi) (1854), Vefa Kilise Camii (1833), Küçük Ayasofya Camii (Sergios ve Bakkhos Kilisesi) (1758), Meryem Ana Kilisesi (Panayia Muhliotissa Kilisesi) (1633, 1640, 1729).

Bunların yanısıra yapıların uzun yıllar bakımsız durumda bırakılmaları da bir diğer koruma sorunudur. Özellikle 20.yy başlarındaki uzun savaş yılları ve bunu takip eden yenilgi, şehrin işgali, halkın görüşlerindeki değişiklikler ve maddi imkansızlıklar bir çok tarihi eserin onarılmasını engellemiştir.

Kiliseler açısından değerlendirildiğinde Fetih dönemi ve sonrasında 42 kilise yapısı camiye çevrilmiş ve bunlar Cumhuriyet dönemine kadar varlıklarını korumuş olmalarına karşın bugün bu yapılardan sadece 21 tanesi, çoğu mimari özelliklerini kaybetmiş olmakla birlikte mevcuttur (Eyice, 1986). Teze konu yapılardan Bodrum Camii (Mirelaion Manastırı Kilisesi) (1986), Fenari İsa Camii (Lips Manastırı Kilisesi) (1960), Fethiye Camii ve Müzesi (Pammakaristu Manastırı Kilisesi) (1938) ve Hırami Ahmet Paşa Mescidi (1968) restore edildikleri tarihe kadar metruk ve kullanılamaz durumlardı.

Bunun yanında çeşitli imar etkinlikleri ve hatalı onarımlar da yapıların fiziksel durumlarını etkilemiştir. 1950'lerden sonra tarihsel mahallelerin gecekondulaşması,

Çevrede yaşayan halkın imkan ve görüşlerinin değişmesine, sonuçta kentin kimliğini yitirecek şekilde tahrip edilmesine sebep olmuştur. Demokrat Parti'nin imar planlarından bir kısmı yıkımlardan önce değil, hemen sonrasında hazırlanmış, şehir plancılarının görevini karayolları mühendisleri yapmıştır (Kaya, 2010). Kuban'a göre 1950'den sonra İstanbul'u imar etme çabalarının hiçbiri kapsamlı bir kent planının parçası değildir. 1956-1960 yılları arasında kamulaştırılarak yıkılan (oğu tarihsel yapı) yapıların sayısı 7289'u bulmuştur (Kuban, 2000).

Ortaya çıkan kentsel kırsallaşma ya da kırsal kentleşme bugün de hareketliliğini devam ettirmektedir. Kuban'a göre bu durum arazi yağması, sağlıklı bir kent ekonomisi umudunun yok olması, kent hizmetlerinin kısmen çökmesi ve yasal ile yasadışılık arasındaki sınırın belirsizliği ve ahlak yoksulluğu olarak değerlendirilebilir (Kuban, 2000).

Yapıların farklı bir işlevde kullanılmaları yapıların fiziksel durumlarının değişmesine sebep olmaktadır. Ancak, bir yapının günümüze ulaşabilmesi de onun kullanılabilirliği ile ilgilidir. Eyice'ye göre Osmanlı döneminde Bizans yapılarının büyük bir kısmı cami olarak işlevlendirilerek korunmuştur. Bu yapıların bir kısmı Bizans döneminde kullanılamaz durumdayken, bir kısmı da ilerleyen zamanlarda kentin o bölgesinde Hristiyan cemaatin azalması ya da Mşlmanların o bölgeye yerleştirilmesi sonucunda boş ve bakımsız durumdayken 15.yy sonlarında "şenlendirme" politikası neticesinde iki yüzyıla yayılan bir süreçte cami, mescit gibi ibadethanelere çevrilmiştir.

Bu yapıların büyük bir bölümünün strüktürleri korunmakla birlikte sahiplendikleri yeni fonksiyonlar nedeniyle doğan ihtiyaçlar sonucunda yapısal değişikliğe uğramışlardır. Bir çok kilisede mozaik ve freskoların zeri İslami inançlar sebebi ile kapatılmış, yerlerine bezeme ve süslemeler yapılmış, yapıya minber, minare, şadırvan ve mihrap gibi İslami öğeler eklenmiştir. Ayrıca bazılarının sütunları farklı yapılarda devşirme malzeme olarak kullanılmış, yerlerine payeler, fil ayakları konmuştur. Bazı camilerde yangın ve deprem sonrası yapılan restorasyonlarda kemer tipi dönemin üslubuna göre değişmiş, bazısına son cemaat yeri eklenmiştir. Ancak, bazı kiliseler de klasik Osmanlı döneminin değerli eklerine sahiptirler. Bu da Bizans dönemi yapılarına farklı kültürel değerler katmıştır.

Tarihi Yarımada'daki Bizans dönemi yapılarının günümüzde karşılaştıkları en büyük sorun koruma bilinci eksikliğidir. Sürekli bakımın ihmal edilmesi ve ehil olmayan kişiler tarafından yapılan projersiz onarımlarda uygunsuz malzemeler kullanılmaktadır.

Özellikle onarımlarda çimentolu harç kullanılmasının malzeme bozulmalarına yol açtığı gözlemlenmiştir. Ayrıca bir çok yapıda PVC doğrama kullanıldığı tespit edilmiştir.

Ülkemizde restorasyon öncesi araştırma dönemine ağırlık verilmemesi, anıtsal yapıların restorasyon uygulama işlerinin konusunda yetersiz şirketlere verilmesi, özgün malzemenin hem teknik hem de iş gücü açısından temininin zor olması bu konudaki en büyük sorunu oluşturmaktadır. Kuban'a göre topraktan elde edilecek ekonomik kazanç tarihin prestijinden fazla olduğunda, koruma toplumlar için öncelik olmaktan çıkmaktadır ve ülkemizde yasayı çıkaranlar bile, ona uygun davranmanın gerektirdiği kültür yapısına sahip değildirler (Kuban, 2000).

5.3. Çözüm Önerileri

5.3.1 Kullanıcıların bilinçlendirilmesi

Yapıların büyük bir çoğunluğu bulundukları mahallelerin halkı tarafından halen cami ve kilise olarak ibadet amacıyla kullanılmaktadır. Mahalle halkı tarafından yetki sahibi olarak görülen din adamlarının görev yaptıkları yapıların tarihsel önemleri ve bakımları konusunda çeşitli zamanlarda yapılacak seminerlerle bilgilendirilmeleri gerekmektedir. Bu yapılar için atanacak din adamlarının bilinçli ve mümkünse dil bilen kişilerden seçilmesi, yerli ve yabancı araştırmacıların ve turistlerin ilgi odağı olan bu yapılar için bir gerekliliktir. Koruma bilinci eksikliği sebebiyle kullanıcılar tarafından ısıtma, yapının bakımı ve kullanıcı ihtiyaçları göz önünde bulundurularak projersiz onarımlar yapılmış, uygun olmayan ekler getirilmiştir. Bu konularda verilecek eğitimlerle bu sorunların aşılması hedeflenmelidir.

5.3.2 Kullanıcı ihtiyaçlarının belirlenmesi, doğru bir projeyle problemin çözülmesi ve takibi

Tarihi yapıların kullanım dışı bırakıldıklarında yok olmaya mahkum olmaları yadsınamaz bir gerçektir. Ortaçağ ve öncesi yılların ihtiyaçları ve teknolojisinde yapılmış olan yapılar, elbette ki modern hayatın vazgeçilmez unsurlarını bünyelerinde

barındırmamaktadır. Bu sorun özellikle dini amaçla kullanılan yapılarda daha belirgindir. Isınma ihtiyacı, soğutma ihtiyacı, abdest ve tuvalet alanları, son cemaat yeri, imam odası gibi ekler yapıların kullanıcıları için önemlidir. Ayrıca yapıların sürekli bakımlarının da ihmal edilmemesi gerekmektedir.

Bu yapılar için Bizans anıtları konusunda uzmanlaşmış mimar, mühendis, sanat tarihçisi, arkeolog gibi farklı disiplinlerden gelen kişilerden oluşan bir komisyon kurulmalı ve bu komisyon binalardan sorumlu imamlar ile sürekli iletişim içinde olmalıdır. Böylelikle yapı özelinde teknik ve sosyal ihtiyaçların belirlenmesi, projelendirilmesi ve sürecin takibi mümkün olacaktır.

5.3.3 Yapıların restore edilmesi

İncelenmiş olan Bizans yapılarından özellikle Aya İrini (Ayia Irene Kilisesi, Atik Mustafa Paşa Camii, Vefa Kilise Camii ve Eski İmaret Camii (Pantepoptes Manastırı Kilisesi)'nin acil olarak restore edilmesi gerekmektedir. Bodrum Camii (Mirelaion Manastırı Kilisesi), Fethiye Camii (Pan), Gül Camii, Hırami Ahmet Paşa Mescidi, Kefeli Mescidi ve Manastır Mescidi ise ivedi olarak niteliksiz eklerinden ve çimento esaslı sıva harcından arındırılmalı ve bakımları yapılmalıdır.

Tarihi yapıların belgeleme, koruma, bakım ve onarımlarının doğru takip edilebilmesi için yapıların bakım onarım işlerinin mülkiyetinden bağımsız olarak tek bir merkezden koordine edilmesi daha uygun olabilir. Böylelikle tescilli yapılarda restorasyon izinleri daha hızlı alınacak, ilgili uzmanlara daha hızlı ulaşılacak, dolayısıyla izinsiz uygulamaların önüne geçilebilecektir. Ayrıca böyle bir kurum tescilli yapılarda yapılacak restorasyon işlerinin denetlenmesi ve işlerin tarihi yapılar konusunda uzmanlaşmış kişilere ve kurumlara verilmesi konusunda da söz sahibi olarak, süreçlerin daha sağlıklı ilerlemesini sağlayacaktır.

Çizelge 5.1 : Yapılarda 20.yy’da gerçekleşen değişim.

Yapı Günümüzdeki Adı	Aya İrini Müzesi	Atik Mustafa Paşa Camii	Bodrum Camii	Eski İmaret Camii	Fenari İsa Camii
Bizans Dönemindeki Adı	Ayia Irene Kilisesi	-	Mirelaion Manastırı Kilisesi	Pantepoptes Manastırı Kilisesi	Lips Manastırı Kilisesi
Yapım Tarihi	6.yy	9.yy (?)	10.yy	11.yy	10.yy ve 13.yy
İşlev Değişikliği Tarihi	1453-1846-1978	16.yy	1501	1463-15.yy	15.yy
Son Restorasyon Tarihi	1974-1976	1992	1986	1990	Restorasyonu devam ediyor.
20. Yüzyıldaki Değişim					
Dış Cephe ve Kubbeler	Pencere şekilleri değişmiş	Pencere şekilleri değişmiş			
	Pencere sırası ve adedi değişmiş		Pencere sırası ve adedi değişmiş		Pencere sırası ve adedi değişmiş
		Dışlıklar beton revzenlerle değiştirilmiş	Dışlıklar beton revzenlerle değiştirilmiş	Dışlıklar beton revzenlerle değiştirilmiş	Dışlıklar beton revzenlerle değiştirilmiş
		Yol kotunun altında kalmış			Yol kotunun altında kalmış
		Cephedeki freskolar kapatılmış			
				Kubbe saçağı değişmiş	
				Çatı örtüsü yenilenmiş	Çatı örtüsü yenilenmiş
				Cephedeki sıva kaldırılmış	
Bezeme ve Mozaikler	Özgün bezemeler mevcut değil	Özgün bezemeler mevcut değil	Özgün bezemeler mevcut değil		
	Mermer levhalar mevcut değil				
Kullanıcı Ekleri		Klima ve kalorifer tesisatı	Klima ve kalorifer tesisatı	Klima ve kalorifer tesisatı	Klima tesisatı
			PVC doğrama	PVC doğrama	
			Son cemaat yeri		

Çizelge 5.2 : Yapılarda 20.yy’da gerçekleşen değişim.

Yapı Günümüzdeki Adı	Fethiye Camii ve Müzesi	Gül Camii	Hırami Ahmet Paşa Camii	Kalenderhane Camii	Kariye Müzesi
Bizans Dönemindeki Adı	Pammakaristu Manastırı Kilisesi	Azize Theodosia Kilisesi		Kyriotissa Meryem Kilisesi	Khora Manastırı Kilisesi
Yapım Tarihi	13.yy	10-11.yy	12.yy	11-12.yy	11.yy
İşlev Değişikliği Tarihi	1587-1963	1490	1587	15.yy	16.yy-1958
Son Restorasyon Tarihi	1949-1963	1951	1966-1968	1966-1978	Restorasyonu devam ediyor
20. Yüzyıldaki Değişim					
Dış Cephe ve Kubbeler					
	Pencere sırası ve adedi değişmiş		Pencere sırası ve adedi değişmiş	Pencere sırası ve adedi değişmiş	Pencere sırası ve adedi değişmiş
	Dışlıklar beton revzenlerle değiştirilmiş	Dışlıklar beton revzenlerle değiştirilmiş		Dışlıklar beton revzenlerle değiştirilmiş	
	Niteliksiz seramik kullanımı				
				Kubbe saçağı değişmiş	
				Çatı örtüsü yenilenmiş	
Bezeme ve Mozaikler			Özgün bezemeler mevcut değil		
				Galeri katı mevcut değil	
Kullanıcı Eklere	Klima ve kalorifer tesisatı	Klima tesisatı	Klima ve kalorifer tesisatı	Klima ve kalorifer tesisatı	
	PVC doğrama		PVC doğrama	PVC doğrama	
		Görevli odası PVC	Son cemaat yeri		

Çizelge 5.3 : Yapılarda 20.yy’da gerçekleşen değişim.

Yapı Günümüzdeki Adı	Kefeli Mescidi	Koca Mustafa Paşa Camii	Küçük Ayasofya Camii	Manastır Mescidi	Meryem Ana Kilisesi
Bizans Dönemindeki Adı	-	Ayias Andreas en te Krisei Manastırı Kilisesi	Sergios ve Bakkhos Kilisesi	-	Panayia Muhliotissa Kilisesi
Yapım Tarihi	9.yy	13.yy	6.yy	?	13.yy
İşlev Değiştiği Tarihi	1630	1486	16.yy	15.yy	-
Son Restorasyon Tarihi	1970	Restorasyonu devam ediyor	2002-2006	1996	1990
20. Yüzyıldaki Değişim					
Dış Cephe ve Kubbeler	Pencere şekilleri değişmiş				
			Pencere sırası ve adedi değişmiş		
			Dışlıklar beton revzenlerle değiştirilmiş		
			İçeride kot düşürülmüş		Yol kotunun altında kalmış
		Dış çimento sıvalı			
		İç çimento sıvalı		İç çimento sıvalı	
	Niteliksiz seramik kullanımı				
Bezeme ve Mozaikler			Özgün bezemeler mevcut değil		Özgün bezemeler mevcut değil
				Galeri katı mevcut değil	
Kullanıcı Ekleri	Kalorifer tesisatı			Klima ve kalorifer tesisatı	
		Son cemaat yeri	Görevli odası PVC	Son cemaat yeri	

Çizelge 5.4 : Yapılarda 20.yy’da gerçekleşen değişim.

Yapı Günümüzdeki Adı	Vefa Kilise Camii	Zeyrek Kilise Camii
Bizans Dönemindeki Adı	-	Pantakrotor Manastırın Kilisesi
Yapım Tarihi	11-12.yy	12.yy
İşlev Değişikliği Tarihi	15.yy	15.yy
Son Restorasyon Tarihi	1972-1973	Restorasyonu devam ediyor
20. Yüzyıldaki Değişim		
Dış Cephe ve Kubbeler		Pencere şekilleri değişmiş
	Pencere sırası ve adedi değişmiş	Pencere sırası ve adedi değişmiş
		İç çimento sıvalı
Bezeme ve Mozaikler		
Kullanıcı Ekleri	Dış nartekste abdest muslukları	Dış nartekste abdest muslukları
	İç nartekste tuvaletler	
	PVC lambri	

KAYNAKLAR

- Alman Mavileri** (2006). *1913-1914 I. Dünya Savaşı Öncesi İstanbul*, İBB Kütüphane ve Müzeler Müdürlüğü, İstanbul.
- Akın, N.** (1994). “Balat” *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Tarih Vakfı ve Kültür Bakanlığı Ortak Yayını, İstanbul, s. 10-12.
- Babacan, S. A.** (1996). *Son Devir Bizans Resim Sanatı İstanbul’da Palaiologoslar Devri Anıtlarında*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Çelik, Z.** (2015). *19.Yüzyılda Osmanlı Başkenti Değişen İstanbul*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Çetinkaya, H. H.** (2003). *İstanbul’da Orta Bizans Dini Mimarisi*. (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Delemen, İ.** (2010). *Bizantion: Koloni – Kent – Başkent*, Bizantion’dan İstanbul’a Başkentin 8000 Yılı, 5 Haziran-4 Eylül, 2010, Sabancı Üniversitesi-Sakıp Sabancı Müzesi, İstanbul.
- Esmer, M.** (2012). *İstanbul’daki Orta Bizans Dönemi Kiliseleri ve Çevrelerinin Korunması İçin Öneriler*. (Doktora tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Eyice, S.** (1979). İstanbul Kiliselerinin Fetihden Sonra Yeni Görevleri, Banileri ve Adları, *Hacettepe Beşeri Bilimler Dergisi*, Cilt 10, Sayı 2, s. 71-85.
- Eyice, S.** (1980). *Son Devir Bizans Mimarisi, İstanbul’da Palaiologoslar Devri Anıtları*, Genişletilmiş II. Baskı, İstanbul.
- Eyice, S.** (1986). İstanbul’un Camiye Çevrilen Kiliseleri, *TAÇ Dergisi*, Cilt 1, Sayı 2, Türkiye Anıt Çevre ve Turizm Değerlerini Koruma Vakfı Yayını, s. 9-18.
- Eyice, S.** (1994). “Atık Mustafa Paşa Camii” *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Tarih Vakfı ve Kültür Bakanlığı Ortak Yayını, İstanbul, s. 406-407.
- Eyice, S.** (1994). “Ayvansaray” *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Tarih Vakfı ve Kültür Bakanlığı Ortak Yayını, İstanbul, s. 491-495.
- Eyice, S.** (1994). “Bodrum Camii” *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Tarih Vakfı ve Kültür Bakanlığı Ortak Yayını, İstanbul, s. 263-265.
- Eyice, S.** (1994). “Eski İmaret Camii” *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Tarih Vakfı ve Kültür Bakanlığı Ortak Yayını, İstanbul, s. 203.
- Eyice, S.** (1994). “Fenari İsa Camii” *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Tarih Vakfı ve Kültür Bakanlığı Ortak Yayını, İstanbul, s. 277-278.

- Eyice, S.** (1994). “Fethiye Camii” *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Tarih Vakfı ve Kültür Bakanlığı Ortak Yayını, İstanbul, s. 300-301.
- Eyice, S.** (1994). “Gül Camii” *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Tarih Vakfı ve Kültür Bakanlığı Ortak Yayını, İstanbul, s. 434-435.
- Eyice, S.** (1994). “Hırami Ahmet Paşa Camii” *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Tarih Vakfı ve Kültür Bakanlığı Ortak Yayını, İstanbul.
- Eyice, S.** (1994). “Kariye Camii” *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Tarih Vakfı ve Kültür Bakanlığı Ortak Yayını, İstanbul, s. 555-557.
- Eyice, S.** (1994). “Kefeli Mescidi” *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Tarih Vakfı ve Kültür Bakanlığı Ortak Yayını, İstanbul, s. 466-469.
- Eyice, S.** (1994). “Koca Mustafa Paşa Külliyesi” *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Tarih Vakfı ve Kültür Bakanlığı Ortak Yayını, İstanbul, s. 30-34.
- Eyice, S.** (1994). “Küçük Ayasofya Camii” *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Tarih Vakfı ve Kültür Bakanlığı Ortak Yayını, İstanbul, s. 146-149.
- Eyice, S.** (1994). “Manastır Mescidi” *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Tarih Vakfı ve Kültür Bakanlığı Ortak Yayını, İstanbul, s. 287-288.
- Eyice, S.** (1994). “Toklu Dede Mescidi” *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Tarih Vakfı ve Kültür Bakanlığı Ortak Yayını, İstanbul, s. 272-274.
- Eyice, S.** (1994). “Vefa Kilise Camii” *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Tarih Vakfı ve Kültür Bakanlığı Ortak Yayını, İstanbul, s. 373-375.
- Eyice, S.** (1994). “Zeyrek Kilise Camii” *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Tarih Vakfı ve Kültür Bakanlığı Ortak Yayını, İstanbul, s. 555-557.
- Freely, J. ve Çakmak, A. S.** (2005). *İstanbul’un Bizans Anıtları*, (F. Gülru Tanman, Çeviri), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Germaner, S.** (2010). 19. Yüzyılda Osmanlı Başkenti, Bizantion’dan İstanbul’a Başkentin 8000 Yılı, 5 Haziran-4 Eylül, 2010, Sabancı Üniversitesi-Sakıp Sabancı Müzesi, İstanbul.
- Güngör, Y.** (2016). Kişisel Görüşme.
- Habip, N.** (2001). *Panagia Muhliotisa Kilisesi*, (Yüksek Lisans Tezi), Mimar Sinan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- İbrahimgil, M. Z.** (2012) *Hristiyan ve Bizans Sanatı*, kültürelbellek.com, erişim tarihi 13.08.2013.
- Karaca, Z.** (1994). “Panayia Muhliotissa Kilisesi” *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Tarih Vakfı ve Kültür Bakanlığı Ortak Yayını, İstanbul, s. 214-215.
- Karaca, Z.** (2008). *İstanbul’da Tanzimat Öncesi Rum Ortodoks Kiliseleri*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Karaman, A. Önal, Ş.** (1994). “Zeyrek” *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Tarih Vakfı ve Kültür Bakanlığı Ortak Yayını, İstanbul, s. 553-555
- Kaya, Ö.** (2010). *Cumhuriyetin Vitrin Şehri - Üç Devirde İstanbul*, Küre Yayınları, İstanbul.

- Kaya, Ö.** (2011). *Konstantin'in Kutsanmış Şehri - Üç Devirde İstanbul*, Küre Yayınları, İstanbul.
- Kaya, Ö.** (2013). *Fatih'in Müjdelenen Şehri - Üç Devirde İstanbul*, Küre Yayınları, İstanbul.
- Kazhdan, A. P.** (1991). *The Oxford Dictionary of Byzantium* (3-Volume Set), Oxford University Press, New York-London.
- Kırımtayfı, S.** (2001). *Converted Byzantine Churches in İstanbul, Their Transformation into Mosques and Masjids*, Ege Yayınları, İstanbul.
- Kuban, D.** (1994). "Fatih" *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Tarih Vakfı ve Kültür Bakanlığı Ortak Yayını, İstanbul, s. 261-263.
- Kuban, D.** (1994). "Kalenderhane Camii" *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Tarih Vakfı ve Kültür Bakanlığı Ortak Yayını, İstanbul, s. 396-398.
- Kuban, D.** (1994). "Laleli" *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Tarih Vakfı ve Kültür Bakanlığı Ortak Yayını, İstanbul, s. 187-189.
- Kuban, D.** (1998). *Kent ve Mimarlık Üzerine İstanbul Yazıları*, YEM Yayın, İstanbul
- Kuban, D.** (2000). *İstanbul Bir Kent Tarihi, Byzantion, Konstantinopolis, İstanbul*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Kuban, D.** (2000a). *Tarihi Çevre Korumanın Mimarlık Boyutu*, YEM Yayın, İstanbul.
- Kuban, D.** (2010). *Konstantinopolis-İstanbul'un Destansı Tarihi*, Bizantion'dan İstanbul'a Başkentin 8000 Yılı, 5 Haziran-4 Eylül, 2010, Sabancı Üniversitesi-Sakıp Sabancı Müzesi, İstanbul.
- Macridy, T.** (1964) *The Monastery of Lips and the Burials of the Palaeolodi Authors*, Dumberton Oaks Papers Vol. 18, Boston. <http://www.jstor.org/stable/1291214> erişim 17.7.2013.
- Magdalino, P.** (2010). *Bir Dinin ve İmparatorluğun Başkenti Olarak Konstantinopolis*, Bizantion'dan İstanbul'a Başkentin 8000 Yılı, 5 Haziran-4 Eylül, 2010, Sabancı Üniversitesi-Sakıp Sabancı Müzesi, İstanbul.
- Mathews, T. F.** (1971). *The Early Churches of Constantinople Architecture and Liturgy*, The Pennsylvania State University Press, USA.
- Mathews, T. F.** (1976). *The Byzantine Churches of Constantinople, A Photographic Survey*, The Pennsylvania State University Press, USA.
- Millingen, A.** (2009). *Byzantine Churches in Constantinople Their History and Architecture*, Macmillan and Co, New York.
- Müller-Wiener, W.** (2007). *İstanbul'un Tarihsel Topografyası: 17.Yüzyıl Başlarına Kadar Byzantion-Konstantinopolis-İstanbul*, (Ülker Sayın, Çeviri) Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Nar, N.** (2016). Kişisel Görüşme.
- Necipoğlu, N.** (2010). *Osmanlı Fethinin Arifesinde Konstantinopolis*, Bizantion'dan İstanbul'a Başkentin 8000 Yılı, 5 Haziran-4 Eylül, 2010, Sabancı Üniversitesi-Sakıp Sabancı Müzesi, İstanbul.

- Ogan, A. ve Mirmiroğlu, V.** (1955). *Kaariye Camii Eski Hora Manastırı*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Ortaylı, İ.** (1994). “Karagümrük” *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Tarih Vakfı ve Kültür Bakanlığı Ortak Yayını, İstanbul, s. 452-453
- Ousterhout, R.** (1996), *An Apologia for Byzantine Architecture*, The University of Chicago Press, Chicago, <http://www.jstor.org/stable/767224> erişim17.17.2013.
- Ousterhout, R.** (2010). *Bizans Konstantinopolisi’nden Kalan Mimari Miras*, Bizantion’dan İstanbul’a Başkentin 8000 Yılı, 5 Haziran-4 Eylül, 2010, Sabancı Üniversitesi-Sakıp Sabancı Müzesi, İstanbul.
- Ousterhout, R.** (2008) *Master Builders of Byzantium*, University of Pennsylvania Museum of Archaeology and Anthropology, Philadelphia.
- Ousterhout, R.** (1987) *The Architecture of the Kariye Camii in İstanbul*, Washington D.C.
- Özdoğan, M.** (2010). *Tarih Öncesi Dönemlerin İstanbulu*, Bizantion’dan İstanbul’a Başkentin 8000 Yılı, 5 Haziran-4 Eylül, 2010, Sabancı Üniversitesi-Sakıp Sabancı Müzesi, İstanbul.
- Özkan, N. E.** (2005). *Koruma ve Kültür Turizmi Bağlamında İstanbul Tarihi Yarımada’da Bizans Dönemi Mimari Mirasının Değerlendirilmesi*. (Yüksek Lisans Tezi), Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Öztepe, O.** (2001). *İstanbul Suriçi’nde Bulunan Bizans Dönemine Ait Kiliselerin Günümüzdeki Durumları ve Koruma Sorunları*. (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Pamukciyan, K. ve Necipoğlu N.** (1994). “Depremeler”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Tarih Vakfı ve Kültür Bakanlığı Ortak Yayını, İstanbul, s. 33-35.
- Paspatis** (1877). *Byzantinai, Meletai*
- Pervititch J.** (2001). *Jacques Pervititch Sigorta Haritalarında İstanbul*, Tarih Vakfı, İstanbul.
- Sakaoğlu, N.** (1994). “Yangınlar”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Tarih Vakfı ve Kültür Bakanlığı Ortak Yayını, İstanbul, s. 426-438.
- Schaefer, H.** (1973). *Die Gül Camii in İstanbul, Ein Beitrag zur mittelbyzantinischen Kirchenarchitektur Konstantinopels*, Verlag Ernst Wasmuth, Tübingen.
- Striker, C. L.** (1981). *The Myrelaion (Bodrum Camii) in İstanbul*, Princeton
- Tamer, C.** (2003). *İstanbul Bizans Anıtları ve Onarımları*, II. Bölüm, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Yayını, İstanbul.
- Tanman, M. B.** (2010). *İstanbul’da Bizans ve Osmanlı Dönemlerinde Dini ve Mistik Hayat*, Bizantion’dan İstanbul’a Başkentin 8000 Yılı, 5 Haziran-4 Eylül, 2010, Sabancı Üniversitesi-Sakıp Sabancı Müzesi, İstanbul.
- Tibet, A.** (1994). “Ayakapı” *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Tarih Vakfı ve Kültür Bakanlığı Ortak Yayını, İstanbul, s. 436-437.

- Tunay, M. İ.** (1989). İstanbul'da Bizans Sanatı, *Tarih Boyunca İstanbul Semineri*, (s. 139-153). İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul.
- Vasiliev A. A.** (2013). Konstantinopolis'in Kuruluşu, (Tolga Ersoy, Çeviri), *Tarih ve Uygarlık İstanbul Dergisi*, Sayı 3, s.111-114.
- Verzone, P.** (1960). "Byzantine Art" *Encyclopedia of World Art*, McGraw-Hill Book Company Inc., İtalya.
- Yılmaz, H. F.** (2016). Kişisel Görüşme.
- Yenen, M.** (1994). "Kiliseler" *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Tarih Vakfı ve Kültür Bakanlığı Ortak Yayını, İstanbul, s. 18-21.
- Yücel, E.** (1994). "Aya İrini Kilisesi" *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Tarih Vakfı ve Kültür Bakanlığı Ortak Yayını, İstanbul, s. 433-435.
- Url-1** <<http://www.nyu.edu/gsas/dept/fineart/html/Byzantine>>, erişim tarihi 12.04.2013.
- Url-2** <<http://www.doaks.org/library-archives/dumbarton-oaks-archives>>, erişim tarihi 09.07.2013.
- Url-3** <<https://www.brooklynmuseum.org/opencollection/archives>>, erişim tarihi 16.02.2014.
- Url-4** <www.degisti.com>, erişim tarihi 29.01.2015.
- Url-5** <www.belgeler.com>, erişim tarihi 01.05.2015.
- Url-6** <www.ulakbim.com>, erişim tarihi 23.05.2015.
- Url-7** <<http://eski.istanbulium.net>>, erişim tarihi 26.05.2015.
- Url-8** <<http://www.loc.gov/pictures>>, erişim tarihi 17.09.2015.
- Url-9** <<http://archnet.org>>, erişim tarihi 26.11.2015.
- Url-10** <<http://images.doaks.org/artamonoff>>, erişim tarihi 22.12.2015.
- Url-11** <<https://www.flickr.com/people/sinandogan>>, erişim tarihi 05.01.2016.
- Url-12** <<https://www.flickr.com/photos/andrewgould>>, erişim tarihi 05.01.2016.
- Url-13** <<http://www.bkg.com.tr/kaymakli-yeralti-sehri.shtm>>, erişim tarihi 24.02.2016.

EKLER

Ek A : 4. Bölümün şekilleri

Şekil A.1 : Tarihi Yarımada üzerinde yapıların konumları.

Şekil A.2 : Aya İrini Müzesi (Ayia İrene Kilisesi)'ne güney yönünden bakış (Artamonoff, 1938).

Şekil A.3 : Aya İrini Müzesi (Ayia İrene Kilisesi)’ne güney yönünden bakış (2013).

Şekil A.4 : Aya İrini Müzesi (Ayia İrene Kilisesi)'nin güneybatı cephesi (Artamonoff, 1938).

Şekil A.5 : Aya İrini Müzesi (Aya İrene Kilisesi)'nin güneybatı cephesi (2015).

Şekil A.6 : Aya İrini Müzesi (Ayia İrene Kilisesi)'nin kuzeydoğu cephesi (1912) (Millingen, 2009).

Şekil A.7 : Aya İrini Müzesi (Ayia İrene Kilisesi)'nin kuzeydoğu cephesi (2013).

Şekil A.8 : Aya İrini Müzesi (Ayia Irene Kilisesi)'nin apsisi (1912) (Millingen, 2009).

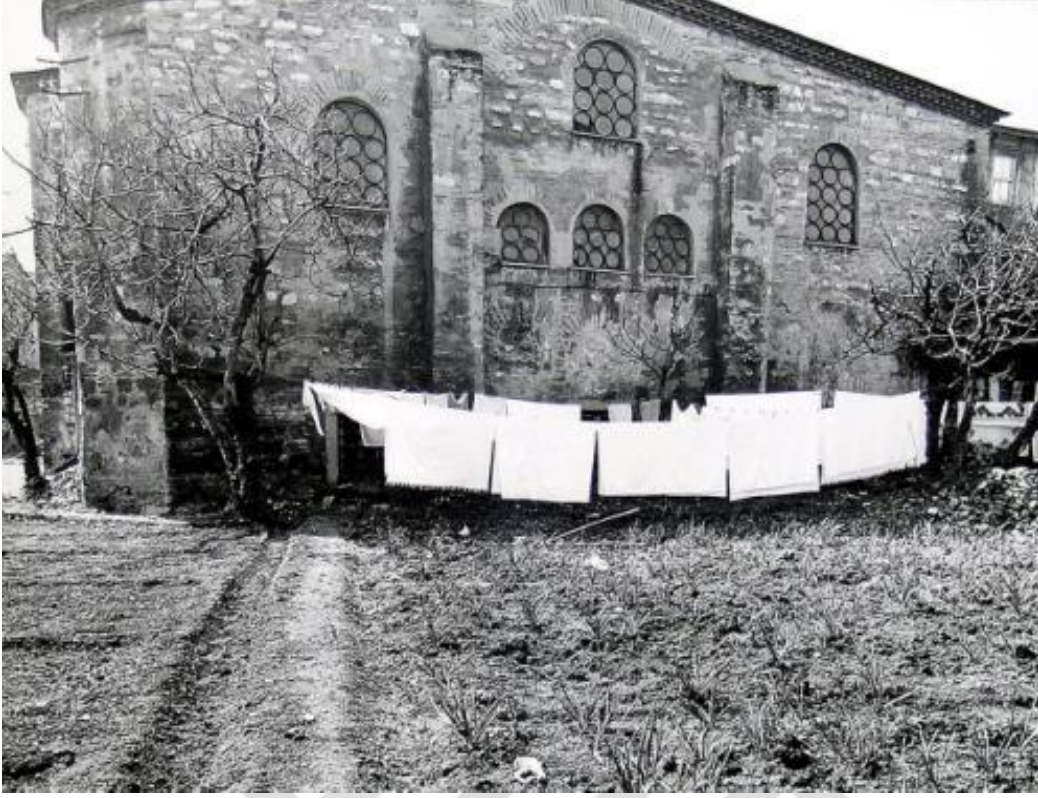
Şekil A.9 : Aya İrini Müzesi (Ayia Irene Kilisesi)'nin apsisi (2015).

Şekil A.10 : Atik Mustafa Paşa Camii'nin güneyden görüntüsü (Artamonoff, Mart 1937).

Şekil A.11 : Atik Mustafa Paşa Camii'nin güneyden görüntüsü (2015).

Şekil A.12 : Atik Mustafa Paşa Camii'nin kuzeydoğu cephesi (Dumberton Oaks, Schiele, 1973).

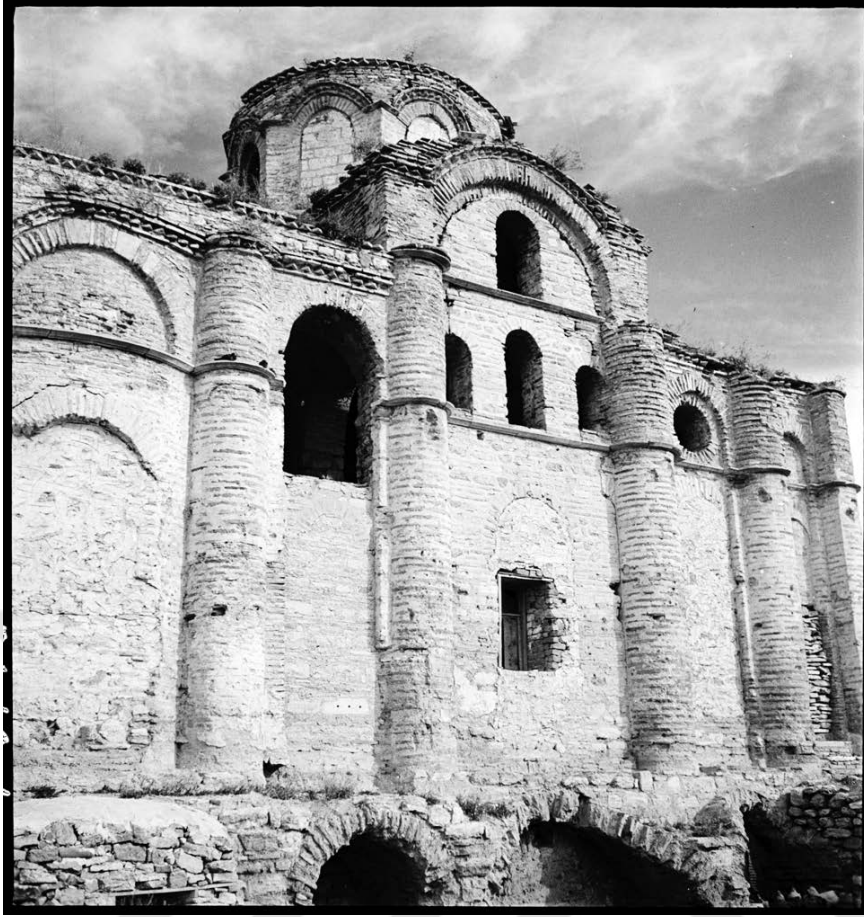
Şekil A.13 : Atik Mustafa Paşa Camii'nin kuzeydoğu cephesi (2013).

Şekil A.14 : Atik Mustafa Paşa Camii'nin kuzeybatı cephesi (Encümen Arşivleri, 1940?).

Şekil A.15 : Atik Mustafa Paşa Camii'nin kuzeybatı cephesi (Dumberton Oaks, 1969).

Şekil A.16 : Bodrum Camii (Mirelaion Manastırı Kilisesi)'nin güney cephesi (Artamonoff, Nisan 1935).

Şekil A.17 : Bodrum Camii (Mirelaion Manastırı Kilisesi)'nin güney cephesi (Artamonoff, Nisan 1935).

Şekil A.18 : Bodrum Camii (Mirelaion Manastırı Kilisesi)’nin kuzeybatı yönü (Artamonoff, Nisan 1935).

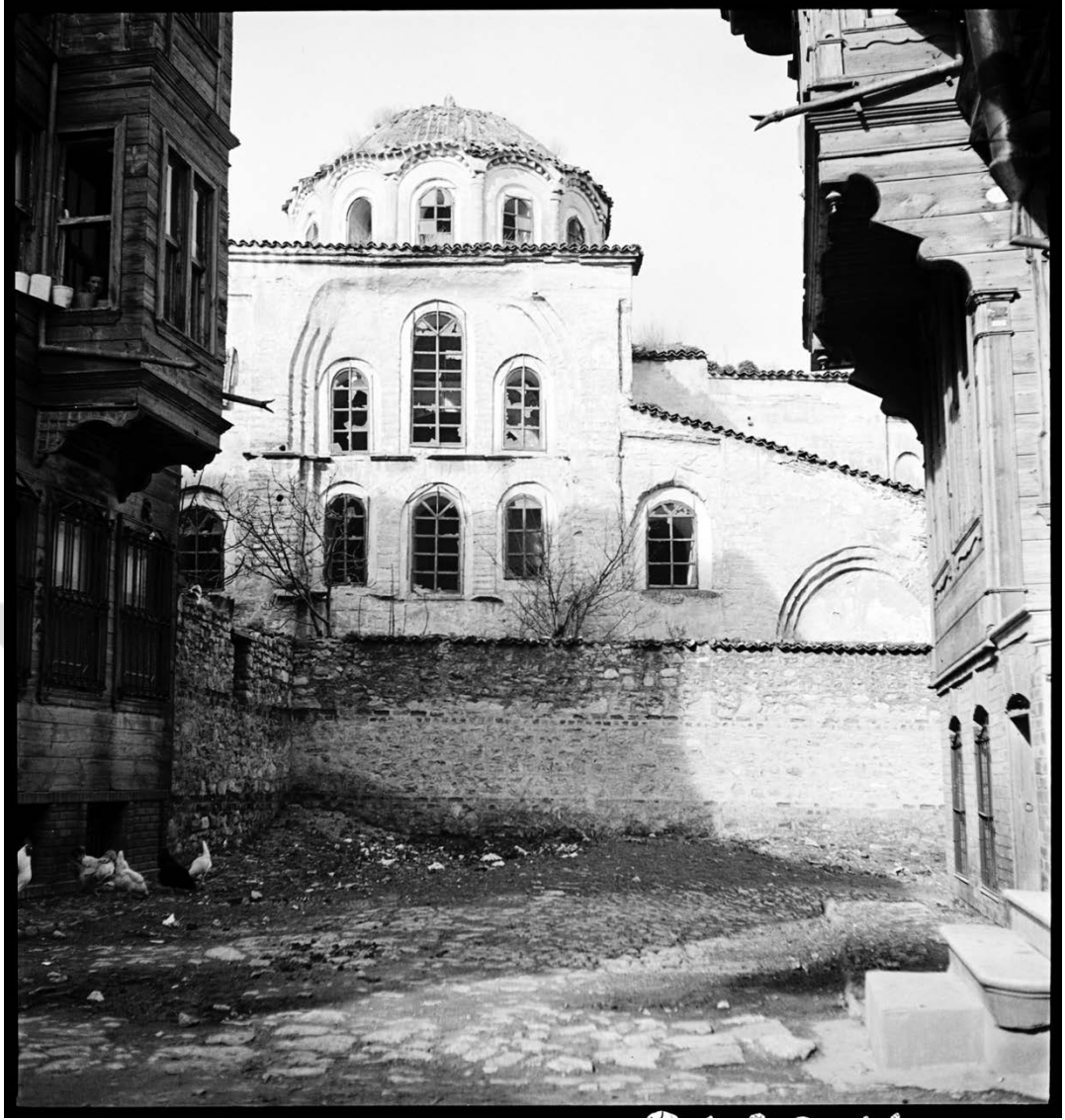
Şekil A.19 : Bodrum Camii (Mirelaion Manastırı Kilisesi)’nin kuzeybatı yönü (2015).

Şekil A.20 : Bodrum Camii (Mirelaion Manastırı Kilisesi)'nin kubbesi (Artamonoff, Nisan 1935).

Şekil A.21 : Bodrum Camii (Mirelaion Manastırı Kilisesi)'nin kubbesi (2013)

Şekil A.22 : Eski İmaret Camii (Pantepoptes Manastırı Kilisesi)'nin güney cephesi
(Artamonoff, Şubat 1937).

Şekil A.23 : Eski İmaret Camii (Pantepoptes Manastırı Kilisesi)'nin güney cephesi (2013)

Şekil A.24 : Eski İmaret Camii (Pantepoptes Manastırı Kilisesi)'nin batı cephesi (Artamonoff, Şubat 1937).

Şekil A.25 : Eski İmaret Camii (Pantepoptes Manastırı Kilisesi)'nin batı cephesi (2015).

Şekil A.26 : Eski İmaret Camii (Pantepoptes Manastırı Kilisesi)’n in güneydoğusu (Porter, 20.yy başı).

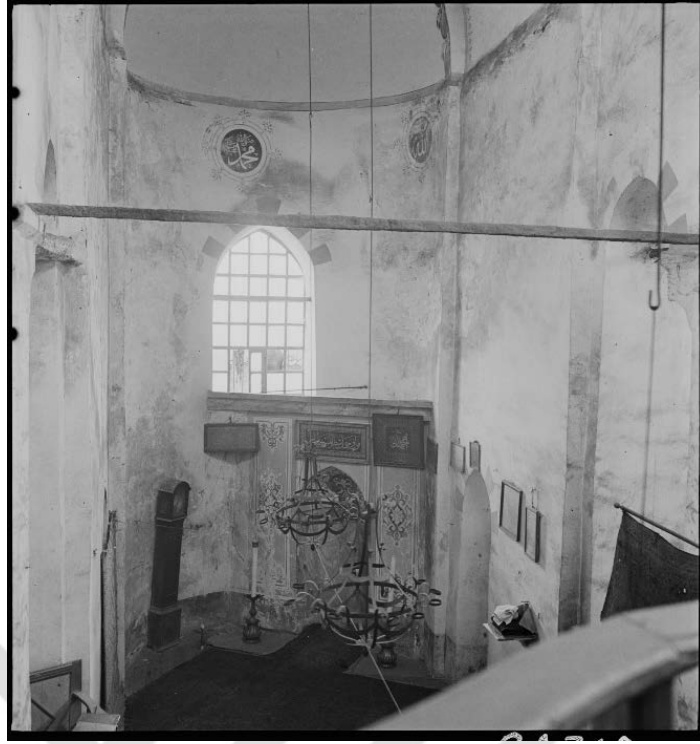
Şekil A.27 : Eski İmaret Camii (Pantepoptes Manastırı Kilisesi)’nin güneydoğusu (2015).

Şekil A.28 : Eski İmaret Camii (Pantepoptes Manastırı Kilisesi)'nin apsisi (Artamonoff, Şubat 1937).

Şekil A.29 : Eski İmaret Camii (Pantepoptes Manastırı Kilisesi)'nin apsisi (2015).

Şekil A.30 : Eski İmaret Camii (Pantepoptes Manastırı Kilisesi)’nin galeri katından apsis bölümüne bakış (Artamonoff, Şubat 1937).

Şekil A.31 : Eski İmaret Camii (Pantepoptes Manastırı Kilisesi)’nin galeri katından apsis bölümüne bakış (2015).

Şekil A.32 : Eski İmaret Camii (Pantepoptes Manastırı Kilisesi)’nin galeri katından bakış
(Artamonoff, Şubat 1937).

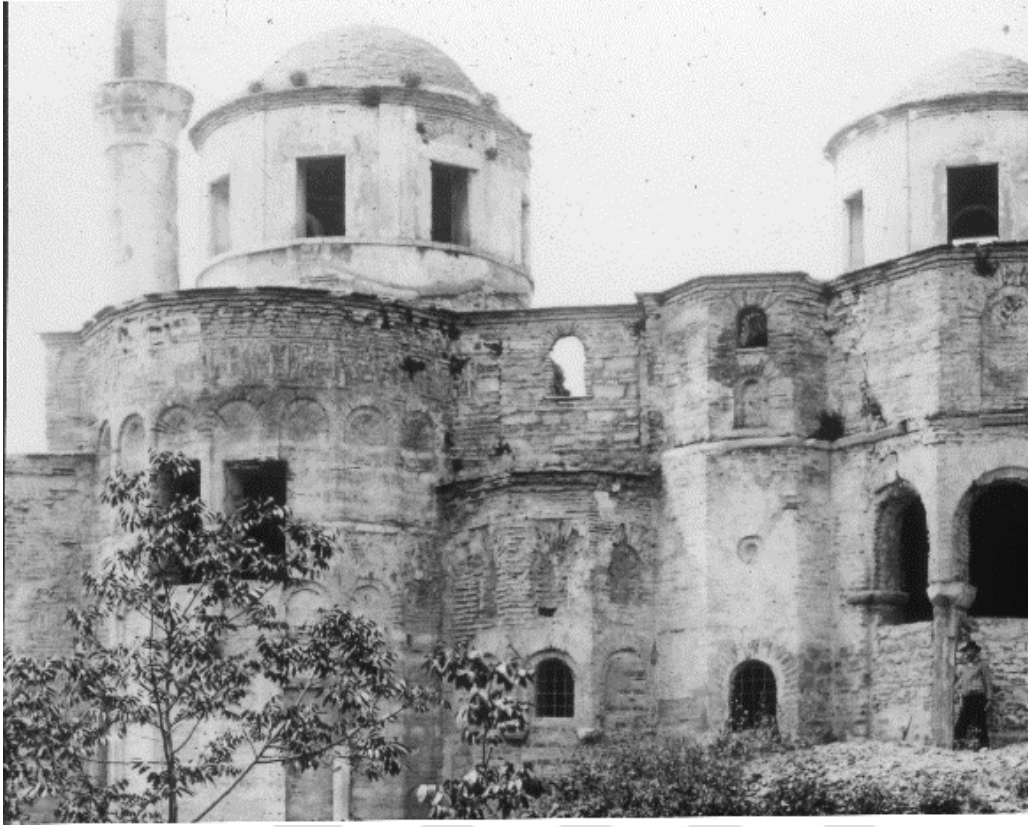
Şekil A.33 : Eski İmaret Camii (Pantepoptes Manastırı Kilisesi)’nin galeri katından bakış
(2015).

Şekil A.34 : Fenari İsa Camii (Lips Manastırı Kilisesi)'nin kuzeybatı cephesi (Artamonoff, Aralık 1935).

Şekil A.35 : Fenari İsa Camii (Lips Manastırı Kilisesi)'nin kuzeybatı cephesi (2013).

Şekil A.36 : Fenari İsa Camii (Lips Manastırı Kilisesi)'nin güneydoğu cephesi (Artamonoff, Aralık 1935).

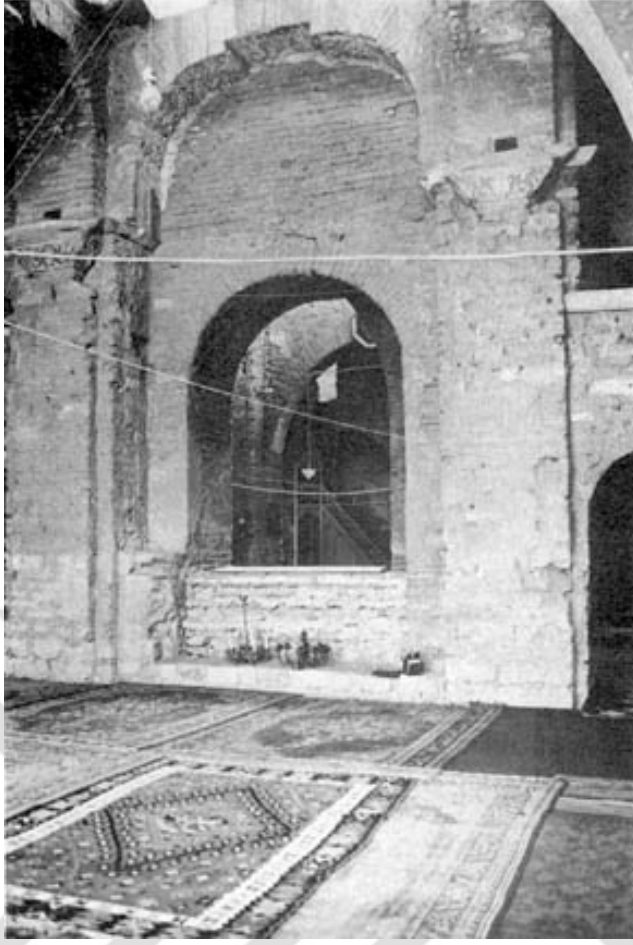
Şekil A.37 : Fenari İsa Camii (Lips Manastırı Kilisesi)'nin güneydoğu cephesi (2013).

Şekil A.38 : Fenari İsa Camii (Lips Manastırı Kilisesi)'nin kuzeybatısı (Dumberton Oaks, 1956).

Şekil A.39 : Fenari İsa Camii (Lips Manastırı Kilisesi)'nin kuzeybatısı (Mathews, 1968-73).

Şekil A.40 : Fenari İsa Camii (Lips Manastırı Kilisesi) Kuzey Kilise’den Güney Kilise’ye geçiş (Mathews, 1968-73).

Şekil A.41 : Fenari İsa Camii (Lips Manastırı Kilisesi) Kuzey Kilise’den Güney Kilise’ye geçiş (2013).

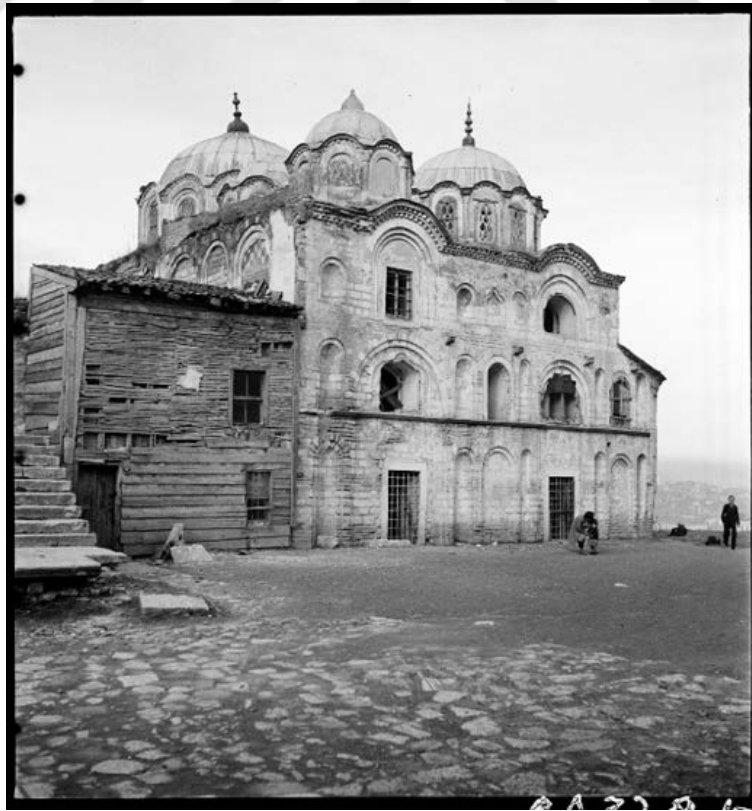
Şekil A.42 : Fenari İsa Camii (Lips Manastırı Kilisesi) Güney Kilise'den Eksonarteks bölümüne geçiş (Artamonoff, Aralık 1935).

Şekil A.43 : Fenari İsa Camii (Lips Manastırı Kilisesi) Güney Kilise'den Eksonarteks bölümüne geçiş (2013).

Şekil A.44 : Fethiye Camii ve Müzesi (Pammakaristu Manastırı Kilisesi)'nin avlusundan parekklesion bölümüne bakış (1912) (Millingen, 2009).

Şekil A.45 : Fethiye Camii ve Müzesi (Pammakaristu Manastırı Kilisesi)'nin avlusundan parekklesion bölümüne bakış (Artamonoff, Şubat 1937).

Şekil A.46 : Fethiye Camii ve Müzesi (Pammakaristu Manastırı Kilisesi)'nin avlusundan
parekklesion bölümüne bakış (Artamonoff, Mayıs 1938).

Şekil A.47 : Fethiye Camii ve Müzesi (Pammakaristu Manastırı Kilisesi)’nin avlusundan parekklesion bölümüne bakış (2013).

Şekil A.48 : Fethiye Camii ve Müzesi (Pammakaristu Manastırı Kilisesi) Parekklesion'un güney cephesi pencere detayı (Artamonoff, Mayıs 1938).

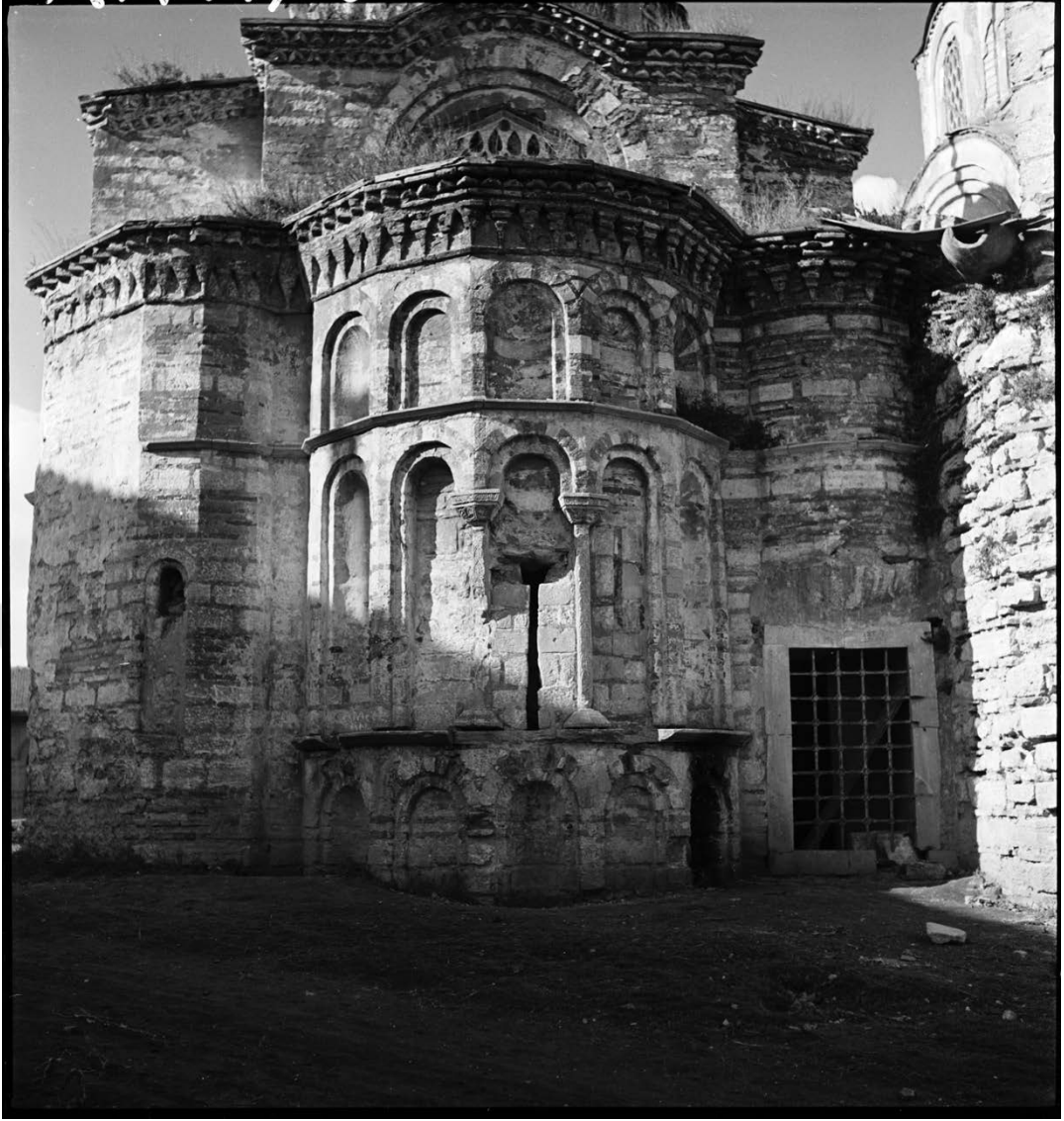
Şekil A.49 : Fethiye Camii ve Müzesi (Pammakaristu Manastırı Kilisesi) Parekklesion'un güney cephesi pencere detayı (2013).

Şekil A.50 : Fethiye Camii ve Müzesi (Pammakaristu Manastırı Kilisesi) Parekklesion'un apsisi (Artamonoff, Şubat 1937).

Şekil A.51 : Fethiye Camii ve Müzesi (Pammakaristu Manastırı Kilisesi) Parekklesion'un apsisi (Artamonoff, Ocak 1938).

Şekil A.52 : Fethiye Camii ve Müzesi (Pammakaristu Manastırı Kilisesi) Parekklesion'un apsisi (Artamonoff, Ocak 1938).

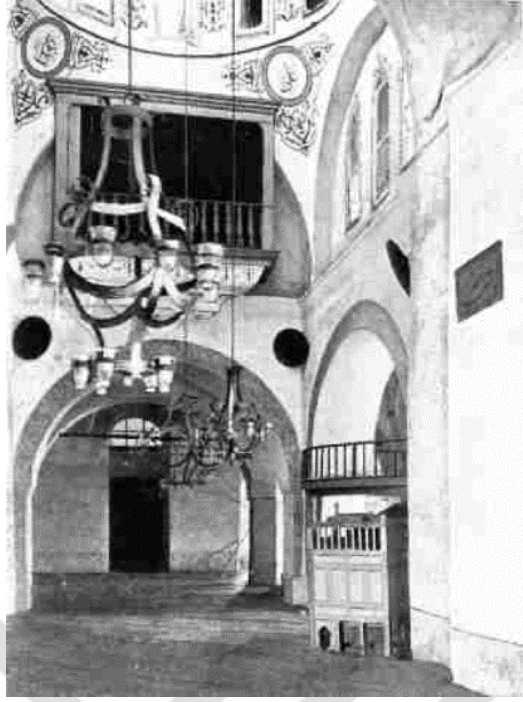
Şekil A.53 : Fethiye Camii ve Müzesi (Pammakaristu Manastırı Kilisesi) Parekklesion'un apsisi (2015).

Şekil A.54 : Fethiye Camii ve Müzesi (Pammakaristu Manastırı Kilisesi) Ana Kilise'nin apsis bölümü (Artamonoff, Mayıs 1937).

Şekil A.55 : Fethiye Camii ve Müzesi (Pammakaristu Manastırı Kilisesi) Ana Kilise'nin apsis bölümü (2015).

Şekil A.56 : Fethiye Camii ve Müzesi (Pammakaristu Manastırı Kilisesi) apsis bölümünden nartekse bakış (1912) (Millingen, 2009).

Şekil A.57 : Fethiye Camii ve Müzesi (Pammakaristu Manastırı Kilisesi) apsis bölümünden nartekse bakış (Artamonoff, Mayıs 1937).

Şekil A.58 : Fethiye Camii ve Müzesi (Pammakaristu Manastırı Kilisesi)’nin kuzeybatıdaki ayağın altındaki sarnıç (Artamonoff, Mayıs 1937).

Şekil A.59 : Fethiye Camii ve Müzesi (Pammakaristu Manastırı Kilisesi)’nin kuzeybatıdaki ayağın altındaki sarnıç (2015).

Şekil A.60 : Fethiye Camii ve Müzesi (Pammakaristu Manastırı Kilisesi) narteksin güneyi
(Artamonoff, Mayıs 1937).

Şekil A.61 : Fethiye Camii ve Müzesi (Pammakaristu Manastırı Kilisesi) narteksin güneyi
(2015)

Şekil A.62 : Fethiye Camii ve Müzesi (Pammakaristu Manastırı Kilisesi) Parekklesion'un güneydoğusundan apside bakış (Artamonoff, Mayıs 1937).

Şekil A.63 : Fethiye Camii ve Müzesi (Pammakaristu Manastırı Kilisesi) Parekklesion'un güneydoğusundan apsise bakış (2013).

Şekil A.64 : Fethiye Camii ve Müzesi (Pammakaristu Manastırı Kilisesi) Parekklesion'un batıdaki sütun (1912) (Millingen, 2009).

Şekil A.65 : Fethiye Camii ve Müzesi (Pammakaristu Manastırı Kilisesi) Parekklesion'un batısındaki sütun (2013).

Şekil A.66 : Fethiye Camii ve Müzesi (Pammakaristu Manastırı Kilisesi) Parekklesion bölümündeki kubbe (Artamonoff, Şubat 1937).

Şekil A.67 : Fethiye Camii ve Müzesi (Pammakaristu Manastırı Kilisesi) Parekklesion bölümündeki kubbe (2013).

Şekil A.68 : Gül Camii (Azize Theodosia Kilisesi)'nin güneydoğu cephesi (Porter, 20.yy başı).

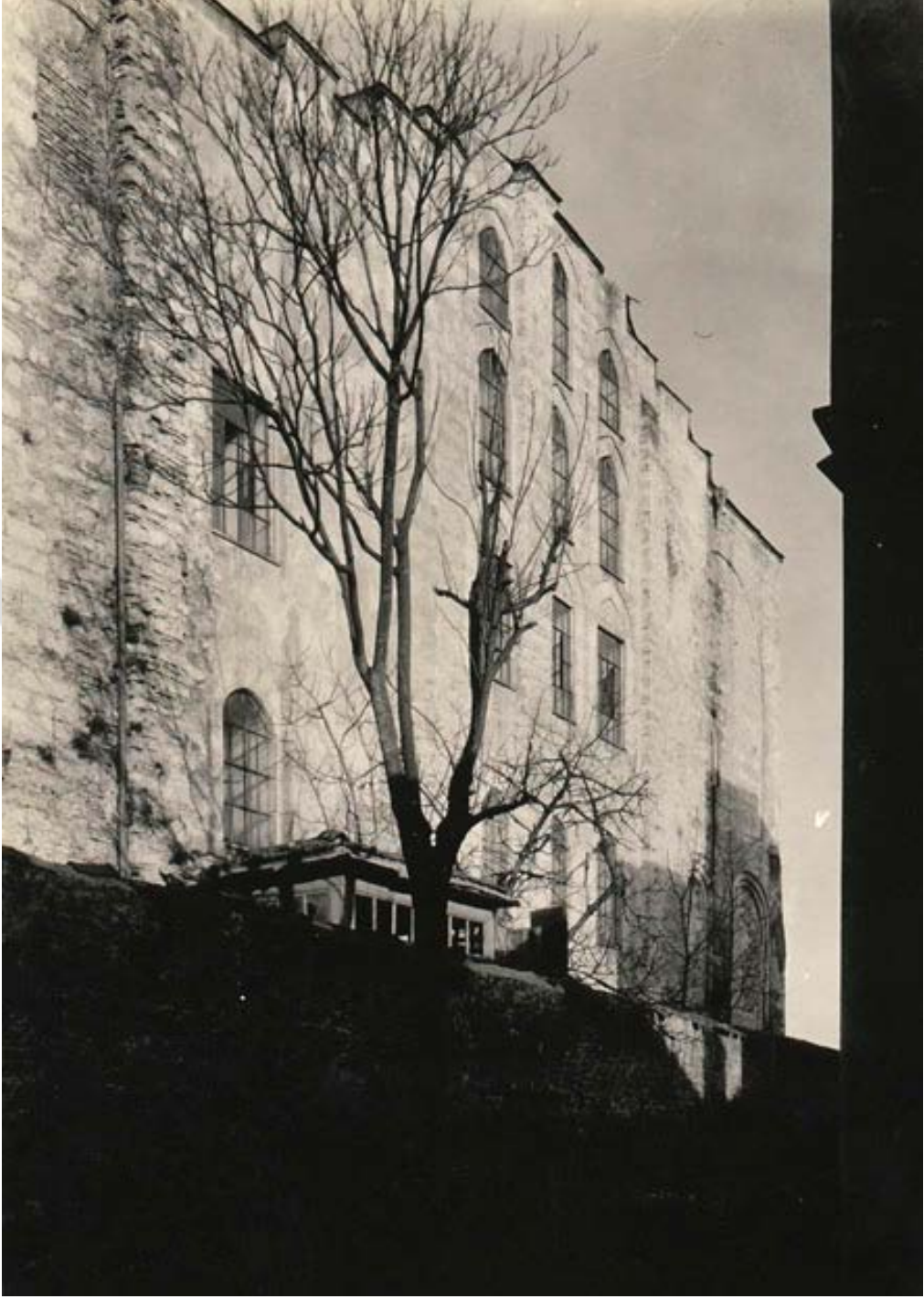
Şekil A.69 : Gül Camii (Azize Theodosia Kilisesi)'nin güneydoğu cephesi (Artamonoff, Mayıs 1938).

Şekil A.70 : Gül Camii (Azize Theodosia Kilisesi)'nin restorasyonu sırasında çekilmiş bir fotoğraf (1951).

Şekil A.71 : Gül Camii (Azize Theodosia Kilisesi)'nin güneydoğu cephesi (2013).

Şekil A.72 : Gül Camii (Azize Theodosia Kilisesi)'nin güneybatı cephesi (Porter, 20.yy başı).

Şekil A.73 : Gül Camii (Azize Theodosia Kilisesi)'nin güneybatı cephesi (2013).

Şekil A.74 : Gül Camii (Azize Theodosia Kilisesi)'nin kuzeybatısındaki son cemaat yeri
(Encümen Arşivleri, 1940).

Şekil A.75 : Gül Camii (Azize Theodosia Kilisesi)'nin kuzeybatısındaki son cemaat yeri (2015).

Şekil A.76 : Gül Camii (Azize Theodosia Kilisesi)'nin ana kubbesi (Porter, 20.yy başı).

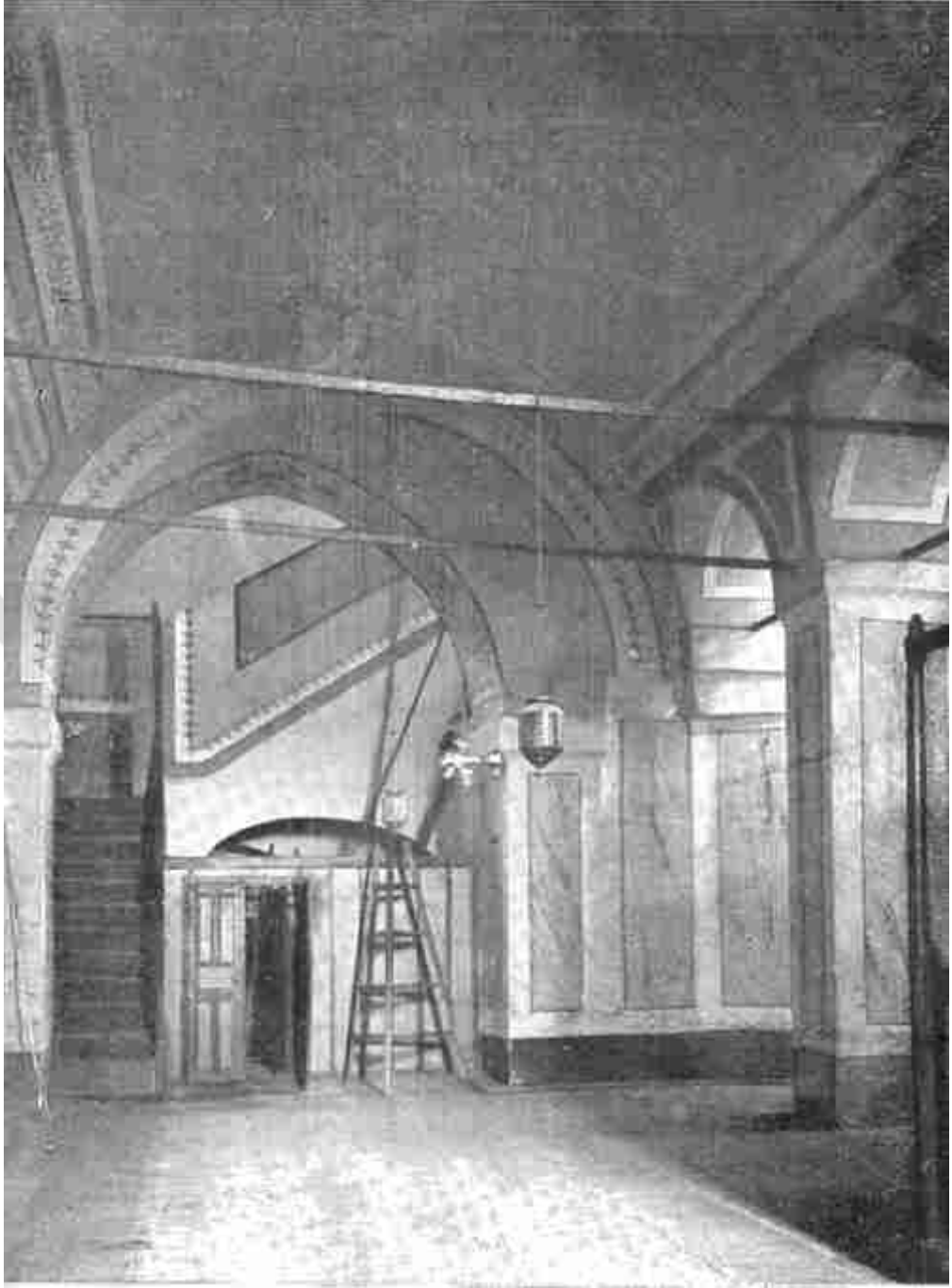
Şekil A.77 : Gül Camii (Azize Theodosia Kilisesi)'nin ana kubbesi (2013).

Şekil A.78 : Gül Camii (Azize Theodosia Kilisesi)'nin kuzeyindeki köşe kubbe (1912)
(Millingen, 2009).

Şekil A.79 : Gül Camii (Azize Theodosia Kilisesi)'nin kuzeyindeki köşe kubbe (2013).

Şekil A.80 : Gül Camii (Azize Theodosia Kilisesi)'nin kuzeydoğusundaki merdiven kovası (1912) (Millingen, 2009).

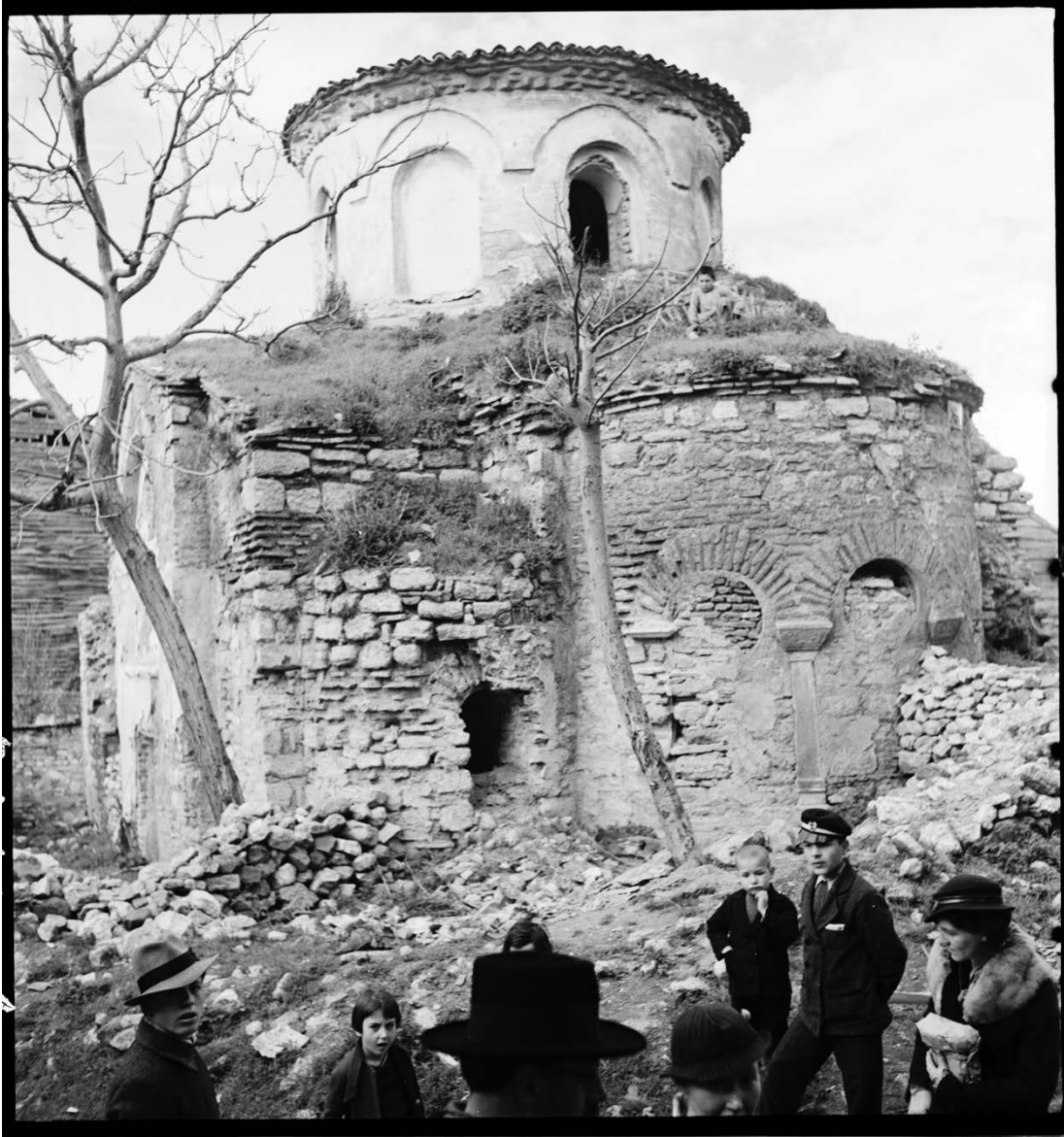
Şekil A.81 : Gül Camii (Azize Theodosia Kilisesi)'nin kuzeydoğusundaki merdiven kovası (2015).

Şekil A.82 : Hırami Ahmet Paşa Mescidi'nin güney cephesi (Artamonoff, Mart 1936).

Şekil A.83 : Hırami Ahmet Paşa Mescidi'nin güney cephesi (2015).

Şekil A.84 : Hırami Ahmet Paşa Mescidi'nin apsisi (Artamonoff, Mart 1936).

Şekil A.85 : Hırami Ahmet Paşa Mescidi'nin apsisi restorasyon sırasında (Dumberton Oaks, 1960).

Şekil A.86 : Hırami Ahmet Paşa Mescidi'nin kuzeybatısındaki yan apsis (Dumberton Oaks, 1957).

Şekil A.87 : Hırami Ahmet Paşa Mescidi'nin kuzeybatısındaki yan apsis (Andrew Gould, 2012).

Şekil A.88 : Hırami Ahmet Paşa Mescidi'nin kubbesi (Mathews, 1968-73).

Şekil A.89 : Hırami Ahmet Paşa Mescidi'nin kubbesi (Sinan Doğan, 2010).

Şekil A.90 : Kalenderhane Camii (Kyriotissa Meryem Kilisesi)'nin batı cephesi
(Artamonoff, Haziran 1935).

Şekil A.91 : Kalenderhane Camii (Kyriotissa Meryem Kilisesi)’nin batı cephesi (2013).

Şekil A.92 : Kalenderhane Camii (Kyriotissa Meryem Kilisesi)’nin güney cephesi (2013).

Şekil A.93 : Kalenderhane Camii (Kyriotissa Meryem Kilisesi)'nin güney cephesi
(Artamonoff, Mayıs 1937).

Şekil A.94 : Kalenderhane Camii (Kyriotissa Meryem Kilisesi)'nin apsisi (Artamonoff, Mayıs 1937).

Şekil A.95 : Kalenderhane Camii (Kyriotissa Meryem Kilisesi)'nin apsisi (2013).

Şekil A.96 : Kalenderhane Camii (Kyriotissa Meryem Kilisesi)'nin kuzeydoğu yönüne bakış
(Artamonoff, Mayıs 1937).

Şekil A.97 : Kalenderhane Camii (Kyriotissa Meryem Kilisesi)’nin kuzeydoğu yönüne bakış (2013).

Şekil A.98 : Kalenderhane Camii (Kyriotissa Meryem Kilisesi)'nin güney iç duvarı (Porter, 20.yy başı).

Şekil A.99 : Kalenderhane Camii (Kyriotissa Meryem Kilisesi)'nin güney iç duvarı (2016).

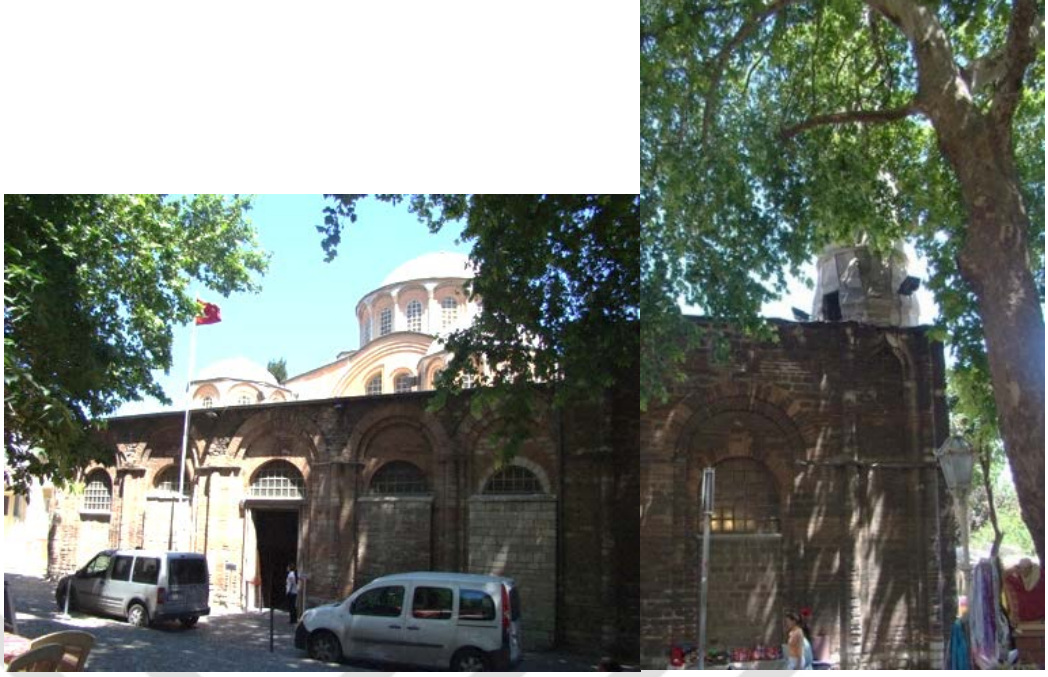
Şekil A.100 : Kalenderhane Camii (Kyriotissa Meryem Kilisesi)'nin naosunun batısı (Porter, 20.yy).

Şekil A.101 : Kalenderhane Camii (Kyriotissa Meryem Kilisesi)'nin naosunun batısı (2016).

Şekil A.102 : Kariye Müzesi (Khora Manastırı Kilisesi)'nin batı cephesi (Artamonoff, Aralık, 1935).

Şekil A.103 : Kariye Müzesi (Khora Manastırı Kilisesi)’nin batı cephesi (2013).

Şekil A.104 : Kariye Müzesi (Khora Manastırı Kilisesi) Parekklesion’un apsisi (2013).

Şekil A.105 : Kariye Müzesi (Khora Manastırı Kilisesi) Parekklesion'un apsisi (Artamonoff, Mart 1936).

Şekil A.106 : Kariye Müzesi (Khora Manastırı Kilisesi)'nin güney cephesi (Artamonoff, Mayıs 1937).

Şekil A.107 : Kariye Müzesi (Khora Manastırı Kilisesi)'nin güney cephesi (2013).

Şekil A.108 : Kariye Müzesi (Khora Manastırı Kilisesi)'nin minaresinin kaidesi (Artamonoff, Mayıs 1937).

Şekil A.109 : Kariye Müzesi (Khora Manastırı Kilisesi)'nin minaresinin kaidesi (2013).

Şekil A.110 : Kariye Müzesi (Khora Manastırı Kilisesi)'nin kuzey cephesi (Porter, 20.yy başı).

Şekil A.111 : Kariye Müzesi (Khora Manastırı Kilisesi)'nin kuzey cephesi (2013).

Şekil A.112 : Kariye Müzesi (Khora Manastırı Kilisesi) apsisi (Artamonoff, Şubat 1937).

Şekil A.113 : Kariye Müzesi (Khora Manastırı Kilisesi)'nin apsisi (2013)

Şekil A.114 : Kariye Müzesi (Khora Manastırı Kilisesi) iç narteksin kuzey duvarı
(Artamonoff, Mayıs 1937).

Şekil A.115 : Kariye Müzesi (Khora Manastırı Kilisesi) iç narteksin kuzey duvarı (2013).

Şekil A.116 : Kariye Müzesi (Khora Manastırı Kilisesi) iç narteksin güney kubbesi (Artamonoff, Mart 1936).

Şekil A.117 : Kariye Müzesi (Khora Manastırı Kilisesi) iç narteksin güney kubbesi (2013).

Şekil A.118 : Kariye Müzesi (Khora Manastırı Kilisesi) dış narteksten parekklesion kısmına bakış (Artamonoff, Mart 1936).

Şekil A.119 : Kariye Müzesi (Khora Manastırı Kilisesi) dış narteksten parekklesion kısmına bakış (2013).

Şekil A.120 : Kariye Müzesi (Khora Manastırı Kilisesi) parekklesion kısmından dış nartekse bakış (Artamonoff, Mart 1936).

Şekil A.121 : Kariye Müzesi (Khora Manastırı Kilisesi) parekklesion kısmından dış nartekse bakış (2013).

Şekil A.122 : Kefeli Mescidi'nin kuzeyindeki apsis (Artamonoff, Mayıs 1937).

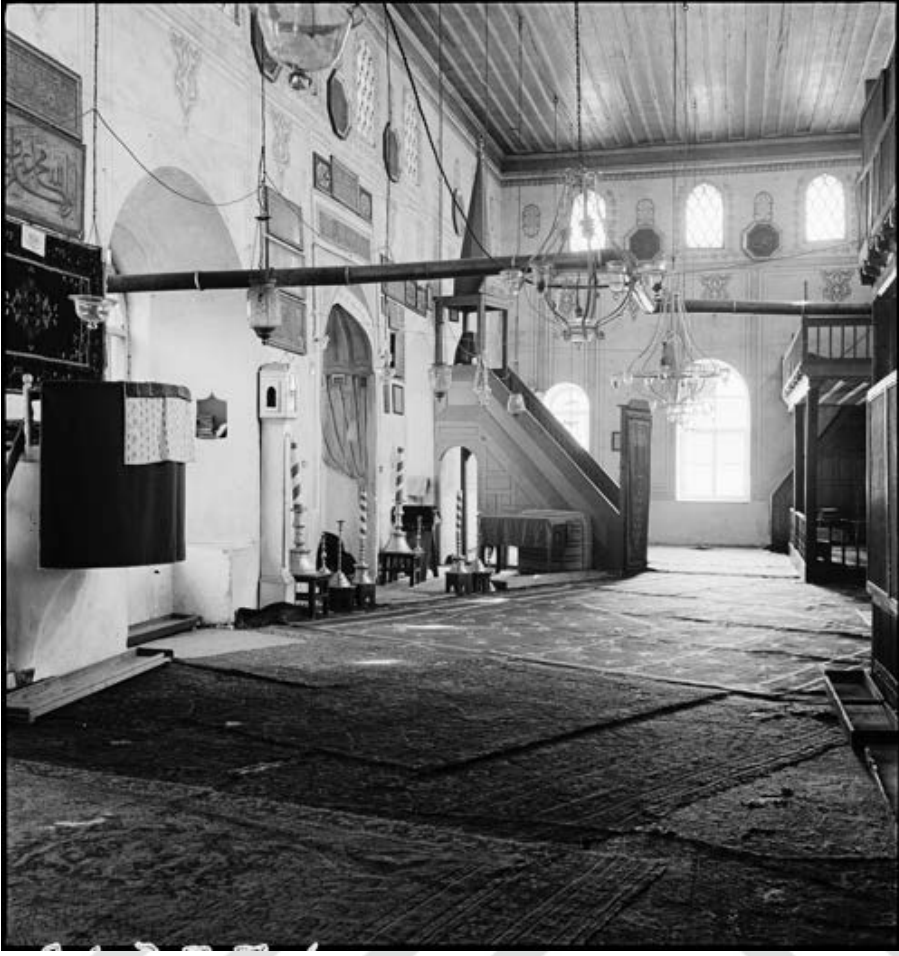
Şekil A.123 : Kefeli Mescidi'nin kuzeydeki apsis (2015).

Şekil A.124 : Kefeli Mescidi'nin güneydoğusu (1912) (Millingen, 2009).

Şekil A.125 : Kefeli Mescidi'nin güneydoğusu (2013).

Şekil A.126 : Kefeli Mescidi'nin mihrabı (Artamonoff, Mayıs 1937).

Şekil A.127 : Kefeli Mescidi'nin mihrabı (2015).

Şekil A.128 : Kefeli Mescidi'nin apsisi (Artamonoff, Mart 1936).

Şekil A.129 : Kefeli Mescidi'nin apsisi (2015).

  kil A.130 : Küçük Ayasofya Camii (Sergios ve Bakkhos Kilisesi)'nin batı cephesi (Artamonoff, Kasım 1935).

  kil A.131 : Küçük Ayasofya Camii (Sergios ve Bakkhos Kilisesi)'nin batı cephesi (2013).

Şekil A.132 : Küçük Ayasofya Camii (Sergios ve Bakkhos Kilisesi)’nin galeri katından apsis kısmına bakış (Artamonoff, Kasım 1935).

Şekil A.133 : Küçük Ayasofya Camii (Sergios ve Bakkhos Kilisesi)'nin galeri katından apsis kısmına bakış (2013).

Şekil A.134 : Küçük Ayasofya Camii (Sergios ve Bakkhos Kilisesi)’nin kuzeydoğu yönüne bakış (Artamonoff, Kasım 1935).

    k A.135 : Küçük Ayasofya Camii (Sergios ve Bakkhos Kilisesi)'nin kuzeydoğu yönüne bakış (2013).

    k A.136 : Küçük Ayasofya Camii (Sergios ve Bakkhos Kilisesi)'nin kuzeyindeki sütunlar (Artamonoff, Kasım 1935).

    k A.137 : Küçük Ayasofya Camii (Sergios ve Bakkhos Kilisesi)'nin kuzeyindeki sütunlar (2013).

    l A.138 : Küçük Ayasofya Camii (Sergios ve Bakkhos Kilisesi)'nin galeri katının güneydoğudan görünümü (Artamonoff, Kasım 1935).

    l A.139 : Küçük Ayasofya Camii (Sergios ve Bakkhos Kilisesi)'nin galeri katının güneydoğudan görünümü (2013).

Şekil A.140 : Manastır Mescidi'nin doğu cephesi (Mathews, 1968-73).

Şekil A.141 : Manastır Mescidi'nin doğu cephesi (2016).

Şekil A.142 : Manastır Mescidi'nin kuzey cephesi (Mathews, 1968-73).

Şekil A.143 : Manastır Mescidi'nin kuzey cephesi (2016).

Şekil A.144 : Meryem Ana Kilisesi (Panayia Muhliotissa Kilisesi)'nin güneydoğudan çekilmiş fotoğrafı (Artomonoff, Mart 1936).

Şekil A.145 : Meryem Ana Kilisesi (Panayia Muhliotissa Kilisesi)’ne güneydoğudan bakış (2013).

Şekil A.146 : Meryem Ana Kilisesi (Panayia Muhliotissa Kilisesi)’nin kuzey cephesi (2013).

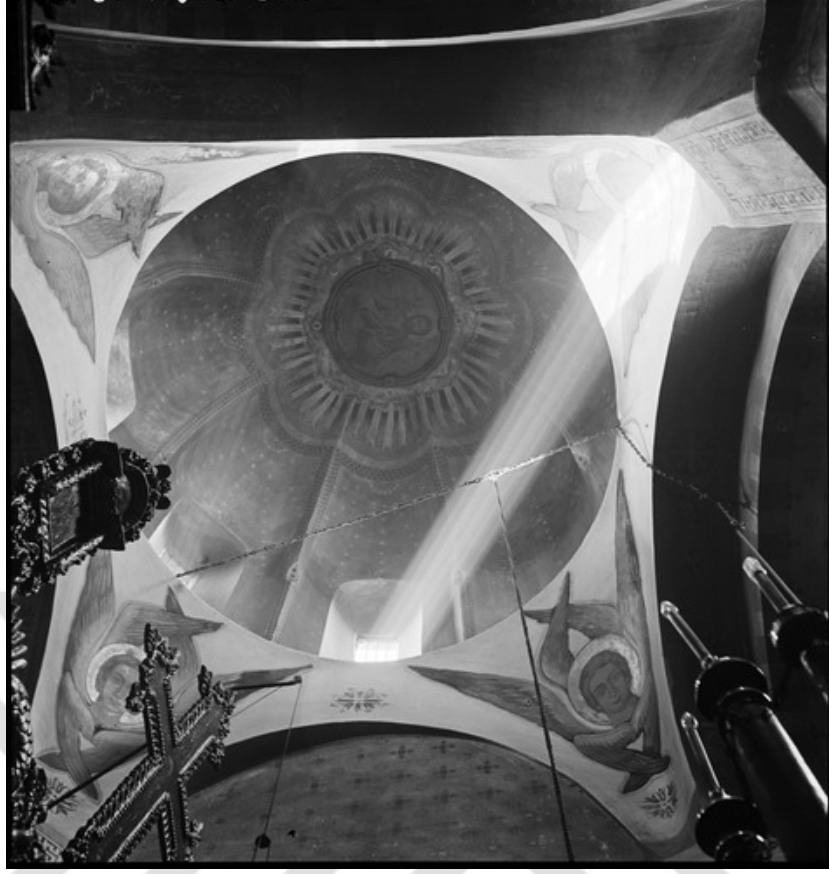
Şekil A.147 : Meryem Ana Kilisesi (Panayia Muhliotissa Kilisesi)'nin kuzey cephesi
(Mathews, 1968-73).

Şekil A.148 : Meryem Ana Kilisesi (Panayia Muhliotissa Kilisesi)'nin iç avlusundan batı cephesi (Mathews, 1968-73).

Şekil A.149 : Meryem Ana Kilisesi (Panayia Muhliotissa Kilisesi)'nin iç avlusundan batı cephesi (2013).

Şekil A.150 : Meryem Ana Kilisesi (Panayia Muhliotissa Kilisesi)'nin kubbesi (Artamonoff, Ocak 1938).

Şekil A.151 : Meryem Ana Kilisesi (Panayia Muhliotissa Kilisesi)'nin kubbesi (2013).

Şekil A.152 : Meryem Ana Kilisesi (Panayia Muhliotissa Kilisesi) İkonostasis (Artamonoff, Ocak 1938).

Şekil A.153 : Meryem Ana Kilisesi (Panayia Muhliotissa Kilisesi) İkonostasis (2013).

Şekil A.154 : Meryem Ana Kilisesi (Panayia Muhliotissa Kilisesi) naos'tan iç nartekse bakış (Mathews,1968-73).

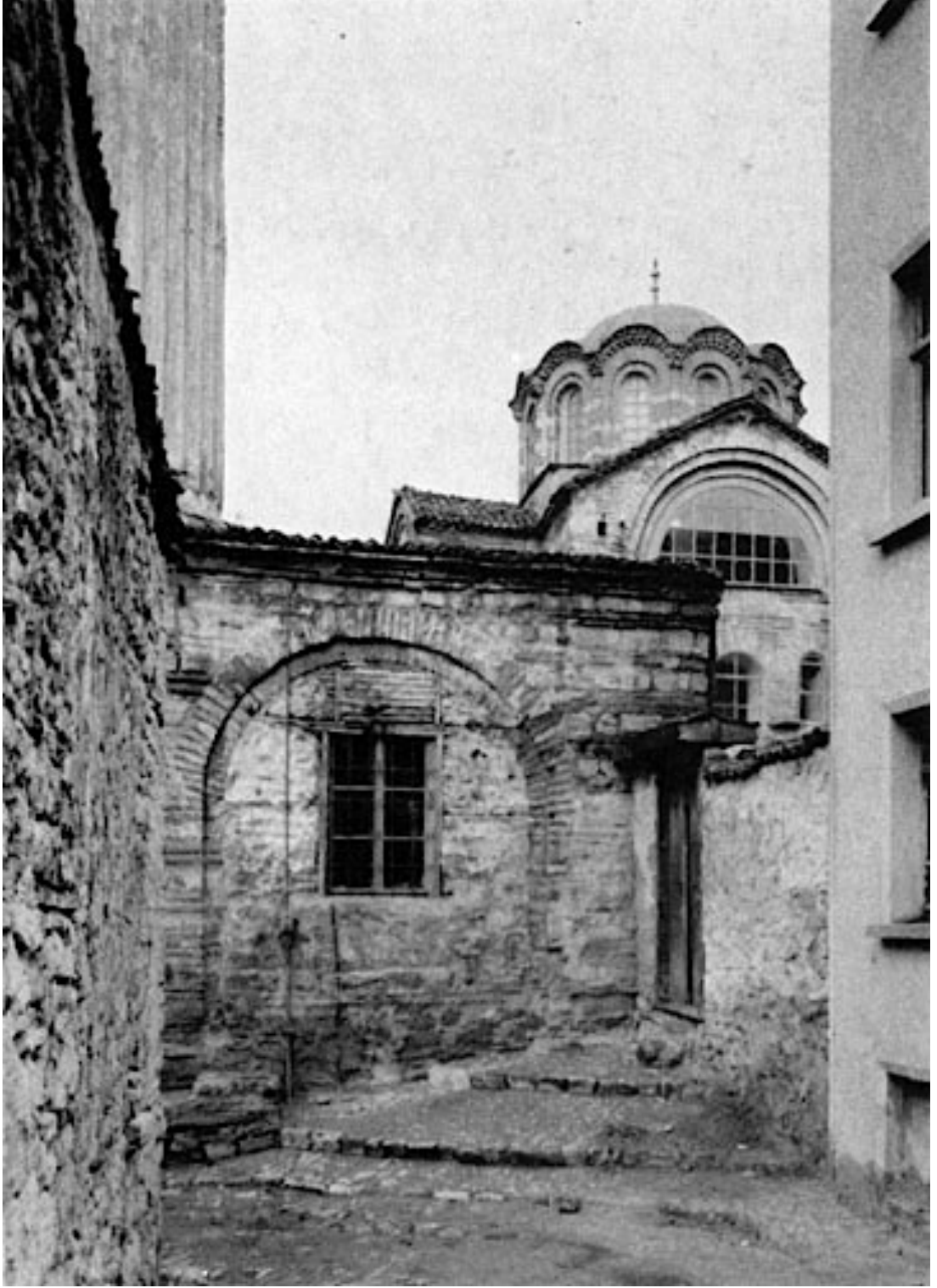
Şekil A.155 : Meryem Ana Kilisesi (Panayia Muhliotissa Kilisesi) naos'tan iç nartekse bakış (2013).

Şekil A.156 : Vefa Kilise Camii'nin doğu cephesi (Artamonoff, Mart 1937).

Şekil A.157 : Vefa Kilise Camii'nin doğu cephesi (Esmer, 2007).

Şekil A.158 : Vefa Kilise Camii'nin güney cephesi (Powel, 1950).

Şekil A.159 : Vefa Kilise Camii'nin güney cephesi (2015).

Şekil A.160 : Vefa Kilise Camii'nin batı cephesi (Artamonoff, Nisan 1935).

Şekil A.161 : Vefa Kilise Camii'nin batı cephesi (2013).

Şekil A.162 : Vefa Kilise Camii'nin kuzey cephesi (Porter, 1920).

Şekil A.163 : Vefa Kilise Camii'nin kuzey cephesi (2013).

Şekil A.164 : Zeyrek Kilise Camii (Pantakrotor Manastırı Kilisesi)'nin güney cephesi
(Artamonoff, Mart 1936).

Şekil A.165 : Zeyrek Kilise Camii (Pantakrotor Manastırı Kilisesi)'nin güney cephesi (2016).

Şekil A.166 : Zeyrek Kilise Camii (Pantakrotor Manastırı Kilisesi)'nin doğu cephesi (2016).

Şekil A.167 : Zeyrek Kilise Camii (Pantakrotor Manastırı Kilisesi)'nin doğu cephesi
(Sender, 1930).

Şekil A.168 : Zeyrek Kilise Camii (Pantakrotor Manastırı Kilisesi)’nin doğu cephesi (Mathews, 1970).

Şekil A.169 : Zeyrek Kilise Camii (Pantakrotor Manastırı Kilisesi)’nin doğu cephesi (2016).

Şekil A.170 : Zeyrek Kilise Camii (Pantakrotor Manastırı Kilisesi)'nin batı cephesi (Sender, 1930).

Şekil A.171 : Zeyrek Kilise Camii (Pantakrotor Manastırı Kilisesi)'nin batı cephesi (2016).

Şekil A.172 : Zeyrek Kilise Camii (Pantakrotor Manastırı Kilisesi) Kuzey Kilise'nin güney haçının kolu ve kubbe (Porter, 20.yy başı).

Şekil A.173 : Zeyrek Kilise Camii (Pantakrotor Manastırı Kilisesi) Kuzey Kilise'nin güney haçının kolu ve kubbe (2016).

Şekil A.174 : Zeyrek Kilise Camii (Pantakrotor Manastırı Kilisesi) Güney Kilise'nin apsisi
(Abdullah Frères, 1880).

Şekil A.175 : Zeyrek Kilise Camii (Pantakrotor Manastırı Kilisesi) Güney Kilise'nin apsisi
(Nuran Nar, 2011).

Şekil A.176 : Zeyrek Kilise Camii (Pantakrotor Manastırı Kilisesi) Güney Kilise'den Parekklesion'a geçiş (Abdullah Frères, 1880).

Şekil A.177 : Zeyrek Kilise Camii (Pantakrotor Manastırı Kilisesi) Güney Kilise'den Parekklesion'a geçiş (Nuran Nar, 2011).

Şekil A.178 : Zeyrek Kilise Camii (Pantakrotor Manastırı Kilisesi) Güney Kilise'nin dış narteksi (Artamonoff, 1930'lar).

Şekil A.179 : Zeyrek Kilise Camii (Pantakrotor Manastırı Kilisesi) Güney Kilise'nin dış narteksi (Nuran Nar, 2011

ÖZGEÇMİŞ

Ad-Soyad : Ahu Alagöz Çobanoğlu
Doğum Tarihi ve Yeri : 24.03.1978
E-posta : ahualagoz@hotmail.com

ÖĞRENİM DURUMU:

- **Lisans** : 2002, İstanbul Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi
Mimarlık Bölümü

MESLEKİ DENEYİM VE ÖDÜLLER:

- 2004-2006 Eczacıbaşı Yapı Gereçleri - Eyap Artema, Ürün Yöneticisi
- 2006-2007 Eczacıbaşı-Koramic Ürün Yöneticisi

